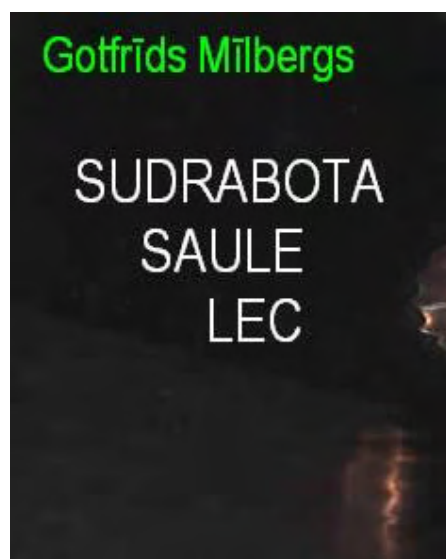

2107. gadā Maskavija pieteic Latvijai karu.
Latvija cīnās un uzvar.

GOTFRĪDS MĪLBERGS /1887 – 1942/

GOTFRĪDS MĪLBERGS
(SKUJU FRĪDIS)

**SUDRABOTA
SAULE
LEC**

Gotfrīds Mīlbergs 1924
© Eraksti 2011
148 lp. / ~1,27 MB

Pirmā daļa

2107. gadā Maskavija pieteica Latvijai karu. Nevienš to nebija sagaidījis. Pat Latvijas atbildīgie valstsvīri un politiķi — ne. Tagadējos apstākļos karš taču visiem bija izlicies pilnīgi neiespējama lieta.

Visvairāk jutās pārsteigts septītās vilņu stacijas direktors — rezerves leitnants Strauts. Viņš bija iemīlējis kādu jaunavu, kuŗu patiesībā nemaz vēl nepazina, jo bija tikai pāris reizes redzējis Rīgā pie izejas no kinofonografa, kad viņa sēdās savā lidmašīnā.

Pārsteigts no jaunavas skaistuma. Strauts pirmoreiz nebija pat iedomājies viņai sekot. Otrreiz gadījās ļoti steidzamas darīšanas pilsētā. Bez tam viņa paša lidmašīna atradās remontā, kādēļ Strautam atlika tikai noskatīties, kā nepazīstamā skaistule paceļas gaisā un nozūd kaut kur ziemeļaustrumu virzienā...

Septītā vilņu stacija atradās Rīgas jūrmalā, netālu no Carnikavas. Izmantojot jūras vilņu spēku, šē ražoja ķīmiskā ceļā dažādas šķidras un gāzveidīgas degvielas, kā arī smēreļļas, kuŗas izlietoja galvenā kārtā lidmašīnām, automobiļiem, traktoriem...

Jau trīs stundas pēc mobilizācijas izsludināšanas Strauts ieradās savā aeropulkā, kā tas bija paredzēts sevišķā slepenā instrukcijā. Pagaidām Strautu atstāja papildē, jo nevarēja zināt, kādā īsti virzienā attīstīsies galvenie maskaviešu uzbrukumi. Bez tam karš bija uznācis tik piepeši, ka grūti bija pateikt, cik plašus apmērus viņš pieņems, un vai Igaunija ar Lietuvu arī tiks cīņā ierautas.

Eiropa sen nebija piedzīvojusi kara briesmas, izņemot vācu-franču karu pirms simts gadiem un dažas sīkākas sadursmes Balkānos. Pēc tam, kad Berlīne un Parīze bija galīgi nopostītas, kad ap 20 miljoni pilsoņu bija dabūjuši galu, — pret karu sacēlās gandrīz visas pasaules valstis. Cīņas izbeidza, nepiešķirot ne vienai, nedz otrai pusei uzvarētāja godu. Starp Vāciju un Franciju nodibināja jaunu bufera valsti — Reinas republiku zem starptautiskas kontroles. Turki bija galīgi izdzīti no Eiropas. Ap Konstantinopoli radās spēcīga hellēņu monarhija — Jaunbizantija. Pēc tam iestājās miers, kuŗu kristīgās reliģijas piekritēji dēvēja par tūkstošgadu miera valstības sākumu.

Lielākas iekšējās pārvērtības bija notikušas vienīgi Krievijā. Ļeņina nodibinātais komūnisms pastāvēja divdesmit septiņus gadus. Faktiski tas izbeidzās daudz agrāk, jo, dabūjusi absolūto varu savās rokās un kļuvusi par valdošo, — komūnisma ideja pārdzīvoja tādu pašu izviršanas gaitu kā savā laikā kristiānisms, kad ķeizars Konstantīns to bija atzinis par grieķu valsts ticību.

Pateicoties saimnieciskam sabrukumam, no Krievijas pamazām atkrita gandrīz visa Sibīrija, Kaukaza tautiņas un Vidusāzijas apgabali, izveidodami paši savus nacionāli valstiskus organismus.

Visbeidzot atdalījās arī Ukraina, radīdama federāciju ar Galīcijas slaviem. Ar to gan Polija mazliet zaudēja savu iespaidu, bet šim apstāklim neviens nepiegrieza sevišķu vērību. Tas tādēļ, ka Polija nesen bija pārgājusi no republikāniskas valsts iekārtas uz monarhiju un pašlaik izveda iekšējās pārkārtošanās reformas.

Atlikušajā Centrālajā un Ziemeļkrievijā bija izaugusi stipra demokratiskā inteliģence, kuŗa galu galā saņēma valsts varu savās rokās. Sanāca Satversmes sapulce, lai izstrādātu Atjaunotās Krievijas pamatlikumu.

Šī Satversmes sapulce darbojās četrus gadus. Iznākums bija pārsteidzošs: nevarēdami vienoties par ziemeļapgabalu autonomiju, gandrīz puse no deputātiem aizbrauca no Maskavas un izsludināja Pēterpilī Baltkrievijas republiku, kuŗas robežas sniedzās no Baltās jūras līdz Somu jūras līcim, no Daugavas līdz Šeksnas un Mologas ietekām.

Maskavijā 9 gadus pastāvēja demokratiska republika pēc Baltijas valstiņu parauga. Tad sākās iekšēja rūgšana, līdz beidzot kādā dienā radio atnesa vēsti, ka Maskavijā

izsaukts par caru kāds Ivans Milovarovs, kuŗš pieņēmis titulu Ivans V. Maskavas avīzes vēstīja, ka jaunais cars esot tieŗš Oļega pēctecis. Turpretī Pēterpils republikāniskā prese apgalvoja, ka Ivana V tēva tēva vectēvs bijis pie cara Nikolaja II par zābaku spodrinātāju, bet pēc 1917. gada apvērsuma — izpildījis Pleskavā bendes pienākumus.

Jaunais cars tomēr izrādīja apbrīnojamas organizātoras spējas. Pāris gadu laikā viņŗ saveda kārtībā — gandrīz izirŗanas stadijā nokļuvuŗo valsts aparātu; uzlaboja finances; pacēla nolaisto tirdzniecību un rūpniecību. Viņŗ neaizmirsā arī armiju. Atvēra jaunas inŗenieru kaŗaskolas; uzbūvēja spridzināmo vielu laboratorijas; sāka konstruēt milzeņus aerodrednautus pēc jaunākiem ārzemju paraugiem. Palielināja sīko kaŗa lidmaŗīnu skaitu. Uzbūvēja starp Maskavu un Vitebsku pirmo apakŗzemes dzelzceļu, kas bija domāts vienīgi stratēģiskiem nolūkiem.

Savam dēlam Kirillam I viņŗ atstāja stipru, labi ierīkotu valsti. Bet pirms nāves viņŗ vēl paņēma no troņmantnieka zvērestu, ka Kirills ne par soli neatkāpsies no tēva uzsāktā ceļa, bet pieliks visu savu enerģiju, lai valsti padarītu vēl varenāku. Seviŗķi cieŗu solījumu jaunajam princim vajadzēja dot, ka viņŗ tikmēr nedrīkst sev sievu ņemt, iekams nav Maskavas valstij atkal pievienojis atkrituŗos Baltkrievijas apgabalus līdz ar viņas galvaspilsētu Pēterpili.

Jau uz nāves cisām atrazdamies, Ivans V piesauca dēlu un, uz Baltijas jūras austrumu piekrasti rādīdams, sacīja:

«Skaties, kur uz kartes esmu apvilcis sarkanus līkumus: řīm zemēm atkal jātop atdotām lielajai svētajai Krievijas valstij! Apsoli man pie savas mātes piemiņas, ka izpildīsi manu vēlēŗanos. Bet, ja tev pašam neizdosies řo slaveno darbu veikt, — nodod tā tālākipildīŗanu savam dēlam!»

«Es apsolos!...» ģukstēja Kirills un, ceļos nometies, noskūpstīja Ivana V izdēdējuŗo roku.

Ar Pēterpili Kirills I tika drīz galā, jo viņam bija daudz labāka un lielāka armija. Tāpat arī tehniskā ziņā Baltkrievija nespēja sacensties ar Lielkrieviju (Maskaviju). Bez tam pēterpilieŗiem stipri kaitēja řķelŗšanās parlamentā, kas bez řaubām atstāja negātīvu iespaidu uz valsts aizsardzības organizēŗanu. Vēl vairāk: Maskavas cars rīkojās plaŗiem līdzekļiem: viņŗ bija aplinkus ceļā pat pratis iespaidot daŗas pēterpilieŗu valdoŗās personas, kuŗas gan savās runās, gan rakstos centās pierādīt, ka Pēterpilij ar Maskavu atkal jāapvienojas.

Tādēļ jau Kirilla I treŗā valdīŗanas gadā Maskavijas aerodrednautu eskadra parādījās Pēterpils apkārtnē un pie Oranienbaumas sakāva pēterpilieŗu hidroaeroplānu flotili. Tanī pašā laikā Baltkrievijas robeŗsargu aerostatu kolonnai pie Polockas uzbruka autogāzmotori, iznīcinādami pasīvo pretinieku.

Baltkrievijas liktenis izšķīrās galīgi, kad pēterpilieŗu triecienu grupas gaisa flotile, kuŗa bija izsūtīta iznīcināt Maskavijas rezerves maŗīnu parkus, — ar mūziku un plīvoŗiem karogiem pārgāja lielkrievu pusē.

Drīz pēc tam pēterpilieŗi parakstīja padoŗanas noteikumus, un Maskavijas cars Kirills I svinīgā gājienā iebrauca Pēterpilī uz pērlēm un dārgakmeņiem izrotāta aeroplāna, kuŗu pa Pēterpils ielām vilka no zooloģiskā dārza atvestie divpadsmit lāŗi, divpadsmit brieŗi un divpadsmit vilki.

Izņēmot nedaudzos idejiskos republikāņus, — tautas vairākums lielā sajūsmā apsveica jauno valdnieku. Kaut kur no mūzeja bija izstiepts pat izdēdējuŗais cara Nikolaja II standarts.

Gan Vakareiropas diplomāti sacēla traci par politiskā līdzsvara izjauķšanu, bet aktīvi uzstāties neviena valsts neuzdroŗinājās tādēļ, ka Baltkrievijas pievienoŗana Maskavijai bij notikusi gandrīz labprātīgi.

Gada laikā apvienotās valsts iekšējā izbūve bija tik tālu veikta, ka Kirills I nolēma kronēties par imperatoru. Kopš vecās ķeizarvalsts patvaldnieku laikmeta Maskava nebij pieredzējusi tādas svinības! Jauno imperatoru apsveikt ieradās visu pasaules valstu diplomātiskie priekšstāvji ar atzišanas rakstiem un dārgām dāvanām. Īstā laikā nepaspēja ierasties vienīgi Latvijas sūtnis Balodis, kuŗš bij saaukstējies un piepeši saslimis.

Kirills I to uzņēma kā tieši pret sevi vērstu apvainojumu un pieprasīja gandarījumu. Sūtnis gan atvainojās; arī valdība darīja, ko varēdama, lai konfliktu izbeigtu miera ceļā. Tas tomēr neizdevās. Kirills palika nepielūdzams. Viņš pieprasīja, lai Latvijas skolās atkal ievēd sen atvesto krievu valodas obligātorisko mācīšanu; lai Krievijas kuģiem atļauj bez muitas un kontroles iebraukt un izbraukt no Latvijas ostām; lai Krievijas pilsoņiem dod tiesības nomesties un dzīvot neaprobežotā vairumā pa visu Latvijas teritoriju, un, visbeidzot, — lai Latvijas valsts prezidents vismaz reizi gadā ierodas Maskavā ar oficiālu ziņojumu imperatoram Kirillam par Latvijas saimniecisko un kultūrālo stāvokli.

Protams, šie pieprasījumi bija vairāk nekā neizpildāmi. Saeima ar īgnumu tos atraidīja, jo viena vienīga šāda noteikuma pieņemšana jau būtu faktiskā Latvijas neatkarības zaudēšana. Kirills I acīmredzot bija to tik gaidījis.

Maskavas radio neskaitāmās variācijās iznesāja pa visu pasauli ziņas par Latvijas republikas nicinošo un neattaisnojami naidīgo izturēšanos pret Maskaviju un viņas valdnieku. Maskavas un Pēterpils laikraksti visāsākā veidā pieprasīja negantā kaimiņa noslaucīšanu no Daugavas, Gaujas un Lielupes krastiem.

Vēl pēc dažām dienām Maskavā arestēja sūtni Balodi un viņa sekretāru, it kā par sazvērestību pret Kirilla I dzīvību.

Gandrīz reizē ar to Latvijas ārlietu ministrs saņēma telegrammu par kara pieteikšanu un kara darbības uzsākšanu uz Latvijas—Krievijas robežas...

Tāds bija stāvoklis 2107. gada 1. augustā.

2.

Latvija atradās ļoti grūtā stāvoklī. Visiem par brīnumu izrādījās, ka viņa stāv pret vareno Maskaviju viena pati. Baltijas valstu savienība gan jau bija nodibinājusies sen. Tas tomēr šinī gadījumā neglāba Latviju no kara briesmām. Izrādījās, ka savienības noteikumos ierakstīts sekojošs teikums, ko līdz šim nebija neviens nopietni ievērojis: «Ja vienai no līguma parakstītājām izceļas karš ar kādu savienībā neietilpstošu kaimiņu valsti uz ierēdņu personīgo nesaskaņu, respektīvi, pārkāpumu pamata, — pārējās līguma parakstītājas — pēc saviem ieskatiem — var palikt arī neitrālas, bet tikai tādā gadījumā, ja viņām nedraud tiešas kara briesmas no vienas uzbrucēju puses.»

Kā jau minēju, — Polijā pašlaik norisinājās iekšējā krīze. Tādēļ uz viņas palīdzību nebij ko cerēt. Polijas karalis Kazimirs gan atsūtīja Latvijas valsts prezidentam draudzības un līdzjūtības telegrammu, bet ar to nebij nekas līdzēts.

Arī Lietuva palika neitrāla, jo viņai no Krievijas nekad nebij draudējušas tiešas briesmas, un arī tagad nedraudēja. Igaunija būtu labprāt palīdzējusi Latvijai. Rēveles un Tērbatas laikraksti vienbalsīgi nosodīja Kirilla I vilka politiku, nosaukdami kā piemēru pazīstamo Krilova fabulu par vilku un jēru. Bet Igaunijas valdība palika bezdarbīga. Viņa nogaidīja, ko darīs Somija. Kādā Liepājas esperantistu avīzē pat parādījās ziņa, it kā no ārzemju avotiem, ka Kirills piedāvājis Igaunijas sūtnim Maskavā par neitralitātes ieturēšanu visu Ziemeļlatviju līdz Valmieras—Smiltenes

līnijai. Gāja baumas arī par slepenu nolīgumu starp Maskaviju un Igauniju, kurā Kirills I garantējis Igaunijas valsts neaizkaramību uz mūžīgiem laikiem.

Somija gan pirmajā acumirkļī izsludināja nacionālās gvardijas mobilizāciju. Runāja pat, ka somu brīvprātīgo lidotāju eskadra nolēmusi ierasties pie Latvijas—Krievijas robežas, lai mēģinātu abas puses iespaidot uz izlīgšanu miera ceļā. Tad kā uz burvja mājienu viss apklusā. Izrādījās, ka Kirills arī te bij paspējis izvest savu skaldišanas politiku. Viņš bij pavēlējis noņemt savus robežsargus no Austrumkarēlijas robežām, likdams manīt, ka necels nekādus iebildumus, ja somu kaŗaspēks okupēs šo apgabalu. Runāja pat vēl vairāk, ka Maskavija atstās Austrumkarēliju Somijai uz visiem laikiem, ja pēdējā ievēros pilnīgu — morālisku un materiālu neitrālītāti.

Tātad Latvijai bija jāpaļaujas vienīgi pašai uz saviem spēkiem.

Šo spēku par nožēlošanu nebija daudz. Atskatīdamās atpakaļ uz ilgajiem miera gadiem, Latvijas valdība negribot bij sākusi ticēt, ka šāds miers pastāvēs mūžīgi. Militāristi arī saeimā arvien bij izrādījušies mazākumā un tikuši pārbalsoti. Neviena neticēja kaŗa iespējamībai, jo vairāk tādēļ, ka arī Maskavas Kirills, tronī kāpdams, bij savā manifestā starp citu jo sevišķi uzsvēris, ka visu savu mūžu kalpos «svētā miera idejai».

Latvijas austrumu robeža izrādījās ļoti vāji apsargāta. Aerostatu tīkls bija ļoti rets; novērošanas un signālu aparāti — novecojušies. Apakšzemes spridzināmie ierīkojumi sarūsējuši un pa daļai sabojājušies; gāzes aizsargu ķēde stipri nepilnīga.

Jau tanī pat 1. augusta pēcpusdienā milzīga ienaidnieka kaujas lidmašīnu eskadra, divdesmit transportu pavadībā, izlauzās ziemeļrietumos no Drisas pār Latvijas robežu, pārsteidza Dagdā novietoto nelielo lidotāju izlūku nodaļu, pa daļai iznīcināja kareivjus, bet mašīnas saņēma gūstā, tūliņ izlietodami viņas savām vajadzībām.

No Dagdas maskavieši, ne no viena nekavēti, devās uz Rušoniem, kur izsēdināja prāvu desantu ar pieciem automatiskiem lielgabaliem, daudziem ugunsmetējiem un gāzes mašīnām. Cilvēku daudzumu neizdevās noskaidrot, bet, pēc lidmašīnu skaita spriežot, — desants nevarēja pārsniegt 500—600 vīrus.

Latvieši no šīs puses bija vismazāk gaidījuši uzbrukumu. Tādēļ lielākā daļa Daugavpils garnizona atradās Krāslavā un tās tuvākā apkārtnē, bet Rēzeknes garnizons Ludzā un Zilupē. Latvijas kaŗa vadība cerēja, ka maskaviešu lidmašīnas varēs viegli iznīcināt, ja tikai krievi neizdosies dabūt par robežu citus, vēl nopietnākus kaujas līdzekļus.

Par krievu desantu Rušonos neviens daudz neuztraucās, jo neredzēja šinī operācijā nekādu lielu draudu turpmākai kaŗa vešanai.

Bet jau otrā rītā telegrafs nesa savādas ziņas: krievi pārtraukuši elektriskā dzelzceļa satiksmi pa visu Daugavpils—Jaunlatgales līniju, iznīcinādami ne tikai gaisa vadus, bet arī galveno kābeli, kas vadīja strāvu no Daugavas spēka stacijām uz ziemeļiem pa visu Austrumlatgali. Rēzeknē, Ludzā, Kārsavā, Slobodā, Bukumuižas miestā un daudzās citās apdzīvotās vietās apdzisa elektriskās lampas, apstājās darbnīcas, fabrikas. Sakarā ar to sacēlās pānika. Iedzīvotāji pameta savas mājas, savus lopīņus un bēga. Ne katram bija savs aeroplāns vai autokords. Bija jāizlieto visprimitīvākie satiksmes līdzekļi.

Nākošajā dienā maskavieši atjaunoja savu uzbrukumu — šoreiz no Ostrovas puses — un izcēla desantu Viļānos, pārtraukdami galveno kābeli, kas nāca no Pļaviņu spēka stacijām un apgādāja ar elektrisko enerģiju visu Rietumlatgali.

Nebija vēl šī ziņa paspējusi apskriet visas Latvijas malas, kad jau radio vēstīja par jaunu maskaviešu desantu Balvos. Ar pēdējā punkta ieņemšanu apstājās beidzamie lauku elektriskie tramvaji un viensliežu vagonetes, kas uzturēja satiksmi starp mazākapdzīvotām Latgales vietām.

Austrumlatgalē atradās nogriezta trešā daļa no Latvijas aktīvas armijas: trīs inženieru pulki, elektrisko kaujas ratu nodaļa, divas lidmašīnu eskadriļas, apakšzemes tanku divīzijs, aerostatu bataljons, ugunssviedēju nodaļa, divpadsmit baterijas, saimniecības brigāde un pieci velomotoru eskadroni. Bez tam vēl bija daži simti robežsargu; vairākas remontdarbu rotas; noliktavu sargi utt.

Patiesībā šīs daļas sastāvēja tikai no kadru kaņavīriem un neliela skaita aktīvā karaklausībā esošo jaunekļu. Viņam vajadzēja tikt papildinātām no rezervistiem, Latvijas vanagu organizācijām un brīvprātīgajiem strēlniekiem.

Lai gan mobilizācijas organi bija nostādīti diezgan priekšzīmīgi un iesaukšana tika izsludināta jau tanī pašā kara pieteikšanas dienā, — mobilizācija deva vājus rezultātus. Vislielāko iespaidu atstāja maskaviešu desanti mūsu kara spēka aizmugurē. Lai gan, pateicoties labi attīstītai gaisa satiksmei, no ielenkšanas nebija jābaidās, tomēr morālais iespaids palika. Kara spēka daļās ieradās tikai samērā niecīgs skaits.

Vairums atrāvās no iesaukšanas, paslēpdamies mežos un apakšzemes gaņģos, kādi bija ierīkoti gandrīz katras apdzīvotas vietas tuvumā, lai paglābtos no lidmašīnu lodītēm, kuŗas gan bija tikai rieksta lielumā, tomēr eksplodējot nodarīja lielu postu, nonāvējot cilvēkus un kustoņus, aizdedzinot ēkas, sabojājot ceļus un tiltus.

Sevišķi nodevīgi izturējās Latgales krievu tautības iedzīvotāji. Pateicoties lielajām privilēģijām, labi nostādītām krievu skolām utt., viņu skaits ne tikai nemazinājās, bet gan vēl ar katru gadu pavairojās. Šie krievi pateicības vietā izturējās visai naidīgi pret Latvijai. Cik varēdami, viņi tagad bēga pār robežu uz Krieviju. Dažas nodaļas pilnā kaujas tērpā pārgāja maskaviešu pusē. Teritoriālais kara spēks te neattaisnoja uz viņu liktās cerības. Diez cik uzticami kaņavīri nebij arī pārējie Latgales cittautbnieki, ar kuŗiem Latvijas valdība bija vienmēr apgājusies laipni un saudzīgi. Tā piepildījās kādreiz pirms simts gadiem saņemtie vārdi: «Ja Latvija kādreiz aizies bojā, tad viņu pazudinās taisni tie nepateicīgie, kam Latvija darījusi visvairāk laba...»

Frontes pavēlnieks ģenerālis Agrons par to visu ziņoja virspavēlniecībai, pieprasīdams papildu spēkus. Uz to viņš saņēma lakonisku šifrētu radiogrammu:

«Turieties! Mobilizējamies. Rezultāti nav zināmi.»

Frontē tiešām turējās. Īstenībā frontes nosaukums šē bija pilnīgi nevietā. Apsargāti tika vienīgi galvenie ceļi, pa kuŗiem maskavieši varēja ievest savas smagās kaujas mašīnas, kā arī pārsvest milzīgas ļaužu masas, jo par laimi maskaviešiem vēl nebija tik daudz lidmašīnu, lai visu kaujas darbību pārnestu vienīgi gaisā.

Galvenie elektriskie sliežu ceļi bija četri, pa kuŗiem maskavieši uzmākdamiem tūlī ievadīja savu strāvu: Daugavpils—Drisas līnija, Rēzeknes—Zilupes ceļš un divi ziemeļu trakti: no Rītupes uz Vecgulbeni un no Kalnapēdēdes uz Alūksni, kas atradās uz Pleskavas—Alūksnes—Lejasciema—Raunas—Cēsu līnijas.

Pēdējo ceļu gan maskavieši lika mierā. Jādomā — viņi negribēja uztraukt un aizkaitināt igauņus, lai tie neiedomātos atteikties no savas neitrālītātes.

Bet ar minēto ceļu apsargāšanu vien nepietika. Kāds maskaviešu inženieris bija izgudrojis bruņotus balonus, kuŗi, pateicoties iepildītai gāzei, — viegli vēlās pari ne tikai kalniem un lejam, bet arī staigiem purvājiem un pat upēm un ezeriem. Katrs šāds balons spēja pārvietot ap 100 kareivju, pie tam tas bij ārkārtīgi grūti apturams, jo katram dabīgam vai mākslīgam šķērslim, piemēram, ēkām, sētām, mūriem u. c. tml. tas vēlās pāri.

Bez tam maskavieši bija paspējuši iegādāties arī tā saucamos apakšzemes tankus, kuŗu izskats un konstrukcija stipri atgādināja pazīstamo zemes racēju — kurmi. Šīs mašīnas spēja virzīties pa zemes apakšu, lielākā vai mazākā dziļumā, skatoties pēc zemes sastāva un irdenuma, 10—15 kilometrus stundā. Apakšzemes tankus laida darbā, kur bija stipri nocietināta gaisa līnija vai arī, ja pretinieka lidmašīnas ar savu

pārspēku paralizēja katru kaujas darbību virs zemes. Tanku tuvošanās noteikšanai gan bija izgudroti dažādu sistēmu seismografi, bet tie rādīja īsto attālumu un virzienu tikai tad, ja tuvumā nedarbojās artilērija vai netika mestas bumbas. Pretējā gadījumā apakšzemes tanks varēja nodarīt lielu postu, izliekot vajadzīgās vietās mīnas un fugasus, kā arī pārvietojot mazākas kaļaspēka nodaļas.

Ne cilvēku skaita, ne apbruņojuma ziņā Latvija nespēja sacensties ar Maskaviju. Tas tādēļ, ka apsardzības resora budžets, uz miera līgas priekšlikumu saeimā bija nostrīpots līdz pašam galējam minimam. Vairākas ieroču fabrikas gadiem ilgi stāvēja bez darba neapstrādāto vielu trūkuma dēļ; bet šīs vielas nevarēja iegādāties vienkārši tādēļ, ka nebija naudas.

Ar pirmajiem panākumiem apmierināts, Maskavijas imperators Kirills I pavēlēja izsūtīt uz Latgali 10.000 Maskavas pasažieru lidmašīnas. Tās apbruņoja ar tālšāvējiem liesmumetējiem. Šo mašīnu uzdevums bija uzmanīt katru kustību pa Latgales ceļiem, iznīcinot tos pilsoņus, kuŗi parādītos apbruņojušies vai arī staigātu pa lauku bez darba. Uz to neskatījās, ja šādā ceļā aizgāja bojā simtiem mierīgu, nevainīgu pilsoņu; tāpat daudz neuztraucās, ja liesmumetējs ķēra un nodedzināja kādas ēkas. Kirilla kaŗavīri, acīmredzot, daudz nerēķinājās ar starptautiskā īguma izpildīšanu vai neizpildīšanu, pēc kuŗa neviena armija nedrīkstēja nodoties mierīgas dzīves postīšanai, ja to tieši neprasīja kaujas apstākļi.

Daudzi mobilizētie rezervisti krita cīņā, nenasnieguši savu ceļamērķi. Vēl vairāki tika sakropļoti ar plīstošajām bumbiņām, kuŗas lielā vairumā bārstīja no lidmašīnām. Nodega dažas municijas un provīzijas noliktavas. Visa Latgale izskatījās it kā zilā dūmakā ietīta.

Gan Latvijas bruņotās lidmašīnas centās paralizēt maskaviešu uzbrukumus; gan daži simti krievu aeroplāni sadragāti gāzās lejup. Atlikušie tomēr turpināja savus posta darbus.

Pa to laiku arī uz robežas iesākās nopietnāki kaŗa darbi. Maskavieši bija pieveduši automatiskos tālšāvēju lielgabalus, no kuŗiem katrs spēja izlaist minūtē 100—300 šāvienus. Par laimi šīs elles mašīnas ātri nolietojās. Bez tam bija izgudrotas gaisa retināmās ietaises, kas paralizēja plīstošo lādiņu postu. Pateicoties pēdējam pretlīdzeklim, latviešiem izdevās noturēties robežu rajonā divas dienas.

3.

Nebij vēl pabeigta Vidzemes un Kurzemes rezervistu mobilizācija, kad jau faktiski visa Latgale atradās krievu rokās.

Galvaspilsētā un viņas tuvākā apkārtnē norisinājās drudžaina gatavošanās uz varbūtēju aizstāvēšanos, ja ienaidniekam izdotos lielākiem spēkiem pienākt tās tuvumā.

Baidīdamies no maskaviešu lidmašīnu uzbrukuma, Rīgas pilsoņu vairākums jau pirmajās kaŗa dienās atstāja savus dzīvokļus un pārvietojās pagrabos un apakšzemes tramvaju tuneļos. Turpat pārvietoja arī vērtīgākās mantas. Normālā darba dzīve it kā pamira.

Bez pārtraukuma darbojās tikai ieroču fabrikas, lidmašīnu būvētavas un radiostacijas. Bezdrāts telefona centrāle zvanīja vienā zvanīšanā. Dažas lielākās avīzes iznāca trīsreiz dienā; bez tam vēl izlaida skrejlapīņas, ja kaŗa laukā bija noticis kaut kas jauns.

Brīnišķīgā kārtā maskaviešu gaisa eskadras vēl arvien nerādījās Rīgas tuvumā. Vai nu Kirills I baidījās no necerētiem gaisa aizsprostojumiem, vai arī rēķinājās ar latviešu

aeroplānu rezervi, kuŗas daļas deŗūrēja Ropaŗos, Carnikavā, Bolderājā, Biŗerniekos, Stopiŗos, Kekavā, Olainē un Pinkos un bija vienmēr kaujas gatavībā.

Leitnanta Strauta nodaļa atradās Daugavgrīvā. Viņa sastāvēja no sešdesmit kaujas lidmašīnām, kopā ar transportiem, virtuvēm, eļļas un gāzes cisternām utt., pavisam simts mašīnas. Gaisā pastāvīgi atradās: diena — astoņas, naktī — divpadsmit bruņotas mašīnas. Pārējās pa to laiku remontēja, ja bija vajadzīgs; ieeļļoja; lidotāji atpūtās vai arī mācījās teorētiskās zināšanas.

Jaunākās konstrukcijas mašīnas vairs ne tuvu nelīdzinājās tām mašīnām, kuŗas tika lietotas divdesmitā gadusimteņa kaŗos. Vienīgais, ko tās bija paturējuŗas, — tas bija ārējais izskats, t. i., putnveidīgas. Tām vairs nevajadzēja nekāda plaŗa aerodroma; jaunās mašīnas spēja pacelties un nolaisties kaut kuŗā vietā, pilnīgi bez ieskrieŗšanās. Tās bij garantētas arī pret gāŗanos. Ja tomēr ar maŗīnu notika kāda katastrofa, speciāls ierīkojums automātiski atsvabināja lidotāju no siksņām, ar kuŗām viņŗ bij piestiprināts sēdeklim, un lidotājs mierīgi nolaidās zemē ar paraŗutu. Pie visjaunākās konstrukcijas paraŗutiem varēja ierīkot pat mazu motorīnu. Ja lidotājam gadījās nelaime virŗ ūdens, — ar motorīna palīdzību bij iespējams virŗīties dažas jūdzes uz priekŗu, kamēr atrada izdevīgu vietu, kur nolaisties.

Lidmašīnas spēja ne tikai pacelties un nolaisties, bet arī virzīties uz priekšu un atpakaļ. Gandrīz viscaur aviācijā bij ieviesta elektrifikācija. Mašīnām, kuŗas bij domātas tālai lidošanai, piemēram, pār Atlantijas okeanu, — ierīkoja dubultmotorus; vispirms benzīns vai līdzīga degviela, motoru dzenot, — degdama pārstrādājās par gāzi; kad šķidrā degviela bij iztērēta, tās vietā par kurināmo vielu noderēja gāze. Visu laiku, propelleram griežoties, darbojās arī īpaša dinamomašīna, kas ražoja elektrisko enerģiju, uzkrājot to lidmašīnas astē ierīktos akumulātoros. Tādā kārtā, gāzes krājumiem izzīkstot, automatiski sāka darboties otrs motors, un lidmašīnu dzina uz priekšu elektrība.

Visi šie ierīkojumi bija ļoti komplicēti, kādēļ leitnantam Strautam nācās dažas dienas ar vislielāko nopietnību un uzmanību pastrādāt, iekams viņš atkal atguva iepriekšējo veiksmi, ko bija piemirsis pagājušos četros gados pēc aktīvās karaklausības pabeigšanas.

Tad arī viņš sāka lidot — gan kā novērotājs, gan — motorists.

Augstu gaisā pacēlies, viņš gandrīz piemirsa, ka tepat kaut kur netālu plosās kaŗš un ka arī viņam varbūt drīzumā būs jādodas cīņas briesmās.

Vizošais jūras līcis, pa kuŗu slīdēja melni milzeņi — tvaikoņi... zilbaltā Daugavas līnija starp 10—15 stāvu Rīgas namu rindām... Fabriku skursteņi... Valsts un sabiedrisko iestāžu kupoli... Tas viss atstāja grandiozu iespaidu. Sevišķi patikās lidot pār Rīgas plašo Ziemeļostu, ap kuŗu visapkārt bij izaugušas darbnīcas, fabrikas, mantu noliktavas, restorācijas, bankas. Strauts no vēstures zināja, ka te vēl tikai simts gadus atpakaļ bija atradies Ķīšezers, ar skaistu priežu mežu apaugušiem krastiem. Slavenā, kādreiz bijušā Ķeizarmeža vietā bija ierīkots pirmklasīgs botāniskis dārzs, ar stalto lauksaimniecības institūta ēku vidū.

Pār Ziemeļostas ieeju, starp kādreiz bijušo Vecmīlgrāvi un Jaunmīlgrāvi, milzu tērauda ķēdēs karājās augsts loka tilts, pa kuŗa apakšu itin viegli izslīdēja vislielākie tvaikoņu masti. Abi Mīlgrāvji bija paturējuši tikai savus nosaukumus. Faktiski tie jau sen bij ieplūduši nedalamā Rīgas pilsētas sastāvā.

Gandrīz katru dienu Strauts no augšienes novēroja arī savu vilņu staciju pie Carnikavas. Tur tagad darbojās viņa palīgs — vecs sirms inženieris, kuš jaunības gados bija daudz rakstījis par tehnikas attīstību. Toreiz viņš bij centies ar skaitļiem pierādīt, ka jūras vilņu enerģijas izmantošana stacijas praktikā nekāda labuma nevar atnest, tādēļ ka ziemā jūra aizsalst, bet vasarā gandrīz 40 procentu dienu ir bez vēja;

arī no vējainām dienām enerģiju iespējams ražot tikai tanīs, kad vējš dzen viļņus malā. Neraugoties uz to, trīsdesmit gadus vēlāk gar visu Latvijas piekrasti — gan valsts, gan privātiem līdzekļiem darbojoties — pacēlās viena stacija pēc otras. Šīs stacijas ne tikai atmaksājās, bet vēl deva ap 12—15 procentus skaidras peļņas. Kā likteņa irōnija bija tā, ka sirmajam inženierim nācās vecuma dienas pavadīt vienā no paša nonicinātām stacijām.

Strauts labprāt aizlidoja arī uz dienvidiem, pār slavenajām Rīgas jūrmalas peldvietām, kuŗas kopš piecdesmit gadiem ieņēma pirmo vietu visā Austrumeiropā. Kaŗam iesākoties, peldu viesu lielākā daļa bij izbijusies un aizbraukusi. Vilcienu, tramvaju, lidmašīnu, autoratu skaits uz Rīgas—Jūrmalas līnijas bija par divām trešdaļām mazinājies. Pirmkārt, nebija vairs pasaŗieru, ko vadāt; otrkārt, lielākā daļa valsts un privāto satiksmes līdzekļu bija pārņemti kaŗa resora rīcībā. Abi dzelzs tilti un trešais — betona tilts — gulēja pār Lielupi vientuļi un atstāti. Spēļu piļu logi stāvēja aizslēgti. Jūrmalā pastaigājās tikai reti atlikušie peldu viesi, kuŗi, neraugoties uz varbūtējām kaŗa briesmām, gribēja vēl izmantot skaistās priekšrudena dienas. Gandrīz vienmēr un visur leitnants Strauts atcerējās nepazīstamo skaistuli, kas viņam bija iemetusi it kā kvēlošu ogli krūtīs...

«Kas viņa? No kurienes? Kā sauc?» — šie jautājumi Strautu mocīja dienām un naktīm. Ja nebūtu izcēlies kaŗš, Strauts droši vien butu jau atradis izdevību ar viņu iepazīties. Bet tagad nepalika vairs ne vismazāko cerību. Varbūt nepazīstamā svešiniece atradās kaut kur ienaidnieka ieņemtos apgabalos?... Varbūt viņa jau bij kritusi par upuri kaŗa postam?...

Šī mūŗīgā nezināšana; neatrisināmais noslēpums — reizē ir kaitināja, ir sāpināja jauno virsnieku.

Vai tiešām tas bija tikai likteņa joks? Vai tiešām viņš bij tikai tādēļ svešo jaunavu parādījis, lai tūlīņ atkal uz visiem laikiem atņemtu?

Daŗreiz Strautu sagrāba vēlēšanās — gaisa augstumos palaist stūres ratu vaļā un uz galvas gāzties lejup, pretī bezgalīgai iznīcībai. Tikai dzimtenes mīlestība un valstij draudošās briesmas viņu atturēja no neprātīgā soļa.

Nākošo dienu notikumi piespieda arī leitnantu Strautu aizmirst savas personīgās lietas.

Radio vēstīja, ka pār Kokneses spēka stacijām parādījusies liela ienaidnieka gaisa eskadra un mēģinājusi te izcelt desantu. Pateicoties mākslīgi radītiem gaisa bezdibeņiem, trīsdesmit divas ienaidnieka lidmašīnas sadragātas nogāzušās Daugavas krastos. Pārējās aizlidojušas austrumu virzienā.

Pie kritušiem maskaviešu lidotājiem atrastas slepenas pavēlēs — pēc Kokneses ieņemšanas bez kavēšanās izdarīt pastiprinātu demonstrāciju Rīgas virzienā. Tātad — kaut arī šoreiz nebija izdevies, tuvākā nākotnē Latvijas galvaspilsēta tomēr varēja sagaidīt nelūgtos austrumu viesus.

Pa telefonu pienāca ziņas, ka maskaviešu lidotāji novēroti arī Alūksnes—Opes—Gaujenes virzienā. Tā kā viņi turējušies ārkārtīgi lielā augstumā, tad mūsu pretlīdzekļi nav varējuši ienaidniekiem kaitēt.

Rēzekne, Jaunlatgale, Kārsava, Višķi, Krāslava jau atradās maskaviešu rokās. Daļa no Latgales apdzīvoto vietu garnizoniem bija padevusies ienaidnieka pārspēkam; daļa — izklīdusi pa apkārtni vai ar rekvizētām lidmašīnām ieradusies Vidzemē, kur bēgļus aizturēja un iedalīja citās kaŗaspēka daļās.

No lielākiem punktiem turējās vēl tikai Daugavpils un Ludza. Par Krāslavu trūka noteiktu ziņu. Pēdējās kriŗanu sagaidīja katru stundu.

Ģenerālis Agrons, kuŗš atradās Daugavpilī, ziņoja par partizānu kaŗa iesākšanos Austrumlatgalē, kur maskavieŗi jau paspējuŗi ienākt ar visām savām kaŗa saimniecības komandām un nodibināt komandantūru tīklu.

Partizāni rekrūtējās no valsts ierēdņiem, skolniekiem, studentiem, zemtuŗiem un strādniekiem. Seviŗķi aktīvas bija Latvijas vanagu organizācijas un Nacionālās gvardijas pulciņi.

Slēpdamies meŗos, purvos, apakŗzemes ejās, pat slepeni ierīkotos stikla kazemātos — ezeros zem ūdens, viņi nodarīja maskavieŗiem daudz posta. Uz savu roku sastādījās īpaŗas triecienu nodaļas. Savākuŗas visas vēl nenoņemtās, ātri skrejoŗas lidmaŗinas, — ŗŗs partizānu nodaļas vēja ātrumā riņķoja pa visu Latgali, uzglūnēdamas maskavieŗu municijas un provīzijas transportiem, sakaudamas sirotāju pulciņus, kas no krievu komandantūrām staigāja laupīdami pa latvieŗu sētām.

Sakaitināti no tik sīvas pretestības, maskavieŗi rīkojās meŗonīgāk par aizvēsturiskiem zvēriem.

Imperātors Kirills I bija pavēlējis rīkoties enerģiski un nesaudzīgi. Kādā kroņa padomes sēdē viņŗ bij pat atļāvis izteikties, ka latvju tautu ar prezidentu priekŗgalā viņŗ labprāt atdotu velnam, ja tikai caur to iemantotu Baltijas jūras piekrasti.

Ilgie gadusimteņi nebij maskavieŗos paspējuŗi iepotēt cilvēcības un kultūras sēklu. Viņu posta un varasdarbi lika atcerēties Jāņa Bargā kaŗagājiena laikus un feldmarŗala Ŗeremetjeva asinskāzas.

Maskavieŗu okupācija sākās ar to, ka viņu komandanti, piedraudot ar karātavām, uzaicināja iedzīvotājus triju dienu laikā nodot: visas lidmaŗinas, vieglos autoratus; visus ieroŗus; treŗo daļu no visiem pārtikas un lopbarības krājumiem, kā arī no katra pagasta — divdesmit piecas skaistākās meitas un sievas pēc paŗu maskavieŗu izvēles. Jāpieteicas bija visiem mobilizācijas gados esoŗiem rezervistiem, valsts ierēdņiem, atpakaļpalikuŗiem kaŗavīriem, kuŗus salaŗija milzīgos pūļos un aizdzina kaut kur uz Iekŗkrieviju. Tur viņus — pēc aviŗu ziņām — nodarbināja smacējoŗo gāzu fabrikās... Lielākā daļa gūstekņu nekad vairs no turienes neatgriezās.

Partizānus, «vanagus» un gvardus par kaŗavīriem neuzskatīja un gūstā neņēma, bet pakāra pie pirmā ceļmalas staba...

Simtiem tūkstoŗiem saimniecību tika nopostītas. Ēkas nodedzināja, kuplos laukus nobradāja... Mājas kustoņus aizdzina pār robežu...

Kur maskavieŗu kāja bija pāri gājusi, tur zāle vairs nezaļoja...

Gan Latvijas valdība grieŗās pie visas pasaules ar uzsaukumu un protestu. Nekas nelīdzēja. Ārzemju laikrakstos nodrukātie politiķu, zinātnu vīru un citu atklātības darbinieku oficiālie un neoficiālie raksti, līdzjūtības izteicieni, nosodoŗie morāles sprediķi — tas viss bija un palika tikai tukŗi vārdi, bez reālas atskaņas. Krievijas necilvēcību pārmācīt un mazo Latviju aizstāvēt nepacēlās neviena roka. Katrs gādāja vienīgi par savas ādas droŗību.

Izbiedēti no latgalieŗu likteņa, austrumvidzemnieki pameta savas mājas, visu iedzīvi. Briesmīgā pānikā viņi pār galvu, pār kaklu devās uz rietumiem un dienvidrietumiem, saceldami kājās pārējās Latvijas iedzīvotājus.

Ŗī pānika pa daļai aizķēra arī galvaspilsētu. Lielie bagātnieki, kam bija paŗiem savi aeroplāni, kuģi un citi ātras satiksmes līdzekļi, steidzās projām uz ārzemēm. Tāpat bēga daudzi citi mazticīgie, kas nekādu labu galu neparedzēja. Izlaida tomēr vienīgi nevarīgus sirmgalvjus, sievietes un bērņus. Pārējos spaidu kārtā mobilizēja un nosūtīja uz kaŗaspēka daļām.

Bija laba tiesa arī tādu, seviŗķi no Latviju apdzīvojoŗiem cittautieŗiem, kuŗi mēģināja ar naudu izpirkties vai paslepus izmukt. Starp ŗŗdiem bēgļiem un robeŗsargiem izcēlās daŗkārt formālas kaujas — ar krituŗiem, ievainotiem un

gūstekņiem. Pāris šādas cīņas dabūja izcīnīt arī leitnants Strauts, pakāļdzēnoties bēgļiem, kuŗi gan bija pratuši izmantot Latvijas zemes bagātības miera laikā, bet kuŗi neapzinājās sev par pienākumu pabalstīt savu valsti grūtā pārbaudījumu brīdī.

Dzīve pilsētā palika arvien nervozāka. Daudzas fabrikas pārtrauca darbus, jo lielākā daļa strādnieku bija mobilizēti; trūka arī pasūtījumu un ražojumu noņēmēju. Tāpat sašaurināja darbību lielākie veikali. Trūka pircēju. Vienīgi pārtikas veikali tirgojās varenī. Ikviens pilsonis centās nodrošināt savu eksistenci pēc iespējas uz ilgāku laiku. Nevienš taču nezināja, cik ilgi kaŗš vilksies, kā tas īsti beigsies.

Drīz vien sāka ierasties kaŗa vēsturiskā pavadone — dzīves dārdzība. Tai sekoja spekulācija. Cilvēki kļuva skaudīgi, nenovīdīgi; viens otram drīzāk centās kaitēt nekā palīdzēt.

Valsts banka, tās nodaļas, kā arī privātās kredītiestādes no agra rīta līdz vēlam vakaram bija ielenktas no naudas noguldījumu atprasītājiem. Pamazām nozuda zelta, sudraba, niķeļa nauda. Apgrozībā palika tikai banknotes, kredītbilētes un čeki.

«Cik brīnišķīgi!» domāja pie sevis leitnants Strauts, vaļasbrīžos pa drudžainajām Rīgas ielām klejodams. «Vēsture atkārtojas. Cilvēce var kāpt, cik augstu gribēdama, kultūras kalnā, — zināmos apstākļos cilvēka sirdī vēl arvien ir spējīgs pamosties vecu vecais zvērs...»

16. augustā radio atnesa ziņas par lielām kaujām pie Vecgulbenes pilsētas. Maskaviešu kaŗa vadība gluži pareizi bija apsvērusi šī stratēģiskā punkta lielo nozīmi. Kamēr Vecgulbene ar savām milzīgajām municijas un pārtikas noliktavām atradās latviešu rokās, — grūti bija izvest plašākas operācijas uz Pļaviņām un Alūksni. Latvju lidmašīnām Vecgulbenē bija centrālais atbalsta punkts, no kurienes tās varēja pastāvīgi traucēt ienaidnieka darbību.

Vispirms maskaviešiem izdevās iznīcināt visus spēka vadus, kas nāca no Daugavas. Virszemes satiksme tika galīgi pārtraukta ar pārējām Latvijas pilsētām. No rīta līdz vakaram maskaviešu lidmašīnas un artilērija apmētāja Vecgulbeni smacējošām gāzēm pildītām bumbām; raidīja uz māju jumtiem veselās liesmu strāvas no saviem milzīgajiem ugunsmetējiem. Kamēr Vecgulbenes akumulātoros vēl turējās pietiekoši daudz enerģijas — pretvēja radīšanai, gaisa retināšanai, vai sabiezēšanai vajadzīgās vietās, — visi pretinieka lādiņi bez panākumiem nokrita ārpus pilsētas, bieži vien nodarīdami postu pašiem uzbrucējiem. Ienaidnieka lidmašīnas sapinās sabiezētā gaisā un bija viegli iznīcināmas. Dažas nogāzās pašas, iekļūdamas mākslīgi radītos viesuļu stabos. Vecgulbenes garnizonam piederēja arī pietiekošs skaits apakšzemes tanku, ar kuŗu palīdzību bija iespējams ne tikai pasargāt pilsētas ievērojamākās būves no maskaviešu tankiem, bet vēl savukārt izlikt mīnas un fugasus zem ienaidnieka noimetnēm, uzspridzinot tās gaisā. Technika sacentās ar tehniku. Nekad vēl, kamēr vien pastāvēja pasaule, — nebija laisti darbā tik briesmīgi cilvēka dzīvību iznīcinoši ieroči.

Pamazām vecgulbeniešu tehniskie līdzekļi vai nu sabojājās, vai pavisam izbeidzās, kābeļus iznīcinot — pietrūka elektriskās strāvas. Kamēr vēl bija pietiekoši daudz kurināmo vielu, tas neko daudz nekaitēja. Pēdējo krājumiem izsīkstot, — varonīgais garnizons pazaudēja savus mākslīgos aizsargu mūrus. Palika tikai parastā artilērija, bumbu metēji, ložu bērēji un liesmu šautenes...

Vecgulbene turējās sešas dienas. Kad jau pilsēta vairākās vietās sāka degt, daudzi mierīgie iedzīvotāji bija krituši bumbām un lodēm par upuri; nevienādajā cīņā — gandrīz visas latviešu lidmašīnas gājušas bojā un municijas krājumi izbeigušies — atlikušie Vecgulbenes garnizona kaŗavīri, pamezdami ievainotos slimnīcās, — sasēdās apakšzemes tankos un 22. augusta rītā atstāja pilsētu ienaidnieka rokās.

Ar Vecgulbenes krišanu likās izšķirts visas Austrumvidzemes jautājums, jo dažas dienas vēlāk pienāca Rīgā ziņas arī par Pļaviņu, Madonas un Alūksnes pazaudēšanu.

Maskavieši strādāja apbrīnojami sistematiski. Spriežot pēc viņu līdzšinējiem uzbrukumiem, viss Latvijas iekarošanas plāns bija Kirilla I ģenerālštābā sīki izstrādāts un sadalīts koncentriskos posmos, kam savukārt bija vienam ar otru noteikts sakars kā vienas ķēdes locekļiem.

Ja Ludza un Daugavpils vēl turējās, tam nebija piešķirama liela nozīme. To ieņemšanu Kirills I uzskatīja tikai par laika jautājumu. Arī partizānu darbība pēc pirmā spilgtākā uzliesmojuma likās it kā izbeigusies. Vismaz nekādu lielāku notikumu nekur nedzirdēja.

Kaujas iniciatīvu maskavieši neatlaidīgi turēja savās rokās. Latvijas kara vadība bija spiesta pielikt visu enerģiju, lai pēc iespējas izrādītu sīvāku pretestību, kas tomēr ne ik reizes izdevās.

4.

Ar katru dienu uztraukums Rīgā pieņēmas. Neviena vairs nekā laba neparedzēja. Pilsētā jau runāja, ka Latvijas valdība būšot spiesta lūgt mieru. Saeima noturēja gandrīz ik dienas slēgtas sēdes. Neviena nezināja, kas tur tika spriests. Baumas tomēr izplatījās... Armijas virspavēlnieks ģenerālvirsaitis Vaivars nekur nederot. Viņa vietā nāksot kāds cits, kuš vismaz nodibināšot noteiktu fronti un neļaušot maskaviešiem dzīvot pa Latviju tikpat kā savās mājās.

Daži zināja stāstīt pavisam «no drošas puses», ka saeimas kreisajā spārnā iekustināts jautājums par Latvijas republikas ieiešanu Lietuvas sastāvā uz federatīviem pamatiem. Tad no lietuviešiem dabūšot atbalstu un varēšot maskaviešus padzīt. Vēl citi minēja kaut ko tamlīdzīgu arī par Igauniju. Neviena no šīm baumām tomēr neapstiprinājās.

Radio vēstīja par maskaviešu aeroplānu parādīšanos virs Jelgavas un Liepājas, kur pagaidām neviena viņus nebija gaidījis. Minēja par krievu zemūdens laivu eskadras izbraukšanu no Somijas jūras līča dienvidrietumu virzienā.

Acīmredzot, maskavieši tik daudz neinteresējās par Latvijas teritorijas plānveidīgu iekarošanu, kā par tās galveno rūpniecības, tirdzniecības un kultūras centru ieņemšanu, lai tā drīzāk piespiestu stūrgalvīgos latviešus padoties.

Visu acis vērās uz ģenerālštābu — Brīvības laukuma malā. Pilsoņi gaidīja, lai no šejienes atskan kāds apmierinošs vārds, bet nevarēja sagaidīt. Dziļā mierā un nopietnībā strādāja turienes darbinieki. Še bija vienīgā vieta visā Latvijā, kur neviena neuztraucās, nepadevās pānikai.

Armijas virspavēlnieks ģenerālvirsaitis Vaivars ar ģenerālštāba priekšnieku ģenerāli Džilnu veselām dienām ne soli neizkustējās no stāba telpām; bieži vien viņi tur pavadīja arī naktis.

No visām Latvijas malām še satecēja vissīkākās ziņas par stāvokli. Džinkstēja radio; ik mirkli zvanīja dzirksteļu telefons; pielidoja un aizlidoja ātrās raitnieku mašīnas; ieradās transportieži ar gūstekņiem — nopratināšanai. Maskavieši valkāja pelēkas apaļas alumīnija cepures ar lielu melnu divgalvīga ērgļa nozīmi priekšpusē. Virsniekiem šis ērglis bija apzeltīts. Ietērpti maskavieši bija debeszilās blūzēs un mazliet tumšākās biksēs. Apavus viņi valkāja dažādus, skatoties pēc ieroču šķirām. Platām acīm krievi apbrīvoja Rīgas namu milzeņus, krāšņās alejas, gaisa tramvajus.

Nopratināšanā maskavieši atzinās, ka viņi uzsākuši karu tādēļ, lai glābtu savus tautasbrāļus no latviešu varmācībām. Viņiem stāstīts, ka latvieši neatzīstot Dievu un

gribot paši ierīkot paradīzi zemes virsū... Latvija esot senā krievu zeme, kādēļ maskaviešiem pienākoties dabūt to atpakaļ. To esot pats Dievs pavēlējis.

No ievāktām ziņām izrādījās, ka maskaviešiem bija vismaz desmitkārtīgs pārspēks ne tikai cilvēku skaitā, bet arī tehniskā ziņā. Ja Latvija mobilizētu un apbruņotu visas privātās lidmašīnas (kas nebij faktiski izdarāms), tad tai neiznāktu vēl ne puse no tā skaitļa, cik Maskavija spēja uzstādīt īstu kaujas lidmašīnu.

Gandrīz visa Latvijas rūpniecība bija dibināta uz Daugavas, Gaujas, Ogres un citu upju spēka stacijām. Šinīs stacijās ražoja arī enerģiju — satiksmes līdzekļu virzīšanai, gāzes iegūšanai; turpat ķīmiskā ceļā pagatavoja arī kara vešanai nepieciešamās sprāgstošās vielas.

Latvijā bija sajūtams liels metalla trūkums. Vismazāko nieciņu vajadzēja ievest no ārzemēm. Nevienam nebija paredzējis tik piepešu kara izcelšanos. Tādēļ izrādījās, ka arsenālu pagrabos rezervē turēto šāviņu un bumbu daudzums varēja būt pietiekošs ne vairāk kā pusotram, vislabākajā gadījumā — diviem mēnešiem.

Jau tūlīt otrā dienā pēc kara izcelšanās vairāki lieli transporta tvaikoņi devās uz ārzemēm pēc iztrūkstošiem kara materiāliem. Atgriezās tikai divi. Pārējos bija nogremdējuši maskaviešu hidroplāni un zemūdens laivas, kas izrādījās ielenkušī Irbes jūras šaurumu un kas, acīmredzot, kontrolēja arī Liepājas un Ventspils ostu darbību. Uzbrukt mūsu turienes pilsētām maskavieši laikam neuzdrošinājās, jo piekrastes bija bruņotas tālšāvējām baterijām un jūrā visapkārt izliktas mīnas. Bez tam milzīgi ventilatori ar mākslīgi radītām gaisa strāvām stipri kaitēja pretinieka lidmašīnām. Aktīvi latvieši tomēr nespēja uzstāties, lai galīgi aizvajātu nepatīkamos viesus. Tas tādēļ, ka Latvijai bija tikai ļoti niecīgs skaits — pa daļai novecojušu — zemūdens laivu un hidroplānu. Izlabot šo kļūdu tagad jau bija par vēlu.

Maskaviešu hidroplāni un zemūdens laivu uguns stipri kavēja arī mūsu gaisa transportus, ar kuņiem gan diez cik daudz nevarēja atvest.

Kirills I acīmredzot zināja, ka, paralizējot Latvijas rūpniecības dzīvi, izpostot spēka stacijas, ielencot un apdraudot lielākos valsts centrus un pārtraucot ekonomiskās dzīves normālo gaitu, — Latvija visā drīzumā būs spiesta kapitulēt, kaut arī viņas armija būtu vēl dzīva un nesakauta. Varenais Maskavas imperators ticēja, ka 22. gadu simtenī latviešu karavīra personīgai varonībai nevar vairs būt tādas nozīmes, kādu vēsture piešķīra Latvijas karavīru izcīnītām uzvarām 20. gadu simteņa atsvabināšanās kara.

Ik dienas no Austrumlatvijas pienāca Rīgā sabojātas lidmašīnas. Pa retam gadījās maskaviešiem atņemt kaujas aeroplāni. Pieveda arī salauztus apakšzemes tankus, satriektos elektriskos kaujas ratus un citus kara vešanas rīkus.

Gandrīz visās fabrikās uz ātru roku ierīkoja remonta darbnīcas, kur drudzainā steigā simtiem cilvēku strādāja dienām un naktīm. Tas bija vienīgais glābiņš. Ja visus remontus laikā neizdotos veikt, — Latvija vairs nebūtu spējīga turpināt pretošanos. Kādā naktī, kad leitnants Strauts bija tikko atgriezies no dežūras un nolicies gulēt, — piepeši ieskanējās trauksmes zvans.

«Droši vien pārbauda, cik ātri mēs varam sakārtoties...» domāja pie sevis jaunais virsnieks, steigšus apģērbdamies.

Bet, jau uz ielas iziedams, viņš nomanīja, ka lieta daudz nopietnāka. Gaisa bija pilns nepārtrauktas propelleru dūkoņas. Likās, ka tur augšā sapulcējušies miljoniem milzīgu lapseņu... No Rīgas puses dārdēja smagi grāvieni, it kā tur pārcilātu veselus kalnus. Prožektoru pirksti taustījās mākoņos. Vairākās vietās pacēlās asinsšķidruma ugunsstabi...

Tur vairs nebija šaubu: maskavieši rīkoja uzbrukumu Rīgai.

Lidotāja cepures siksnas ap kaklu sapogādams, ādas cimds rokās maucdams, leitnants Strauts ātriem soļiem, gandrīz pusskriešus, devās uz lidmašīnu angariem. Gar abām ielas malām — pa visiem logiem raudzījās bālas puskaile cilvēku sejas. Bailēs plaši ieplestās acis raudzījās tumšajās nakts debesīs, gar kuŗām šad tad atvizmoja Rīgas ugunsgrēku atspīdums...

Angaros — katrs pie savas mašīnas — jau stāvēja gandrīz visi lidotāji, novērotāji, strēlnieki, bumbu tehniki, gaidīdami izbraukšanas pavēli.

«Brāļi!» uzrunāja viņus eskadriļas komandieris, kāpdams savā mašīnā: «Sekojiet man un dariet visu iespējamo, lai ienaidniekam neizdotos izpostīt mūsu skaisto galvaspilsētu!»

Nākošajā acumirkļī jau visa Džugavgrīva šalca propelleru dūkoņas atskaņās. Līdz ar citām pacēlās arī leitnanta Strauta mašīna.

Jau pēc dažām minūtēm viņi atradās virs Rīgas. Gaisā čumēja un mudžēja neskaitāmas lidmašīnas — juku jukām mūsējās ar ienaidnieka. Pret ugunsblāzmā sārtajiem mākoņiem viņas bija grūti saskatāmas un izšķīramas, jo ienaidnieks brauca izdzēstiem lukturiem. Vienīgi violetās guntiņas norādīja mūsu kaujas mašīnu kustību.

Katrā mašīnā atradās maza radiostacija, kas saņēma pavēles no eskadriļas komandiera. Pēdējais savukārt dabūja rīkojumus un norādījumus no ģenerālštāba, uz kuŗa jumta darbojās novērošanas stacija. Visapkārt plīsa granātas, eksplodēja nomestās bombas.

Pēc pavirša aprēķina — ienaidnieks bija atvedis ne mazāk kā 1000 mašīnu. Ja visām ļautu pilnīgu vaļu — pāris stundu laikā viņas varēja noslaucīt Rīgu no zemes virsas...

Tā kā šis uzbrukums nenāca negaidīts, tad jau pie laika mūsu kaŗa vadība bija spērusi visus aizsardzības soļus, izlietojot Rīgas garnizona rīcībā esošos līdzekļus.

Kā no zemes izaudzis, Brīvības laukumā stāvēja milzīgs ventilātors, kas ar mākslīgi radītiem gaisa viļņiem kavēja ienaidnieka lidmašīnu tuvošanos un tādējādi pasargāja no bumbu posta visu pilsētas centru un līdz ar to — valdības galvenās iestādes.

Šādi ventilātori — mazākos apmēros — jau bija pazīstami lauksaimniecībā: pērkona negaisu aizdzīšanai un krusas novēršanai, kā arī sausā laikā — mākslīga lietus radīšanai. Kaŗā vēl līdz šim neviens nebija iedomājies tos lietot. Pirmais uz šīm domām bija nācis ģenerālštāba priekšnieks Dzilna. Tādēļ speciāli kaŗa nolūkam, patiesību sakot, izmēģinājumiem līdz šim bija pagatavots tikai viens. Pārējās Latvijas pilsētās aizsardzībai izlietoja uz ātru roku kopā savāktus tos pašus «mākoņu bīdītājus», kā tos ikdienišķā dzīvē mēdza ļaudis dēvēt...

Ģenerālis Dzilna nebija maldījies. Ventilātori visur uzrādīja vislabākos panākumus. Vienīgā nelaime bija tā, ka tie patērēja milzīgi daudz enerģijas.

Maskavieši, likās, vai nu nesaprata, vai nerēķinājās ar draudošām briesmām. Kā odi uz degošu sveci, tā viņu lidmašīnas metās uz Rīgas centru, acīmredzot, — ar nolūku iznīcināt Latvijas ģenerālštābu, jauno saeimas namu, kur gandrīz nepārtraukti notika sēdes, un, vispārīgi ņemot, — Latvijas «smadzenes», kas rīkoja un vadīja neredzamos taustekļus pa visu valsti.

Brīvības laukumā uzstādītais ventilātors strādāja tik sparīgi, ka katra ienaidnieka lidmašīna, kuŗa pienāca tuvāk par 500 soļiem, — sagriezās kā spalviņa gaisā un, kūleņus mezdamā, nogāzās zemē...

Rīgas aizsardzībai atstātās lidmašīnas sagrupējās pēc iepriekš noteiktas kārtības: Daugavgrīvas eskadriļa aizsargāja galvenokārt arsenālu, muitas noliktavas, valdības pili, Andreja un Eksporta ostas. Carnikavas un Ropažu grupas norīkoja gaisa frontē virs Mīlgrāvja fabriku rajona un Ziemeļu ostas; Biķernieku nodaļa sargāja Juglas

tiltus, kā arī visas apkārtējās rūpniecības iestādes. Dreiliņu grupai kopā ar Katlakalna grupu bija uzticēts grūtais un atbildīgais pienākums — izlietot visus iespējamus līdzekļus, lai ienaidnieks nevarētu apdraudēt elektrisko dzelzceļu stacijas, galvenās remontu darbnīcas un spridzināmo vielu laboratorijas, kuņas atradās Latgales priekšpilsētā. Olaines nodaļa sargāja pilsētas elektrības un gāzes iestādes, piecus Daugavas tiltus, kā arī vēsturiskās «Sarkanās noliktavas», kuņas uz ātru roku bija ierīkotas armijas rezerves — apavu, apģērbu darbnīcas un pārtikas noliktavas. Piņķu grupai bija uzdots novērst ienaidnieku uzbrukumus Pārdaugavas fabriku rajonam. Pārējās sīkākās nodaļas izpildīja izlūku gaitas.

Prāts un jutekļi nespēj aptvert, spalva nespēj aprakstīt visu to elles mudžekli, kas šinī naktī norisinājās virs Rīgas...

Ja no kapa spētu uzcelties visbezbaillīgākais viduslaiku bruņinieks, — viņš droši vien aiz lielām izbailēm zaudētu prātu, domādams, ka pienākusi pastarās tiesas diena. Bet neuzvaramie Romas cēzaru leģioni izputētu kā Sahāras smiltis, uragānam uznākot...

Leitnants Strauts sākumā jūta sevī it kā mazu uztraukumu, jo, izņemot manevrus, viņš nekad nebija riskantākos lidojumos piedalījies un nespēja iedomāties kauju gaisā. Mašīnas stūri drošu roku vadīdams un ieklausīdamies motora nepārtrauktajā dziesmā, kā arī vērodams pretinieku kustības, Strauts domās jautāja sev:

«Vai man ir bailes? Varbūt pēc 5—10 minūtēm manis vairs nebūs starp dzīvajiem?... Vai es būšu savu dzīves pienākumu izpildījis?...»

Atbildes nebija. Prāts stūrgalvīgi klusēja, jo tas bija nodarbināts ar citiem jautājumiem: kā atsist ienaidnieku uzbrukumus un pasargāt Rīgu no izpostīšanas?

Laikam samanidami, ka pilsētas centram bīstami tuvoties — maskavieši lielā niknumā metās uz nomalēm, kur iesākās nepārtrauktas sadursmes ar latviešu bruņotām lidmašīnām, kuņas bija sakārtojušās trīs un četrkārtīgās kaujas kolonnās un atklāja krustuguni, tiklīdz ienaidnieks gadījās pa ķērienam...

Acīmredzot, maskavieši bija nolēmuši par katru cenu iznīcināt arsenālu, valdības pili un muitas noliktavas. Ap 300 mašīnu kā melns mākonis metās uz Strauta nelielo nodaļu, kuņā pašlaik skaitījās tikai 54 lidmašīnas. Ja uzbrukumu neizdotos atsist, tad visa Vecrīga būtu pazudusi, jo arsenāla pagrabos bez citiem kaujas piederumiem glabājās arī vairāksimts pudu dažādu spridzināmo vielu, kuņas bija izlādētas no kuģiem un savestas še, lai nākošajās dienās nosūtītu uz Piebalgu un Koknesi fugasu gatavošanai.

Leitnants Strauts šinī acumirkli aizmirsu visu pasauli. Paceldamies augšup, nolaizdamies lejup, pašķiebdamies te uz viena, te uz otra spārna, — viņš sajuta sevī neparastu liksmību, it kā še nebūtu cīņa uz dzīvību un nāvi, bet jautra sporta sacīkste. Apkārt šāvās ugunsmetēju liesmas, dimdēja visdažādākie sprādzieni, tarkšķēja ložbērēji, raidīdami uz visām pusēm postu, iznīcību... Strauts pavisam aizmirsu, ka katrā acumirkli viņu var ķert lode vai plīstošas granātas šķembeles. Viņam likās, ka tā nav dzīves īstenība, bet tikai sakarsētu smadzeņu murgu sapnis, no kuņa katru acumirkli var sagaidīt atmošanos.

No šīs fantazijas viņu iztraucēja pa radio saņemta pavēle — piepeši pacelties gaisā piecdesmit metrus, izlaižot apakš sevis mākslīgās miglas mākoņus. Vienā minūtē tas jau bija izdarīts. Pēc pāris minūtēm apakšā pazuda torņi un namu kontūras. Visapkārt sagula pelēkā necaurredzamā masa...

Ienaidnieks apjuka. Viņa mašīnas kavējās līst miglā, kuņa taču varēja būt nāvīga. Tādēļ tās pacēlās augstāk un sekoja leitnanta Strauta eskadriļai. Latvieši to tik bij gaidījuši. Viņi izbrauca uz Daugavas vidus, piepeši pacēlās vertikāli virs maskaviešu galvām un sāka mest viņu lidmašīnu mudžekli speciāli šim nolūkam sagatavotas

bumbas. Pāris desmit ienaidnieka aeroplāni, nāvīgi ķerti, saslējās uz astes un atmuguriski nogāzās lejup, nogrimdami Daugavas dzelmē... Pārējie, aizmirsdami savu tiešo uzdevumu, devās pakal it kā bēgošām latviešu mašīnām. Pēdējās nebūt nebēga. Tas tikai bija veikls kaujas manevrs. Pēc piecām minūtēm ienaidnieks jau atradās mūsu zemūdens laivu, Daugavgrīvas krasta bateriju un Dzegužkalna aizsargu artilērijas krustuguns sfairā...

Nākošā acumirkļī notika kaut kas neaprakstāms. Uzreiz atvērās ap 120 lielgabalu rīkles, no kuņām katra vienas minūtes laikā spēja izspļaut vismaz sešdesmit lādiņus. Bez tam šāviņu bija pietiekošs daudzums.

Maskaviešu milzīgā lidmašīnu eskadra pusminūtes laikā izjuka kā zvirbuļu bars, kad vanags ieskrējis viņu vidū. Vismaz puse no ienaidnieka mašīnām sadragātas nogāzās zemē. Pārējās, aptverdamas drausmīgo stāvokli, pacēlās augstu gaisā un sāka bēgt. Strauta nodaļa bez kavēšanās tām sekoja gandrīz līdz Ērgļiem, pa ceļam vēl notriekdama ap 30 ienaidniekus...

Atpakaļceļā šur tur sastapa pa retai bēgošai maskaviešu lidmašīnai, kuņas vairs cīņā neielaidās. Līdz nāvei noguruši, bet sirdī laimīgi mūsu Daugavgrīvas lidotāji, gaismai austot, atgriezās Rīgā.

Še jau valdīja pilnīgs miers un klusums. Izrādījās, ka ienaidnieka uzbrukums pilnīgi atsists. Rīgai bija nodarīti samērā tikai niecīgi zaudējumi. Šo neizdevību maskavieši bij samaksājuši ar 460 mašīnu zaudējumu un ap 2000 lidotāju un strēlnieku dzīvībām.

Latvijas galvaspilsēta greznajās karogiem. Pirmo uguns kristību tā bija izturējusi. Arī iedzīvotāji it kā vieglāk uzelpoja. Viņi sāka ticēt, ka milzīgais maskaviešu uzbrukums varbūt nav nemaz tik bīstams, kā sākumā izlikās. Daudzi izteica cerību, ka mēs uzvarēsim!

Jau otrā dienā saeima atļāva nepieciešamo summu divpadsmit jaunu aizsargu ventilatoru būvei. Bet armijas virspavēlnieks un viņa stāba priekšnieks ar lielu izbrīnēšanos saņēma sirsnīgus apsveikumus no Igaunijas un Lietuvas ģenerālstābiem, kuņi līdz šim bija pratuši tikai gudri klusēt...

5.

Maskaviešu gaisa flotes uzbrukuma atsišana Rīgā mazliet atslābināja sastindzināto uzmanību un interesi par notikumiem tā sauktajā austrumu frontē, lai gan īstenībā tādas frontes vārda tiešā nozīmē nemaz nebija.

Kā elpu atņemdami un spēkus sakopodami, krievi nu jau vairāk kā nedēļu jaunus uzbrukumus nesarīkoja. Šinī starpbrīdī viņu galvenā nodarbošanās bija — okupācijas administratīvās varas noorganizēšana jaunieņemtos apgabalos. Neraugoties uz «vanagu», aizsargu un citu partizānu sīvajām cīņām, — maskaviešu rokās faktiski jau atradās vismaz trešā daļa no Latvijas teritorijas.

Lauku kaŗa tiesas darbojās gandrīz visos ieņemtos pagastos. Lielākos centros bija ierīkotas karātavas. Kur nepaspēja karātavas uzcelt, — notiesātos gluži vienkārši pakāra pie kāda staba vai prāvāka augļu koka... Notika arī šaušana. Ar elektrības giljotīnu nonāvēja tikai privilēģētos maskaviešu pretiniekus: okupētā apgabalā atrastos parlamenta locekļus, augstākos valsts ierēdņus, partizānu galvenos vadoņus un tml., kuņus izdevās sagūstīt.

Samērā krievi tomēr dabūja rokā tikai niecīgu skaitu no saviem nāvīgākiem ienaidniekiem. Pēdējie ļoti labi zināja, kas viņus sagaida, tādēļ prata teicami slēpties.

Projām aizbēgt bija grūti, tādēļ ka maskavieši cieši apsargāja ne tikai lauku ceļus, bet arī kontrolēja katru lidmašīnu, kas parādījās gaisā.

Neraugoties uz briesmīgo terroru, latviešu partizānu skaits ne tikai nemazinājās, bet ar katru dienu pieauga vēl lielāks. Gandrīz ik nakts notika šāds vai citāds maskaviešiem nepatīkams pārsteigums: pazuda lidmašīnas ar visiem lidotājiem; pa ceļu, mierīgi braucot, uzsprāga gaisā veselās transporta karavānas; komandantūras dabūja pārciest formālus uzbrukumus; dega noliktavas; nometņu sargi no rītiem stāvēja pie lielgabaliem atspiedušies — nedzīvi, bet paši lielgabali bija sabojāti un kaujai nederēja...

Dažos maskaviešu pulkos sāka izplatīties baumas, ka latvieši noslēguši līgumu pret Maskavu ar pašu nelabo.

Rīgā starp partizānu vadoņiem minēja vairākus sabiedrībā plaši pazīstamus vārdus. Sevišķi daudzinaja dzejnieku Mellupu; Jelgavas augstskolas docentu, latgalieti Miežānu; Latgales tautskolu direktoru Ābolāju; purvu inspektoru, rezerves virsleitnantu Alksni; lauku māju īpašnieku Zvirgzdiņu...

Par visiem šiem cilvēkiem rakstīja un stāstīja brīnumu lietas. Lai dabūtu viņus rokā, maskavieši bija izsludinājuši milzu godalgas. Latviešu tauta tomēr bij jau kļuvusi tik apzinīga, ka nodevēji viņas vidū vairs neradās. Katrs — bagāts vai nabags — par visu augstāk stādīja savas tautas brīvību, valsts neatkarību. Kirills I, bez šaubām, tik sīvu pretestību nebij sagaidījis.

Sākumā krievi centās pielabināties iedzīvotājiem, solīdami visādus jaukumus. Viņi stāstīja par Lielās Maskavijas varenību un bagātību. Kinofonografos rādīja vilinošas ainas no «laimīgās» krievu tautas dzīves. Attēloja arī maskaviešu visuvarenā imperatora Kirilla I gudrību un žēlastību.

Kad nekas nelīdzēja, — iesākās represijas.

Visās iestādēs ieviesa krievu valodu. Skolās pavēlēja tūlīn mācīt tikai lielkrievu izloksni. Ja skolotājs krievu valodu neprata, viņu bez kavēšanās atlaida, bet viņa vietā ielika citu. Ja negadījās vēlams kandidāts pie rokas — skolu slēdza pavisam. Tīrotājus, zemtuņus, fabrikantus, amatniekus ar varu piespieda maksāt nesamērīgi augstas nodevas. Kas to negribēja vai nespēja, — meta cietumā, dažādi vārdzināja un spīdzināja, nereti piespriežot pat nāves sodu. Latvijas valdība gan sūtīja protestus uz visām pasaules pusēm, bet maskavieši nelikās par to zinīs.

No Latgales pilsētām apbrīnojamā kārtā turējās divas: Daugavpils un Ludza. Par Daugavpils pretestību neviens daudz nebrīnījās. Tur bija sakopota gandrīz trešā daļa no visiem Latvijas bruņotiem spēkiem ar visiem kaujas piederumiem un citiem tehniskiem līdzekļiem. Bez tam pilsētas aizstāvēšanu vadīja jaunais enerģiskais ģenerālis Agrons, kuŗš tikai pirms dažiem gadiem bija beidzis Francijas kara inženieru akadēmiju. Pēc radio ziņām Daugavpilī gandrīz visi pilsoņi bija izvietoti apakšzemes darbnīcu telpās, kur nekādas ienaidnieka bumbas nespēja kaitēt. Kara spēks aizsargājās, laižot darbā visas lidmašīnas, izmantojot mākslīgi radītus zibeņus, apdullinot maskaviešus ar jaunizgudrotām gāzēm. Daugavpilieši sarīkoja arī straujus pretuzbrukumus, nodarīdami ienaidniekiem daudz posta.

Visgrūtāk nācās nosargāt Daugavas elektriskās spēka stacijas, kuŗas atradās pilsētas rajonā, jo no tām bija atkarīga arī visa pilsētas aizsardzība. Stāvokli glāba pilnīga nejaušība, par ko neviens nebij iedomājies. Spēka staciju centrā bija ierīkots milzīgs zibens novedējs — domāts ne tikai pilsētai, bet gandrīz visam apriņķim. Pa daļai kābeļu bojāšanās dēļ, pa daļai pateicoties uztraukumā un steīgā izdarītiem labojumiem, — ārkārtīgi stiprā enerģijas strāva bija tikusi nejauši ievadīta zibensnovedēja tornī, pārvēršot visu tērauda būvi par milzīgu elektromagnētu.

Rezultāti bija pārsteidzoši: katra ienaidnieka uz šo pusi izšautā granāta, katra nomestā bumba pazaudēja savu spēku: visas tās tika pierautas pie zibens novedēja, eksplodējot gaisā un nenodarot nekādu postu. Tikai metalla šķembeles kā brīnišķīga krusa bira uz apkārtējo ēku jumtiem, ielaužot dažus no tiem.

Arī pats tornis daudz necieta, dabūjot savos elastīgajos sānos vienīgi dažus saliekumus un iedobumus.

Sevišķi naktīs šie atklājās krāšņs skats, it kā uz kādiem augstiem svētkiem būtu sarīkota grandioza, daudzkrasaina uguņošana. Iedzīvotāji palika drošāki un līda laukā no savām apakšzemes velvēm un pagrabiem. Kaņavīri atguva savu aukstasinību. Smiedamies un jokodamies viņi izpildīja grūtos dienesta pienākumus. Aptverdams radušos situāciju, ģenerālis Agrons deva rīkojumu — zibens novadītājā ieplūstošo elektrisko enerģiju vēl dubultot, lai nodrošinātu pilnīgus panākumus.

Sākumā maskavieši nesaprata, kas noticis. Trakā niknumā viņi raidīja šāviņu pēc šāviņa uz pilsētu. Ienaidnieka lidmašīnas ik dienas izkaisīja simtiem pudu sprāgstozu vielu. Gandrīz bez mitēšanās dārdēja apdullinoši sprādzieni, it kā visas pasaules pērkonī būtu šie uz kopīgu koncertu sanākuši. Sen jau bija visi stikli izbiruši no logiem; sen jau pilsoņi nezināja, kas ir klusums un miers...

Bet par to neviens vairs daudz neuztraucās. Galvenās rūpes radīja pārtikas jautājums. Apkārtnes laucinieki bija pa daļai izpostīti, pa daļai — maskaviešiem tuvojoties — aizbēguši. Tur vairs nebija ko cerēt. No tālākiem apgabaliem varēja piegādāt tikai sīkumus. Pilsētas aizstāvētajiem bija palicis ļoti niecīgs skaits derīgu lidmašīnu, kuņas no agra rīta līdz vēlam vakaram gandrīz visas bija nodarbinātas kaķa gaitās. Bez tam arī retos transportus maskavieši centās sagūstīt vai iznīcināt.

Pagaidām tomēr neviens vēl badā nemira, un par nākotni daugavpīlieši labprāt nedomāja, jo nezināja, vai rītā vairs būs starp dzīvajiem...

* * *

Ap Ludzu norisinājās vēl brīnišķīgākas lietas. Maskavieši šie bija jau zaudējuši ap 100 lidmašīnu, vairākus desmitus elektriskos kaķa ratus un dažus tūkstošus — kritušus kaņavīrus.

Notikumu gaita bija sekoša. Maskaviešiem uzmācoties un mūsu kaķaspēkam atejot, — Ludzā nocietinājās artilērijas kapteinis Zālīts ar dažiem simtiem jaunmobilizētiem rezervistiem. Viņiem vēl pievienojās prāvs pulciņš partizānu.

Ludzā atradās plašas artilērijas noliktavas, kuņas bija asprātīgi ierīkotas zem ūdens — ezera dibenā. Šie apstākļi kapteinis Zālīts veikli izlietoja sevis labā. Tā kā ienaidnieks kavējās uzbrukt, Zālīts lika visus pilsētiņās iedzīvotājus pie darba. Būdam pats inženieris tehnologs, turklāt savā laikā vairākus gadus kalpojis uz zemūdens laivas, — viņš nu mēģināja izlietot savas zināšanas praktikā. Panākumi bija iepriecinoši.

Uz ātru roku ieroču darbnīcās improvizēja 150 ūdenslīdzēju apģērbus. Sagatavoja vairākus desmitus periskopus. Visiem lielgabaliem, bumbmetējiem utt. pierīkoja automatiski atveļamus un aizveļamus vākus stobru galos. Vīrs artilērijas noliktavām ielaida ūdenī hermetiski noslēgtas milzīgas kapara kastes, kuņas bija domātas gaisa un gāzes uzglabāšanai. Kastes savienoja ar apakšzemes ejām, pierīkoja periskopus un uzstādīja artilēriju. Visa uzbūve bija tik asprātīga, un pie tam savā ziņā vienkārša, ka galu galā paši darba darītāji aiz brīnumiem ieplēta mutes... Artilēristi un partizāni noslēdzās apakšzemes gaņģos un noliktavās; no turienes iekļuva kapara kastēs. Caur periskopiem vērodami apkārtni, viņi ar elektrisku vadu palīdzību pusautomatiski

pielādēja lielgabalus, nomērķēja un izšāva. Artilerija bija ierīkota tā, ka, šāviņam izskrejot, — stobra gals uz vienu acumirkli pacēlās virs ūdens un tūlīt atkal nogrima...

Efekts bija neaprakstāms! Izlikās, it kā ezerā būtu iemitinājušies milzīgi, uguni spļaujoši nezvēri... Kapteinis Zālīts jau iepriekš priecājās līdz ar visiem saviem kaņavīriem, iedomādamies, kādas sejas taisīs maskavieši, kad ezers sāks spļaut viņiem acīs dzīvu uguni...

Šāviņu bija liels krājums. Tātad bija cerība turēties ilgi.

Garnizona rīcībā atradās arī divpadsmit sabojāti apakšzemes tanki. Pilnīgā kārtībā viņus vairs nevarēja dabūt. Bet tik daudz gan kapteinis Zālīts panāca, ka ar tiem bija iespējams mīnēt visu pilsētas apkārtni. Arī ar to varēja apmierināties. Ludza vairs no ienaidnieka nebijās.

Maskavieši vairākkārt izmēģinājās pilsētu ieņemt. Velti! Katru reizi viņi bija spiesti ar lieliem zaudējumiem atvilkties tālu atpakaļ. Mīnas sprāga teicami; tikpat labi darbojās arī apakšūdens artilerija. Latviešu baterijas bija pilnīgi garantētas pret sašaušanu no ienaidnieku puses, jo ūdens masa paralizēja granātu un nomesto bumbu eksplozijas spēku, padarot viņas it kā par nevainīgam rotaļu lietām, kas mierīgi nogrima ezera dibenā, radot pār mūsu kaņavīru galvām vēl drošāku jumtu.

Tikai zaļgani ūdensstabi, kā milzīgas strūklas, te vienā, te otrā vietā uzšļācās gaisā pret spožajiem saules stariem, radīdami simtējādas varavīksnes... Palika iespaids, it kā ezerā nometušies uz dzīvi neskaitamas valzīvis un delfīni.

Maskavieši ilgi laužīja galvas, līdz beidzot nolēma, ka te latviešiem līdzdarbojas burvji, raganas un citi pārdabīgi spēki... Augstākā kara vadība gan saprata, kas par lietu, tomēr pavēlēja pagaidām atstāt Ludzu mierā. Tikai labi uzmanīt katru latviešu kustību.

Maskaviešu armijas virspavēlnieks izrādījās diezgan tālredzīgs cilvēks. Viņš saprata, ka Ludzas un Daugavpils ieņemšana vai neieņemšana vēl nebūt neatnesīs ne uzvaru, nedz paspēli. Vajadzēja iznīcināt visus Latvijas galvaspilsētas tuvumā esošos rūpniecības un kultūras centrus. Vajadzēja atgriezt Rīgu no satiksmes ar Vakareiropu un paralizēt viņas (Rīgas) garīgo un ekonomisko dzīvi. Lai to iespētu, — viens no pirmajiem un galvenajiem uzdevumiem bija, — pēc iespējas drīzākā laikā ieņemt grandiozās spēka centrāles pie Daugavas un Gaujas, kā arī sistematiski deldēt Latvijas armijas dzīvus spēkus. Tāpat maskavieši zināja, ka latviešiem nevar būt rezervē diez cik lieli municijas un provīzijas krājumi. Tādēļ vajadzēja spert visus iespējamus soļus, lai Latvijas valdība nevarētu papildināt savas — jau pustukšotās noliktavas.

Saprotams, paši latvieši visu to apzinājās desmitkārt labāk. Pret maskaviešu pārspēku nepietika ar personīgo varonību vien. Bija jāņem palīgā: jaunlaiku tehnika, čūskas gudrība, lapsas viltība, zirga izturība, jēra pacietība, — ja negribēja brīvo latvju tautu atdot Kirilla I verdzībā!

6.

Par maskaviešu nakts uzbrukuma sekmīgo atsišanu, starp citiem, arī leitnants Strauts izpelnījās virspavēlnieka atzinību un pateicību. Vēl vairāk, Strautu stādīja priekšā paaugstināšanai par virsleitnantu un iecēla par nodaļnieku. (Tas laikam tādēļ, ka viņš bija inženieris un pie tam beidzis aviācijas skolu pēc miera laika programmas.)

Dažas dienas vēlāk leitnants Strauts piedzīvoja jaunu pārsteigumu. Kādā rītā eskadriļas komandieris pulkvedis Sauliets ieaicināja Strautu savā kabinetā, kur viņš aicināja savus apakšniekus tikai visai svarīgos gadījumos.

«Lūdzu, piesēdieties. Man ar jums daži vārdi jāparunā.»

Strauts apsēdās pulkvedim pretī — otrpus galda un aplaida acis visapkārt. Te viņš atradās pirmo reizi. Pulkvedis Sauliets bija vidējos gados, ap 45 vai mazliet vairāk, prāva auguma un mazliet patukls. Pēc izskata viņš atgādināja visu citu, tikai ne lidotāju. Un tomēr Sauliets skaitījās par vienu no visveiklākiem Latvijas gaisa flotes lidotājiem. Savā mašīnā viņš jutās kā mājās. Par to Strauts bij ne vienu vien reizi pārliecinājies.

«Nupat es saņēmu no stāba slepenu rīkojumu — gatavoties ekspedīcijai,» runāja komandieris. «Tā kā adjutants ir mazliet satriecis roku, tad jūs pagaidām izpildīsiet viņa vietu. Jūs taču arī kancelejas darbus pārzināt?»

«Tiešām tā. Man pašam civīldienestā ir prāva kanceleja,» atbildēja Strauts.

«Labi. Jo patīkamāk. Ejiet, sagatavojieties. Pēc divdesmit minūtēm mēs brauksim uz armijas stābu!» Kad pulkveža Saulieša mašīna nolaidās pie desmitstāvu augstās, baltās ģenerālštāba ēkas, — tur jau priekšā atradās vairākas citas mašīnas un autorati.

Plašajā uzgaidāmā zālē drūzmējās daudzi ģenerāļi, pulkveži un citi virsnieki no dažādām ieroču šķirām. Dažus no viņiem Strauts bija redzējis. Lielākā daļa bija pilnīgi sveši. Lieli, mazi, mierīgi, nervozi — viņi tur vai nu stāvēja pulciņos sarunādamies, vai — rokas uz muguras salikuši — staigāja no viena kakta uz otru, it kā cenzdamies ko nebūt rūpīgi izmērīt.

Visi viņi gaidīja savu kārtu, lai stātos virspavēlniekam priekšā ar saviem ziņojumiem un lai par paveiktiem darbiem saņemtu uzslavas vai rājienus. Daudzi gaidīja arī jaunus norīkojumus amatos. Bet vairums tomēr bija tādi, kas nekā laba priekš sevis neparedzēja. Tie bija bez kaujas atstāto garnizonu priekšnieki, sakauto spēku pavēlnieki, iznīcināto bruņuratu un lidmašīnu eskadriļu komandieři...

Leitnants Strauts, kaktā apsēdies, ar lielu interesi novēroja šos vecos un jaunus kaŗavīrus. Ko viņi pašlaik katrs domāja?... Kuŗš no viņiem visvairāk Latviju mīl un kuŗam būs liktenis lēmis pirmajam krist savas tautas un dzimtenes labā?

Vai kāds varbūt neilgojas pēc savas mājas un ģimenes, kas daudziem bija palikuŗas maskavieŗu rokās? Varbūt daŗs labs no ŗiem sirmajiem vīriem noŗēloja jaunības vieglprātību, kad bija paŗāvuŗies entuziasmam un izvēlējuŗies sev par profesiju grūto, nemierīgo un briesmām pilno kaŗavīra amatu? Jo neviena cita profesija taču galu galā neprasiŗa tik lielu varonību, paŗuzupurēŗanos, personīgu interēŗu aizmirŗanu kā kaŗavīra pienākumi!

Savā laikā arī Strauts bija piekritis daŗu civīlistu prātnieku ieskatiem, ka tagadnes modernie kaŗi vairs neprasa no cilvēka tik lielu gribas spēku un droŗsirdību kā senajos un vidus laikos, kad nebija vēl nekādu automatisku ieroču un kaujas maŗīnu, bet vajadzēja rokrocīgi iet cīņā vīram pret vīru. Nu jaunais virsnieks pēc ilgiem novērojumiem, dziļām pārdomām bija nācis pie pārliecības, ka ar katru gadu simteni kaŗš kļūst briesmīgāks un kaŗa ŗausmas lielākas. Jau savā laikā viens no vispirmajiem Latvijas republikas ģenerāļiem bija izvirzījis aksiomu, ka «katrs jauns kaŗš ar saviem paņēmieniem nav līdzīgs pēdējam kaŗam; katrs jauns kaŗš izceļ arvien jaunus un atkal jaunus tehniskus līdzekļus, kuŗi ar savām īpaŗībām pārspēŗ vecos...» ŗie tehniskie līdzekļi katrreiz nenokauj tik daudz fiziski kā garīgi. Cilvēks no tieŗām briesmām nekad tā nebaidās kā no slepenām un nejauŗām. Bet modernais kaŗš gandrīz no nejauŗībām un pārstēigumiem vien sastāv. Vai galu galā vislielāko varonību no kaŗavīra neprasa taisni tā apziņa, ka kaut kuŗā acumirkļī jābūt gatavam mirt no neredzama ienaidnieka rokas?

Virsnieki viens pēc otra gāja un nāca — gan stalti, lepni — kā visu pasauli izaicinādami uz cīņu, gan bāli, saduguŗi, it kā atbalstu meklēdami, kā grūtu iekŗēju jautājumu atrisināt gribēdami... Adjutants izsauca virsnieku vārdus pēc kārtas. Daudzi

bija jau sen dzirdēti. Leitnants Strauts atcerējās vienu otru gudru grāmatu, ko šie cilvēki savā laikā sarakstījuši: par taktiku, stratēģiju, aviāciju, artilēriju, disciplīnu utt. Vai tagadējais kaŗš ar saviem jaunizgudrojumiem, līdz šīm nepazīstamu kaujas līdzekļu lietošanu, visādiem — pat sapnī neiedomātiem pārsteigumiem — ietilpa šo militāro speciālistu teorētiskos paredzējumos un spriedumos?

Piepeši atvērās kādas sāņu durvis un iznāca mazs, apaļš, bārdus apaudzis, pēc izskata smieklīgs cilvēciņš ar lielu papīru paku padusē. Viņš bija tērpiers civilos svārkos. Vienīgi platās bikses un augstie zābaki norādīja uz viņu īpašnieka tuviem sakariem ar armiju.

Liels bija Strauta brīnums, ka visi klātesošie virsnieki, kā viens vīrs, pietrūkās no sēdekļiem un godbijīgi salutēja.

«Stāba priekšnieks!» čukstēja pulkvedis Sauliets, paraudams leitnantu Strautu aiz piedurknes.

Nebij jaunais virsnieks vēl paspējis no sava pārsteiguma atjēgties, kad jau ģenerālis Dzilna, nepiegiezdams apkārtnei nekādas vērības, mierīgi pabīdīja adjutantu pie malas un nozuda virspavēlnieka kabineta durvīs. Tātad ļaudis nebij melojuši, raksturodami ģenerālstāba priekšnieku kā lielu savādnieku.

Gandrīz tūlīt atskanēja skarbs zvans. Kā zibens ķerts, jaunais adjutants iesteidzās pie virspavēlnieka un atgriezies uzaicināja — ārpus rindas — pulkvedi Saulieti un leitnantu Strautu bez kavēšanās doties kabinetā. Strauts, savam priekšniekam sekodams, juta, ka sirds pukst ne mazāk strauji, kā viņā šausmu naktī, dodoties uz maskaviešu vajāšanu.

Abiem virsniekiem pretī pacēlās savāds, smudra auguma cilvēks, zilganpelēkā kaŗavīra tērpā, ar trīs zelta ozollapām uz katras piedurknes virs elkoņa. Šis cilvēks bij reizē ir jauneklis, ir sirmgalvis, jo viņa samērā jauno seju apēnoja gluži balti mati, turpretī pār zaļpelēkajām latvieša acīm liecās tumšu uzacu pusloki. Šis savādaiss ģenerālvirsaiša Vaivara izskats atstāja neizdzēšamu iespaidu uz katru cilvēku. Likās, ka pati daba pielikusi visas pūles, lai Latvijas armijas virspavēlnieks tiešām izskatītos pēc īsta pavēlnieka.

Kad visi bija apsēdušies, Vaivars palūdza no stāba priekšnieka kādu karti, kuŗā pēdējais ar zīmuli pašlaik šur tur vilka mazus krustiņus. Karti no rokām izlaidis, ģenerālis Dzilna saslējās un viņa seja it kā atdzīvojās. Mazajās kurmja acelēs iemirdzējās savādas uguntiņas...

«Jūs, pulkveža kungs, jau zināt, kas par lietu,» ierunājās virspavēlnieks, pagrieždamies pret Saulieti. «Tādēļ, iekams sākam tālāk runāt, man pāris jautājumi jūsu kollēgam.»

Vaivara balss skanēja maigi un mierīgi. Katrs vārds vēlās pār viņa lūpām noteikti, apdomāti. Tā daži aktieŗi intīmā draugu pulciņā mēdz deklamēt filozofiskus dzejoļus. Tad Vaivars pavērsa seju pret Strautu. Zaļganpelēkās acis raudzījās laipni, jautājoši, it ka kādu mīļu noslēpumu pētīdamas:

«Man tika stāstīts, ka jus dažas reizes esot bijuši Maskavā un šo pilsētu labi pazīstot?»

«Tiešām tā, virsaiša kungs!» atbildēja Strauts un juta, ka nosarkst kā jauna meitene, kad mīļotam cilvēkam pateikusi «jā» vārdu.

«Un varat tur orientēties dienā un naktī?» turpināja virspavēlnieks.

«Dienā — ļoti labi, bet... domāju... varēšu arī naktī. Tikai iepriekš tuvāk jāapskata plāns.»

«Jums plāns ir?»

«Tiešām tā!»

«Labi, ļoti labi. Viss iet tā, kā es domāju...»

Virspavēlnieks piepeši apklusā, mirkli raudzīdamies kaut kur pretējā sienā, pie kuņas karājās — gandrīz visā sienas lielumā — milzīga Latvijas karte. Tad viņš pagriezās pret pulkvedi Saulieti un turpināja:

«Mēs rīkosim maskaviešiem revanšu! Jūs es esmu izvēlēties par ekspedīcijas vadītāju. Vai esat apdomājuši manu priekšlikumu? Vēlreiz atkārtēju savu telefōnogrammā minēto aizrādījumu, ka — deviņdesmit procenti ir par to, ka jūs... varbūt neviens no turienes dzīvs neatgriezīsieties?...»

«Savu dzīvību labprāt upurēju kaut kuņā acumirkli, ja ar to varu izdarīt Latvijai pakalpojumu!» cieti un noteikti atbildēja Sauliets.

«Labi. Es pateicos. Esiet pārliecināti, ka par jūsu ģimeni valsts gādās... Bet jūs, leitnants? Līgavas nebūs žēl?» Vaivara lūpu kaktiņi savilkās it kā sāpīgā smaidā.

«Nebūt ne. Man viņas vēl nav,» atbildēja Strauts, juzdams, kā atkal nosarkst.

«Cik mēs mašīnu varam sūtīt, lai galvaspilsētas aizsardzība pārāk neciestu?» Virspavēlnieka jautājums bija domāts stāba priekšniekam.

Pēdējais pabungoja ar pirkstiem uz galda un kā negribēdams atbildēja:

«Ne vairāk par simts divdesmit!»

«Varbūt varētu divi simti, lai būtu lielāks efekts?»

«Nevienu mašīnu vairāk. Jūs taču negribēsiet, lai maskavieši pa to laiku kailām rokām ieņem Rīgu un piespiež mūs kapitulēt? Mums katrs cilvēks, katrs lādiņš, katrs mašīnas ritenis ir no svara.»

Virspavēlnieks nopūtās.

«Diemžēl jums taisnība. Latvietis ir vienmēr paradī dzīvot taupīgi. Būsim arī mēs tādi paši... Vai jums, pulkveža kungs, pietiks ar simts divdesmit mašīnām?»

«Cik dosiet — iztikšu! Pavēlēsiet — braukšu kaut ar divām!» jautri atbildēja Sauliets. Arī Strautam palika līksmi ap sirdi...

«Nu tad, ģenerāļa kungs, iepazīstiniet viņus ar ekspedīcijas un uzbrukuma plānu. Novēlu laimīgu ceļu un vēl laimīgāku izdošanos! Uz drīzu atkalredzēšanos! Latvija jūsu darbu nekad neaizmirsīs.»

Abi virsnieki piecēlās un sekoja stāba priekšniekam.

Ģenerāļa Dzilas kabinets un galds bija krautin piekrauts dažādiem plāniem, kartēm, modeļiem, stikla burkā, metalla cilindriem. Kad viņš apsēdās pie galda, — vienīgi apaļā galva palika redzama.

Bez kādiem ievadījumiem stāba priekšnieks pasniedza pulkvedim Saulietim aprakstītu papīra lapu un iesāka savu paskaidrojumu:

«Jūs sadalāt savas mašīnas trijās grupās: katrā pa četrdesmit. Pirmās grupas maršruts: Rīga—Krustpils—Višķi—Drisa—Disna—Vitebska—Vjazma. Otrās: Rīga—Jaungulbene—Rēzekne—Sebeža—Veļikije Luki—Nikopole—Rževa. Trešās: Rīga—Cēsis—Alūksne—Pleskava—Holma—Seližarova—Starica. Satikšanās un apvienošanās vieta pirms tiešā uzbrukuma Maskavai — Zvenigorodas—Možaiskas—Borodino trijstūris. Jūsu uzdevums — sacelt Maskavā cik vien iespējams lielu traci. Vēlams arī paša Kirilluškas pilī ielingot pāris bumbu. Spridzināmās vielas un citus kaujas piederumus varat ņemt līdzi, cik spējat panest. Pa ceļam turieties pēc iespējas izklaidus. Norādītos punktus ievērojiet vienīgi kā etapus, bet tieši pāri tiem nebrauciet. Labāk tādiem kovārņu perēkļiem — ar likumu apkārt! Nu, vai sapratāt?»

«Tiešām tā!»

«Ak jā — pavisam piemirsu... ja atpakaļceļš būs vajadzīgs, — to izvēlieties paši. Kartes varat saņemt galvenā topografijas nodaļā. Sveiki!»

Un ģenerālis Dzila atkal mierīgi iegrīma savos plānos un papīros, it kā pašlaik tikai būtu nopurinājis puteklīti no svārku piedurknes vai atgaiņājis uzmācīgu mušu.

Sākās drudžaina gatavošanās. Savāca spēcīgākās, modernākās mašīnas, kas varētu izturēt tālo ceļu. Izlasīja labākos, drošsirdīgākos lidotājus; krietnākos tehniķus, kas uz ātru roku varētu veikt sīkākus remontus. Izvēlējās veiklākos bumbistus, artileristus, spridzinātājus... Ja vēl kādai mašīnai trūka, — uzstādīja radio. Pieskrūvēja automatiski uzvelkamas un nolaižamas plāksnes ar krievu lidmašīnu krāsām un Maskavijas karodziņiem.

Gatavošanās norisinājās drudžainā steigā un vislielākā slepenībā. Pagaidām tikai katras grupas vadītājs bija daudz maz informēts par ekspedīcijas galamērķi. Pārējās mašīnas dabūja līdzī pavēli un karti ar sīkākiem norādījumiem. Konvertus drīkstēja attaisīt tikai pēc izbraukšanas no Rīgas.

Nekad vēl leitnants Strauts nebija strādājis ar tik lielu sajūsmu kā tagad. Viņš bija jau apnicis aizmugurē sēdēt, kamēr citi kaņavīri ik dienas lika savu galvu uz spēli. Arī viņam gribējās izdarīt Latvijas labā kaut ko tādu, par ko rakstītu visas avīzes, dzejnieki sacerētu dziesmas... Varbūt tad arī viņa — daiļā nepazīstamā izlasītu un ieinteresētos...

Strauts varēja domāt un darīt diezin ko, — arvien viņa domas atgriezās pie savas tālās nezināmās sirds karalienes. Viņš saprata, ka šāda sapņošana un prātošana ir bērnišķīgi naīva, bet atsacīties no viņas nevarēja. Tā bija viņa augstākā laime un nelaime.

Par ekspedīcijas labu izdošanos leitnants Strauts ne mirkli nešaubījās. Viņam tikai uzmācās skumjas, iedomājoties, ka viens otrs no šiem dzīves priecīgajiem jaunekļiem un nopietnajiem vīriem varbūt vairs nekad neatgriezīsies dzimtajā zemē un varbūt viņa kaulus graužīs izbadojušies Maskavas priekšpilsētu suņi...

Nākošā pēcpusdienā viņi devās ceļā, lai, izmantojot nakts tumsu, — varētu netraucēti pārkļūt robežai. Skaistās kolonnās, grupa pēc grupas, viņi pacēlās pār sirmajiem Rīgas torņiem. Kā gāju putni, atvadīdamies no savas dzimtenes, Latvijas dēli — jauniem ērgļiem līdzīgi — riņķoja arvien augstāk gaisā. Viņi devās atbēgties par nokautiem brāļiem, piesmētām sievietēm, līgavām un māsām... nodedzinātām mājām, izpostītiem laukiem... iztraucēto — mierīgo kultūras darbu.

Augstu gaisā pār ģenerālstābu šūpojās nacionāliem karodziņiem pušķots aerostats. Tur stāvēja divi lielie savādnieki un pretstatīti: armijas virspavēlnieks ģenerālvirsaitis Vaivars un ģenerālstāba priekšnieks ģenerālis Dzilna, kuriem liktenis bija nolēmis — strādāt kopīgu darbu Latvijai par slavu. Te visspilgtāk izpaudās Hanibala vārdi: «Ne laikmets rada varoņus, bet varoņi — laikmetu!»

Parādes gaitā — rinda pēc rindas — nāca visas simts divdesmit mašīnas. Virspavēlnieks sveicinādams turēja roku pie cepures; stāba priekšnieks, cepuri noņēmis, skatījās pulkstenī. Laikam viņš aprēķināja, pēc cik ilga laika lidotāji nonāks Maskavā.

Leitnants Strauts vēl pēdējo reizi pameta skatu lejā uz skaisto Latvijas galvaspilsētu. Tur aizstiepās rudens saulē zeltotā *B r ī v ī b a s a l e j a*... tur pacēlās grandiozā Varoņu arka ar senlatviešu stilā celtiem trīs masīviem torņiem, kuru smailajos galos mirdzēja: dienās — pa zelta zvaigznei, vakaros un naktīs — katrā pa sudrabortai elektriskai lāpai... Turpat netālu, Basteja kalnā, pacēlās — pēc Eifeļa torņa parauga celtais — universitātes observatorijas kupols, it kā milzu zirnekļa rumpis, virs tievām, gaļām kājām augstu gaisā saslējies. Šur tur laukumos, apstādījumos, ielu krustojumos, dārzos un alejās uzceltie pirmo neatkarīgās Latvijas darbinieku pieminekļi izskatījās kā niecīgas šacha figūriņas... Turpat līdzās palika arī staltie — etnografiskais un mākslas mūzeji; valsts bibliotēka; milzīgā virszemes un apakšzemes

«Ja nu iespertu šinī midzenī kādu bumbu?...» ienāca Strautam prātā. Bet tad tūliņ viņš iedomājās, ka ar to var izjaukt visu iedomāto plānu. Ne tikai izjaukt vien... arī pazudināt abas spārnu grupas, kas, nekā nezinādamas, turpinātu ceļu uz Maskavu.

Tikpat mierīgi pārgāja arī Veļikije-Luki pilsētiņai. Leitnants Strauts atcerējās — kaut kad kaut kur lasījis, ka šē kādreiz mitinājušies no Latvijas izdzītie komunisti... Tad eskadriļa turpināja savu ceļu arvien uz austrumiem. Vēl neviena mašīna nebija pazudusi. Motori strādāja labi. Cilvēki visi jutās spirti — veseli.

Braucēji apmainījās iespaidiem ar savu speciāli ierīkoto radio palīdzību. Tā bija ļoti liela ērtība, jo nevajadzēja laisties zemē.

Visas eskadriļas pienāca pie Borodino gandrīz vienā laikā. Acīmredzot, stāba priekšnieks jau iepriekš bija izrēķinājis visu triju grupu maršruta garumu.

Uzbrukums Maskavai iesākās ap pulksten vieniem naktī. Visas simts divdesmit mašīnas lielā puslokā virzījās uz pilsētas centru un pēc dotā signāla nometa katra — ik piecas sekundes — pa vienai bumbai, pavisam kopā tūkstots divi simti lādīņus... Apakšā viens pēc otra pacēlās milzīgi liesmu un dzirksteļu stabi... Tā latvietis atrieba savai zemei un tautai nodarīto postu.

Acīmredzot, Maskavā valdīja vislielākā pānika un apjukums, jo nekādi soļi pret uzbrukumu netika sperti. Šādu neticamu lietu Maskavas ģenerālštābs nebij paredzējis.

Komandiera mašīna izlaida signāla raķeti. Eskadra pārkārtojās, un atkal tūkstots divi simti lādīņu gāzās uz pilsētu... Maskava dega jau kādās simts vietās... No apakšas sāka arvien biežāk parādīties mazi apžilbinoši spilgti uzliesmojumi. Maskavieši bija paspējuši atjēgties un apšaudīja ar artilēriju negaidītos uzbrucējus. Lidmašīnu neredzēja. Laikam visi kaujas aeroplāni bija nosūtīti Latvijas iekarošanai...

«Uz Kremli!» leitnants Strauts saņēma komandiera rīkojumu; pagrieza rokturi un pēc minūtes jau atradās virs zobrobainajām sienām un daudzajiem torņu kupoliem. Strauts pašlaik gribēja nolaist šim nolūkam speciāli gatavotas — sevišķi spēcīgas bombas, kad saņēma jaunu pavēli: «Saudzēt vēsturiskas ēkas!...»

Leitnants Strauts sašuta. «Kā lai pabaida Kirillu I un kā lai pasargā vēsturiskus retumus?...» domāja viņš. Kremlī taču nekā nevēsturiska nav, izņemot pašu imperatoru...

Nelaime tā, ka Strauts īsti labi nezināja, kurā ēkā mitinās cars. Tomēr stāba priekšnieka uzdevumu un arī komandiera pavēli vajadzēja izpildīt. Tādēļ leitnants Strauts pagrieza rokturi, piespieda regulātoru un, nekā daudz nedomādamas, nolaidās pavisam zemu.

Tuvu apakšā liesmoja degošās ēkas. Uguns atspīdumā spocīgi mirdzēja neskaitāmie krusti baznīcu torņu galos. Pa apgaismoto ielu starpām čumēja bēgošie cilvēki kā aizkustināts skudru pūlis... Strautam nebij viņu nemaz žēl. Varbūt šo cilvēku brāļi un tuvinieki pašlaik grāva un postīja Latvijas galvaspilsētu...

Pārķļuvīs vairākām baznīcām un klosteriem, — Strauts ieraudzīja gandrīz pašā Kremļa centrā lielu baltu ēku. Instinktīvi nojauzdams, ka šī pati ir Kirilla I rezidence, jaunais virsnieks deva signālu saviem palīgiem mašīnas kurvī... Sagatavotās bombas viena pēc otras gāzās lejup, atnezdamas postu un nāvi... Vai viņas ķēra īsto mērķi, vai noskrēja kaut kur sāņus, Strauts vairs nepaspēja novērot, jo tanī pašā acumirkļī viņš pamanīja visapkārt sev vairākas svešas lidmašīnas bez violetām signālu uguntiņām. Tie bija maskavieši!

Strauts pagrieza stūri; reizē ar to viņš pavilkā automatiskā ložbērēja rokturi. To pašu darīja arī viņa biedri. Uz visam pusēm uguni splanādamas un nāvi sēdamas, Strauta aeroplāns viesuļa ātrumā devās projām... Cik vien ugunsblāzmā tālu varēja saskatīt, nekur vairs nemanīja nevienas latviešu lidmašīnas. Acīmredzot — visas bija jau aizbraukušas.

8.

Leitnants Strauts brauca dienvidrietumu virzienā, līdz aizsniedza Daugavu, gar kuŗu turēdamies, — turpināja ceļu pa straumi uz rietumiem.

Cīņā ar maskavieŗu lidmaŗinām Strauta maŗina bij cietusi lielus zaudējumus: novērotājs telefonists bij pagalam, bet strēlnieks bumbists gulēja kajītē grūti ievainots. Leitnants Strauts pārmainījās ar savu palīgu — serŗantu motoristu Caunīti.

Arī aparāts likās mazliet bojāts, jo kreisais spārnš svērās uz zemi. Laikam kāda lode vai granāta bija ierāvusi robu. Strautu seviŗķi uztrauca motora «klibošana». Laikam arī tur nebij kaut kas kārtībā. Par nolaiŗanos, pārbaudīŗanu un, ja iespējams, izlabošanu acumirkļi tomēr nebija ko domāt, jo radio vēstīja nesaprotamas zīmes, kas norādīja, ka kaut kur tuvumā vēl arvien atrodas maskavieŗu pakalŗdzinēji.

Strauts mēģināja sazināties ar citām pulkveŗa Saulieŗa eskadras maŗinām. Nevienš neatbildēja. Tātad viņa kaŗabiedri bija atgriezuŗies uz Rīgu pa citu ceļu. Atlikās turpināt gaitu pilnīgi uz savu roku. Leitnantu Strautu nospieda seviŗķi ievainotā biedra liktenis. Gandrīz visu laiku virsleitnants Roga atradās bezsamaņas stāvokļi. Ienaidnieka lode viņam bij gājusī taisni caur galvaskausu, droŗi vien aizķerdama arī smadzenes. Lai gan serŗants Caunīts bij ievainojumu sasējis kā mācēdams, tomēr tas maz ko līdzēja. Bija jābrīnās, ka ievainotais nebija nomiris uz vietas kā novērotājs, kuŗam lode bij ieurbusies pie labās auss un iznākusi kakla kreisajā pusē.

Pie Smoļenskas leitnants Strauts pārliecinājās, ka ņe jau aizsteigusies priekŗā ziņa par latvieŗu uzbrukumu Maskavai. Gaisā līgojās vairāki aerostati ar novērotājiem. Nebij vēl mūsu maŗina paspējusi pacelties pietiekoŗā augstumā, lai pārlidotu pilsētu neredzēta un neievērota, — jau visapkārt sāka parādīties palsi mākonīŗi — arvien bieŗāk, arvien vairāk, gan koncentriskos riņķos, gan krustos, gan rombos. Smoļenskieŗi izrādīja visu savu artilērijas ņauŗanas mākslu, lai notriektu pārdroŗo lidotāju.

Leitnants Strauts nomainīja savu palīgu, stādamies pats pie stūres. Izdarot vispārdroŗākos manevrus, — viņam triju minūŗu laikā izdevās izkļūt no uguns rajona. Pār pilsētu gan vēl pacēlās daŗas lidmaŗinas, kuŗu uzdevums, acīmredzot, bija vajāt ienaidnieku. Bet tās palika tālu atpakaļ, jo Strauta maŗina piederēja pie visātrākām.

Jau Strauts paspieda regulātoru un gribēja nolaisties atkal lejāk, lai mierīgi turpinātu ceļu Vitebskas virzienā, kad piepeŗi viņam ienāca prātā pārdroŗa ideja: atriebties Smoļenskas artilēristiem. Strauji pagriezis maŗinu atpakaļ, viņŗ devās taisni uz kazarmu rajonu, kur bij pamanījis lielgabalu uguniņas paspīdam. Viņa rīcībā vēl atlikās divpadsmit lielākās bumbas, kādas desmit mazākas — pretinieka lidmaŗinu apmētāŗanai ar speciāla ierīkrojuma palīrdzību — un laba tiesa dūmu patronu, kuŗas Strauts tikai tagad atcerējās.

Tuvojoties pilsētai, jaunais virsnieks klusībā rēķināja: «Smoļenska, Vitebska, Polocka... tātad katrai pa četrām bumbām?!...» Viņŗ saprata, ka tagad mazāk kā nekad cerību uz atgrieŗanos dzimtenē, tādēļ gribēja pārdot savu un savu biedru dzīvību pēc iespējas dārgi.

Izlaizdams vienu dūmu raķeti pēc otras un pats paceldamies pār miglas blāķiem, Strauts laimīgi sasniedza nodomāto vietu. Atpakaļ paskatījies, viņŗ pamāja galvu. Kaut kas noŗalca, un apakŗā pacēlās četri milzīgi dūmu un putekļu stabi, aizsegdami kazarmas un ovālo uzkalniņu, kuŗā acīmredzot uz ātru roku bija ierīkotas baterijas. Smoļenskieŗi laikam nebija gaidījuŗi ņadu ienaidnieka ārkārtīgu pārdroŗību. Nomestās bumbas un izlaistie milzīgo dūmu mākoņi sacēla tādu pāniku, ka artilērijas ņauŗana tūliņ mitējās; aerostati nozuda. Lidmaŗinas riņķoja apkārt ar lielu līkumu, bet tuvāk neuzdroŗinājās nākt.

Strauts pagriezās atpakaļ un bez kādiem tālākiem starpgadījumiem turpināja ceļu. Kā liela sidraba josta apakšā aizlocījās Daugava, starp dzeltenu smilšu un zaļu pļavu krastiem. Rudens zelts jau sāka apņemt birzes un mežus... Pēc pārdzīvotā nervu satricinājuma, negulētās nakts un visiem pārļautiem piedzīvojumiem leitnants Strauts sajuta milzīgu nogurumu.

Tā kā seržants Caunīts gandrīz visu laiku bij atradies kajītē un pietiekoši atpūties, — Strauts uzticēja viņam mašīnas tālākvadīšanu, bet pats nolēma līdz Vitebskai atdusēties. Norīkojis signālu, lai vajadzības gadījumā varētu atosties, un paraudzījis, vai viss kārtībā, Strauts iegāja kajītē. Ar mēteļi apsegts, pašā dibenā uz grīdas gulēja nonāvētais telefonists novērotājs.

«Vai mums izdosies nogādāt viņa līķi līdz dzimtenes kapu kalniņam,» domāja Strauts un nopūzdamies piegāja pie ievainotā strēlnieka — virsleitnanta Rogas, kuŗš galvu mēteļa apkaklē ierāvis, — sēdēja kaktā un nemaz nekustējās.

Gribēdams biedru atspirdzināt, Strauts izvilka no somas konjaka pudeli un gabalu melnās smaržīgās latviešu rudzu maizes. Atvilcis mēteļa apkakles stūri, leitnants Strauts pielika Rogam pudeli pie lūpām un spieda maizes gabalu rokā. Lūpas nekustējās... pirksti bij auksti... Roga bija miris...

Izmisis Strauts atslīdēja uz sēdekļa. Pudele izkrita no rokas, apgāzās un sāka klunkšķēdama liet savu iedzelteno šķidrumu uz linoleja pārklātās grīdas... Maizes gabals palika karājoties miroņa sastingušajos pirkstos...

Lidmašīna tagad veda savādu kompaniju: divus miroņus un divus dzīvus cilvēkus, kuŗi arī varbūt jau bija nāvei nolemti.

Strauts rūpīgi apguldīja Rogu telefonista līķim blakus, ņēma savu segu un pārklāja abus. Lai dus mierīgi. Viņi bija dzimtenes labā savu uzdevumu līdz galam izpildījuši...

Tad Strauts nolikās gulēt, pievēra acis un mēģināja aizmigt. Bet miegs bēgtin bēga. Sāpēja galva. Mutē juta savādu nelabumu...

Strauts klausījās motora vienmuļajā dziesmā. Reizēm kaut kas it kā saķērās. Mašīnas sirdspuksti kļuva nevienādi, kā cilvēkam lielos priekos vai lielās bailēs. Jaunais virsnieks lietpratēja ausīm juta, ka tur kaut kas nav kārtībā. Bojājums gan liels nevarēja būt, bet pēc dažām stundām?... Motora apstāšanās — tas vēl nenozīmēja neko bīstamu... Mašīna planēdama spēja izvēlēties apkārtņē izdevīgu nolaišanās vietu Bet ja gadās eksplozija?

Strautam kļuva žēl, ka viņš nav Smoļenskā nometis visas bumbas. Ja nu viņi līdz Vitebskai nemaz nenokļūst, bet tepat kaut kur pusceļā aiziet bojā? Viņš brīnījās pats par sevi. Nekad viņš nebij bijis posta un asinskārīgs. Bij žēlojis pat kukainīti samīt, bet tagad mierīgā garā bij palicis varbūt par simtkārtīgu slepkavu... Varbūt tas bij latvieša dabā? Lēns, mierīgs, apdomīgs. Nemīl daudz citu darīšanās maisīties, bet negrib arī, ja cits traucē viņa darbu. Latvietis nekad nav citiem uzbrucis, nav centies svešas zemes iekārot, citas tautas kalpināt. Tikai aizsargāšanās un atgaiņāšanās kaŗos Latvijas kaŗavīrs ir parādījis savu varonību.

Gluži pareizi pirms vairāk nekā simts piecdesmit gadiem kāds latviešu kaŗavīrs un atklātības darbinieks ir rakstījis: «Mūsu mazās dzimtenes izdevīgais ģeografiskais stāvoklis — kā lielas valsts durvis pie Baltijas jūras — ir tanī pašā laikā arī mūsu nelaime, jo pēc šīm durvīm tīko visi mūsu lielie kaimiņi. Katru izdevīgu brīdi šie kaimiņi izmanto, lai šīs durvis no jauna viens no viņiem varētu sagrābt savās rokās...»

Varbūt Strauts bija aizmidzis, varbūt arī ne. Viņš domāja... bet varbūt arī sapņoja: pa Rīgas ielām plūst svētdienas drēbēs tērpušies ļaužu bari... skan mūzika un dziesmas... ritmiski taktī kājas sperdami, atgriežas lepnie uzvarētāji... Gaisā šalc neskaitāmi aeroplāni... Arī tur brauc uzvarētāji...

Leitnants Strauts piepeši satrūkās sēdus. Tagad viņš skaidri saprata, ka ir tikai sapņojis. Atkal ietarkšķējās griezīgais signāls viņam pie pašas auss, pārspēdams pat vareno motora dūkoņu. Tātad kaut kas bija noticis. Strauts uzsprādzēja ādas cepuri ar segtām brillēm un devās pie seržanta Caunīša. Pēdējais atdeva leitnantam mašīnas vadīšanu, bet pats notupās turpat līdzās un uzrakstīja uz papīrīša pāris vārdus. Strauts paskatījās. Drebošu roku bij uzrakstīts: «Leitnanta kungs, Vitebska ir jau redzama. Vai nebrauksim pilsētai apkārt?...»

Kā tad — apmēram 20 kilometru tālumā, debessmalā tik tikko saredzamas, Daugavas labajā krastā pacēlās Vitebskas baltās baznīcas. Strauts pasmaidīja. Viņš saprata, ka seržantam bij bail tieši pār pilsētu braukt, jo nevarēja būt šaubu, ka tur bez cīņas nepāries.

Smaidīdams leitnants pavērsās pret savu palīgu, gribēdams pēdējo uzmundrināt, bet ieraudzīja atkal papīra gabaliņu. Tur stāvēja: «Apžēlojieties par sevi un mani... Dzimtenē mani gaida līgava...»

Strautam smaids nozuda no lūpām. Īsu brīdi viņš sevī cīnījās, it kā izvēlēdamies, ko darīt. Pāris acumirkļos viņš atcerējās nepazīstamās skaistules skatu... kluso vasaras vakaru, kad daba jau sāk liekties uz rudens pusi... Varbūt arī viņam pašam kaut kur varēja smaidīt laime?...

Nē! Savu tas nedrīkstēja stādīt augstāk par dzimtenes likteni!

Strauts bija cieši noņēmis braukt tieši uz Vitebsku. Bet citas izvēles arī vairs nebij. Viņiem pretī jau joņoja trīs ienaidnieka mašīnas pilnā sparā. Strauts juta sev gar ausīm savādu sanoņu: tās bija ienaidnieka lodes. Platajā biezajā stiklā, kuš aizsargāja lidotāju no straujās vēju plūsmas, parādījās daži apaļi caurumiņi...

Gribēdams ātrāk nokļūt virs pilsētas un nomest bumbas, iekāms pretinieka lodes nav vēl sadragājušas viņa galvaskausu, leitnants Strauts virzīja savu aeroplānu ienaidnieka mašīnām taisni virsū. Pie tam viņš pievilka automatiskā liesmu metēja rokturi. Milzīga ugunsmēle izstiepās tālu uz priekšu, it kā aplaizīdama pretinieka vidējās mašīnas spārnus, motora galu un lidotāja galvu. Vienā acumirkli mašīna aizdegās, pārmeta kūleni un, kā rudens lapa griezdamās, lēnām noslīdēja lejup...

Pārējās divas mašīnas noskrēja garām, bet tūliņ atkal atgriezās un sāka vajāt Strauta mašīnu. Sākās traka skriešanās sacīkste. Šoreiz pretinieks lidoja apbrīnojami veikli. Virs Strauta galvas pārtrūka kāda tērauda regulatora drāts. Tā bija pāršauta. Bet mašīna arī jau atradās virs pilsētas. Strauts deva signālu. Pirmā bumba nolidoja taisni virs augstā Daugavas tilta. Dūmi izkūpēja... tilta vietā rēgojās tikai pussatriekti pilāri... Otrā bumba ķēra staciju... Trešā — nokrita kaut kur Daugavmalā... Ceturto nomērķēja uz gubernatora pili... Piektā izcēla lielu ugunsgrēku kaut kur pašā pilsētas centrā... Sestā iekrita Jelagos... Septīto un astoto Caunīts vairs nepaspēja nomest... Mašīna spēji salīgojās un tikko neapgāzās. Motors vēl kādu laiku turpināja nekārtīgi strādāt, laiku pa laikam it kā aizrīdamies un apstādamies...

Strauts deva signālu: dūmu raķetes!... Dūmu mutuļos slēpdamies — varbūt varēja vēl kā nebūt izkļūt no pilsētas un kaut kur nozust... Tas izdevās tikai pa daļai, jo motors laikam bija sašauts. Tas apstājās pavisam.

Par laimi Caunīts bij sataisījis tik milzīgu dūmu aizsegu, ka pakaļdzinēji apjuka un pazaudēja bēgļu virzienu.

Leitnants Strauts aukstasinīgi vadīja mašīnu tālāk, tā planēdama lielā ātrumā devās uz priekšu, slīdēdama arvien zemāk. Visapkārt apakšā bija visai neizdevīga nolaišanās vieta: cik tālu acis sniedza — tikai uzkalniņi, gravas, uzarti nelīdzeni lauki, prāvi krūmāji...

Piepeši caur kokiem pavizēja Daugavas straume. Laimīga doma iešāvās prātā. Strauts stūrēja mašīnu turp. Mitra vēsma aptvēra lidotājus. Viņi mazliet aizķēra

apkārtējo koku galotnes un ieslīdēja Daugavas gultnē. Viegli pār sīkajiem vilnīšiem slīdēdams, aeroplāns saplaka virs ūdens un sāka lēnām grimt, pie kam straume pamazām nesa viņu uz leju...

Vēl atlika pāris minūtes laika. Strauts atstāja priekšgalu un devās uz kajīti. Bāls, drebēdams tur stāvēja seržants Caunīts.

«Peldēt protat?» uzprasīja viņam leitnants.

«Tiešām tā!»

«Līdz krastam varēsiet tikt?»

«Katrā laikā!»

«Tad taisieties līdz!...»

Strauts nometa ādas cepuri un uzlika žokeja cepurīti. Paķēra savu pledu. Zibensātrumā sagrūda hermetiski noslēdzamā rokas somā revolveri ar patronām, neizlietotu provīziju, pīpējamus piederumus un dažus citus sīkumus. Caunīts darīja to pašu.

Caur izšautajiem kajītes logiem jau sāka līt ūdens iekšā...

«Visu nepieciešamo paņēmat? Mums tāls, grūts ceļš priekšā.»

«Tiešām tā — visu!... Bet viņi?...»

Caunīts rādīja uz kajītes dibenu, kur gulēja abu kaŗavīru līķi. Tā kā tas gals bija zemāks, tad viņi jau mirka ūdenī.

«Lai viņi sargā mūsu mašīnu, kamēr mēs sakausim maskaviešus! Tad visus savus kaŗabiedrus pa godam aizvedīsim un apbedīsim dzimtenes kapu kalniņā...»

Asaras valdīdams, leitnants Strauts noliecās un noskūpstīja abu nelaiķu kaŗavīru bālās aukstās pieres, tad atvēra augšējo lūku, pakāpās uz spožā gludenā mašīnas spārna gala un metās ūdenī...

Seržants Caunīts viņam sekoja...

Kad viņi pēc desmit minūtēm bij aizsnieguši bieziem krūmiem apaugušo Daugavas krastu un atskatījās, — lidmašīnu, kuŗa tik tālu viņus bija iznesusi, gandrīz cauri visai krievu zemei, — upes vidū vairs neredzēja.

9.

Ziņa par latviešu lidmašīnu eskadras uzbrukumu Maskavai jau otrā dienā apskrēja visu pasauli. Ārzemju laikraksti bija pārpildīti uzslavas rakstiem par Latviju un vispār par latviešu tautu. Dažas lielākās avīzes bija ievietojušas pat Latvijas armijas virspavēlnieka, stāba priekšnieka un vairāku valstsvīru ģimenes līdz ar veseliem aprakstiem no latvju tautas jaunākās un vecākās vēstures.

Igauņu un leišu prese, kas līdz šim bij lielāko tiesu noklusējušas par latvju tautas izmisušo cīņu pret maskaviešu pārspēku, — šoreiz sīki iztīrāja to lielo morālisko iespaidu, kādu šis uzbrukums atstājis visā krievu tautā un arī tanī kaŗaspēkā, kas bija ielauzies Latvijā.

Vēl lielāku pārsteigumu atstāja ziņa, ka no krītoša štukatūras gabala — ievainots galvā pats maskaviešu lepnaiss imperātors Kirills I, jo latvju bumbas, starp citu, apbrīnojami taisni bija ķērušas arī cara pili...

Diezgan dīvaina izlikās radio vēsts par latviešu lidotāju milzīgajiem posta darbiem Smolenskā, bet jo sevišķi Vitebskā, jo, pēc pulkveža Saulieša ziņojuma spriežot, — neviena latviešu lidmašīna atpakaļceļā nebij uz turieni braukusi, nedz tur kādu uzbrukumu izdarījusi. Tātad — vai nu tie bija salti meli, vai kāds nesaprotams pārpratums.

Maskavas ekspedīcija bija izdevusies labāk, nekā Latvijas kara vadība to bij iedomājusies, jo no 120 lidmašīnām zaudētas izrādījās tikai deviņas. Neraugoties uz to, krievu radio ziņoja, ka pie Maskavas vārtiem notriektas guļot ap četrdesmit latviešu mašīnu. No kurienes viņi bija ņēmuši liekās 30 mašīnas, to, protams, viņi paši zināja labāk.

Pateicoties šādiem pārspīlējumiem, Latvijas kara vadība nepiegrīza arī izpaustiem Smoļenskas un Vitebskas notikumiem nekādu vērību, līdz beidzot kādas angļu avīzes korespondents bija nosūtījis savam laikrakstam fotografiskus uzņēmumus — «no latviešu posta darbiem Krievijā». Uzņēmumos, starp citu, bija redzamas sagraudās kazarmas Smoļenskā... bojātā gubernatora pils un saspridzinātais Daugavas tilts Vitebskā un vēl daži citi.

Tas viss lietu padarīja vēl nesaprotamāku, jo maskaviešu avīzes aprakstīja latviešu jaunākos gaisa cīņas paņēmienus Smoļenskā un Vitebskā visos sīkumos, bet — kā par brīnumu — ne vārda nepieminēja par latviešu zaudējumiem...

«Tur droši vien mums ir palīdzējis pats nelabais...» norūca stāba priekšnieks Dzilna, atlikdams avīzi pie malas.

Pamazām šī lieta apklusa, jo visai nopietnie notikumi frontē piespieda piegrīzt visu uzmanību, kā labāk atgaiņāt maskaviešu uzbrukumus. No pazudušiem lidotājiem visvairāk pieminēja leitnantu Strautu, kuŗš pēc citu lidotāju — aculiecinieku — nostāstiem bija gājis bojā pats no savām nomestām bumbām virs Kirilla I pils... Strautu pieminēja arī armijas stābs, ierosinādams viņam par godu pieminekļa celšanu vienā no Brīvības alejas brīvajām vietām. Bez tam Lāčplēša ordeņa domē vienbalsīgi piešķīra viņam I šķiras ordeni, bet viņa līdzbiedriem — II šķiras. Ordeņus izsniedza kritušo piederīgiem.

Uzbrukums Maskavai atstāja neredzēti lielu iespaidu uz visu kara gaitu. Labu daļu no lidmašīnām maskavieši atvilka savu pilsētu un robežu apsargāšanai pret varbūtēju jaunu latviešu uzbrukumu. Ar to frontē esošo krievu lidmašīnu skaitliskais pārspēks palika krietni mazāks. Latvijas kara vadība dabūja atvilkt elpu un varēja sākt domāt par pretuzbrukuma organizēšanu.

Neraugoties uz to, maskavieši — gan pamazām, bet neatlaidīgi — virzījās uz priekšu. No Latvijas daudz kas vairs nebij palicis pāri. Valmiera, Valka, Rūjiena, Smiltene atradās ienaidnieka rokās. Maskaviešu flote turēja Ainažu ostu un pilsētu zem savas uguns Limbažos gaidīja kuŗu katru brīdi maskaviešu parādīšanos. Cēsis bija ielenktas...

Kurzemē negāja labāk. Gandrīz visa Zemgale, izņemot Jelgavu un Dobeli, atradās maskaviešu varā... Vismaz reiz pa nedēļu krievu flote kopā ar hidroplānu eskadru sarīkoja sīvus uzbrukumus Liepājas un Ventspils ostu un fabriku apcietinātiem rajoniem... Mūsu zemūdens laivu flotile ar lielām mokām spēja aizsargāt vienīgi Daugavas ieteku un pieeju Rīgas ostai.

Latviešu kara vadība pamazām visus savus atlikušos spēkus koncentrēja ap Rīgu — galvaspilsētas aizstāvēšanai. Par padošanos gandrīz neviens vēl nedomāja, jo no ieņemtiem Latvijas apgabaliem arvien biežāk pienāca ziņas par partizānu pulciņu varoņdarbiem maskaviešu aizmugurē...

Dažreiz veseli maskaviešu pārtikas un municijas transporti pazuda, kā ūdenī iekrituši. Pazuda arī lidmašīnas, radiostacijas un pat artilērija...

Nelīdzēja vistrakākais terors, kādu izveda imperatora Kirilla I ģenerāļi. Pirms latviešu uzbrukuma Maskavai varenais cars bija izlielījies braukt uz Latgali un Vidzemi, lai personīgi vadītu karaģājienu pret Latvijas galvaspilsētu. Tagad viņš, pēc avīžu ziņām, bija tik ļoti iztrūcinājies, ka pārcēla savu rezidenci pagaidām uz Ufu, līdz kurienei — viņš cerēja — latviešu lidotāji neuzdrošināsies braukt.

Mazā Latvija, kuŗu Maskavas ģenerālstābs bija izlielījis noslaucīt no zemesvirsas divu nedēļu laikā, — turējās nu jau otro mēnesi. Un vēl nebij paredzams cīņai gals. Protams, tikai paši latvieši zināja un saprata, ko nozīmēja iziet cīņā odam pret ziloni, jo gandrīz tāds šinī kaŗā bija spēku samērs. Latviju vienīgi vēl uzturēja pilsoņu nacionālā apziņa un armijas varoņdarbi. Nenogurstoši strādāja arī mūsu diplomātija ārzemēs, lai iegūtu valstij aizdevumus, kā arī lai dabūtu kaŗa vešanai nepieciešamos ieročus un municiju, jo pašas Latvijas fabrikas raŗoja tikai samērā mazāko daļu, kas nebūt neapmierināja milzīgo lādiņu un sprāgstošo vielu patēriņu.

Protams, ārzemju kapitālisti, redzēdami, ka no Latvijas teritorijas maz kas vairs atlicies, ne par ko nebij piedabūjami ticēt latviešu uzvarai. Ja šie kungi ko deva, tad tikai pret uzticamiem galvotājiem vai skaidru samaksu tīrā zeltā un sudrabā. Tā kā zelts un sudrabs jau bija izdots, iegādājoties lidmašīnu motorus un vismodernāko artileriju, tad tagad atlika vienīgās cerības — gādāt galviniekus. Par laimi galvojumus uzņēmas Šveice un Spānija, jo tur acumirkļī darbojās mūsu vislabākie diplomāti. Šis apstāklis deva iespēju vēl kādu laiku turpināt kaŗu. Arī tas bija labi. Taču varēja vēl cerēt, ka varbūt — varbūt kaut kas griezīsies Latvijai par labu.

Igaunija ar Lietuvu vēl arvien turējās neitrālas, lai gan turienes laikrakstu tonis bija kļuvis Latvijai daudz labvēlīgāks nekā pašā kaŗa sākumā. Tas varbūt tādēļ, ka Peŗoru—Izborskas rajonā maskavieši jau vairākkārt bija pārkāpuši Igaunijas neitralitāti; bet Lietuvas valdībai krievu sūtnis bija licis saprast, ka varbūt Krievijai — pēc Latvijas ieņemšanas — būs tirdznieciskos un stratēģiskos nolūkos nepieciešami ieņemt arī Palangu...

Šie abi, samērā sīkie fakti, lika nojaust, ka Krievija pēc panāktās uzvaras nebūt daudz nerēķināsies ar Igauniju, nedz Lietuvu.

10.

Krūmos ievilkusies un no vēsā Daugavas ūdeņa drebinādamies, leitnants Strauts un serŗants Caunīts novēroja, vai kāds viņus nav pamanījis. Apkārt viss bija tukšs un kluss. Lēns vējiņš riņķoja pa krastmalu dažas jau nobirušās lapas, vienu pēc otras iemездams Daugavā. Upe slīdēja lēna, domīga: likās, šinī vietā bija diezgan dziļa... Neredzēja nevienas dzīvas dvēseles. Arī cilvēku mājokļu nemanīja — ne šinī, nedz viņā krastā. Tāpat no Vitebskas nebij ne vēsts. Laikam viņi uztraukumā bija tomēr diezgan tālu atlidojuši pār Daugavu uz leju.

Leitnants Strauts izvilka karti un salīdzināja ar apkārtni, mēģinādamas uzminēt, kuŗā vietā viņi pašlaik atrodas. Vajadzēja būt ap 12—15 kilometru no Vitebskas. Tādēļ varēja justies puslīdz droši; ja pakaļdzinēji nebija varējuši viņus tūlīt noķert, tad droši vien tagad domāja, ka bumbu metēji paspējuši aizbēgt...

«Cik prātīgi bij, leitnanta kungs, ka mēs paņēmām līdzī gandrīz visas savas mantas un arī pārtiku!...» priecājās serŗants Caunīts, vilkdams no somas tūtu ar biskvītiem un piedāvādamas Strautam: «Mēs šinī tuksnesī būtu nomiruši badā...»

«Nu, to mēs varbūt varēsim arī tagad izdarīt, jo, kājām ejot, Latvijas robežu vislabākā gadījumā aizsniegsim ne agrāk kā apmēram pēc nedēļas, bet pārtikas krājums mums ir tikai divām dienām,» smaidīja Strauts, bāzdams biskvīta gabaliņu mutē.

Serŗants Caunīts tomēr nebij iebaidāms.

«O, ja tikai Daugavmala nav galīgi izmirusi, — es apņemos piegādāt visu vajadzīgo.»

Izrādījās, ka Caunīts dzimis Austrumlatgalē un krievu valodu pārvalda ļoti labi, pat — ja vajadzīgs — ar visu baltkrievu izloksnes pieskaņu. Literāro krievu valodu puslīdz prata arī Strauts. Tagad tas varēja abiem ļoti noderēt.

Mazliet iekoduši, abi lidotāji taisījās ceļā. Uz vietas nevarēja palikt tādēļ, ka bij tomēr jābaidās no varbūtējas vītebskiešu pakalīdzīšanās. Bez tam laiks bija diezgan dzestrs un samirkušā apgērbā miesu sāka pārņemt auksti drebuļi. Gribot negribot vajadzēja kustēties.

Tuvojās vakars. Apgabals bija stipri mežains un, acīmredzot, maz apdzīvots. Tātad no cilvēku sastapšanas pagaidām nebij daudz ko baidīties.

Skumjām acīm abi kaņavīri vēl pēdējo reizi noskatījās uz to vietu, kur bij nogrimusi viņu skaistā lidmašīna. Lai vajadzības gadījumā varētu to atrast un izvilkkt kritušos lidotājus, Caunīts iegrieza tuvākās egles mizā lielu krustu, gadu, mēnesi un dienu, kā arī leitnanta Strauta un savu vārdu un uzvārdu iniciāļus.

«Ja mēs neatgriezīsimies Latvijā, tad vismaz kāda zīme no mums paliks pāri...» runāja viņš, nazi savārsdams un somu uz muguras celdams. «Žēl, ka nav nevienas tukšas pudeles pie rokas. Varētu aprakstīt mūsu ceļojumu un ielikt pudelē, lai peld pa straumi uz dzimteni...»

«Bet ja pudele nāktu maskaviešu rokās un viņi sāktu dzīt mums pēdas?» iejautājās Strauts.

Caunīts apklusa un nosarka. To viņš nebij iedomājies.

Viņi sāka iet. Sākumā gar pašu Daugavas malu, caur krūmiem un kokiem, bez kāda ceļa. Kājās pinās gaŗa apdzeltējusi zāle. Paegļi, priedītes un eglītes kaisīja aiz kakla sausas skuŗas, kas pie pirmās pieskaršanās bira no zariem... Ieŗanu apgrūtināja arī pasmagās somas.

Saule norietēja, un drīz vien iestājās gandrīz pilnīga tumsa. Par laimi pēc stundas pusotras uzlēca mēness, tā ka varēja atkal daudzmaz godīgi izlodāt caur krūmiem, nenoskrāpējot seŗu un rokas.

Ap pusnakti viņi aizsniedza kādu ceŗu, kurŗ gāja līdztekus Daugavai. Tā kā pašlaik tur nemanīja nekādas kustības, tad — mazliet atpūtuŗies — bēgļi turpināja savu gaitu pa gludenajiem kājceliņiem gar lielā trakta malu.

Gandrīz bez pārtraukuma viņi gāja visu nakti. Pie tālas ieŗanas nepieraduŗas kāŗas sāpēja; zābaki spieda un grauza. Visi kauli bij kā svina pielieti. Vietvietām nāca kalnaini lauki, pļavas, līdzenumi. Diezgan bieŗi gadījās cilvēku mājokļi: spīdēja ugunīņas, rēja suņi, dziedāja gaiļi...

Uz ceŗa satika arī kāŗāmgājēŗus, braucēŗus; smagi autobusi dārdināja zemi; pa retam aizdrāzās viens otrs auto... Ja gadījās meŗs vai krūmi, mūsu gājēŗi paslēpās, kamēr kustība norima. Atklātās vietās viņi, droŗi izlikdamies, mierīgi turpināja savu gaitu. Tikai pirksti nervōzi spieda kabatā paslēptos ieroŗus, lai vajadzības gadījumā varētu aizstāvēties. Bet tā kā bija diezgan tumŗs, tad neviens viņus neievēroja.

Visriskantākā ieŗana bija caur kādu mazu pilsētiņu vai miestiņu, kas laikam bij tikai nesen nodibinājies, jo uz Latvijas ģenerālstāba kartes šinī vietā nekas nebij atzīmēts, izņemot tvaikonīŗu piestātni un slūŗas Daugavā.

Abi kaņavīri nolēma neiet pa galveno šoseŗu caur pilsētas centru, kur droŗi vien varēja gadīties ceŗā kāds kārtībnieks. Viņi pagriezās pa kreisi uz Daugavmalu. Tur mirdzēja ugunīņas, ŗņāca pāris tvaikonīŗi; līgojās arī dažas laivas un plosti.

«Ak, ja arī mums būtu kāds braucamais!...» nopūtās Caunīts, gar krastmalu klibodams. «Sakiet, vai mēs nevarētu nozagt kādu laivu un laisties pa straumi uz leŗu?...» prātoja viņŗ.

Strauts bija apdomīgāks. Viņam gan pašam arī bija ienācis prātā iegūt kādu satiksmes līdzekli. Bet viņš saprata, ka acumirkļi tas vēl ir ļoti riskanti, jo viņi atradās samērā netālu no Vitebskas. Nepieciešama bij vislielākā uzmanība.

«Pacietieties,» mierināja viņš pagurušo seržantu Caunīti. «Drīz būs rīts, tad vajadzēs palikt uz vietas un atpūsties, lai nākošā naktī svaigiem spēkiem nokļūstam Polockai garām. Tad varēsim sākt pārdomāt arī par nopietnākām lietām.»

Viņi laimīgi izkļuva no gulošās pilsētiņas, uzgriezās atkal uz lielā ceļa un lēnām kliboja uz priekšu. Sāka aust gaisma. Debesu austrumu mala pārklājās kā jaunavas vaigs ar sārtumu. Gaiši visapkārt dziedāja spēcīgi un skaļi. Visur redzēja tikai dzeltenus laukus un palsas pļavas...

Šis apgabals nezināja vēl nekā no kara briesmām. Tikai varbūt viens otrs šo lauku arājs, šo pļavu pļāvējs tagad postīja latvju tautas zemi. Un kādēļ? Droši vien arī paši postītāji, dedzinātāji, slepkavotāji nezināja, kādēļ to dara... Kirills viņiem to bij pavēlējis.

«Jā, bet vai es labāks?» ienāca Strautam prātā. Vēl pirms 10—12 stundām viņš bija metis nāvējošas bumbas mierīgā pilsētā... bija izdarījis varbūt simtkārtīgu slepkavību?...

Lai arī tā bij tikai atriebsanās par Latvijai nodarīto postu... bet vai tas noziegumu tādēļ mazināja? Vai nevajadzēja atmaksāt ļaunu ar labu? Tā taču bij mācījis liels aistēts un cilvēku brālības sludinātājs Kristus. Arī šo pašu maskaviešu domātājs Tolstojs bij mācījis, ka ļaunumu iespējams iznīcināt vienīgi ar nepretošanos...

Nē! Latvietis vienreiz jau bij n e p r e t o j i e s, kad pirms deviņi simti gadiem pie Daugavas izkāpa sveši dzelzīs kalti vīri un sāka soli pakaļ solim paņemt latviešu zemi, — viņu laukus un pilis, ganības, mežus, bišu kokus, — padarot pašus īpašniekus par vergiem. Šīs nepretošanās sekas latvietis dabūja veselus 7 gadu simteņus izjust pats uz savas muguras...

Vai ezis varētu mitināties tanī pat mežā, kur vilks, ja pirmajam nebūtu mugurā kažoks ar asām adatām? Arī latvietim jābūt tādām pat mierīgam radījumam, bet tomēr vajadzības gadījumā jāprot naidniekam parādīt savas asās adatas! Tikai tad tautai un zemei būs garantēts miers.

Saulei lecot, abi gājēji sasniedza kādu priedulāju, kur nolēma palikt pa dienu. Uzmeklējuši visbiezāko vietu pie neliela strautiņa, kas turpat ap simts soļus tālāk ietecēja Daugavā, — Strauts un Caunīts savāca sausas papardes un ierīkoja gulvietas. Abi bij tik ļoti noguruši, ka nokrita ciskas kā nosisti un uz vietas aizmiga.

Atmodās viņi tikai vēlā pēcpusdienā, kad jau saule bij pārgājusi otrpus Daugavai un laidās uz leju. Paēduši un padzērušies skaidro upītes ūdeni, abi kaņavīri jutās atkal spirti, veseli. Vienīgi kājas bij mazliet stīvas un noberztās vietas sāpēja.

Ar kabatas nažu palīdzību Strauts un Caunīts notīrīja no saviem tumšajiem apģērbiem visas Latvijas armijas kaņavīru nozīmes. Tagad viņi izskatījās pēc intelligentiem fabrikas strādniekiem, kas atgriežas no pilsētas uz laukiem vai arī kas dodas pie saviem piederīgiem paviesoties. Par tādiem viņi arī nolēma uzdoties, ja kāds iedomātos viņus aizturēt.

Sakārtojušies viņi izgāja uz Daugavas krasta. Priedulājs sniedzās gar labo pusi vismaz 2—3 kilometrus. Otrais krasts bij zems un līdzens. Tur mainījās lauki ar pļavām. Redzēja arī lauku mājas — gan atsevišķi, gan sādžās — pēc vecuvekā krievu paraduma, kad viņi vēl apkopa zemi pēc trīslauku sistēmas. No kādas augstākas kultūras te neko nemanīja.

«Tas būtu apvainojums visai kultūrālai pasaulei, ja šiem pusmežoniem izdotos sagraut ziedošo Latviju...» ienāca Strautam prātā. Un vēl lielāks niknums viņam auga

sirdī pret maskaviešiem, kuŗi bij iedrošinājušies ielauzties citas tautas zemē, lai ar savu pārspēku nospiestu brīvus ļaudis.

Lejā stāvēja kāda veca, ar ūdeni līdz pusei piesūkusies laiva. Caunīts noskrēja krastmalā un ziņoja, ka laiva lietojama, ja tikai izsmeļ ūdeni un aizbaksta pāris lielākās šķirbas ar sūnām. To viņi kopīgiem spēkiem arī izdarīja. Tā kā aiŗu nebija, tad pagatavoja katrs sev pa gaŗai nūjai, nostūma laivu no krasta un laidās pa straumi uz leju. Seklākās vietās stumdamies, dziļākās — airēdami, viņi paātrināja laivas gaitu. Par šādu necerētu iznākumu abi bij ļoti sajūsmināti. Pirmkārt, varēja atpūtināt piekusušās kājas, otrkārt, — tā varēja virzīties uz Latvijas pusi daudz ātrāk, nekā kājām cilpojot...

Norietēja saule. Uznaca krēsla, kuŗa nemanot pārmainījās ar tumsu, jo mēness uzlēca vēlāk. Iedegās viena zvaigznīte pēc otras. Uz krastiem spīdēja apdzīvoto vietu uguntiņas. Abi kuŗavīri daudz nerunāja, jo bij samērā maz pazīstami. Caunīts vairāk airēja; Strauts stūrēja, uzmanīdams, lai laiva neuzskrietu seklumā vai arī — nesadragātos pret akmeņiem, kādi bieži vien gadījās pašā upes vidū. Par laimi bīstamākās krāces bij jau labu gabalu iepriekš nojaušamas. Tur griezās un mutuļoja ūdens, ar savu šalkšanu tālu atbalsodamies krastos.

Šāds brauciens pa upi atgādināja cilvēka dzīvi. Te lēna gaita, te straujš skrējiens. Drīz krasti kļuva stāvi un augsti, cieši sakļaudamies ap upi; bieži vien pavisam nozuzdami kaut kur tumsā... Sakarā ar vispārējo straumi vajadzēja pagriezties gan uz labo, gan kreiso pusi. Pie tam uz priekšu, tālāk par 20—30 soļiem nebij nekas redzams. Tā arī mēs neviens nespējam ieskatīties nākotnes noslēpumos.

11.

Gandrīz bez kādiem starpgadījumiem leitnants Strauts ar seržantu Caunīti nokļuva līdz Drisai. Lielas grūtības bija tikai ar pārtiku, jo līdzpaņemtie krājumi izbeidzās. Arī par pirkšanu nebij ko sapņot, jo trūka krievu naudas. Uz Maskavu braucot, viss cits bija paredzēts, tikai ne krievu nauda, jo kuŗa vadība pieļāva tikai divas varbūtības: vai nu aiziet bojā vai — sveikam savā lidmašīnā atgriezties uz Latviju.

Abi ceļotāji tomēr nezaudēja dūšu. Šur tur viņi piestāja malā, uzmeklēja nenovāktos kartupeļu laukus. Pielasījuši kabatas un līdzpaņemto maisiņu, viņi atgriezās Daugavmalā, uzkūra uguni, cepa un ēda svaigo šā gada raŗu, uzēdām mielodamies ar sārtajām brūklenēm, kuŗu bija pilni meŗi, kā pērlēm piebērti.

Tālāk pa Drisu viņi neiedrošinājās braukt, jo no zemniekiem dabūja zināt, ka bijusī Latvijas—Krievijas robeŗa vēl arvien tiekot cieši apsargāta, lai latvieŗu partizāni nedabūtu ielauzties maskavieŗu apgabalos. Tādi gadījumi jau bija notikuŗi. Krievi par mūsu partizāniem stāstīja visbrīnīšķīgākās lietas. Tā vien likās, ka neiet runa par vienkārŗiem mirstīgiem cilvēkiem, bet gan par pārdabīgām būtnēm, kam viss kas iespējams.

Galū galā palika iespāids, ka ne maskavieŗi uzvaras gāŗienā tuvojas Rīgai, bet gan latvieŗi apdraud lielās Krievijas pastāvēŗanu.

Šis apstāklis abos kuŗavīros iedvesa jaunu sparū. Viņiem izdevās pārdot savu laivu kādam tirgotājam, kuŗa motorlaiva bija rekvizēta kuŗa vajadzībām. Ar iegūto naudu varēja bez bēdām iztikt vismaz kādu nedēļu. Daudz sliktāk bija ar dokumentiem. Jo kuŗu katru brīdi viņus varēja apturēt kāds no deŗūrējoŗiem policistiem un pieprasīt personas apliecības.

Izvairīdamies no visiem lielākiem ceļiem, Strauts ar Caunīti atstāja Daugavas krastu un devās ziemeļrietumu virzienā, cerēdami kaut kā paslepus iekļūt Latvijas daļā, kur bija izredzes ar iedzīvotāju palīdzību labāk tikt uz priekšu.

Apgabals bija pilnīgi svešs. Vienīgi ar kartes un kompasa palīdzību varēja virzīties uz priekšu.

Ceļa grūtības pavairoja uznākušais lietus, kas bez pārstājas līņāja jau pāris dienas. Grāvji un zemākās vietas bija ūdens pilni. Uz ceļiem dubļi sniedzās gandrīz līdz pus kājai.

Galīgi izmirkuši, līdz nāvei noguruši, abi ceļinieki, tumsai uznākot, uzmeklēja kādu sienu kaudzi un, dziļi ierakušies, aizmiga kā nosisti, lai rīta agrumā pamodušies turpinātu atkal ceļu. Šad tad viņi satika krievu zemniekus, kas, baidīdamies no mobilizācijas, bija sabēguši mežos. Šie zemnieki bēgļus labprāt uzņēma un paēdināja, jo noturēja viņus par Kirilla armijas dezertieņiem.

Vairākkārt Strauts un Caunīts sadūrās ar īstiem dezertieņiem, kuņģi bēga no kaļalauka Latvijā. Šie dezertieņi stāstīja brīnišķīgas lietas par latviešiem, kuņģi uzturot sakarus ar pašu nelabo. Tādēļ viņiem nekā nevarot izdarīt. Latviešu virspavēlnieks protot izburt kaļavīrus no katra krūma, celma vai akmeņa. Maskaviešu kaļaspēks ik katru mirkli tur tiekot apdraudēts ne tikai no visām četrām debess pusēm, bet arī no gaisa un zemes apakšas. Latvieši protot reizēm palikt pat gluži neredzami un neievainojami... No šī kaļā nekas labs nevarot iznākt. Labāk būtu, ja cars pie laika slēgtu mieru. Nevienš no maskaviešu zaldātiem tādā apburtā zemē negribot kaļot, jo varot pazudināt savu dvēseli...

Protams, dezertieņi iztēloja visu pārāk tumšās krāsās; pārspīlēja lietas īstenību. Tomēr, ja vismaz simtā daļa no viņu nostāstiem bij patiesība, tad lielā Maskavija mazajai Latvijai ar savu pārspēku vairs nevarēja būt pārāk bīstama. Varbūt kaļā laime galu galā griezās uz Latvijas pusi? Varbūt maskaviešu armija jau bija tuvu sabrukumam?

Šī apziņa abiem kaļavīriem iedvesa jaunu spar. Viņi kļuva jau tik droši, ka nebaidījās pat sādžās parādīties, uzdodamies par dezertieņiem un palīdzēdami celt pāniku. Vientiesīgie krievu zemnieki, rokas lauždami, vaimanāja, ka no Rīgas nāksot Antikrists, kas izdeldēsot visus latviešu pretiniekus no zemes virsas... Kaut jel viņu dēli būtu arī tik prātīgi un jau pie laika dezertētu, iekāms sātans neesot uzsācis savus posta darbus.

Jo tuvāk viņi nāca Latvijas robežai, jo drudžaināka palika apkārtnē. Stāstīja, ka pagājušajā nedēļā kaimiņu pagastā nolaidušās desmit latviešu partizānu lidmašīnas. No pagasta kases izņemta visa zelta nauda. Aizvestas vairāk nekā simts zosu, pīļu, vistu; laba tiesa miltu, putraimu; atbruņota robežsargu rota; paņemti maskaviešu kareivju apģērbi un dokumenti... Pēc tam latvieši ieturējuši krietnas pusdienas un aizlidojuši. Vēlāk gan izsūtīti vajātāji, bet partizāni nebijuši vairs nekur ieraugāmi.

Par notikumiem lielajā kaļalaukā nedzirdēja nekādu noteiktu ziņu. Tik daudz gan varēja spriest, ka Rīga vēl arvien nebij ieņemta un latviešu kaļā vadība pat nedomāja par padošanos. Jo tālāk maskaviešu fronte ievirzījās latviešu zemē, jo sparīgāk aizmugurē uzliesmoja partizānu cīņas. Dažreiz, maskaviešu avīzes lasot, varēja nākt pie slēdziena, ka latvieši it kā ar nolūku vazā krievus aiz deguna... Pat visnezēlīgākās represijas nespēja stāvokli grozīt.

Ceturtajā vakarā pēc izešanas no Drisas Strauts ar Caunīti aizsniedza kādu Zaboltjes sādžu. Ieturējuši vakariņas sādžas restorānā, abi bēgļi uzmeklēja nomalē salmu šķūnīti un ielīda tur gulēt. Nebija viņi vēl paspējuši aizmigt, kad piepeši gaisā atskanēja propelleru dūksana. Drīz pēc tam uz nelielā laukumiņa pie šķūnīša nolaidās divas mašīnas.

Pukstošām sirdīm abi bēgļi caur pajumtes šķirbu novēroja, kas notiks tālāk. No mašīnām izkāpa astoņi iereibuši maskaviešu kareivji. Daži bija bruņoti pistolēm; pārējiem neredzēja nekādu ieroču. Noplēstās cepuru nozīmes liecināja, ka arī te darīšana ar dezertieriem.

Ap atbraucējiem salasījās bērnu bars. Iznāca dažas sievietes. Dezertieri prasīja kaut ko ieēst un iedzert, par pateicību apsolīdami bērnus izvizināt pa gaisu. Šur tur sētu vārtos parādījās arī zemnieku pinkainās galvas.

Pametuši mašīnas bez kādas apsargāšanas, dezertieri — sievu un bērnu pavadīti — aizgāja uz traktiera pusi. Izklīda arī drošākie puikas, kuņģi bija jau pamēģinājuši ierāpties mašīnu kurvjos.

Strauts visu laiku ar dzīvu interesi bija sekojis šiem notikumiem. Piepeši viņam iešāvās prātā pārdroša doma. Ja nu viņi ar Caunīti sagrābtu mašīnas savās rokās un mēģinātu aizlaisties? Varbūt izdotos laimīgi nokļūt līdz savējiem? Vismaz pār robežu tiktu pāri bez kavēkļiem, jo mašīnas bija apzīmētas maskaviešu kaujas numuriem.

Krēsla sabiezēja arvien vairāk. Vēl kādu pusstundu un tad varēja uzņākt pilnīga tumsa. Tādēļ, ja gribēja ko darīt, — vajadzēja pasteigties. Pa nakti maskavieši varēja mašīnām pielikt kādu sargu.

«Sakiet, vai jūs protat rīkoties arī ar krievu sistēmas lidmašīnām?» griezās Strauts pie Caunīša.

Pēdējais izbrīnījies paskatījās uz savu priekšnieku:

«Tiešām tā, leitnanta kungs,» atbildēja seržants. Viņš acīmredzot, nesaprata, ko Strauts ar to īsti grib teikt.

«Vai jūs, piemēram, varētu ar vienu no šīm mašīnām pacelties gaisā, ja tas būtu vajadzīgs?» turpināja Strauts.

«Katrā laikā!» priecīgi izsaucās Caunīts, pamazām sākdams noskārst leitnanta Strauta nodomu.

«Nu tad... es domāju... mēs brauksim?»

«Ar lielāko prieku!»

«Atliek tikai viens jautājums, vai labāk braukt ar abām mašīnām, vai vienu pamest še un sabojāt?» runāja Strauts.

«Kādēļ bojāt?» attrauca Caunīts. «Brauksim ar abām. Latvijai katra lieka lidmašīna var būt no svara!»

«Gluži pareizi. Tās ir arī manas domas. Lai krievi cilpo kājām. Diezgan mēs esam viņu zemi mērojuši. Nu, marš! Mudīgi laukā no šķūņa!»

Abi lidotāji izlīda. Apskatījušies, ka neviens viņus neredz, Strauts ar Caunīti notīrīja salmus no drēbēm un tad zibens ātrumā devās pie mašīnām. Spārnu paēnā slēpdamies, viņi apskatīja motorus, izmēģināja stūres vadus. Viss bija labākā kārtībā. Pie katras mašīnas atradās pierīkoti ložmetēji. Speciāli iekārtotos iedobumos karājās dažas bumbas un automatiskās liesmumetējas pistoles...

Jau nākošā acumirkli iedūcās propelleri, kā brīdinādami, kā gaviļēdami paši par savu vareno spēku. Viena pēc otras abas mašīnas viegli pacēlās gaisā, pamezdamas zem sevis pelēko, vientuļo sādžu kā nolaidušos vārnu baru...

Vieglas ziņkārības dzīts, leitnants Strauts pavērsa skatu atpakaļ uz leju. Pār laukumiņu, no traktiera puses, rokas plātīdami, skrēja visi astoņi maskavieši. Daži no viņiem apstājās un skatījās uz augšu, pie kam starp viņiem sāka zibšņot mazas, spožas uguniņas. Tātad viņi šāva, mēģinādami trāpīt bēgļus.

Strauts pastiepa roku un pieskārs tuvākās bumbas rokturim. Ja nu raidītu šo dāvanu uz leju? Tur pagrieztos tikai dūmi un pelni... Nē, viņš atvilka roku atpakaļ. Šie zemnieki un arī tie iereibušie dezertieri nevarēja viņiem vairs nekā darīt. Lai dzīvo veseli!

Uzcēlušies pietiekošā augstumā, kur lodes vairs nevarēja būt bīstamas, abi bēgļi kā atvadīdamies vēl aplaida slaidu līkumu pār sādžu un tad pagriezās uz rietumiem...

Kā par brīnumu mākoņi un migla drīz sāka noskaidroties. Pamalē pacēlās liels, sarkandzeltens mēness. Lejā šur tur pavizēja pa ezeram; nozibēja pāris likumotas upju švīkas. Iespīdējās arī retas uguniņas. Tur laikam bija sādžas, miestiņi vai pilsētiņas...

Leitnants Strauts pameta skatu atpakaļ. Gandrīz līdzīgā augstumā viņam sekoja seržants Caunīts.

Pēc kādas pusstundas brauciena Strauts piepeši juta, ka ar motoru nav kaut kas kārtībā. Reizēm tas it kā aizrijās, dobji iekrākdamiem un uz pāris acumirkļiem pavisam apklusdams...

Gribot negribot vajadzēja nolaisties, lai pārliecinātos, kas par vainu. Varbūt vēl bija kas labojams. Mašīnu atstāt pavisam negribējās. Braucot leitnants Strauts jau fantazijā bija sev iztēlojis to savējo pārsteigumu, kad viņi ar Caunīti, spirti un veseli ieradīsies Daugavgrīvā, braukdami maskaviešu mašīnās.

Lēnām slīdot lejup, Strauts mēģināja mēness gaismā saskatīt kādu izdevīgu laukumiņu, kur nolaisties. Apkārtnē bija mežaina un kalnaina, kādēļ varēja iekrist kāda koka zaros un sadauzīties.

Iznāca tomēr gluži labi. Apakšā gadījās plaša nora, bet netālu spīdēja pa retai uguniņai. Strautam vairs nebija vaļas domāt, kur īsti atrodas. Tas viņu daudz neinteresēja, jo, pēc brauciena ilguma spriežot, viņiem vajadzēja atrasties jau labi tālu Latgalē, tāpat savā zemē, starp saviem ļaudīm. Vienīgi, ja varbūt gadījās uzdukties kādai maskaviešu komandantūrai vai kaŗaspēka ešelonam...

Izkāpis no mašīnas, Strauts redzēja, ka Caunīts seko viņa piemēram. Pēc dažām minūtēm arī otra mašīna nolaidās līdzās pirmajai. Caunīts tuvojās Strautam un bažīgi jautāja:

«Kas noticis?»

Strauts paraustīja plecus:

«Nezinu. Jāmēģina izdibināt. Mašīnai motors saniķojās...»

Abi lidotāji iededza savus elektriskos kabatas lukturīšus un ķērās pie darba. Izrādījās, ka Strauta mašīnai aprūcis smērvielu. Bez tam pāris skrūves nebija vajadzīgā mērā piegrieztas un bija izcēlušies gaisa sūce...

Tā kā Caunīša mašīnas rezervuārā izrādījās smērvielu vēl labs krājums, Strauts nolēma izdalīties uz pusēm, lai tik mašīna nebūtu jāpamet uz vietas. Pēc pavirša aprēķina vajadzēja pietikt gandrīz līdz Rīgai. Arī degvielas bija laba tiesa.

Darbā nogrimuši, abi lidotāji nemaz nemanīja, ka bija jau pagājušas piecpadsmit, varbūt arī divdesmit minūtes. Pacēlies pār koku galotnēm, mēness apgaismoja visu apkārtni, mezdams gaŗas, melnas ēnas. Katrs krūms atgādināja spocīgu ķēmu.

Piepeši visapkārt sacēlās ellišķīgs troksnis. Zibsnīja ugunis... sprakšķēja daudzkārtīgi šāvienī, gan sīki, dziedoši, gan spēcīgi, dobji dunoši... Pār galvām sāka sīkt lodes...

Strauts ar Caunīti paslēpās starp mašīnām un sāka gatavoties uz pretī turēšanos, grieŗot loŗbēŗēŗus un uŗunsmetēŗus pret neredzamo uzbrucēŗu, kuŗš acīmredzot virzījās arvien tuvāk.

Strautam nebij nāves bail. Viņš tikai noŗēŗoja, ka pēc visām laimīgi pārciestām briesmām un grūtībām jāaiziet bojā tik muŗķīgā nāvē. Visvairāk viņš noŗēŗoja, ka nedabūs vairs redzēt kaŗa beŗu un zināt, kuŗā pusē paliks uzvara. Kā tāla dzirkstele viņa apziņā pazibēja svešās meitenes tēls, kuŗu nu vairs nekad neskatīs... Strauts pārmeta sev arī nepiedodamo vieŗlprātību, ka nolaiŗoties tūliņ nebija pārliecinājies, vai tuvumā neatrodas ienaidnieks... Vismaz Caunīts būtu varējis vieŗli izbēŗgt. Viņa mašīnā pietiktu telpas ne tikai Strautam, bet vēl kādam pusducim vīŗu. Caunīts bija

notupies uz ceļiem un nervōzi griezā ložbērēja stobru uz ienaidnieka pusi. Seja jauneklīm bija gluži bāla... Varbūt no mēness gaismas...

To visu leitnants Strauts pārdomāja vienā acumirkļī. Nepaspēja lidotāji izlaist vēl ne pāris desmit patronu, kad jau no visām pusēm atradās ienaidnieka ielenkti, kuņi izauga kā no zemes. Likās, visas apkārtējās ēnas bija piepeši pārvērtušās par bruņotiem vīriem, zibensātrumā uzmākdami, viņi padarīja gluži neiespējamu katru pretošanos.

Lai nekristu ienīsto maskaviešu rokās, Strauts mēģināja nošauties, bet nepaspēja vēl pacelt pret sevi ieroci, kad jau juta rokas saistītas un dabūja krietnu dunku sānos, tā ka ievaidēdamies pakrita sēdus. Gandrīz tas pats notika ar Caunīti. Pēdējais gan vēl ar dūri notrieca divus uzbrucējus gar zemi, iekams pats novēlās viņiem līdzās...

Šāvienu un mežonīgo kliedzienu troksnis piepeši apklusā. Ap gūstekņiem salasījās prāvs pulciņš vīriešu, skaitā ap divdesmit. Daži no viņiem bij stipri paveci, pārējie — gluži jauni zēni.

Kādus gadus sešpadsmit vecs zēns, redzēdams, ka Strauts mēģina piecelties, pacēla savu ieroča rezgali uz sišanu. Varbūt nākošā acumirkļī leitnanta galva jau būtu sašķīdusi. Te zēnu sagraiba aiz pleca kāds bārdains, sirms vīrs un pabīdīja pie malas:

«Mitējies, Dzintar, mēs neesam razbainieki, bet tēvijas kaŗavīri!» atskanēja spēcīga, bet mierīga un tomēr pavēloša balss.

Šie nēdaudzīe latgaliešu izloksnē izteiktīe vārdī pārstēidza leitnanta Strauta vairāk nekā piepešais uzbrukums.

Vai tiešām arī pašī latvieši jau sāka pāriet maskaviešu pusē? Kā citādi gan šo uzbrukumu varēja izskaidrot? Tikai kādēļ tad šāda augstsirdība?

«Varena mašīna!» runāja kāds cits vīrs, kuŗš jau bija paspējis uzrāpties lidotāja sēdekļī.

«Pagaid’! Laid Jezupu, — viņš prot apieties ar visu maskaviešu sistēmu mašīnām tikpat kā ar saviem pieciem pirkstiem!» smējās tuvākstāvošais bārdainis, skatīdamies uz mēnesi un ievilkdams no īsā pīpja kuplus dūmus.

«Ko mēs iesāksim ar šiem maskaviešu lupatām?» pašapzinīgi iejautājās par Dzintaru nosauktais zēns. «Re, kā tup... bāli, kā no kaļķu cepļa iznākuši... Stavai! Saki, ko tu lien mūsu zemē? Otrais, — tas vēl vairāk nobijies!...»

Smiedamies latgalieši palīdzēja gūstekņiem piecelties.

Un tikai nu Strautam nokrita kā aklums no acīm. Mēness gaismā viņš ieraudzīja visiem apkārtstāvošiem pie cepurēm zeltītu ozollapu vainagā ievītas uzlēcošās saules nozīmes, kādas mēdza valkā t brīvprātīgie aizsargu leģionāri. Dažiem pie svārkus stūriem bij piesprausti arī Latvijas nacionālie karodziņi...

Acīmredzot, to pašu bij ievērojis arī seržants Caunīts.

«Mūsu partizāni!» gavilēja viņš, lielā priekā mezdami bārdainajam latgalietim ap kaklu.

«Brāļi!...» iesaucās leitnants Strauts, spiedzams tuvākstāvošiem partizāniem rokas.

Pēdējie stāvēja kā sālsstabi, brīnumos ieplēstām mutēm. Pirmais attapās partizānu vadonis.

«Spiegi!» norūca viņš drūmi. «Pārdevušies maskaviešiem... Būs jānošauj... Latvijā nav nodevējiem vietas!...»

Sirmais vīrs pagriezās pret citiem:

«Izkratīt labi pamatīgi un nopratināt! Mašīnas aizgādāt uz mežu — pie citām!»

Strauts juta, ka ceļi viņam sāk ļodzīties... Ap acīm metās tumšs... kā pa miglu viņš vēl redzēja izmisušo Caunīša seju ...

12.

Abus gūstekņus aizveda kaut kur dziļā mežā. Mēnesi bieži vien apklāja no vakarpuses slīdošie mākoņi. Tādēļ pustumsā apkārtnē bij grūti saskatāma.

Virzoties uz priekšu, Caunīts kādā izdevīgā brīdī pieliecās Strautam pie auss un čukstēja:

«Vai nemēģināsim bēgt? Viņi mūs dzīvus neatstās...»

Leitnants Strauts pameta ātru skatu apkārt. Abus lidotājus bij ielenkuši seši sargi. Septītais gāja pa priekšu. Visi pārējie lēnām soļoja aiz muguras. Vislabākajā gadījumā te nebij ko cerēt izmukt.

Meža malā atradās plaša partizānu nometne. Tur stāvēja vairākas skuju būdas. Netrūka arī audekla telšu. Zem egļu zariem paslēpti, gulēja daži spēkrati un trīs lidmašīnas. Redzēja dažādus ieročus... Atnācējus sagaidīja prāvs pulciņš partizānu. Varēja būt nepilns simts vīru. Visi bruņojušies; uzlēcošās saules nozīme pie cepurēm vai platmalēm.

Strautu un Caunīti ievēda kādā plašā teltī, kuŗa bij pa pusei ierakta zemē, ar nelielu velēnu uzvalnējumu visapkārt. Pār vaļņa malām rēgojās ložbērēji, liesmmumetēji un dažas automatiskas pistoles, pelēku brezentu pārsegtas.

«Vesels apcietinājums...» ienāca Strautam prātā.

Ienācējus teltī sagaidīja pajauns, latviešu regulārās armijas virsleitnanta mundierī tērpiens cilvēks. Ziņkārīgi viņš apskatīja abus ienācējus no galvas līdz kājām, labu brīdi neteikdams ne vārda.

Pie viņa piegāja bārdainais partizāns un iečukstēja kaut ko ausī. Virsleitnants kļuva uzmanīgāks un panācās uz priekšu:

«Jūs — latvieši?» griezās viņš pie Strauta, izvilkdams zīmuli un kabatas grāmatiņu, gatavodamies tur kaut ko atzīmēt.

«Tiešām tā!» atbildēja Strauts.

«No kurienes nākdami un kurp gribējāt doties?»

Strauts mazliet apjuka un pameta skatu uz Caunīti, it kā padomu prasīdams.

«Kā to lai saka...» iesāka viņš, mazliet stostīdamies, jo acumirkli nespēja atrast piemērotus vārdus, kā visīsāk un saprotamāk izteikt to visu, kas ar viņiem noticis: «Mūsu ceļa sākums gan ir Rīga, bet tagad īstenībā nākam no Maskavas un atrodamies atpakaļceļā uz Rīgu...»

Virsnieks atzīmēja izteikto. Tad turpināja iztaujāšanu:

«Sakiet, kas jūs piespieda pārdoties maskaviešiem un palikt par savas valsts un tautas nodevējiem?»

Strauts apvainots saslējās:

«Kas to iedrošinās teikt?!»

«Es! Un tāpat arī visi tie partizāni, kuŗi jūs sagūstīja!» mierīgi atbildēja svešais virsnieks. «Pasaukt Krastiņu!»

Ienāca bārdainais partizāns. Virsleitnants griezās pie pēdējā:

«No kurienes šie kungi ieradās?»

«No Krievijas robežas puses.»

«Kāda tipa lidmašīnās?»

««Oļega» kaujas aeroplānos. Mašīnas pilnīgi apbruņotas. Arī degvielu pietiekošs daudzums tālākam ceļam. Tūliņ tās atvedīs uz šejieni, tad varēsiet pārliecināties.»

«Nu, redzat!» virsleitnants griezās atkal pie Strauta un Cauniša. «Vai varat noliegt nupat izteikto?»

«Nē.»

«Tātad jūs tomēr esat spiegi! Vai jūs arī zināt, ko esat pelnījuši?»

«Spiegi mēs neesam un arī nekad nebūsim,» gandrīz vienā balsī iesaucās Strauts un Caunīts.

«Pierādiet!»

«Ļaujiet mums runāt!»

«Kādēļ kratot pie jums neatrada nekādus dokumentus?»

«Mēs bijām spiesti dokumentus iznīcināt, lai nekristu maskaviešu rokās.»

«Bet kādēļ maskavieši atrada par iespējamu jums uzticēt savas jaunākā tipa kaujas lidmašīnas?»

Strauts atstāstīja īsos vārdos braucienu uz Maskavu... bumbu mešanu... kļūmīgo atpakaļceļojumu. Caunīts viņa stāstu papildināja dažādiem raksturīgiem sīkumiem...

Virsliecinātais kļuva domīgs. Pie malas nogājis, viņš labu laiciņu apspriedās ar bārdaini. Pienāca arī citi partizāni. Tad sākās atkal iztauja:

«Kāds bija laiks, kad jūs izbraucāt no Rīgas?»

Strauts atbildēja.

«Cik mašīnu? Kas komandēja ekspedīciju?!»

Arī uz šo jautājumu Strauts atbildēja bez stostīšanās.

Partizāni atkal sačukstējās. Daži raustīja plecus un kratīja galvas.

«Kā jūs sauc?»

«Leitnants Strauts!»

«Un jūs?»

«Seržants Caunīts.»

Piepeši virsliecinātais iesita sev ar plaukstu pa pieri un noliecies sāka rakņāties kaut kur pa kaktu. Pēc dažiem acumirkļiem viņš izvilka no turienes nosmulētu avīzes lapu un pacēla pret gaismu. Pašā pirmajā lappusē varēja redzēt nodrukātu kādu ģimeti.

Visi partizāni saklupa ap avīzi. Dzirdēja vairākus paklusus izbrīnīšanās saucienus... Svešais virsliecinātais panācās uz priekšu un stiepa Strautam avīzi pretī. Pēdējais negribēja savām acīm ticēt. Tur redzēja viņš pats savu ģimeti. Bet apakšā stāvēja lieliem burtiem paraksts;

«Varonīgais lidotājs — leitnants Strauts. Miris varoņa nāvē Maskavā pie Kremļa vārtiem, atriebdams Latvijai nodarīto postu.»

«Vai šo pazīstat?» jautāja virsliecinātais un viņa acis pētoši urbās leitnantam Strautam sejā, it kā gribēdamas cauri izskatīt.

«Tas taču esmu es!» iesaucās Strauts, sniegdamies pēc avīzes.

Turpat tālāk starp vairākiem citiem pazīstamiem vārdiem bija arī: «Bez vēsts pazudis — seržants Caunīts...»

Uz vienu minūti teltī iestājās tāds klusums, ka skaidri varēja dzirdēt meža šalkšanu un ārā esošo partizānu balsis.

Tad visi klātesošie, it kā norunājuši, piesteidzas un pacēla abus lidotājus uz rokām; atskanēja skaļš, daudzbalsīgs prieka kliedziens:

«Lai dzīvo! Lai dzīvo mūsu varoņi!!!...»

Tad svešais virsnieks sniedza Strautam roku:

«Atļaujiet iepazīties: rezerves virsliecinātais Purvgals. Ļoti atvainojos, ka mēs jūs tā tirdījām. Tik tiešām, ja nebūtu laimīgais gadījums ar jūsu ģimeti avīzē, — mūsu lauku karātiesa jums būtu kā spiegiem un nodevējiem piespriedusi nāvessodu un diez vai jūs rīta gaismu vairs būtu ieraudzījuši...»

Zibens ātrumā ziņā par leitnanta Strauta un seržanta Cauniša ierašanos apskrēja visu partizānu nometni. Ikviens gribēja savām acīm redzēt par mirušiem apraudātos varoņus. Gaviles nemaz negribēja rimties.

Strautam un Caunītim vajadzēja izstāstīt visos sīkumos savu braucienu... cīņu virs Maskavas... tālākos notikumus pie Smoļenskas un Vitebskas... mašīnas pazaudēšanu... braucienu pa Daugavu... gājienu un aeroplānu iegūšanu... mašīnas bojāšanos un nolaišanos...

Pēc desmit dienu klejošanas un badošanās abi lidotāji tagad pirmoreiz dabūja godīgi paēst.

Izrādījās, ka viņi nolaidušies netālu un Bukmuižas ezera. Krievu rēgulārais kašaspēks šē vēl nebij bijis, izņemot pāri lidojošos aeroplānus un maskaviešu komandantūru Bukmuižā, kuŗu partizāni jau bij paspējuši likvidēt. No virsleitnanta Purvgala Strauts dabūja zināt, ka apkārtnē pašlaik organizējas partizānu pulks, sastāvošs no aizsargiem, «vanagiem», kavaleristiem, lidotājiem. Par tādiem pašiem pulkiem bij ziņas arī no citiem Latgales apgabaliem. Vietvietām jau bija notikušas formālas kaujas. Partizānus vadīja pa lielākai daļai rezerves virsnieki, kuŗi — pateicoties straujam maskaviešu iebrukumam — nebij paspējuši aizkļūt norādītajās kašaspēka daļās. Sākumā grūti gāja ar ieročiem, jo bija tikai vienkāršie, pa daļai novecojušie šaujamie rīki.

Bet jau pēc pirmajām sadursmēm ar maskaviešiem partizānu rokās nāca ne tikai lidmašīnas un ložbērēji, bet arī simtiem citi tehniski līdzekļi. Par padošanos neviens nedomāja. Neraizējās arī, ja maskavieši nodedzināja ēkas, izpostīja iedzīvi, aizdzina lopus. Iedzīvotāji slēpās mežos... kur tādu nebija, — ierakās zemē vai lidmašīnās bēga uz mazāk izpostītiem un ne tik lielā mērā apdraudētiem apgabaliem. Katrs cīņās spējīgais ķērās pie ieročiem...

Neraugoties uz ārkārtīgi lielo nogurumu, Strauts nevarēja vēl ilgi, ilgi iemigt. Viņš domāja par visu nesen pārdzīvoto un klusībā sevī priecājās, ka atrodas atkal Latvijā, starp latviešiem. Jo liels prieks viņam bij par to, ka varēs joprojām cīnīties savas dzimtenes labā.

Ap telti šalca rudens vēji. Kaut kur netālu sprausloja zirgi. Šad tad sasaucās izstādītie stundinieki. Tikko blāzmoja pusizdzisušais ugunskurs...

«Mēs uzvarēsim...» miegā iegrimdams, vēl nedomāja Strauts.

13.

Partizāni gatavojās lielā kašagājienā uz Rēzekni, jo bij pienākušas ziņas, ka maskavieši tur ierīkojuši plašas ieroču noliktavas, pārtikas krātuves, lidmašīnu un spēkratu remontu darbnīcas.

Leitnants Strauts un seržants Caunīts gan bij nodomājuši doties uz Rīgu. Bet beidzot viņi padevās virsleitnanta Purvgala un citu partizānu lūgumam — kādu laiku palikt pie viņiem, lai iespaidotu šaubīgākos, kuŗi vēl lāga neticēja, ka izdosies maskaviešus izdzīt.

Partizāni bij sev stādījuši par galveno uzdevumu — vājināt un traucēt maskaviešus. To mēģināja panākt visdažādākos veidos: iznīcinot maskaviešu komandantūras; nolaižot kašas transportus no sliedēm; notriecot lidmašīnas; izlaupot noliktavas, uzbrūkot un sakaujot mazākas ienaidnieka nodaļas; atsvabinot maskaviešu saņemtos gūstniekus. Latgalē un Austrumvidzemē bija jau sastādījušies veseli kaujas pulki no šādiem atsvabinātiem gūstekņiem.

Apbrīnojamā kārtā Kirilla I kašaspēka vadība, acīmredzot, nepiegrīza nopietnas vērtības partizānu kašas uzliesmojumiem. Jādomā — viņa gribēja vispārpieš ieņemt Rīgu un likvidēt Latvijas valdību; satriekt pretinieka sirdi un smadzenes, paļaudamās,

ka tad partizāni apklusīs paši no sevis. Bet jau tagad varēja droši sacīt, ka maskavieši stipri pārrēķinājušies. Jo ilgāk Rīga turējās, jo nemierīgāka palika aizmugure.

Nepilnos divos mēnešos maskavieši bija jau zaudējuši gandrīz veselu trešdaļu no savām kaujas lidmašīnām, bruņuratiem un cita tehniskā iekārtojuma. Bet Latvija vēl nemaz nelikās satriekta un negribēja padoties.

Protams, dzīva spēka maskaviešiem netrūka. Ešelons pēc ešelona nāca no austrumiem, kas tomēr neko nelīdzēja. Gandrīz puse no maskaviešu faktiskā armijas sastāva skaitījās kā dezertieri... Viņiem trūka morāliskās apziņas, kādēļ īsti šurp jābrauc un jākaujas.

Pa to laiku latvieši bija saņēmuši jaunu, vismodernākā tipa lidmašīnu sūtījumus; pienākuši bija arī lielāki spridzināmo vielu krājumi. Pirmajā maskaviešu uzbrukumā bojātās Doles spēka stacijas bija savestas kārtībā. Uzstādītas jaunas liesmumetēju baterijas. Svarīgākās vietas un centrus sargāja milzīgi ventilātori. Daži latviešu inženieri pašlaik ar labiem panākumiem izmēģināja ienaidnieka lidmašīnu notriekšanu un iznīcināšanu ar speciālas elektriskas strāvas palīdzību. Ja visu to izdotos izvest praksē, kā bija izrēķināts teorijā, tad katra ienaidnieka lidmašīna, kuŗa pienāktu Latvijas galvaspilsētai tuvāk par 7 kilometriem, būtu neglābjami pazudusi. Par nožēlošanu šis ierīkojums prasīja tik lielu enerģijas patēriņu, ka pagaidām varēja uzstādīt tikai vienu aparātu.

Ceļā uz Rēzekni virsleitnanta Purvgala partizānu pulks saņēma ziņu, ka kapteinis Zālīts izšāvis beidzamos lādiņus, uzspridzinājis visu savu asprātīgo aizsardzības ierīkojumu un atstājis Ludzu. Šī vēsts partizānus ļoti apbēdināja. Viņi bija likuši uz Zālīti tik lielas cerības, kuŗas nebija piepildījušās.

Kur pēc tam Zālīts palicis, neviens lāgā nezināja. Citi runāja, ka viņš pārdevies Kirillam I un aizbraucis uz Maskavu. Gāja arī baumas, ka Zālīts ar visu savu nodaļu — sasēdušies lidmašīnās un aizbēguši kaut kur rietumu virzienā.

Beidzamās radio ziņas no Rīgas bija saraustītas un neskaidras. Divreiz nedēļā Austrumlatgales partizāni sūtīja pāris lidotājus pār fronti uz galvaspilsētu pēc instrukcijām. Šie lidotāji parasti atveda arī avīzes un citas sīkākas ziņas par vispārējiem notikumiem kaŗalaukos. Bet avīzes neko tuvāk nemācēja pateikt, aprobežojoties ar piezīmi: «Kā domājams, kapteinis Zālīts kopā ar Ludzas garnizonu būs pievienojušies mūsu slavenajiem partizāniem...»

Gandrīz līdz pašai Rēzeknei partizāni virzījās uz priekšu izklaidus, pulciņos, lai neradītu aizdomas. Uzbrukumā gāja pavisam trīs lielākas partizānu nodaļas, kuŗas uzturēja slepenus sakarus ar Rēzeknes pilsoņiem. Pēdējie sniedza sīkas ziņas par maskaviešu garnizona lielumu; par ienaidnieka kaŗaspēka novietošanu; apbruņojumu, noliktavām u.t.t.

Strauts un Caunīts uzturēja pastāvīgus sakarus starp partizāniem. Viņiem tas nenācās grūti, jo maskavieši «savas» lidmašīnas labi pazina un tādēļ noturēja mūsu lidotājus par savējiem.

Par laimi starp partizāniem nebij gadījies neviens nodevējs. Mūsējie maskaviešus galīgi pārsteidza. Pēdējie nepaspēja pat daudzmaz pretī turēties, kad jau bija ielenkti un bija spiesti padoties. Partizāni saņēma ap 7000 gūstekņu, kuŗus lika tūlī pie darba. Pilsētas un apkārtnes iedzīvotājiem rekvizētās mantas saveda uz tirgus laukuma un atdeva pilsoņiem atpakaļ. Pie stacijām ierīkoja apcietinājumus. Piespieda kontrolieŗu klātbūtnē darboties radiostacijai, ne ar pušplēstu vārdu tomēr neizpauzot par notikušo varas maiņu Rēzeknē. Mūsu rokās krita milzīgas bagātības. Sevišķi daudz un dažādu kaŗa materiālu. Ar iegūtām lidmašīnām tūlī uzsāka operācijas pret apkārtējām komandantūrām un mazākiem maskaviešu garnizoniem. Ar bruņotiem spēkratiem aizbarikādēja apkārtējos ceļus. Ierīkoja elektriski uzspridzināmas mīnas un uzstādīja

signālus, lai nepielaistu ienaidniekus pilsētas tuvumā. Maskavieši gan kurnēja, tomēr strādāja, jo katram bija apsolīts pēc piecu dienu darba palaist svabadībā, lai atgriežas uz savu zemi, tikai ar vienu noteikumu, ka nekad nekādos apstākļos vairs nenāks uz Latviju kaņot. Par zīmi visiem atsvabinātiem bija jāparakstās; bez tam katram gūsteknim uz kreisās rokas ietetovēja miroņa galvu par zīmi, ka neviens vairs dzīvs nepaliks, ja vēlreiz kritīs kā gūsteknis mūsu rokās.

Tas bija nepieciešami, tādēļ ka partizāniem nebij kur šos gūstekņus likt, bet nomaitāt un mocīt negribējās, jo atzina to par godīgas kara vešanas necienīgu rīcību. Bez tam ik dienas nāca jauni maskaviešu ešelsoni, kuņi gandrīz visi krita mūsu rokās. Dažreiz notika formālas kaujas, laižot darbā visāda veida ieročus.

Caunīts bija kādā izlūku lidojumā ievainots un gulēja slimnīcā. Strauts tagad komandēja partizānu gaisa floti, ap 200 mašīnu sastāvā. Tas bija ievērojams spēks, ar kuņi vajadzēja maskaviešiem nopietni rēķināties.

Virsliecinants Purvgals nekavējās stāties sakaros ar austrumfrontes pavēlnieku ģenerāli Agronu, kuņš vēl arvien bija ielenkts Daugavpilī. Agrons šifrētā telegrammā deva padomu nepārvērtēt savus spēkus pārāk augstu un labāk atkāpties no tik svarīga stratēģiska mezgla, kāds bija Rēzekne, lai vēlāk nedabūtu velti ciest Rēzeknes iedzīvotāji par partizānu pabalstīšanu.

Tiesām, par notikumiem Rēzeknē bija nokļuvušas vēstis jau arī Maskavā. Kirills I lielā niknumā izlaida pavēli — atcelt no amata un nodot tiesai ieņemto apgabalu ģenerālgubernātoru Serebraņikovu, kuņa dzīves vieta atradās Vecgulbenē. Reizē ar to uz Latviju tika raidīta arī dienvidrietumu rezerves armija. Virspavēlniekam rietumos nosūtīja rīkojumu pielikt visas pūles, lai divu nedēļu laikā tiktu ieņemtas Rīga, Liepāja, Ventspils un Daugavpils, kuņas vienīgās vēl turējās, jo arī Jelgava jau bija kritusi. Bez tam pavēlē bija minēts — noslaucīt partizānu bandas no zemes virsas un ieviest ciešu kārtību ieņemtajos apgabalos.

Bet kāds bija pārsteigums un sašutums Maskavā, kad armijas virspavēlnieks piesūtīja radiogrammu ar ziņojumu, ka latvieši iesākuši plašu pretuzbrukumu un jau ieņēmuši Cēsu, Valmieras un Jelgavas nocietinātos rajonus.

Otrā radiogramma vēstīja, ka latviešu partizāni sagūstījuši pašu ģenerālgubernātoru Serebraņikovu. Tālāk virspavēlnieks ziņoja, ka arī igauņi uzsākuši kara darbus pret maskaviešiem, tādēļ ka krievi pie Valkas pārgājuši Igaunijas robežu un laužuši neitralitāti.

Nākošajā dienā Kirills I, nevarēdams noteiktā laikā sagaidīt ziņojumu no frontes, bija tā sautis, ka pavēlēja kara padomei izraudzīt citu, spējīgāku virspavēlnieku.

Ap pusdienu pienāca uzreiz vairākas, gluži nesaprotamas telegrammas: no Pleskavas, Pļaviņu un Alūksnes stābiem. Pleskava pieprasīja sīkākas instrukcijas, kā izturēties pret igauņiem, kuņi piesūtījuši ultimātu par Igaunijas goda aizkaršanu. Alūksnes stābs paziņoja, ka pēc privātām, vēl nepārbaudītām ziņām armijas virspavēlnieka stābs Vecgulbenē pārgājis latviešu pusē... Pļaviņas vēstīja, ka atiešana no Ogres rajona notikusi vislabākā kārtībā...

Kāda pēcpusdienas avīze bija iespiedusi sava speciālkorespondenta ziņojumu no rietumfrontes, ka virspavēlnieks saslimis ar grūtu nervu kaiti un, jādūmā, tikšot drīzumā ievietots psihiatriskā slimnīcā...

Tikai trešā diena atnesa mīklas atminējumu.

Izrādījās, ka arī Vecgulbeni ieņēmuši latviešu «vanagi», aizsargi un citi partizāni bijušā Ludzas varoņa, kapteiņa Zālīša vadībā, sagūstot visu virspavēlnieka stābu ar pašu virspavēlnieku un ģenerālgubernātoru priekšgalā...

Šādu, vēl nekad nepieredzētu, darbu viņiem bij izdevies izdarīt ar viltību. Pārgērbusies par maskaviešiem, partizāni kaut kur starp Balviem un Viļaku ar viltotu

dokumentu palīdzību bija atņēmuši krieviem veselu vilcienu un kārtīgā ešelonā ar mūziku iebraukuši Vecgulbenē; tāpat ar mūziku kolonnās aizgājuši uz centru, ielenkuši stābu, ieņēmuši telefonu centrāli, radiostacijas; «nomainījuši» sardzes; sagūstījuši stāba darbiniekus pilnā sastāvā un tūlī likuši turpināt darbu līdzšinējā gaitā, izpildot visas kapteiņa Zālīša pavēles. Lielākā daļa bij bijuši tā pārsteigti, ka pat nedomājuši pretoties. Vienīgi pats virspavēlnieks ģenerālfeldmaršals Ļeskovs bija nošāvis...

Tālāk visu maskaviešu armiju kādas divdesmit stundas faktiski komandēja kapteinis Zālīts, izsūtīdams pavēles un rīkojumus itin kā pats feldmaršals Ļeskovs. Šinī laikā viņš bija paspējis tā samaisīt visu Maskavas kaŗavadības plānu, ka gluži dabīgi maskaviešiem vajadzēja atstāt ieņemtās pozīcijas un atkāpties, pametot latviešiem labu daļu smagās artilērijas, remontā nodotās lidmašīnas, daudz bruņuratu un citus tehniskos ierīkojumus.

Zālīts bij mākslīgi inscenējis arī Igaunijas neitrālītātes laušanu, lai izsauktu igauņu—krievu sadursmi. Jau no paša kaŗa sākuma Igaunijas tautas simpatijas bija Latvijas pusē. Daudzi igauņi pat kā brīvprātīgie slepeni iestājās latvju armijā. Tikai Igaunijas valdība šaubījās, baidīdamās uzsākt atklātu cīņu pret austrumu milzi. Bez tam igauņiem nebij nekāda acīmredzama iemesla kaŗa pieteikšanai, jo Maskavijas imperatora Kirilla diplomātiskai labvēlībai pret Igauniju nebij robežu.

Tagad Igaunijas—Krievijas kaŗš likās neizbegams, kas lielā mērā varēja nākt Latvijai par labu, jo saskaldīja maskaviešu spēkus.

Protams, neparastos notikumus maskaviešu armijas virspavēlnieka stābā nebij iespējams ilgi nomaskēt. Daži no stāba virsniekiem un citiem Gulbenes garnizona kaŗavīriem bij tomēr paspējuši izbēgt un paziņot par mīklainajiem notikumiem virspavēlnieka nometnē.

Partizāni bija spiesti atkāpties. Viņi tomēr paņēma līdz visu, ko tik spēja izvest. Kapteinis Zālīts bija savu iedomāto darbu izpildījis. Maskaviešu turpmākie kaŗa plāni bija izputināti. Imperatora Kirilla milzīgais kaŗaspēks bija sajucis un pazaudējis iniciatīvu. Acumirkļi krievi nebij vairs spējīgi kārtīgu uzbrukumu turpināt, jo aizmuguri bez mitēšanās apdraudēja latviešu partizāni, no galvas līdz kājām apgādāti un apbruņoti ar maskaviešiem atņemtiem ieročiem.

Visa Latvija bija viens vienīgs nepārtraukts kaŗalauks. Nu vairs tik lielu lomu nespēlēja tehniskie jaunizgudrojumi, kā cilvēku morāliskais spēks. Maskaviešu kaŗaspēkam vajadzēja cīnīties ar visu latvju tautu, ne tikai ar Latvijas armiju.

14.

Maskavija sūtīja uz Latviju pulku pēc pulka, divīziju pēc divīzijas. Visos galvenajos ceļos bija ierīkoti dezertieŗu ķeršanas punkti. Lai piespiestu zaldātus cīnīties, imperators Kirills pavēlēja no katriem septiņiem dezertieŗiem vienu, citiem par biedināšanu — pakārt.

Bez žēlastības rīkojās kaŗatīesas pa visiem ieņemtiem apgabaliem. Bij izdota pavēle: katru latvieti 15—60 gadu vecumā arestēt, pērt līdz asinīm; ja kāds no viņiem atzinās, ka ņēmis dalību partizānu organizācijās, — tādām tūlī piesprieda nāves sodu... Visus pārējos izsūtīja tālu uz Urāliem, kur lika kalnraktuvēs pie spaidu darbiem.

«Iznīcināt tos neliešus!» bija pavēlējis jaunieceltais maskaviešu virspavēlnieks feldmaršals Krivozubovs.

Maskavieši cītīgi izpildīja savas priekšniecības pavēles. Viņi sāka sistēmātiski «iztīrīt» vienu apgabalu pēc otra, noslaukot no zemes virsas ciemus un mājas...

Šāda krievu izturēšanās nāca viņiem pašiem par ļaunu. Citas izejas neredzēdami, par partizāniem palika ne tikai vīri un jaunekļi, bet arī bērni un sirmgalvji. Pie ieročiem ķērās pat sievas un jaunavas...

Latvijas ģenerālštābs strādāja drudžainā steigā, gatavodams vispārēju pretuzbrukumu, liekot uz spēli beidzamos spēkus. Katra diena, pat katra stunda nesa neapraķstāmu postu Latvijas zemei. Te bija jāatrod izeja!

Valdība nepārtraukti veda slepenas sarunas ar Igauniju un Lietuvu pēc palīdzības. Igaunija bija ar mieru uzstāties aktīvi, bet pieprasīja lielas kompensācijas. Bez tam grūti nācās vienoties par kopēju virsvadonību. Lietuva par palīdzēšanu prasīja sev Augškurzemes daļu, Liepājas ostu un vēl dažus citus pierobežas apgabalus.

Latvija tādēļ pagaidām bija spiesta atteikties no kaimiņu palīdzības. Vēlāk izrādījās, ka imperatora Kirilla aģenti bija paspējuši ar zeltu un grandioziem solījumiem nopirkt dažus Igaunijas un Lietuvas valdības locekļus. Pašas tautas turpretī bija ar mieru tūlī ķerties pie ieročiem, lai kopīgi atsistu maskaviešu uzbrukumus.

Par Latgales partizānu virspavēlnieku Latvijas kara vadonība iecēla kapteini Zālīti, bet par viņa palīgu — virsleitnantu Purvgalu. Abiem deva pilnīgu rīcības brīvību likumā paredzētās robežās, jo bija grūti pār fronti uzturēt ciešākus sakarus, tādēļ ka maskavieši visiem iespējamiem līdzekļiem centās iznīcināt katru mūsu lidmašīnu, kas vien parādījās pār krievu kara spēka ieņemto teritoriju. Tikpat plašu rīcības brīvību savukārt dabūja arī leitnants Strauts, kuŗš nu jau skaitījās par visas apvienotās partizānu gaisa flotes virspavēlnieku.

Galvaspilsētas laikraksti rakstīja gaŗas slejas par šī jaunā virsnieka brīnišķīgo izglābšanos un par viņa veiktajiem varoņdarbiem Latgalē un austrumu Vidzemē. Stābā bija ierosināts projekts par viņa paaugstināšanu nākošā dienesta pakāpē.

Maskavas imperators Kirills I, kā par atbildi uz to visu, bija izsludinājis 100 000 zelta rubļus tam, kuŗš sagūstīs un atvedīs dzīvu vai mirušu uz Maskavu pārdrošo Kremļa bombardētāju, t. i., leitnantu Strautu.

Feldmaršals Krivozubovs norīkoja vairākas divīzijas tieši pret latviešu partizānu fronti. Par laimi krieviem sāka pietrūkt tehnisko līdzekļu jaunmobilizēto pulku apgādāšanai. Vajadzēja galvenā kārtā apmierināt ar vecveciem kaujas līdzekļiem, bruņotiem ratiem, automatiskām šautenēm un nedaudziem, stipri nolietotiem pasta un pasažieru aeroplāniem, kuŗi bij uz ātru roku apbruņoti kara vajadzībām.

Ugunsmetēju maskaviešiem bija maz; vēl mazāk — apakšzemes ierīkojumu. Arī krievu nāvīgās gāzes latviešus daudz nebaidīja. Tādēļ ka bija izgudrots kāds ķīmisks šķidrums, kuŗa smaka galīgi paralizēja gāzes bīstamo iespaidu. Katrs kareivis nēsāja nelielu pudelīti līdz un vajadzības gadījumā minēto šķidrumu — līdzīgi odekolonam — iepilināja sev mutautiņā vai aplacīja cepuri un apģērbu... Rūpniecības centru tuvumā, kur bij ierīkotas spēka centrāles, latvieši ar speciālu autoratos ierīkotu elektrību raidīja nāvīgās gāzes viļņus ienaidniekiem atpakaļ.

Neraugoties uz to visu, krievi bija visur lielā pārspēkā, spiezdami partizānus soli pa soli atpakaļ. Maskaviešu nodoms bija skaidri izmanāms. Viņi gribēja iedzīt partizānus saviem rietumfrontes spēkiem nagos un tādā kārtā iznīcināt nepatīkamos un bīstamos pretiniekus.

Kapteinis Zālītis to ļoti labi saprata, Tādēļ viņš deva rīkojumu — partizāniem neatkāpties vis rietumvirzienā, bet gan turēties stipri uz rietumziemeļiem, lai nevajadzētu krist mežonīgo maskaviešu rokās, bet lai varētu pāriet Igaunijas robežu un labāk ļauties tur atbruņoties.

Visu laiku partizāni centās uzturēt sakarus ar galveno Latvijas armiju Rietumvidzemē, Rīgā un Kurzemē. No centra viņi saņēma arī vajadzīgās instrukcijas, lai varētu puslīdz saskaņot visu kara darbību pret maskaviešiem. Par ieročiem, municiju, apaviem un apģērbiem partizāni tomēr bij spiesti paši rūpēties. Vienīgi medikamentus izdevās paslepus, pār maskaviešu fronti, atvest no Rīgas.

Kad Latgalē vairs nebija iespējams turēties, kapteinis Zālīts kādā vakarā saaicināja kara padomi, kara sastāvēja gandrīz no visiem partizānu pulku komandieriem. Uz padomes sēdi ieradās arī leitnants Strauts ar saviem tuvākajiem palīgiem.

«Acumirkļi maskavieši ir apturējuši savus uzbrukumus. Kara darbība arī pārtraukta rietumos pret Rīgu, Cēsīm un citām vietām...» Iesāka kapteinis Zālīts. «Bet tas nebūt nenozīmē, ka Kirilla kara pulki ir jau apguruši un tālāk vairs negrib karot. Mūsu izlūki vēsta, ka maskavieši sākuši atkal pievest jaunus palīga spēkus. Drīz vien Latvijas āres no jauna appludinās neskaitāmi āziātu pulki, it kā siseņu bari būtu salaidušies mūsu zemē, lai nopostītu visu, kas vēl postāms... Rīgas ģenerālštābs dod mums padomu izlauzties caur rietumfronti un pievienoties mūsu galvenajiem — regulāriem spēkiem... Esmu jūs saaicinājis, lai dzirdētu arī jūsu domas šinī lietā.»

Kapteinis Zālīts apklusa, jautājoši pārļaidzams skatu klātesošiem. Šis samērā jaunais virsnieks bija īsts karavīrs no galvas līdz kājām: milzīgu augumu, skaņu balsi, noteiktām enerģiskām kustībām, raksturīgu sejas izteiksmi, kara pat smaidot izlikās nopietna.

Tad piecēlās sirmais Brīcums — kārsaviešu vadonis, jaunības dienās bijis rezerves leitnants. Brīcumam jau bija sešdesmit piektais gads, bet viņš izskatījās možs kā jauneklis. Viens dēls viņam cīnījās Daugavpilī; divi atradās kaut kur Rīgas frontē; bet pārējie divi jaunākie — 14 un 16 gadus vecie — skatījās priekšzīmīgākie partizāni Brīcuma pulkā.

«Brāļi!» iesāka sirmais vadonis. «Mēs atkal stāvam likteņa krustceļos, kā kādreiz mūsu senči pirms vairāk nekā simts piecdesmit gadiem. Toreiz latvieši izcīnīja sevīm brīvību un neatkarību. Tagad mums, viņu pēcnācējiem, — jāpasargā viņu ieguvumi! Ko mēs panāksim, ja mēģināsim pāriet pie mūsu galvenajiem, regulāriem spēkiem? Latvijas apvienotā armija skaita ziņā tomēr būs desmitkārt mazāka par maskaviešu armiju. Ienaidnieks mūs ielenks un iznīcinās ar vienu sitienu, jo tad viņam aizmugure vairs nebūs jānodrošina. Es ar saviem partizāniem palikšu joprojām maskaviešu aizmugurē, nedodot viņiem miera ne dienās, nedz naktīs!»

Rušoniešu vārdā uzstājās viņu vadonis — rezerves virsseržants Ezernieks, kurš, maskaviešiem pirmo reizi iebrūkot, bija kritis gūstā. Savas stūrgalvības un spītības dēļ viņš bija stipri daudzīts un pazaudējis vienu aci... Pēc laimīgas izbēgšanas viņš kļuva par visenerģiskāko un maskaviešiem bīstamāko partizānu vadoni gandrīz visā dienvidus Latgalē. Ezernieks, starp citu, bij zvērējis savas pazaudētās acs atriebšanai upurēt visu savu mantu un iedzīvi, lai pievilktu savā pulciņā pēc iespējas lielāku skaitu partizānu. No personīgiem līdzekļiem viņš bij sagādājis mazturīgākiem partizāniem apģērbus, apavus. Sākumā pat maksāja algu, līdz visi ietaupījumi izsika...

«Tautieši!» sauca Ezernieks, ar savu vienīgo aci visapkārt zibeņus mezdams: «Dariet ko gribat, tikai nepadodieties! Ja mums būtu pietiekošs skaits lidmašīnu, mēs paceltos mākoņos... Trūkst mums arī zemes urbjamā mašīnu... Tātad ne gaisā, nedz zemē glābiņā mums vairs nav. Arī purvi un meži ielenkti no maskaviešu siseņu bandām... Dosimies uz dienvidiem un savienosimies ar daugavpiliešiem. Ģenerālis Agrons mūs saņems kā tēvs pazudušos dēlus!»

«Tas nav iespējams!» teica Stružānu «vanagu» vadonis — jauns students. Pirms divdesmit dienām viņš bij iznācis no Daugavpils kā izlūks un nebij varējis atgriezties, kādēļ palicis par partizānu.

«Kādēļ?» prasīja Ezernieks.

«Es Daugavpils apstākļus ļoti labi pazīstu. Ģenerāļa Agrona rīcībā ir ļoti niecīgi pārtikas krājumi. Katra lieka mute var paveicināt Daugavpils krišanu! Bez tam, Daugavpilī ieslēgušies, mēs kļūsim maskaviešiem gluži nebīstami. Mums jāpatur pilnīga rīcības un kustības brīvībai Tikai tad spēsim pavēlēt maskaviešiem ar mūsu spēkiem rēķināties un tādā kārtā atvieglосim regulārās armijas operācijas!»

«Pilnīgi pareizi!» piecēlās Viļakas aizsargu priekšnieks Bricmans. «Mums vajag bez žēlastības cīņu turpināt uz dzīvību vai nāvi! Es un manējie — ja vajadzīgs — neatkāpsimies tālāk ne par soli!»

«Jā, bet — draugi — mēs pavisam aizmirstam, ka mums bij priekšlikums no Rīgas — mēģināt pāriet pār maskaviešu fronti un savienoties ar Latvijas armijas galvenajiem spēkiem?» ierunājās virsleitnants Purvgals.

«Tas prasīs pārāk lielus upurus,» ierunājās Lipnas partizānu priekšnieks Putnis: «Es domāju — mums jācīnās, kamēr iespējams, — šepat pa Latgali un Austrumvidzemi. Ja tad visi striķi trūktu, — jāmēģina nodibināt sakari ar mūsu ziemeļu kaimiņiem — igauņiem. Še es atvedu līdz igauņu brīvprātīgo pulciņa priekšnieku — majoru Augustu Keivu, kuŗš jūs informēs tuvāk par saviem nodomiem.»

Aplausiem atskanot, piecēlās majors Keivs, nervozi plucinādams savu iesirmo zoda bārzdiņu:

«Draugi, latvieši!» iesāka viņš, sākumā mazliet nedroši. Tad viņa balss pamazām kļuva spēcīgāka, izteiksme noteiktāka:

«Jau no pirmās kaŗa dienas igauņu tautas lielākais vairums ar līdzjūtību un apbrīnošanu vēro latviešu pasakainos varoņdarbus un latvju tautas augsto patriotismu. Tikai, pateicoties mūsu valdības un politiķu nesaprotamai vienaldzībai, mēs vēl neesam uzsākuši aktīvu cīņu pret senseno kopīgo ienaidnieku. Tam tomēr agri vai vēl jānotiek! Mēs, Estijas dēli, ļoti labi apzināties un saprotam, ka, Latvijai bojā aizejot, drīz vien būs arī mūsu neatkarības dienas skaitītas. Tādēļ es un divi simti manējo esam jau slepeni pārnākuši robežu, lai pievienotos jums — plecu pie pleca, kopīgā cīņā! (Spēcīgi aplausi pārtrauca runātāju.) Cik man zināms, tuvākās dienās ieradīsies Latvijā vēl ap 500 brīvprātīgo Estijas strēlnieku. (Aplausi.) Maskavija nedrīkst palikt uzvarētāja! Mēs caram Kirillam pierādīsim, ka nekad vairs neatgriezīsies lielkrievu varas laiki Baltijas jūras piekrastē! Mans priekšlikums: mazākas, sīkākas partizānu, «vanagu» un aizsargu grupiņas lai paliek šepat Latgalē. Lai tās nedod miera maskaviešiem ne dienās, nedz naktīs, durstot krievu aizmugures daļas un iestādes it kā sīkām adatiņām... Lielākas kaŗaspēka masas še vairs nevarēs sekmīgi darboties... Tās lai nāk mums līdzī uz kalnaino Alūksnes un Laicenes apgabalu, pie Estijas robežas. Tur mēs nodibināsim «Ziemeļu fronti» pret maskaviešu labo spārnu un aizmuguri. Mēs, igauņi, apsolumies jums piegādāt nepieciešamos kaŗa materiālus un pārtiku. Visļauņākā gadījumā jūs atkāpsieties Estijas teritorijā, un tad mūsu valdība gribot negribot būs spiesta ieņemt noteiktu stāvokli!»

15.

Jaunais maskaviešu virspavēlnieks feldmaršals Krivozubovs bij devis svinīgu solījumu — izdurt sev kreiso aci, ja viņam neizdosies divu mēnešu laikā galīgi sakaut

latviešus, iznīcināt viņu bruņotos spēkus un uzspraust maskaviešu trīskrāsaino karogu Rīgas pils tornī.

Nu jau bij pagājis vairāk nekā pusmēnesis, bet kaļalaukā krievi nekur nevarēja tikt uz priekšu. Gan «fronte» atkal bija it kā nolīdzināta. Latvieši izrādīja tikai pasīvu pretošanos. Nevarēja saprast, kādus nolūkus sevi klusībā slēpj Latvijas ģenerālštābs. Maskavas avīzes lielīgi vēstīja, ka latvieši esot jau faktiski uzvarēti un galīgi paguruši: pēc pāris nedēļām iestāšoties beidzamā agōnija... Tad maskavieši varēšot ar mūziku un plīvojošiem karogiem ieiet Latvijas galvaspilsētā...

Partizānu darbība Latgalē, likās, — galīgi izbeigusies. Sevišķi klusa un mierīga bij dienvidu Latgale ar saviem stāvajiem uzkalniem, dziļajām gravām un dzidri zilajiem ezeriem...

Maskavieši sāka atjaunot savas komandantūras, etapu punktus. Veda pārtiku un municiju. Laboja sapostītos ceļus, uzspridzinātos tiltus. Tuvāk novērojot, radās pārliecība, ka maskavieši šē gatavojās uz ilgu, kā viņi paši izteicās, — mūžīgu palikšanu...

Pilsētās bij palikuši gandrīz vienīgi žīdi, krievi un baltkrievu tautības pilsoņi, kuŗi atklāti simpatizēja Maskavas valdībai, labprāt izpildīdami visus pēdējās rīkojumus. Vidējā vecuma latviešus redzēja maz, un tie paši pa lielākai daļai bij kropļi un gaudēņi. Tāpat uz laukiem — retajās sādžās, viensētās un miestos varēja sastapt gandrīz vienīgi bērņus un sirmgalvjus. Visa jaunatne bij vai nu iestājusies (mobilizēta) rēgulārā armijā, aizgājusi līdz partizāniem, vai arī saņemta gūstā un aizsūtīta uz Maskavas valsts austrumu apgabaliem pie spaidu darbiem.

Kopš Jāņa Bargā uzbrukuma laikiem un Polijas— Zviedrijas troņa mantošanas karīem, — Latgale nebij šādas posta dienas pieredzējusi.

Daugavpils, Rēzeknes apriņķos bij palikusi savās vietās tikai piektā daļa iedzīvotāju. Ludzas un Viļakas apriņķos apstākļi bija vēl ļaunāki.

Rēzeknes, Ludzas, Vecgulbenes cietumos smaka Austrumvidzemes un Latgales skolotāji, tiesneši, advokāti, rakstnieki, mežziņi un citi inteliģenti, kuŗi nebij paspējuši aizbēgt vai pievienoties partizānu, «vanagu» un pagastu aizsargu pulciņiem.

Pagaidām, likās, nebija tādas pretvaras, kas spētu maskaviešus kavēt viņu — latvju tautas iznīcinošā darbībā.

Krustceļos sāka pacelties stabi ar krieviskiem uzrakstiem; pilsētās notika tas pats: visas ielas ne tikai sāka saukt vienīgi krievu tulkojumā, bet galvenās no tām pārkrusttīja Maskavijas pilsētu, upju, ģenerāļu un valsts vīru vārdos...

Maskavas avīzes jau atklāti sludināja iedomīgās Rīgas republikas galu un Latvijas pievienošanu «savai senai lielai tēvijai — Krievijai»... Ziņoja arī par Latgales žīdu delegācijas ierašanos pie cara Kirilla I ar «sāli un maizi» un padevības izsacīšanu «augstajam» valdniekam visu savu tautasbrāļu vārdā...

Jādomā, laikam sakarā ar to, Kirills I bija izlaidis uzsaukumu «Latvijas pilsoņiem» — nolikt ieročus un padoties «augstsirdīgās» krievu tautas žēlastībai. Uzsaukumā bija apsoltas: «ticības brīvība», «amnestija» apcietinātiem latviešu vadoņiem, ja viņi ar parakstu apsoltās turpmāk visiem spēkiem sekmēt Latvijas «ciešu apvienību» ar Maskaviju; un «labas vietas» Maskavas departamentos tiem Latvijas valdības un parlamenta locekļiem, kuŗi triju mēnešu laikā iemācīsies krievu valodu.

Šim uzsaukumam kā par atbildi Parīzes un Londonas laikrakstos parādījās vairāk kā pārdroša un neticama ziņa, ka Latvijas armijas virspavēlnieks jau norīkojis komandantus Polockai, Vitebskai, Smoļenskai, Maskavai un citām Rietumkrievijas pilsētām. Komandantiem bez sevišķa atģadinājuma jāstājas pie savu pienākumu izpildīšanas tūlīņ pēc šo pilsētu ieņemšanas no latviešu karaspēka...

Ja būtu aprīļa mēnesis, šo brīnišķīgo ziņu varētu uztvert kā aprīļa joku. Turpretī tagad ļaudis izlasīja, paraustīja plecus un nosmīnēja. Droši vien te lieta grozījās ap kādu pārpratumu vai pārdrošu avīžu pīli...

Tā kā no Latvijas valdības puses nesevoja ne apstiprinājums, nedz atsaukums, tad drīz vien augšminētā ziņa bij aizmirsta, tāpat kā vakariņās mēs parasti esam jau aizmirsuši brokastīs iebaudīto kafiju.

Pa šo laiku gandrīz visi Austrumvidzemes partizāni, strēlnieki un citas nerēgulārās kaŗaspēka daļas, tāpat arī Latgales brīvprātīgo grupas bija koncentrējuši visus savus spēkus Vidzemes ziemeļaustrumu stūrī, iepriekš no turienes sīvās cīņās izvājājot maskaviešu garnizonus un komandantūras.

Apvienotās partizānu armijas virspavēlnieks kapteinis Zālīts par savu atbalsta vietu un galveno nometni bij izraudzījis Alūksni, jo, pateicoties plašā ezera klātbūtnei, te varēja ar vislabākiem panākumiem piemērot tos pašus taktiskos paņēmienu, ko jau ar labiem panākumiem bij nesen izmēģinājis Ludzā.

Ar lielu steigu — dienām, naktīm strādājot — Tempļa un Kapsētas kalnos ierīkoja veselas apakšzemes pilsētiņas ar plašām ejām un «blindāžām» zem ezera... Lielgabalu, lādiņu un citas municijas nebij trūkums. Milzīgi krājumi partizānu rokās bija nākuši, Rēzekni un Vecgulbeni ieņemot! Šīs bagātības: ieroči, apģērbi, apavi, konservi, kaltēta maize — varēja apmierināt visas partizānu armijas vajadzības vismaz uz pusgadu. Tā maskavieši paši bija apgādājuši savus bīstamākos pretiniekus...

Būdami priecīgi par partizānu izvākšanos no Latgales, maskavieši bija tai pārliecībā, ka no šīs puses viņiem vairs briesmas nedraud, kādēļ pirmā laikā nepiegrieza Alūksnes—Laicenes rajonam gandrīz nekādas vērības. Šādu vienaldzību vēl pavairoja tas apstāklis, ka no Alūksnes puses netika tieši apdraudēti maskaviešu galvenie satiksmes ceļi — no Maskavas uz Vidzemi, Rīgu un Kurzemi.

Tādēļ partizāniem atlika pietiekoši daudz laika pārorganizēties, atpūsties un nocietināties kalnainajā apgabalā, kur bij samērā viegli ierīkojamas apakšzemes slēptuves, gadījumā, ja maskavieši iedomātos šejieni sarīkot uzbrukumu no gaisa. Gandrīz katrā prāvākā ezerā, sākot ar Indzeru, Pullana un beidzot ar Lūkumiešu ezeriem, Zālīts ierīkoja automatiskas baterijas ar hermetiski noslēdzamiem lielgabaliem, kuŗi — tāpat kā nesen Ludzas ezerā — šaušanas momentā pacēlās dažus centimetrus virs ūdens un pēc šāviņa izlaišanas vienā acumirkļī nogrima atkal dibenā, būdami pilnīgi pasargāti no ienaidnieka bumbām un granātām, kuŗas plīstot gan uzšļāca gaisā milzīgas ūdens strūklas, bet līdz ar to zaudēja savu iznīcinošo spēku... Ezera dibenu aizsniedza tikai nekaitīgas šķembeles...

Partizānu rokās bija kritušas ap divdesmit gluži veselas un apmēram tikpat daudz bojātas apakšzemes mašīnas, tā sauktie «kurmjū tanki». Izremontētas, tās spēja ne tikai uzturēt puslīdz kārtīgu apakšzemes satiksmi starp partizānu armijas galvenām grupām, bet pie gadījuma varēja izdarīt arī izlūkošanas ienaidnieku aizmugurē, mīnējot un uzspridzinot maskaviešu municijas noliktavas Stāmerienē, Zeltiņos, Lejasciemā, Gaujenē. Pateicoties kapteiņa Zariņa apdomībai un tālredzībai, tas vēl pagaidām netika darīts, lai nogaidītu izdevīgāku momentu.

Virisleitnants Purvgals galvenā kārtā bij nodarbināts ar ļaužu apmācīšanu dažādos kaujas paņēmienu pēc rēgulārās armijas parauga. Gandrīz visiem automatiskiem ieročiem bij tik sarežģīta uzbūve, ka kuŗš katrs ar tiem nemaz nespēja pienācīgi rīkoties.

Robežas pārnācēju — igauņu partizānu — skaits ar katru dienu pieauga. Sevišķi nādzīgi viņi bija, kad vajadzēja kādu maskaviešu ešelonu nolaist no sliedēm vai arī atņemt mantu transportus, ko partizāni praktizēja diezgan bieži.

Arī leitnantam Zālītim bija darba pilnas rokas. Biežajās gaisa sadursmēs daudzi labākie lidotāji bij jau aizgājuši bojā. Vajadzēja pielikt vislielākās pūles, lai apmācītu jaunus pilotus, spējīgus ne tikai lidmašīnas vadīt, bet arī rīkoties ar bumbām, ložbērējiem, ugunsbultām un citiem gaisa cīņas ieročiem.

No armijas virspavēlnieka stāba bij saņemti slepeni rīkojumi — pagaidām atturēties no lielākām sadursmēm, bet vākt spēkus un būt gataviem izšķirošai kaujai. Sakaru uzturētāji lidotāji zināja pastāstīt, ka Rietumlatvijas iedzīvotājos pirmā pānīka pārgājusi un ka visi pilsoņi esot pārliecināti par kara laimīgu pabeigšanu ar uzvaru latviešu pusē.

Gāja arī baumas par dažādiem brīnišķīgiem jaunizgudrojumiem, kuŗus klusībā gatavojot kara vajadzībām daži Latvijas universitātes profesori. Tuvāku, noteiktāku ziņu tomēr trūka ...

16.

Maskaviešu gaisa eskadras vēl vairākkārt bij izmēģinājušās nokļūt virs Rīgas un bombardēt pilsētu. Bet arvien tām vajadzēja atkāpties, zaudējot vairāk simtus aparātu...

Papildinātie un pārlabotie aizsargu ventilātori strādāja teicami, radīdami mākslīgas gaisa bezdibeņus un sabiezējumus... Pat visspēcīgākās ienaidnieka lidmašīnas nespēja pārvarēt šos gaisa aizsprostojumus. Kā niecīgas spalviņas griezās un juka zem padebešiem maskaviešu kaujas aparāti...

Lielā līkumā ap Rīgas priekšpilsētām, pa laukiem, pļavām, mežiem rēgojās sadragāto maskaviešu lidmašīnu atliekas. Tām līdzās gulēja krītot sakropļotie lidotāji. Lietus skaloja viņu asinis; saule balināja kaulus; vārnas un žagatas knābāja trūdēt sākušās miesas...

Lai neizceltos sērgas, Latvijas valdība sūtīja nomaļu iedzīvotājus un Latgales bēgļus, kuŗi bij palikuši bez darba. Kā ēnas šie cilvēki klīda pa Dreiliņu, Stopiņu, Biķernieku, Katlakalna apkārtni, uzmeklēdami un aprakdami bojā gājušo maskaviešu līķus, kā arī savākdami viņu vērtsliekas un dokumentus, lai pēc kara varētu aizsūtīt piederīgiem uz Krieviju...

Katra laupīšana bij katēgoriski noliegta. Nāves sods draudēja ikvienam, kas mēģinātu paturēt kaut kniepadatu no kritušo maskaviešu mantām.

Gan dažas avīzes mēģināja uzstāties, ka tas esot pilnīgi lieks humānisms, aizrādīdamas uz krievu posta un varasdarbiem ne tikai pret latviešu karavīriem, bet arī mierīgiem iedzīvotājiem, Latvijas valdība un ģenerālstābs tomēr savus uzskatus negrozīja.

Londonas avīzes zināja vēstīt, ka cars Kirills — pēc kāda no beidzamiem neizdevīgiem uzbrukumiem — nopūzdamies izsaucies:

«Latvieši grib iznīcināt visus manus gaisa spēkus un aiz sirdēstiem iedzīt mani pašu kapā!...»

Tas nozīmēja, ka tiešām maskavieši daudz zaudējuši un nejutās vairs tik spēcīgi kā kara sākumā. Viņu morāliskie zaudējumi bija vēl lielāki.

Redzēdams, ka atklātā cīņā nevarēja Latvijas varonīgajai armijai nekā izdarīt, maskaviešu virspavēlnieks feldmaršals Krivozubovs bij nolēmis sarīkot Rīgai tādu uzbrukumu, kas pārvilktu strīpu visiem latviešu aprēķiniem un nodotu varbūt arī pašu Latvijas galvaspilsētu krievu rokās.

Visus maskaviešu rīcībā esošos apakšzemes tankus savāca Vestienā un tās tuvākā apkārtnē. No šejienes bija nolemts tos pa zemes apakšu slepeni virzīt uz rietumiem un

dienvidu rietumiem — pret Rīgu. Feldmaršals Krivozubovs zināja, ka apakšzeme Rīgas apkārtnē nav aizsargāta un maskaviešu tanku parādīšanās virs zemes pie galvaspilsētas vārtiem un varbūt pat pašā pilsētas centrā ienesīs Latvijas valdības aprindās un iedzīvotājos neaprakstāmu pānīku.

Sagatavošanos veda vislielākā slepenībā. Gaisā pastāvīgi dežūrēja simtiem lidmašīnu, lai nedabūtu tuvoties latviešu izlūki. Starp vietējiem latviešu iedzīvotājiem izplatīja baumas, ka no šejienes maskavieši došoties uz ziemeļiem, lai izšķirošā kaujā galīgi likvidētu pārdrošo partizānu armiju Alūksnes—Laicenes rajonā. Feldmaršals Krivozubovs, protams, bij ļoti nikns uz kapteiņa Zālīša spēkiem un kādā savā dienas pavēlē pat bija nosaucis latviešu partizānus par nejauku «budzi» pie maskaviešu armijas labā elkoņa...

Tas tomēr nebūt nekavēja maskaviešiem visus spēkus un uzmanību virzīt pret Rīgu.

Latvijas ģenerālštābam nepalika apslēpta maskaviešu drudžainā sagatavošanās darbība. Tikai neviens lāgā negribēja pieļaut varbūtību, ka maskavieši iedrošināsies nākt uz Rīgu pa apakšzemi. Vairums kara lietpratēju bija tanis domās, ka feldmaršals Krivozubovs, turēdams savā rīcībā bez tehniskām daļām milzīgas jātnieku un kājnieku masas, atgriezīsies pie vecu vecajiem kaujas paņēmieniem, laižot latviešu armijai virsū apvienotas kavalerijas-infanterijas triecienu grupas; kā arī, varbūt atsevišķos, koncentriskos riņķos savilktās kaujas līnijas vietā radot nepārtrauktu, vienotu fronti, kā tas bij noticis pusotra simta un vairāk gadus atpakaļ... Šī varbūtība bij tādēļ pieļaujama, ka maskaviešu tehniskie spēki bija cietuši smagus zaudējumus. Tehnikas vietā gribot negribot vajadzēja stāties atkal dzīvam cilvēkam.

Vienīgi partizānu izlūki, sagūstīdami un aizvezdami dažus maskaviešu apakšzemes tanku apkalpotājus, no pēdējiem izzināja īsto patiesību. Kapteinis Zālītis tūlī saprata, kas par lietu. Sagatavodamies pats pret visādām varbūtībām, viņš ziņoja uz Rīgu, lai ir modrīgi.

Latvijas kara vadība tūlī ķērās pie visu vajadzīgo pretlīdzekļu sagatavošanas. Cik iespējams, saveda kārtībā savas nedaudzās un maskaviešiem atņemtās apakšzemes kaujasmašīnas. Izlika mīnas, ierīkoja seismografus, lai jau pa gabalu uzķertu maskaviešu mašīnu tuvošanos. Šur tur ieraka vertikāli zemē milzīgas čuguna šinas un sagatavoja citus šķēršļus, kā: elektriskus apakšzemes tīklus; betona sienas; plašas un dziļas šahtas, mākslīgus slīgšņus un purvājus...

Kādā vēsā, mierīgā salnas rītā maskavieši iesāka savu uzbrukumu. Viņu lidmašīnu eskadriļas sadalījās vairākās grupās un devās katra uz savu pusi: vislielākā uzsāka bombardēt Alūksni; otrā laidās uz Valmieru un Salacu; trešā — Cēsīm un Limbažiem; ceturta — pār Zemgali uz Kurzemi.

Tādos pašos virzienos sāka darboties arī citas maskaviešu armijas daļas. Vienīgi apakšzemes tanku nodaļa, saņemusi pēdējos rīkojumus tieši no feldmaršala Krivozubova, nogremdējās ap 5 līdz 10 metru dziļumā un uzsāka savu gaitu tieši pret Rīgu. Mašīnās bez tehniskā personāla brauca līdz ar ap 7000 vīru desanta karaspēka, apbruņoti no galvas līdz kājām un pilnīgi apgādāti vismaz sešām pirmajām dienām. Tankos bij ierīkots arī bezdrāts telegrafs un telefons, lai varētu kārtīgi sazināties ar citām karaspēka daļām un pastāvīgi saņemt pavēles no stāba. Lidmašīnu rezerves flotile, vairāki simti bruņotie kaujas rati, kavalerija, artilērija, gāzu ierīces, ugunsmetēju komandas un strēlnieku pulki stāvēja pilnīgā gatavībā, lai dotos uz Rīgu, tiklīdz apakšzemes tankiem izdotos ielauzties Rīgā un sacelt pilsētā pānīku.

Maskaviešu inženieri tomēr bija stipri pārrēķinājušies. Izrādījās, ka Dierivdivdzemes apakšzemē gadījās daudz un dažādu šķēršļu, ar kuriem pie vislabākās gribas nevarēja nerēķināties.

Šur tur vairāku verstu plašumā un dažu desmitu metru dziļumā izplatījās nevienam ģeografam, nedz ģeologam nezināmi purvāji, kuŗos iekļūstot, tanki nespēja vairs normāli virzīties uz priekšu, bet ieģrima pārāk dziļi zemē un palika citiem stipri iepakāļ. Diezgan bieži gadījās avoti un slepenas upes, kas arī kavēja tanku kustību... Daži tanki sabojājās un bija spiesti griezties atpakaļ. Citi kaut kur noklīda un pazuda... Kādi pāris, aiz pārliecīgas motoru sakaršanas, eksplodēja.

Lielais vairums tomēr puslīdz sekmīgi virzījās uz priekšu un jau aizsniedza Ogres—Daugavas rajonu.

Te maskaviešiem nāca jauns, pavisam nepatīkams pārsteigums. Tanki uzdūrās cieši sablīvētiem milzīgi plašiem un dziļiem dolomīta slāņiem, caur kuŗiem nebij ko domāt par caurtikšanu. Veltīgi izpūlējušies vairākas stundas no vietas, tanki pavērsās uz dienvidiem, lai apakš Daugavas izurbtos uz Zemgali un tad pa Kurzemes daļu no dienvidus puses tuvotos Rīgai... Baldones, Olaines rajonos bij māla pamats, kādēļ bij cerības tikt cauri bez lielākiem apgrūtinājumiem.

Bet arī Daugavas krasti sastāvēja no kaļķakmens noslāņojumiem. Milzīgie maskaviešu «kurmji» velti ķepurojās. Viņi bij spiesti atteikties no tālākas gaitas vai arī pacelties virs zemes, lai mēģinātu pār seklo Ogri nokļūt uz Rīgas pusi mīkstākā pamatā...

Viņi izvēlējās pēdējo. Virs zemes iznākot, izrādījās, ka trūkst gandrīz vesela trešdaļa mašīnu, no kuŗām vismaz puse bij aizgājušas bojā... Ogri gan izdevās laimīgi pāriet, bet maskaviešu slepenais uzbrukums nu bija jau atklāts. Rīgas aizstāvji varēja pilnīgi sagatavoties pretcīņai, jo zināja, no kurienes un kādā veidā ienaidnieks tuvojas. Tūlī ieradās latviešu lidmašīnas un sāka tanku flotili apmētāt bumbām... Lidmašīnām sekoja bruņotu ratu nodaļas ar artilēriju... Maskavieši sūtīja savējiem palīga spēkus. Izcēlās nežēlīga cīņa virs zemes un gaisā...

Maskaviešiem cits nekas neatlika, kā zem savu gaisa kuŗu aizsega nogremdēties atkal zemes dziļumos, lai tomēr turpinātu ceļu uz Rīgu... Latvieši atkāpās un izsūtīja maskaviešiem pretim tikai bruņotās apakšzemes mašīnas. Virszemes un gaisa spēki izturējās nogaidoši, jo krievu gaisa un virszemes spēki bij aizgājuši atpakaļ Kokneses—Vestienas virzienā...

Maskaviešiem nāca neizdevība pēc neizdevības. Jau Ikšķiles rajonā viņiem atkal vajadzēja pacelties dienas gaismā, tādēļ ka arī šejienes ģipša slāņi neļāva tankiem normāli virzīties uz priekšu... Bez tam tikai nedaudz vairāk kā puse no viņiem bij palikuši kaujas spējīgi.

Kamēr maskavieši sakārtojās un gaidīja tālākas pavēles no sava ģenerālstāba, — Ikšķilē ieradās Latvijas apakšzemes bruņotās mašīnas. Viņām sekoja artilērija, liesmumetēju komandas; elektrotehniskais divīzions; kavalerija, strēlnieki un lidmašīnas...

Maskavieši savukārt atsūtīja saviem tankiem palīgā bruņotas lidmašīnas un ātros bruņuratus. Spēku samērs bij puslīdz vienāds. Vienīgi krievu lidmašīnas gandrīz desmitkārtīgi pārsniedza Latvijas gaisa spēkus. Toties latvju elektrotehniķi ar savāda, jaunizgudrota ierīkojuma palīdzību, apslēpušies ierakumos, — sāka uzspriecināt vienu maskaviešu tanku pēc otra ...

Efekts bij pārsteidzošs. Redzēdami savu biedru postu, maskavieši atstāja bruņotās mašīnas un likās atpakaļ, ko tik kājas nesa. Viņu lidmašīnas nevarēja laist visus savus spēkus darbā, jo baidījās ar nomestām bumbām un artilērijas grāvieniem nodarīt postu pašas saviem tankiem un bruņuratiem.

Pēc četrus stundu ilgas kaujas latvieši panāca pilnīgu uzvaru. Morāliskais pārākums, patriotiskā sajūsma arī šē bij spēlējuši izšķirošo lomu. Kareivji zināja, ka no šīs kaujas iznākuma tieši vai netieši atkarājās Rīgas un līdz ar viņu — arī visas

Latvijas liktenis. Turpretī maskavieši tika raidīti uz priekšu automatiski, bez noteiktas pārliecības par sava darba lietderīgumu. Viņus saturēja kopā tikai dzelžotu roku iepotēta disciplīna.

Kaujā maskavieši pazaudēja ap 5000 vīru, 3000 lidmašīnu, 80 bruņotu mašīnu, pāri par 200 lielgabaliem un kādus pusotra tūkstoša apakšzemes tankus. No tiem latviešu rokās krita 2000 gūstekņi, 400 derīgas un pa daļai bojātas lidmašīnas; tāpat 50 bruņotas mašīnas, 160 lielgabali, 900 tanki un daudz cita kara materiāla. Viss pārējais bija galīgi izjaukts un saspridzināts, resp. sadedzis Daļa mašīnu, pusnogramušas, gulēja Kaparāmura dūksnājos... Bijušais kaŗaspēka apmācības placdarms Stopiņos gluži negaidot bij izvērties par īstu kaujas lauku, kur varbūt uz visiem laikiem izšķīrās Latvijas brīvvalsts neatkarības un Rīgas liktenis.

Šī kauja bij arī atņēmusi maskaviešiem gandrīz trešo daļu no viņu tehniskajiem līdzekļiem. Turpretī latvieši bija kļuvuši otrtik stiprāki nekā līdz šim.

Kaujas vakarā Rīgā valdīja liela sajūsma. Iedzīvotāji sirsnīgi sumināja un apdāvināja katru kareivi, kuŗš parādījās tanī liktenīgajā vakarā uz ielas... Dārdēdamas ripoja uz remontu darbnīcām maskaviešiem atņemtās bruņotās kaujas mašīnas. Pilsoņi tās pavadīja gavilēm. Jaunavas sprauda uzvarētājiem puķes pie krūtīm... Avīzes izlaida īpašus pielikumus ar aculiecinieku aprakstiem par notikušo kauju un iegūto uzvaru...

Ap pulksten sešiem vakarā armijas virspavēlnieka ģenerālvirsaiša Vaivara kabinetā ienāca ģenerālstāba priekšnieks ģenerālis Dzilna ar lielu, sarullētu plānu padusē.

Abi vadoņi sirsnīgi spieda viens otram roku:

«Vēlu daudz laimes!» runāja Dzilna, nolikdams savu nesamo uz galda.

«Nē, ne man, ģenerāļa kungs...» smaidīja virspavēlnieks. «bet gan — daudz laimes Latvijai!»

«Vai jums ir mazliet vaļas?» mierīgi turpināja stāba priekšnieks.

«Priekš jums vienmēr, profesora kungs...» Virspavēlnieks, būdams pie laba garastāvokļa, arvien mēdza ģenerāli Dzilnu dēvēt par profesoru, ar to izrādīdams pēdējam savu cienību. «Kas jums tur, tanī tūtā, no jauna?»

«Mūsu vispārējā uzbrukuma plāns...»

«Vai nebūs par agru?» virspavēlnieks jautājoši skatījās kollēgai acīs, ar kreiso roku sniegdamies pēc plāna.

Ģenerālis Dzilna paraustīja plecus:

«Šis plāns man jau divas nedēļas stāvēja gatavs... Līdz šai dienai es neuzdrošinājos to celt jums priekšā... Pēc šīs dienas uzvaras es to daru bez vismazākām šaubām! ...»

«Labi,» atbildēja virsaitis. «Es jums pateicos. Latvju tauta mūžam neaizmirsīs jūsu nopelnus...»

Ārā, pie stāba, sāka čalot milzīgs manifestantu pūlis...

«Dievs, svētī Latviju!...» kaut kur spēlēja orķestris...

17.

Dabūjuši zināt par maskaviešu sakaušanu pie Ikšķiles un Stopiņiem, visās malās sakustējās arī partizāni. Sevišķi rosīga dzīvība norisinājās Alūksnē un Opekālnā. Kapteinis Zālīts pēc ilgāka apklusuma gribēja arī sevi parādīt.

Viņa nolūks bija, saziņā ar Valmieras rajonā operējošiem latviešu regulāriem spēkiem un brīvprātīgo nodaļām, atgriezt Valkā iegājušos maskaviešus no pārējām viņu armijas daļām, ar to radot dzīvu saiti un atjaunojot kārtīgu satiksmi starp galveno latviešu rietumu armiju un partizānu armiju pie Igaunijas robežas.

Šinī operācijā liela loma piekrita partizānu gaisa eskadras vadonim — leitnantam Strautam. Viņam vajadzēja sarīkot demonstrāciju pret Lejasciemu, Stāmerieni un, ja iespējams, — arī pret galveno maskaviešu kara nometni Vecgulbenē. Pa to laiku pārējie partizānu spēki grupējās, lai varētu ieņemt Gaujieni, Vijciemu, Trikāti un Strenčus, kuŗi visi (minētie punkti) atradās maskaviešu rokās.

Leitnants Strauts ar piecdesmit mašīnām taisni pusnaktī pacēlās gaisā un devās pār Alūksnes baznīcas torni dienvidu virzienā. Nakts bija apmākusies, bet ne pārāk tumša, tā ka puslīdz bij iespējams saskatīt apkārtni.

Kā niecīga pelķe apakšā pavidēja Pullana ezers; plakanie uzkalni ar zemnieku māju grupām ... Tad nāca prāvais Indzeru ezers ar snaudošajām partizānu baterijām, kuŗas bij jau iepriekš brīdinātas par šo lidmašīnu braucienu... Tālāk sekoja atkal birztalu pušķi, mežu strīpas un pelēkie lauku plankumi ar māju grupām.

Līdz Ludzu ezeram pie Stāmerienes partizāni nolidoja bez kādiem starpgadījumiem. Pēdējo dienu notikumi Rīgas virzienā un lielie maskaviešu pametumi bij visu viņu uzmanību novirzījuši pret ģenerālvirsaiša Vaivara galveniem spēkiem.

Stāmerienē pazibēja kāds pusducis prožektoru un sāka uztāustīt leitnanta Strauta eskadriļu. Tūliņ gaisā parādījās neskaitāmas tumšas ēnas. Tie bija maskaviešu izlūku aeroplāni...

Vajadzēja sagatavoties kaujai. Maskavieši tomēr uzreiz tuvumā nenāca. Laikam nebij gluži skaidrībā par uzbrucēju nodomiem. Tikai artilerija sāka strādāt, ko varēja spriest no spilgtajiem ugunsuzliesmojumiem lejā, gar ezermalu...

Strautam Stāmeriene daudz neinteresēja. Viņš gribēja par katru cenu nokļūt līdz Vecgulbenei, lai izceltu pāniku virspavēlnieka nometnē. Bet tur jau bij nonākusi ziņa par latviešu uzbrukumu. Pusceļā starp Stāmerieni un Vecgulbeni, uguni šķildami, nāca pretī maskaviešu straujie iznīcinātāji...

Iesākās neparasti sīva gaisa kauja. No abām pusēm strādāja ar liesmumetējiem, ložbērējiem, žilbinošiem prožektoriem — viens otru apstulbinādami...

Cik īsti ilgi vilkās šī neparastā nāves deja, neviens nevarēja pateikt... Partizāni visi bij uzdeguši maldināšanas nolūkā savās mašīnās maskaviešiem līdzīgas signālu ugunis. Nu vairs nespēja draugs izšķirt draugu no ienaidnieka. Pateicoties šādai, jau iepriekš norunātai viltībai, — partizāni bij galīgi apmulsinājuši maskaviešus un nu, plašā puslokā izklīzdami, pagriezās atpakaļ, lai tādā pašā veidā dotos pār Lejasciemu un Zeltiņiem uz mājām, tas ir, uz Alūksni, Laiceni un Opekalnu...

Grūti bij pirmā acumirkļī spriest par zaudējumiem. Cik Strauts ātrumā spēja saskaitīt, — trūka apmēram 3—5 partizānu lidmašīnu. Vai nu tās bij noklīdušas no citām, vai arī — gājušas bojā.

Maskavieši dzinās mūsējiem kādu gabalu pakaļ. Tad pameta mierā. Laikam viņi vēl arvien nebij skaidrībā, vai uzbrucēji — ienaidnieki, vai aiz pārpratuma — pašu ļaudis... Ar nolūku Strauts bija sarīkojis ekspedīciju krievu tipa lidmašīnās.

Stūri vadīdams, leitnants Strauts pēc dažām minūtēm sāka sajost kreisajā plecā sāpes. Ar katru acumirkli sāpes tik lielā mērā pieauga, ka grūti jau nācās stūres ratu savaldīt. Par nelaimi viņš bij izbraucis vienvietīgā lidmašīnā, kādēļ tagad atradās gluži viens un gribot negribot vajadzēja laisties lejup.

Laime, ka neviens maskavietis viņam nesekoja.

Leitnants Strauts pagriezā mašīnu uz ziemeļiem un cerēja vēl dažas minūtes noturēties gaisā, lai vismaz izklūtu no krievu ieņemtās teritorijas. Bet roka pārstāja klausīt un bezspēcīgi nokārās gar sāniem... Acīmredzot — tā bij nopietni ievainota...

Zobus sakodis, Strauts ar vienu roku spieda stūri uz leju. Bet tas nebij tik viegli izdarāms. Gan vēl kādu minūti mašīna slīdēja pilnīgā kārtībā. Bet tad sazvēlās uz vieniem sāniem un gāzās lejup...

«Beigas ir...» vēl izšāvās Strautam apziņas dzirkstele caur smadzenēm un tad krizdams zaudēja samaņu...

Uzmodās viņš no cilvēku balsīm. Izbrīnījies atvēra acis. Blakus viņam stāvēja kāds gadus desmit vecs zēns un salikusi vecenīte, krunkotu seju. Pie debesīm pār koku galiem spīdēja vēsa mierīga rudens saule... Turpat pie viņa kājām gulēja sadragātās lidmašīnas drupas...

Strauts mēģināja piecelties. Pēc krietnām pūlēm tas viņam arī izdevās, lai gan kauli bija kā svina pielieti. Likās, sāpēja visas ķermeņa daļas...

Paldies Dievam, dragāts nekas nebij. Tikai kreisās rokas piedurkne bij notašķīta asinīm. Strauts mēģināja roku pakustināt, bet ievaidēdamies tūlī nolaida atkal gar sāniem...

«Ļoti sāp?» līdzietīgi prasīja vecenīte.

«Sāp...» atbildēja Strauts streipuļodams un apsēzdamies uz saplakušā, izdzisušā motora, jo piepeši ap acīm nogriezās zili zaļi riņķi un sāka reibt galva; ausīs šalca un džinkstēja...

«Tas no asiņu zaudēšanas,» turpināja vecenīte. Tad viņa pagriezās pret zēnu un pamāja ar roku:

«Tūlī skrej un atnes ūdeni!»

Zēns iesvīlpās un bija projām. Zeme vien nodimdēja zem nīprajām kājēlēm. Vecenīte tuvojās Strautam:

«Vajadzēs novilkt svārkus. Es palīdzēšu. Pamēģināsim pārsiet brūci...» Viņa izvilka no kabatas tīru, baltu mutautiņu un salieca to iegarenā pārsienamā...

«Kur es atrodos?» pūlēdamies munderi atpogāt, vaicāja Strauts.

«Tepat beļaviešos... kur tad citur!...» paskaidroja vecenīte, uzsegdama novilkto virssvārkus virsniekam uz pleciem, jo, neraugoties uz spožo sauli, — bij stipri vēsa rudens diena.

Pa to laiku atgriezās zēns ar pilnu cepuri vēsa, skaidra ūdens.

Strauts vispirms lūdzās nodzerties. Tad vecenīte sāka izmazgāt brūci kreisās rokas elkonī. Acīmredzot, roku bij ķērusi ienaidnieka lode. Neraugoties uz stiprajām sāpēm, nekas bīstams nevarēja būt...

Kad brūce bij iztīrīta, apsīta un svārki atkal mugurā uzvilkti, vecenīte ar zēnu palīdzēja Strautam piecelties. Visi trīs sāka lēnām virzīties uz priekšu gar mežmalu, tad pār kādu strautiņu, aiz kuŗa uzkalnītī, ābeļdārza vidū stāvēja glīta divstāvu ēka, baltiem logiem, sarkaniem skursteņiem. Tā bija Sildegu māja.

Izrādījās, ka vecenīte ar zēnu atgriezušies no tālā siena šķūņa, kur pagaidām apmeties viņu saimnieks ar saviem tuvākajiem kaimiņiem, lai maskavieši viņu nedabūtu rokā un neaizsūtītu uz Krieviju.

«Ko saimnieks tur dara?» jautāja Strauts.

«Neko sevišķu. Uzmana krievus... Ja pagadās daudz, — ielien zem siena vai krūmos un noslēpjas; ja mazāk par desmit — nolaiž no kājām un godīgi aprok, lai citi nevarētu uzokšķerēt.»

«Tātad viņš laikam partizāns?» palika priecīgs Strauts.

«Nu kā tad! Tā jau viņus sauc!» vecenītes vietā paskaidroja zēns. «Ja es būtu drusku lielāks, tad arī man dotu šauteni!...»

«Viņi tur pavisam seši...» turpināja vecenīte. «Katru dienu jānes ēst. Nupat šodien runāja, ka būtu jāiet uz Alūksni vai Laiceni... Tur kopā ar citiem drošāk...»

Pēc minūtēm piecpadsmit viņi aizsniedza Sildegas. Durvīs stāvēja saimniece — pajauna, drukna sieva, ar gadus piecus vecu meitenīti pie rokas. Lielais lakats viņai bij krusteniski apsiets ap pleciem...

«Ak, ciemiņš?...» viņa runāja, it kā mazliet vīlusies. «Es domāju, ka saimnieks nāk... Jau gribēju sākt bārties... Sak, laikam tīšā prātā taisās līst maskaviešiem nagos... Nupat jau atkal bija. Nolādētie! Aizveda pērno bullēnu un divas govīs... Ja nedošet — lielījās nodedzināt mājas!...»

18.

Pēc četrām dienām Strauts nolēma doties uz Alūksni, jo Beļavas apkārtnē pastāvīgi siroja maskaviešu bandas, kuŗas meklēja latviešu partizānus un katrā izdevīgā gadījumā — laupīja, kas tik gadījās pie rokas. Krist šo pusmežoņu nagos — nozīmēja teikt dzīvei ardievas... Tātad Sildegu mājās palikt bija vairāk nekā riskanti.

Ievainotā roka gan vēl nebij Strautam sadzijusi. Gluži otrādi — bija iesācies it kā iekaisums, kas varēja radīt nopietnus sarežģījumus. Jaunais virsnieks par to maz domāja. Viņš gribēja jo drīzāk — labāk tikt atpakaļ pie savējiem. Sildegās sēžot, nepienāca nekādas ziņas par notikumiem lielajā pasaulē. Neviens nevarēja arī pateikt, kas notika pašlaik frontē. Nedzirdēja pat tālos artilērijas grāvienus. Acīmredzot — bija apklusums. Varbūt pirms lielāka cīņu negaisa?...

Strautam līdzī devās Sildegu saimnieks ar saviem kaimiņiem — beļaviešu partizāniem, pavisam divdesmit divi cilvēki, pilnīgi apbruņojušies un apgādājušies ar pārtiku vairākām dienām.

Interesanta bija šī mazā cīnītāju grupiņa sava raibā sastāva dēļ!

Tūliņ pēc mobilizācijas izsludināšanas uz aktīvo armiju bija aizbraukuši visi jaunekļi un vīri 20—45 gadu vecumā. No atlikušajiem — jaunākiem par 20 gadiem un vecākiem par 45 gadiem — tad nu rekrūtējās šie partizāni. Sildegu grupā, piemēram, plecu pie pleca darbojās dēla dēls ar savu vectēvu — abi visai braši kaŗavīri un karsti patrioti.

Pārtiku un municiju veda ratos. Partizāni paši gāja kājām. Vienīgi Strautu piespieda sēsties zirgam mugurā. Asiņu noplūdums jauno virsnieku bija padarījis nespēcīgu. Pat jāgot bieži reiba galva...

Viņu ceļa mērķis bija Alūksne. Vajadzēja ievērot vislielāko uzmanību, lai nesadurtos ar lielākiem maskaviešu spēkiem. Bij jābaidās arī no krievu lidotājiem, kuŗi bieži vien izdarīja izlūku braucienus, lai uzmanītu, vai partizāni nesāk atkal kaut kur grupēties un negatavojas uzbrukumam.

Par laimi šē nebij nekādas ciešas frontes, jo maskavieši partizānus pēdējā laikā mazāk ievēroja, domādami, ka lielais vairums latgaliešu izklīduši turpat Latgalē un atteikušies no turpmākas, bezsekmīgas cīņas.

Virzoties pa kādu nelielu nomaļus ceļu, viņi pēc dažām stundām aizsniedza Zeltiņus. Pēc iedzīvotāju nostāstiem mazā pilsētiņa atradās tā sauktajā neitrālajā joslā. Jau kādas divas nedēļas šē pamīšus mainījās maskavieši ar partizāniem, vieni otru izsizdami no apkārtnē ierīkotiem zemes apcietinājumiem. Pašlaik nebij zināms, kā rokās atrodas Zeltiņi.

Sildegš noturēja apspriedi. Nolēma izsūtīt izlūkus. Par tādiem pieteicās vectēvs Murjāns ar savu dēladēlu...

Nebij viņi pagājuši vēl ne pāris desmit soļus, kad aiz birzes stūra, meža līkumā parādījās kāda maskaviešu bruņotā mašīna.

Partizāni tūliņ iegriezā savu pajūgu krūmos, bet paši paslēpās ceļmalas grāvjos, sagatavodamies cīņai.

Strauts sava ievainojuma dēļ nespēja turēt šauteni rokās. Viņš paķēra dažas metamās granātas un sāka acīm meklēt izdevīgu vietu, kur paslēpties pie ceļa — tik lielā tuvumā, lai varētu granātas pasviest tieši zem mašīnas, kad tā šē brauks garām. Piepeši jaunā virsnieka skats uzķēra dažu soļu tālumā mazu koka tiltiņu. Tanī pašā acumirkļī viņa smadzenēs izveidojās pārdrošs plāns.

Strauts piesteidzās pie ratiem, paķēra divas delidota patronas ar gataviem degļiem, piesēja kontaktus. Ar kāda jauna partizāna palīdzību patronas pasveda zem tilta, paši nogulās aiz kupla paegļu krūma, parādīja citiem partizāniem zīmi, lai nešauj, un sāka nepacietībā gaidīt.

Visa augšminētā sagatavošanās ilga ne vairāk par pāris minūtēm.

Pēc dažiem acumirkļiem maskaviešu mašīna jau bij klāt. Jādomā, — krievi nebij pamanījuši partizānus, jo mašīna brauca gluži bezbēdīgi — atvērtiem ventilātoriem, uzceltu bruņutornu jumtu.

Tiklīdz mašīna atradās uz tilta, leitnants Strauts piespieda kontakta savienojamo podziņu. Atskanēja briesmīgs brīkšķis. Ap mašīnu sacēlās biezi dūmu un putekļu mākoņi, aizklādami visu ceļu. Motors turpināja dūkt, bet uz priekšu nekustējās. Uz tiltiņa atskanēja maskaviešu uztrauktā klaigāšana. Viņi domāja, ka uzbraukuši uz mīnas, bet par uzbrukumu neraizējās, kādēļ atvēra lūkas un izkāpa no mašīnas apskatīt nodarīto postu.

Šo momentu izmantoja partizāni. Kliegdami brēkdami, viņi metās uz maskaviešiem, bez nopietnas pretī turēšanās saņemdami visus grūstā...

Krievi no negaidītā uzbrukuma bija tik ļoti pārsteigti, ka, cieši viens pie otra saspiedušies, — stāvēja kā izbaidīts aunu bars... Pavisam viņu bija divpadsmit vīri. Maskaviešus atbruņoja un pielika viņiem piecus sargus. Pārējie partizāni Strauta vadībā devās pie mašīnas. Tur pie motora atrada vēl vienu drebošu maskavieti, kuŗš pūlējās atgriezt kādu skrūvi... Partizāni pievienoja arī šo gūstekni citiem...

Inženieris būdams un dažādu konstrukciju mašīnas pazīdams, Strauts tūliņ apturēja motoru. Dūmiem un putekļiem izklīstot, visi devās izpētīt, cik lielā mērā mašīna cietusi no sprādziena. Izrādījās, ka tā gluži vesela un atrodas pilnīgā kārtībā. Apstājusies bij tikai tādēļ, ka patronas sprāgstot izsitusas divus tilta kokus, trešo pārlauzušas...

Minētā robā iestrēgusi, stāvēja maskaviešu bruņotā mašīna. Nespēdama noturēt līdzsvaru, bij sazvēlusies uz priekšu.

Partizāniem tas bij varens ķēriens!

Likdami arī maskaviešus pie darba, drīz vien uzdabāja mašīnu atkal uz ceļa. Nocirta kādu priedi un izlaboja tiltu... Nu vajadzēja pārdomāt, ko tālāk darīt.

No gūstekņiem izzināja, ka Zeltiņos atrodas maskavieši ar dažām lidmašīnām, automatiskiem liesmumetējiem un divām bruņotām virszemes mašīnām — pavisam kādi četri simti vīri...

Gūstekņi pastāstīja arī, ka drīzumā maskaviešu virspavēlniecība nodomājusi likvidēt visu Ziemeļlatvijas partizānu armiju. Feldmaršals Krivozubovs jau sācis šē savākt prāvākus spēkus. Krievi vairs neesot diez cik daudz kaujasspējīgu lidmašīnu, apakšzemes tanku un citu jaunāko kara tehnikas ierīkojumu, kādēļ šo robu aizpildīšot ar artilēriju, ložbērējiem, bruņu ratiem un dzīvā spēka nospiedošo vairākumu...

Saķertie maskavieši stāstīja daudz un, acīmredzot, nemeloja. Viņiem atņemtie dokumenti liecināja to pašu.

Atlikās ļoti kutelīgs jautājums — ko darīt ar gūstekņiem?

Līdz vest nevarēja, jo arī Alūksnē viņus nebūtu, kur likt. Bez tam turpmākās varbūtējās sadursmēs ar maskaviešiem gūstekņu bars varēja atnest tikai postu, kavējot pilnīgu rīcības brīvību.

«Klapēt nost!» sauca jaunekļi. «Lai nenāk cita pirtī kašķi meklēt! Nav ko stostīties!»

Veči kratīja galvas:

«Palēnām, zēni! Mēs neesam nekādi mežoņi, bet godīgi, kultūrāli kaŗotāji. Mums jābūt humāniem arī pret saviem ienaidniekiem...»

«Humānisms — laba lieta...» pretojās jaunie: «Bet kā šie razbainieki rīkojās ar mūsu gūstekņiem?! Vai šie paši cilvēki nav mūsu brāļu slepkavas un latvju zemes postītāji?!»

Griezās pēc padoma pie Strauta.

Strauts nezināja, ko atbildēt. Abām pusēm bij taisnība.

Tad ienāca labs padoms prātā:

«Mēs atņemsim un paturēsim viņu ieročus, municiju, naudu un labākos apģērba gabalus, sevišķi siltos virskrekļus un zābakus. Paši maskavieši lai iet, no kurienes nākuši un lai pastāsta arī citiem, ka ar latviešiem kaŗot — nav nieka lieta!»

«Bet ja viņi nāks atkal pret mums kaŗot?»

«Iztaisīsim, lai nenāk!»

«Kā tas iespējams?»

«Piedraudēsim viņiem!»

«Ar ko?»

«Ņemsim no viņiem parakstus, ka katrs tiks piecu minūšu laikā pakārts, ja vēl otru reizi kritīs latviešu gūstā!»

«Tā pavisam cita lieta! To var, to var! Bet vajaga pamatīgi uzrakstīt, lai visi maskavieši nobīstas!!!»

Tūlīņ kopīgi sastādīja sekojošu solījumu:

«Es, apakšā parakstījies gubernas..... apriņķa..... pagasta zemnieks..... zvēru un apsolos, ka nekad, nekādos apstākļos neiešu vairs pret Latviju kaŗot. Zvēru un apsolos visiem spēkiem pārliecināt arī citus maskaviešus, lai viņi beidz latvju zemes postīšanu un atgriežas uz savām mājām. Ja es savu solījumu laužīšu, lai elles uguns nāk pār manu galvu mūžīgi mūžam! Ja vēl otrreiz kritīšu latvju kaŗavīru gūstā, lūdzu mani piecu minūšu laikā pakārt pie pirmā koka! Āmen.»

(Paraksts)

Katram atsvabinātam maskavietim izdeva sekojoša satura apliecību:

«Apliecība

Beļavas partizānu grupa ar saviem parakstiem apliecina, ka..... gubernas..... apriņķa..... pagasta pilsonis..... atsvabināts no gūsta pret zvērestu un svinīgu solījumu — nekad, nekādos apstākļos neatgriezties vairs uz Latviju kaŗot. Ja tas notiktu, — viņam draud karātavas! Mēs, Latvijas kaŗavīri, dodam savu godavārdu pielikt visas pūles: nežēlot savu mantu, nedz dzīvību, lai

aizraidītu uz viņpasauli arī tos Maskavijas kaŗaspēka priekšniekus, kuŗi piespiedu kārtā mēģinātu atvaļinātos gūstekņus dzīt atkal kaŗā pret Latvijas republikas armiju! Tas ir tiešām tiesa!»

(Paraksti)

19.

Gūstekņi nebij melojuši. Zeltiņos tiešam atradās ap 400 maskaviešu.

Partizāni viņus galīgi pārsteidza, iebraukdami pašā miestiņa centrā ar atņemto bruņoto mašīnu. Pēc sīvas apšaudīšanās daļa maskaviešu aizbēga, pārējie padevās gūstā un parakstīja svinīgo zvērestu par turpmāko neuzbrukšanu Latvijai.

Saņēmušies maskaviešu pamestās bagātības un kaujas piederumus, Beļavas partizāni kopā ar zeltiņiešiem un alsviķiešiem nākošajā dienā ieradās Alūksnē.

Leitnants Strauts bij dabūjis ievainojumu arī kājā. Gribot negribot vajadzēja likties slimnīcā. Sāpīga bij apziņa, ka uz dažām nedēļām jāatraujas no aktīvas kaŗa darbības. Vecākais ārsts lika priekšā pārvietoties ārā no draudošo briesmu līnijas, piemēram, uz Cēsīm vai Rīgu. Strauts izteica vēlēšanos palikt tepat — partizānu tuvumā.

Ievainotā roka bij stipri uzpampusi un ļoti sāpēja. Naktī Strauts zaudēja samaņu un sāka murgot. Temperatūra cēlās līdz 39,7.

Kapteinis Zālīts ieradās savu draugu apmeklēt. Strauts viņu vairs nepazina. Bij iesācies plaušu karsonis...

Ārsti domīgi kratīja galvas. Varēja sagaidīt vislaunāko...

Baigos sapņos leitnants Strauts vēlreiz pārdzīvoja visus pēdējo dienu notikumus, sākot ar braucienu uz Maskavu. Viņam likās, ka Latvijas armija satriekta un atkāpusies. Skaistā Rīga kritusi mežonīgo maskaviešu rokās... Latvju tauta atkal padota postam un verdzībai uz daudziem gadu simteņiem... Vai kādreiz viņa vēl atgūs savu brīvību un neatkarību?

Ap sirdi bija tik mocoši smagi!... Gribējās sevi saplosīt, triekt pret mūri... Visas cīņas, uzpurēšanās ... Viss, viss veltīgs!...

Starp mocošiem murgiem gadījās arī daži apskaidrota klusuma brīži. Tad Strauts gulēja mierīgi sakrustotām rokām un sapņoja... Kaut kur skanēja tāla mūzika un dziesmas... Augstu gaisos plīvoja sarkanbaltsarkani karogi kā sveicinādami, bet lejā nāca pulks pēc pulka — lepnie uzvarētāji: kurzemnieki, vidzemnieki, zemgalieši, latgalieši...

Šad tad viegli pamirdzēja kaut kur dziļi, dziļi apziņas kaktiņā daiļas jaunavas tēls, klusi smaidīdams, kā saukdams, aicinādams pie sevis... Kas bij šī svešiniece? Kādēļ sirds tā tiecās pēc viņas?

Beidzot krīze bija pārciesta.

Kādā dzestrā, skaidrā vēla rudens rītā Strauts atvēra acis. Izbrīnījies viņš raudzījās apkārt.

Sveša gaiša istaba. Augsti griesti. Balta, tīra gulta. Miers, klusums. Tikai tālumā kaut kur dunēja it kā smagi vesera sitieni...

Strauts meģināja pagriezties, bet piepeši sajuta asas sāpes rokā un kājā... Tajā pašā acumirkļī viegla roka pieskārs viņa plecam. Klusa, glāstoša balss sacīja:

«Ārsts lūdza, lai jūs izturoties mierīgi, tad brūces drīz sadzīšot. Pretējā gadījumā varot atkal atjaunoties iekaisums...»

«Kur es atrodos?» jautāja Strauts.

«Alūksnes kaŗa slimnīcā,» atbildēja maigā balss.

Aiz galvgaļa atskanēja sīki, viegli soļi, Baltā tērpā sieviete nogāja gar gultu un apsedās pie kājgaļa — dziļā atzveltnes krēslā.

Tanī pašā acumirkļī viņa pavērsa savu seju pret slimnieku.

Strauts aiz pārsteigumā iesaucās un juta, ka visas asinis sakāpj vaigos. Plaši ieplestām acīm viņš raudzījās uz žēlsirdīgās māsas apģērbā tērpto jaunavu, it kā būtu kaut ko pārdabīgu ieraudzījis.

Vai tas iespējams?! Vai viņš tik nesapņoja?

Tās pašas tumšās acis... Gažās, smagās, zīda maigās skropstas... Kastanbrūnie mati... Daiļā, dziļi nopietnā seja...

«Kas jums kaiš?» pieceldamās un rūpīgi pār slimnieku pārliedamās, jautāja svešā jaunava.

«Man? Nekas... es tikai biju pārsteigts...» murmināja Strauts.

«Jūs nedrīkstat uztraukties.. » runāja māsa, sakārtodama galvgaļa spilvenus. «Jūs esat savējo vidū. Nekādas briesmas nedraud... Guliet mierīgi un atpūties. Arī runāt jums vēl aizliegts!»

Jaunavas balss skanēja tik noteikti, ka Strauts gribot negribot bija spiests padoties un apklust.

Māsa apgriezās un viegliem, tikko sadzirdamiem soļiem atstāja istabu...

«Viņa... viņa!... viņa!...» kaut kas gavilēja Strauta sirdī.

Asinis strauji sita deniņos... Tā pavasarī bērzs nodreb savu sulu briedumā, kad aprīļa saule uzsūta zelta staru glāstus... Tā atmosfāstas sastingušais ezers zem pavasaļa vēsmu elpas...

Strauts gulēja pussēdus, spilvenos atspiedies, un raudzījās pretējā sienā, bet nekā neredzēja. Vienaldzīgi bija senlatviešu ornamentu; neinteresantas izlikās armijas virspavēlnieka un valsts prezidenta ģimenes...

Domās kavējās pie sen redzētā tēla, tur — Latvijas galvaspilsētā, Rīgā... Vai v i ņ a b i j t ā p a t i? Varbūt tikai ārkārtīga līdzība? Sakarsētas, slimīgas fantāzijas auglis?... Asiņu samulsums...

Nē! Tā bija īstenība!

Tā pati seja... tās pašas acis... Graciōzi vieglā gaita... Klusais, noslēpumainais smaids... Otrās tādas sievietes vairs nevarēja būt pasaulē!

Strauts domāja ilgi, ilgi... Beidzot nogurums aizslēdza acu vākus...

Kad no jauna atmodās, bija vakars.

Pie griestiem dega spoža elektriskā spuldze, zaļā — tulpes ziedam līdzīgā — kupolā apslēpta. Istabā valdīja patīkama puskrēsla.

Aiz logiem laistījās it kā sarkani zibeņi. Dunēja artilērijas grāvieni... Daži likās pavisam tuvu un bij tik spēcīgi, ka grīda zem gultas drebēja. Smalkās, džinkstošās trīsās dziedāja galdā saliktie stikla zāļu traučiņi... No griestiem lobījās un, lēnām virpuļodamās, krita zemē baltas kaļķu plēvītes kā vieglas sniega pārsliņas, kad pēc barga puteņa iestājies vēju apklusums.

Atvērās durvis. Lēnām, nesteigdamies ienāca ārsts — sirms nopietns vīrs, laipnu seju, zelta brilli zaļganajā gaismā zibsnīdams. Baltais ķitēlis kuplās krunkās apņēma viņa vīrišķīgo stāvu.

Ārstam sekoja māsa un feldšēris — abi baltos ķitēļos.

Strauts juta, ka auksti sviedri izspiežas no pieres... Uz krūtīm uzgūlās it kā smags akmens... Bija grūti elpot... Kaut kas žņaudza, kaut kas smacēja... Pat elektrība, likās, bija zaudējusi savu spožumu...

Ienākusī māsa nebija tā, kuŗu viņš gaidīja.

«Nu, kā mūsu slimniekam klājas?» laipni vaicāja ārsts.

«Nekas... puslīdz labi...» karstām, sažuvušām un apsprēgājušām lūpām pret pasniegto zāļu karotīti sniegdamies, atbildēja Strauts.

«Ievainojumi vēl stipri sāp?»

«Gandrīz nemaz. Man liekas, es varētu jau piecelties un staigāt...»

«Nē, nē!» pretojās ārsts. «Jums vēl vismaz pāris nedēļas jāpavada gultā — bez liekas kustēšanās!»

Sākās ievainojumu pārsiešana. Brūces bija jau stipri apdzijušas. Tomēr vēl dziļas, zili sarkanas rētas spilgti attēlojās uz baltās miesas...

«Vai es kļūšu pilnīgi vesels?» bažīgi jautāja Strauts. «Varēšu atkal normāli staigāt un roku kustināt?»

«Bez šaubām,» mierināja viņu ārsts. «Kauls nav dragāts. Arī ielaisto rokas ievainojuma samilzumu izdevās laimīgi likvidēt...»

«Bet ja tas nebūtu noticis?»

«Tad jūs tagad gulētu bez kreisās rokas.»

Ārā dārdoņa pieauga.

«Kas tur?» nenocietās Strauts. «Maskavieši uzbrūk?»

«Diemžēl — jā,» domīgi runāja ārsts. «Viņi nāk uz Alūksni no trijām pusēm. Šonakt sagaida izšķirošo cīņu. Arī partizāni savilkuši te gandrīz visus savus spēkus. Maskavieši virzās uz priekšu ar vecu vecajiem kaujas līdzekļiem — kavaleriju, ložbērņiem, vieglo artilēriju...»

Aiz loga atkal zibšņoja sarkanas ugunis. Kaut kas dārdēja, šņāca, sprakšķēja...

«Ja nu maskaviešiem izdodas ieņemt Alūksni?» uztraucies jautāja Strauts, mēģinādams pacelties uz labā elkoņa.

«Apmierinieties,» sacīja ārsts, atspiezdams viņu atpakaļ gultā. «To kapteinis Zālīts nekad nepieļaus.»

Viņš apgriezās un, pateicis «ar labunakti», — izgāja. Feldšeris viņam uz pēdām sekoja.

Istabā palika tikai māsa — paveca sieviete, skaistām, baltām rokām, bālu inteliģentu seju. Ap mutes kaktiņiem gulēja dziļi iegriezušās sāpīgas rievās.

Māsa aizgāja pie loga. Labu laiku raudzījās laukā. Tad dziļi nopūtās un nolaida priekškarus.

Iedegusi mazu galda naktslampiņu, nodzēsa griestu uguni. Grāmatu paņēmusi, apsēdās krēslā un uzšķīra kādu lapaspusi. Tomēr nelasīja. Domīgi raudzījās kaut kur — tukšā kaktā...

Strauts gulēja nekustēdamies, acīm sekodams apkopējas kustībām. Kādēļ šē tagad nebija «viņa»? Varbūt atpūšas... Rītā atkal jādežūrē... Droši vien tad ieradīsies...

Uznāca nervozi drebuļi... Sakustējās...

Māsa pavērsa uzmanīgu skatu uz viņu:

«Kādēļ neguļat?»

«Nenāk miegs... Dienā diezgan izgulējos...»

«Varbūt sāpes moca?»

«Nē, paldies. Tikai mazliet slāpst...»

Sieviete piecēlās un sāka skandināties ap galdiņā sakrautiem traukiem. Pēc dažiem acumirkļiem Strauts jau lieliem malkiem dzēra vēsu, ieskābu, spirdzinošu dzērienu.

Padzēries, pateikdamies pacēla acis uz augšu. Pār viņu stāvēja pārlicusies māsa. Divas pelēkas laipnas acis sastapa Strauta skatu. Kļuva tik labi, tik silti ap sirdi kā bērnībā, kad māte nāca vakaros pie gultiņas novēlēt «saldu dusu»...

«Pateicos, māsiņ...» čukstēja Strauts. «Jūs esat tik laba. Uz jums skatoties, man ienāca prātā sava māmuļa...»

Vecīgā sieviete skumji smaidīja:

«Arī es atcerējos savus dēlus...»
 «Viņi arī kaņo?»
 «Jā, viens jau ir kritis pie Kokneses, divi atrodas kaut kur Rīgas frontē. Pirms četrām dienām viņi vēl bija dzīvi...»
 «Jūs esat no Alūksnes?»
 «Nē — no Jaunlatgales. Kad manu vīru sagūstīja maskavieši, mēs ar meitu atnācām līdz partizāniem...»
 Strauts labu laiciņu klusēja. Beidzot, nevarēdams nociesties, ievaicājās:
 «Bet kā sauc to jauno māsiņu, kas pie manis bija šorīt?»
 «Tā — mana meita...»

20.

Leitnants Strauts atmodās vēlu. Pelēka, miglaina rudens diena raudzījās logā. Kaujas dunoņa bij norimusi. Tikai kaut kur uz ielas dūca motori...
 Koridorā skanēja balsis. Klaudzēja nervozi soļi...
 Ievainotais gulēja un klausījās. Gaidīja... Vai šodien viņu pavisam aizmirsuši?
 Pēc kādas pusstundas atvērās durvis. Ienāca — v ī ņ a. Pārlicās pār slimnieku, pasmaidīja:
 «Labrīt! Kā jūtaties? Labi gulējāt?»
 «Paldies... Ļoti labi...» saldā priekā atbildēja Strauts. «Nemaz neuzmodos... Nezinu, kā kauja beidzās...»
 Māsa sakārtoja segu. Tad aizgāja un atgriezās ar brokastīm.
 «Vai es drīz izveseļošos?» nenocietās ievainotais.
 «Drīz, ļoti drīz...» smaidīja viņa. «Tikai mazliet pacietieties.»
 «Ak, grūti ir gulēt un apzināties, ka nevar nekā citiem palīdzēt!»
 «Tas taisnība. Bet tādēļ nevajag noskumt. Nav taču jūsu vaina.»
 Māsa sakārtoja traukus un gribēja doties projām.
 «Neejiet vēl...» lūdzās Strauts. «Palieciet kaut pāris minūtes...»
 «Es jums atnesīšu avīzes, lai nebūtu garlaicīgi.»
 «Nē, nē. Man nav garlaicīgi... Bet...»
 Ievainotais apklusā un nosarka, neuzdrošinādamies izteikt, kas bij uz sirds.
 Māsa atgriezās. Viņas balta roka maigi, glāstoši uzgūlās slimniekam uz pieres.
 Kļuva tik labi... Gribējās aizvērt acis un nomirt lielā laimē.
 «Labi. Brītiņu uzkavēties varu,» sacīja viņa un apsēdās.
 Atkal Strautam uzmācās šaubas. Vai tā ir v ī ņ a? Vai nav maldījies?...
 «Jūs esat Rīgā bijusi?»
 «Jā gan. Diezgan bieži. Tā taču mūsu mētopole, kultūras centrs.»
 «Es jūs vienreiz redzēju,» atzinās Strauts, «un nespēju aizmirst. Še tūlīņ pazinu... Daudz par jums domāju...»
 Jaunava nosarka un gribēja piecelties.
 Strauts satvēra viņas roku:
 «Es jūs no sirds lūdzu... neļauņojieties... Negribēju jūs aizkart...»
 «Nerunāsim par tādām lietām. Jūs esat slims... Jums jāveseļojas!»
 Viņa kļuva nopietna. Gaņās maigās skropstas dziļi ēņojās pār skaistajām acīm.
 Lūpu kaktiņos veidojās divas, tikko samanāmas sāpju līnijas.
 Pāris acumirkļus abi klusēja. Aiz loga tālumā spēlēja mūzika.
 «Ko tas nozīmē?» ieļautājās Strauts.
 «Mūsējie apsveic igauņus kaņaspēku...»

«Un maskaviešu uzbrukums?»

«Kopīgiem spēkiem — pilnīgi atsists...»

Īsos vārdos māsa izstāstīja visus jaunākos notikumus. Strauts klausījās — priekā pukstošu sirdi. Ai, kādēļ viņš vēl nevarēja nekā darīt?!

Gribēdami mūsu partizānus apņemt no mugurpuses, maskavieši bij ielauzušies Igaunijai piederošā Pečoru un Izborskas rajonā, gar abām lielās šosejas malām. Kā kompensāciju Maskavas valdība par to igauņiem bij apsolījusi pēc latviešu sakaušanas visu Opekalna, Alūksnes un Zeltiņu apgabalu. Rēveles «Riigikogu» bij jau gandrīz piekāpies...

Tad piepeši nācis lūzums. Pati igauņu tauta — kā viens vīrs — ķērusies pie ieročiem. Divdesmit četru stundu laikā gāzta valdība un padzīti maskaviešiem simpatizējošais parlaments. Nodibinājusies triju vīru diktatūra un pieteikts Maskavijai karš...

Igauņi beidzamā brīdī nākuši pie apziņas, ka līdz ar Latvijas iznīcināšanu neizbēgami jāiet bojā arī Igaunijas brīvvalstij.

Pēc radio ziņām visā Igaunijā valdot liela sajūsma. Mobilizācija izvesta spīdoši. Apbrīnojamā vienprātībā norisinoties jaunā parlamenta vēlēšanas. Igauņu armija jau vairākās kaujās devusi maskaviešiem briesmīgus triecienus.

Arī pagājušajā nakti igauņu rēgulārais karaspēks cīnījies plecu pie pleca ar mūsu partizāniem. Nupat vēl ienākuši divi igauņu zemessargu pulki ar kaujas ratiem un lidmašīnām... Norisinoties aizgrābjoši brāļošanās skati. Karavīri apdāvinot viens otru, kas vien gadoties pie rokas.

Kapteinis Zālīts tūlīt pēc nakts kaujas aizsūtījis gandrīz visas savas lidmašīnas igauņiem palīgā uz Pečoriem, kur maskavieši iesākuši jaunu uzbrukumu.

Par laimi maskaviešiem sabojājusies lielākā daļa tehnisko ierīču. Viņi jau sākuši stiept šurp pat vecu vecos lielgabalus un bumbumetējus, kādi lietoti pirms simts un vairāk gadiem. Tehnikas trūkuma robu cenšoties aizpildīt ar dzīvā spēka milzīgo pārsvaru.

Par stāvokli Rīgas virzienā māsa nezināja neko izsmieļošu pateikt. Izsūtītās izlūku lidmašīnas neesot atgriezušās. Tur laikam norisinoties briesmīgas kaujas. Visi maskaviešu galvenie spēki koncentrēti kaut kur ap Ērgliem, Koknesi, Vestienu, Piebalgu.

Pusstunda, ko māsa pavadīja pie Strauta gultas, pagāja nemanot.

Ieradās dežūrējošais sanitārs:

«Māsiņ, jūs lūdz ambulances istabā: pienākuši jauni ievainotie.»

Strauts palika atkal viens pats. Feldšeris atnesa avīzes. Tas bija pirmais drukātais vārds apmēram divu nedēļu laikā.

Lielā ziņkārībā sāka lasīt, cik atļāva ievainotā roka.

Karš turpinājās uz dzīvību un nāvi. Pēc nejaušā pārsteiguma Vecgulbenē un virspavēlniecības maiņas maskavieši nebij vairs guvuši nekādus sevišķus kaujas panākumus. Gandrīz visi Latvijas iedzīvotāji bija koncentrējušies zināmos apcietinātos rajonos un pilsētās, kur darbojās gaisa ventilātori, apakšzemes tanki, tālšāvēji — liesmumetēji un citi aizsardzības ierīkojumi. Darbojās arī atsevišķas partizānu — «vanagu» un aizsargu nodaļas.

Vakareiropas lielvalstis vēl arvien turējās nogaidoši.

Neraugoties uz siltajiem uzslavas rakstiem un ieroču pabalstiem, tomēr palika iespaids, ka ne angļi, ne franči, nedz italieši lāga netic latviešu un igauņu kara laimei pret Maskavijas milzeni.

Lietuva ieturēja latviešiem labvēlīgu neitrālītāti.

Robežu pārgājušos mūsu kaŗavīrus un partizānus lietuvieši gan internēja, bet drīz vien atkal palaida vaļā, turpretī maskaviešus paturēja koncentrācijas nometnēs.

Mūsu ārlietu ministrs jau divas reizes bij bijis Kauņā, bet atgriezies bez panākumiem. Lietuva negribēja pret Maskaviju kaŗot, kamēr nedraudēja pašai tiešas briesmas.

Apbrīnojamā kārtā maskavieši vēl nevienā vietā nebij aizskāruši Lietuvas neitralitāti. Gluži pretēji — bij dažādos veidos garantējuši leišu zemes neatkarību «uz mūžīgiem laikiem».

«Valkas Balss» rakstīja, ka pēc zviedru informācijas imperātors Kirills I Lietuvai apsolījis visu Augškurzemes galu līdz pat Jaunjelgavai.

Polijā turpinājās iekšējās jukas. Ar šo lielvalsti pagaidām neviens nopietni nerēķinājās. Berlīnes «Lokal Anzeiger» pareģoja Varšavas valstij 1772. gada likteni. Paši poļi atzinās: ja viņi tagad būtu tikpat stipri kā pirms simts gadiem, — divu mēnešu laikā varētu maskaviešus aizdzīt pār Urāliem...

Interesantas ziņas nāca no Maskavijas ziemeļapgabaliem. Avīzes zināja vēstīt, ka iesākušies nopietni nemieri apspiestās z i ģ ā ņ u tautas vidū. Tas bij pilnīgi iespējams, jo līdzīgas sacelšanās bija jau norisinājušās arī agrākajos gadu desmitos. Ziņāņu prasības bija — pilnīgu neatkarību no Maskavas visiem ziemeļapgabaliem starp Urāliem un Karēliju.

Leitnants Strauts bija tā aizrāvis ar lasīšanu, ka nemaz nemanīja pusdienas laiku pienākušū.

Nolika avīzi tikai, kad jau sirmā māsa sniedza viņam šķīvi kūpoša, smaržojoša buljona...

Pusdienu iebaudīdams, nenocietās:

«Kur otrā māsa — jūsu... jūsu meitas jaunkundze?» Pašam kļuva neveikli par savu muļķīgo jautājumu.

Sirmā māsa, acīmredzot, jautājumu uzņēma nopietni un nemaz nebrīnījās. Traukus novākdama, viņa vienkārši atbildēja:

«Rasmai ļoti daudz darba. Aizbrauca sanitāriem līdzī pēc ievainotiem uz Kalnapedeci...»

«Ak, Rasma viņai vārdā!» priecīgi iesaucās Strauts. «Manu nelaiķi māsiņu arī sauca par Rasmu. Skaists vārds...»

«Jums patīk?»

«Ļoti!...» Strauts satvēra vecīgās sievietes roku un noskūpstīja. Šinī acumirkļī viņam atkal ienāca prātā sirmā māmuļa — tur tālu Vidzemes jūrmalā... Vai vēl dzīva, spīrgta, vesela?

Nemanot iesāka sarunu. Dabūja zināt, ka Rasma tēvs — inženieris Meldris — līdz kaŗam darbojies Austrumlatgalē, izpētīdams tur uzieto purvu «krāsu», kuŗa cēlusies no dziļī zemē esošās kapara rūdas... Meldra kundze bij strādājusi kā skolotāja. Rasma pašlaik gatavojusies studijām...

Inženieris Meldris sagūstīts un aizvests jau kaŗa otrajā dienā. Kundze viņu apraudāja kā mirušū. Arī tagad stāstot viņai acīs parādījās asaras.

Nemanot pienāca vakars. Iestājās agrais rudens pēcpusdienas mīkkrēslis... Koridorā švīkstēja vienmuļīgie deŗuranta soļi.

Strauts skatījās loga paisumā un domāja. Galvā dunēja it kā mazs āmuriņš. Bij atkal pieņēmies karstums...

Lūpas nedzirdami čukstēja — «Rasma...»

21.

Saņēmis ziņojumu par maskaviešu apakšzemes spēku katastrofu pie Rīgas vārtiem, Kirills I briesmīgi apskaitās un pavēlēja tūlīn rīkot otru ekspedīciju.

«Bet mums vairs nav vajadzīgā daudzumā tehnisko līdzekļu,» pretojās ģenerālfeldmaršals.

«Gādājiet!» ietiepās varenais monarhs.

«Būšu spiests laist darbā beidzamās rezerves.»

«Atļauju pilnīgā jūsu rīcībā ne tikai jaunākos un spēcīgākos apakšzemes tankus, bet arī visas urbjamās mašīnas, kuŗas bija nodomātas Daugavpils iznīcināšanai. Šīs mašīnas spējīgas gluži viegli izurbt arī smilšakmeņa, dolomīta un zvīrgzdāju slāņus.»

Feldmaršals Krivozubovs tomēr vēl nebija pārliecināts par izdošanos:

«Baidos, ka atkal Vaivars ar Dzilnu nesarīko mums asiņainu pirti... Viņu rokās krita tik daudz mūsu mašīnu...»

Cars Kirills nepacietīgi piespēra kāju.

«Dariet, ko jums pavēl! Latviešiem ne sapnī neienāks prātā, ka mēs tādu pat uzbrukumu sarīkosim tūlīn no jauna. Es zinu — ģenerālis Dzilna jau iedomājas, ka viņš mūs uzvarējis. Rīga tagad vieglāk uzspridzināma gaisā kā vēl nekad!»

Visvairāk viņš cerēja šādā kārtā iznīcināt latvju vadoņus — ģenerālvirsaiti V a i v a r u un ģenerāli D z i l n u. Abi šie cilvēki arvien prata izgudrot jaunus līdzekļus, kā atsist maskaviešu uzbrukumus, nodarot lielus zaudējumus. Latvijas diplomāti iedomīgajam austrumu imperātoram interesēja daudz mazāk. Vispār, viņš ticēja tikai s a v ā m diplomāta spējām.

Ja Igaunija bija ierauta karā pret Maskaviju, tur bija pašu krievu neuzmanība vainīga. Kirills bija pārliecināts, ka Lietuva paliks draudzīgi neitrāla abām pusēm līdz kara beigām. Tāpat arī Somija.

Pret Rīgu norīkoja trīs zemesurbjamo mašīnu un apakšzemes tanku eskadras. Mašīnas bija izlasītas, labi pārbaudītas un bagātīgi apgādātas spridzināmām vielām... Šoreiz par uzbrukuma izejas vietu bija izraudzīti Ērgļi.

Demonstrācijas nolūkā pavēlēja atjaunot Daugavpils bombardēšanu, kur pēdējā laikā valdīja klusums. Ziemeļu armijām uzdeva virzīties pret Rēveli un Tērbatu. Lielas maskaviešu lidmašīnu eskadriļas izklīda pār Ziemeļlatvijas pilsētām un miestiem.

Vestienas un divu apkārtējo pagastu iedzīvotājus — līdz beidzamai dvēselei — izraidīja uz citurieni. Visus ekspedīcijas dalībniekus trīskārtīgi nozvērīnāja, lai neviens neizpaustu ne pušplēsta vārdu. Turklāt katram karavīram pēc sekmīgas uzdevuma izpildīšanas apsolīja mūža pensiju un tūlītēju atvaļināšanu uz mājām, nenogaidot kara beigas.

Tas līdzēja. Maskavieši pūlējās vaiga sviedros.

Pirmā eskadra devās no Ērgļiem gar Jaunpili, Mālpili uz Ropažiem un tālāk — uz Rīgu.

Otrās eskadras uzdevums bija virzīties līdztekus Daugavai — gar Koknesi, Skrīveriem, Rembati, Ogri, Ikšķili uz Stopiņu ārpilsētas nomali...

Trešajai eskadrai vajadzēja doties kopā ar otro līdz Koknesei, tad pa Daugavas apakšu uz Kurzemi: Seci, Taurkalni, Birzgali, Baldoni, Olaini un Rīgu — no dienvidu puses.

Pirmā un trešā eskadra — lai gan lielām grūtībām — veica savus uzdevumus diezgan sekmīgi, urbdamās uz Latvijas mētroles pusi, — izvilkdamas elektriskos vadus, zem apdzīvotām vietām izlikdamas fugasus...

Otrā eskadra nonāca laimīgi līdz Ikšķiles—Ogres rajonam. Bet še, tāpat kā pirmoreiz, uzdūrās uz milzīgiem un ļoti cietiem dolomīta slāņiem, kuŗi kaujas pavēlē noteiktā laikā nebij apestami, nedz izurbjami. Lai gan Kirilla aprēķins bija pareizs, mašīnas strādāja teicami, tomēr eskadra aizkavējās un nespēja aizsniegt Rīgu reizē ar divām citām.

Tas traucēja pavēles kārtīgu izpildīšanu.

Uzdevums bija sekojošs un ievērojami atšķīrās no pirmā, kuŗš nebij izdevies:

«Nokļūt zem Rīgas, izurbties līdz pilsētas centram (Valdības pils, saeima, ģenerālstābs) un izlikt milzīgas mīnas vismaz 25—35 metru dziļumā. Spridzināmo vielu daudzums bija ņemts ar tādu aprēķinu, lai eksplodējot radītu zem Rīgas mākslīgu zemestrīci, kas izpostītu pilsētu un iedzīvotājos saceltu pāniku...» (Šī pānika, protams, atstātu iespaidu arī uz visas latvju armijas garastāvokli.)

Katastrofai vajadzēja iznīcināt visas elektriskās enerģijas spēka stacijas un sabojāt milzīgos aizsargu ventilātorus, kas sargāja Rīgu pret gaisa uzbrukumiem. Izceļoties «zemestrīcei», bija paredzams, ka Daugava izkāps no savas gultnes; pārplūdinās krastus; izmetīs latvju kaujas kuģus uz sēkļa; nogremdēs zemūdens laivas; apgāzīs krasta baterijas; noraus aizsargu mīnas no enkuriem... Un izdarīs vēl daudz citādu postu!

Vārdu sakot, izdomāts bija varen jauki: ar vienu nāvīgu sitienu satriekt Latvijas pretošanās spējas, likvidēt tiešā cīņas gaitā neuzvaramo pretinieku un izbeigt «mulķīgo» karu, kas imperātoru Kirillu jau bij paspējis padarīt īgnu, nervozu... un novedis gandrīz vai pie pašnāvības..

Pēc spridzināmo vielu izlikšanas maskaviešu eskadrām vajadzēja atkāpties ārpus pilsētas robežām, pacelties virs zemes (protams, nogaidot nakti) un tad — ar elektrisko vadu palīdzību — izdarīt sistematisku Rīgas uzspridzināšanu, ņemot kvartālu pēc kvartāla.

Ja eksplozijas izdotos sekmīgi, bij pavēlēts izmantot radušos situāciju: izlādēt no milzīgajiem transporta tankiem vieglās bruņotās mašīnas, iesēdināt tajās līdzpaņemto desanta karaspēku un mēģināt ieņemt pussagrauto Rīgu.

Tanī pašā acumirkļī paziņot kaujas gatavībā stāvošai maskaviešu gaisa flotei, lai steidzas talkā — pabeigt iesākto darbu!

Palicis bez valdības, bez vadības, — latvju karaspēks būtu spiests kapitulēt. Arī partizāni mestu malā ieročus un atgrieztos savās mītnēs, cenzdamies samierināties ar notikušo faktu.

Latvija būtu likvidēta. Pēc pāris nedēļām tādu pašu likteni piedzīvotu Igaunija; tāpat Lietuva... Pie laba gadījuma — varbūt — arī Polija.

Kirills I un viņa ģenerālstābs, augšminēto plānu izstrādājot, bij aizmirsuši vienu lietu, proti, ka latviešiem tomēr var būt pretlīdzekļi apakšzemes uzbrukumiem, kaut arī pilnīgi slepeniem un negaidītiem. Jau pirmajās kara dienās stāba priekšnieks ģenerālis Dzilna bij pavēlējis Rīgas galvenajā radio stacijā uzstādīt vismodernāko seismografu.

Ģenerālvirsaitis Vaivars gan sākumā paraustīja plecus, bet pēc divdesmit minūšu ilgas sarunas pilnīgi piekrita sava stāba priekšnieka rīcībai.

Ar universitātes labāko profesoru palīdzību visās Rīgas priekšpilsētās ierīkoja ne tikai seismografus, bet pierīkoja tiem arī magnētiskus virzienu noteicējus un automatiskus apakšzemes trokšņu viļņu skaitītājus. Pastiprinātāji — pulkstenīši atradās armijas stāba komandantūrā, dežurējošā virsnieka istabā.

Katra apakšzemes tanka vai urbjamās mašīnas tuvošanos, tāpat citus līdzīgus trokšņus seismografs atzīmēja jau vairāku simtu metru attālumā. Tātad Rīgai no piepešiem apakšzemes uzbrukumiem nebij ko baidīties.

Latvijas armijas virspavēlnieka stābs visu šo sagatavošanos izdarīja vislielākā slepenībā. Maskaviešu uzpirktiem aģentiem par to nebij ne jausmas.

Kaņam turpinoties, nāca klāt vēl viens neparasts aizsardzības līdzeklis. Nesen bij miris kāds Rīgas miljonārs Krauklis. Lai nebūtu jānovecojas un jāmirst, viņš bij savā laikā apbraukājis visu pasauli, uzpirkdamus radiju, jn ticēja nesen uzstādītai hipotezei, ka, ar radiju apstarojoties, — iespējams pagarināt cilvēka mūžu uz vairākiem gadu simteņiem.

Neraugoties uz milzīgo radija kvantumu, Krauklis tomēr nespēja sevi pataisīt jaunāku. Nāves stundai tuvojoties, viņš novēlēja savu dārgumu Latvijas Zinātņu Akadēmijai.

Izpētot radija, hēlija, vitālija, astartija īpašības, Akadēmijas loceklis, galvenais armijas inženieris Grants bij atradis, ka ar radija palīdzību iespējams radīt «Y» starus. Šie «Y» stari spēja 70—100 metru tālumā izkausēt visus metallus; uzspridzināt sprāgstošas vielas; radīt neizturamu aukstumu; sabiezināt gaisu; padarīt zemi caurspīdīgu kā stiklu...

Radija krājumu pagaidām turēja galvaspilsētas apsardzībai. Bet pats inženieris Grants dienām un naktīm pūlējās izgudrot iespēju — izlietot brīnišķīgo vielu maskaviešu iznīcināšanai vai izdzīšanai no Latvijas.

Apmēram šādi apstākļi valdīja Rīgā, kad no divām pretējām pusēm tuvojās ienaidnieku apakšzemes eskadras, lai uzsāktu savu posta darbību. Kā jau minēju, trešā eskadra cīnījās ar dolomīta slāņiem pie Ogres un Ikšķiles. Bet arī tai vajadzēja drīz ierasties.

Tādēļ pirmās divas daudz nesteidzās, bet kā milzīgi kurmji lodāja krustām šķērsām zem Rīgas pamatiem, izpētīdami un pēc plāna izmērīdami, kur atrodas galvenās valdības ēkas.

Protams, seismografi tūlīt atzīmēja ienaidnieku ierašanos.

Ģenerālis Dzilna nebūt neuztraucās. Apspriedies ar virspavēlnieku un operatīvā departamenta vadošo ģenerāli, stāba priekšnieks drošības labad deva rīkojumu izvākt kaļaspēku no pilsētas centra, bet pilsoņiem sarīkot lielus tautas svētkus un izpriecas Pārdaugavā — Uzvaru parkā, it kā par godu sekmīgam partizānu pretuzbrukumam pie Alūksnes un Opes...

Ar to — visļauņākā gadījumā — bij cerams izglābt garnizonu un pasargāt lielāko daļu Rīgas pilsoņus no bojā iešanas.

Ģenerālis Dzilna gluži pareizi apsvēra, ka tikmēr vēl nekādas briesmas nevar draudēt, kamēr ienaidnieku mašīnas atrodas tieši zem pilsētas, jo, izdarot spridzināšanu, tās riskēja pašas aiziet bojā.

Katastrofa bija sagaidāma tikai, kad maskavieši būs izlikuši fugasus un paši atkāpušies drošā attālumā.

Lai tas nevarētu notikt, — izsauca inženieri Grantu un, tiklīdz maskaviešu tanki un urbjamās mašīnas atstāja pilsētas pazemi, — pavēlēja laist radija «Y» starus darbā...

Visas ienaidnieka mašīnas bij skaidri saskatāmas dziļajā pazemē, kur tās lodāja kā kurmji... Piepeši notika kaut kas neaprakstāms, neizsakāms. Kuņai mašīnai piedūrās briesmīgie «Y» stari, tā uzliesmoja un sabruka kā sniega pika karstā krāsnī, aprakdama savās drupās mašīnas personālu un desanta kaļaspēku...

Viens pēc otra zemes dziļumos atskanēja dobji grāvieni, kā dzīvi aprakta milža kājas spērieni pret cieti noslēgtā zārka vāku...

Gribēdami rīdziniekiem sagādāt postu un nāvi, maskavieši paši tagad mira daudz daudz kārt briesmīgākā nāvē, izbaudīdami stindzinošas šausmas, nespēdami atrast izejas... Viņi vārda tiešā nozīmē atradās ellē, kur viņus bij iegrūdis imperatora Kirilla neprāts...

Latvietis, nebūdams pēc savas dabas asinskārīgs, tagad tomēr uz mirkli bij kļuvis zvēram līdzīgs, atriebdamies par savai zemei un tautai nodarīto postu.

Šinī cīņā maskavieši pazaudēja lielāko daļu no saviem atlikušajiem apakšzemes tehniskiem spēkiem. No triju eskadru 900 mašīnām atgriezās kādas 60, bet ap 300 krita latviešu gūstā. Pārējās sadega...

No dzīvā spēka maskavieši bija pazaudējuši vairāk nekā 70000 vīrus, to starpā gandrīz desmito daļu inženierus, tehniķus, mehaniķus, pirotehniķus un citādus speciālistus.

Arī latvieši cieta smagus zaudējumus!

Maskaviešu tanku un zemes urbēju iznīcināšana negāja tik ātri, kā patiesībā vajadzēja. Vismazāk cieta trešā eskadra, kuŗa bij ieradusies no Olaines puses. Eskadras komandieris, kuŗa inženieris Demidovs bij ļoti aukstasinīgs un apķērīgs vīrs. Jūtot briesmas, viņš paspēja savienot dažu spridzināmo vadu kontaktus...

Nodrebēja zemes pamati, salīgojās koki, sāka brukt augsto māju mūŗa sienas, aprakdamas drupās simtiem cilvēkus, kuŗi nebij aizgājuši uz svētkiem. Par laimi sprādzieni norisinājās galvenā kārtā muitas noliktavu rajonā, tā ka lielāks posts nenotika.

Steidzoties pārmācīt Demidovu, inženieris Grants pamanīja tuvojošos maskaviešu otro eskadru no Ikšķiles. Neko daudz nedomādams, pavēlēja virzīt «Y» starus uz pienācējiem. Bet viņš bij aizmirsis, ka šie maskavieši vēl nav paspējuši izlādēt savas spridzināmās vielas...

Piepeši notika simtiem apdullinošu grāvienu. Milzīgais apakšzemes grūdiens sajauca kopā debesi ar zemi!... Katastrofā aizgāja bojā inženieris Grants, līdz ar visu savu izgudrojuma noslēpumu... Iznīcināts bija arī radija krājums. Bet Rīga bija glābta.

22.

Vēl slimnīcā atrazdamies, Strauts bija saņēmis no Rīgas radiogrammu ar visai lakonisku paziņojumu: «Leitnants Strauts paaugstināts par virsleitnantu...»

Līdz šim jaunais virsnieks vienmēr bij ar zināmu irōniju raudzījies uz pagājušā un aizpagājušā gadu simteŗa atliekām — kuŗavīŗu dienesta pakāpēm, kam divdesmit otrā gadu simtenī faktiski nebij vairs nekādas sevišķas nozīmes. Tagad tomēr viņš sajuta patīkamu gandarījumu. Galvenais stābs bij atcerējies viņa nopelnus.

Dienu pirms aiziešanas no slimnīcas virsleitnants Strauts saņēma slepenu pavēli: doties uz Augškurzemi un nodibināt sakarus ar turienes partizāniem. Vajadzēja ievākt ziņas arī par leišu izturēšanos pret mūsu bēgļiem.

Pēc otrā nelaimīgā apakšzemes uzbrukuma Rīgai maskavieši bij it kā aprāvušies. Latvijas cīņas laukos nenotika nekas sevišķs. Toties niknas kaujas norisinājās Igaunijā.

Kapteinis Zālīts ar saviem partizāniem bij aizgājis maskaviešiem aizmugurē. Kamēr Pleskavas armija turēja ielenktus igauņu rūpniecības centrus Zagnicā un Tērbatā, latvju partizāni sarīkoja piepešu iebrukumu Pleskavā. Dažas lidmašīnas bij bombardējušas arī Ostrovu un Novousitovu.

Alūksnes apkārtnē valdīja miers.

Lai gan bij uzsnidzis mazs sniedziņš, laiks pieturējās samērā silts.

Virsleitnants Strauts izgāja pastaigāties. Gribēja tikt galā pats ar savām domām. Vai viņš mīlēja mūsu Rasmu? Un ko juta viņa?

Šīs pāris nedēļas, slimnīcā atrazdamies, Strauts bij turējis sevi par laimīgāko cilvēku pasaulē. Vispār, nebij gandrīz neko domājis. Nu vajadzēja doties projām. Sapņu vietā priekšā stāvēja tiešamība.

Ja šoreiz viņam būtu lemts aiziet bojā... nekad vairs neatgriezties?

Strauts noķēra sevi pie nelāgām domām. Vai krietns kaņavīrs jel maz drīkstēja prātot par personīgo laimi, kad visa Latvija gāja bojā?

Stābā iegriezies, dabūja zināt, ka partizāni pie Pleskavas ieguvuši lielu uzvaru. Viņu rokās, starp citu, krituši vairāki transporta ešelonu ar maskaviešu — Pleskavas armijai nodomātām — ziemassvētku dāvanām.

Šifrētas radiogrammas no Rīgas ziņoja par sagaidāmiem lieliem notikumiem Baltijas jūrā, kur darbojās latvju zemūdens laivas un elektriskās, no krasta vadāmās mīnas. Pēc dažām ziņām maskavieši bij nolēmuši izmēģināt ieņemt Rīgu no jūras puses...

Pie pusdienu galda Rasmu neredzēja. Arī māte nezināja pateikt, uz kurieni aizgājusi. Strautam negribējās vairāk prasīt.

Pēdējo reizi savā slimnieka istabiņā iegājis, atlaidās šaurajā dzelzs gultiņā. Mapi paņēmis, sāka laiski izmeklēt Augškurzemes rajona kartes. Iepazinās arī ar noteikto maršrutu.

Pamazām galva atslīga atpakaļ. Rokas nogura.

Sākās agrīnā krēsla. Elektrība vēl nebij iedegta. Tikās — varbūt pēdējo reizi — pasapņot. Viss tik pazīstams, aprasts!

Te krēsls, kuŗā māsa Rasma bij parasti sēdējusi. Tur, uz galdiņa, vienkārša stikla vāze ar pusnovītušu asteres ziedu. Burtnīciņa... slimnieka temperatūras un pulsa atzīmējumi. Grāmata, kas vakar vēl lasīta...

Visur manāms mīļas rokas pieskāriens...

Strautam slīdēja caur atmiņu katra šē pavadītā diena.

Kad pirmais, sāpīgais ievainojuma iekaisums bij mitējies, bieži bij uznākusi vēlēšanās, — kaut brūce tik ātri nesadzītu...

Pats atzina, ka tā — glēvulība, mīkstčaulība. Sirds tomēr prasīja savu tiesu. Mīlai nebij daļas gar vaidiem, mokām, asinsizliešanu!

Strauts nolika kartes un pievēra acis...

Daudzreiz māsa Rasma nosēdās uz slimnieka gultas malas un uzlika savu glezno rociņu viņa kaistošajai pieri. Cik tā bija labi...

Bieži lasīja kaut ko priekšā. Visvairāk dzejas. Arī jaunāko rakstnieku īsus stāstiņus, tēlojumus.

«Es jūs mīlu...» kādreiz viņam nejauši izrāvās klusa atzīšanās.

Māsa Rasma skumji pasmaidīja un papurināja galvu:

«Nerunājiet niekus...»

Pēc tam viņš nekad vairs neuzdrošinājās atkārtot savu pārdrošību. Arī Rasma izlikās, it kā nemaz nekas nebūtu bijis.

Vai viņa neredzēja? Vai nejuta bezgalīgas ilgas, kas dega slimnieka acīs? Mīlestība, sapņi, cerības ir mūžīgi! Kamēr virs zemes dzīvos mirstīgie cilvēki ar savām kļūdām un vajībām, — nemitēsies arī mīlas sāpes, ilgu mokas.

Arvien Rasma bij maiga, sirsnīga. Tomēr izlikās tāla, nerasniedzama, neaizkarama. Kā dieviete...

Varbūt viņa mīlēja citu?

Strautam sažņaudzās sirds. Kā viņš to agrāk nebij varējis iedomāties?

Viņas maigums — tikai līdzjūtība... izlikšanās... Domas kavējās pie cita?... Tas labi, ka jābrauc projām. Dosies atkal briesmās, cīņās. Aizmirsīs. Vismaz centīsies aizmirst.

Daiļā nepazīstamā šķitās atrasta. Nu atkal viņa mirusi, pazudusi...
Dziļa, klusa sāpe smeldza krūtīs.
Kaut drīzāk aizbraukt un nekad vairs neredzēt!

23.

Vēlā vakarā nemiers atkal izdzina Strautu uz ielas. Kad bij jau kādu pusstundu apkārt klaiņojis, — netālu no zviedru valdības laikmetā celtās baznīcas sastapa Rasmu.

Jūs — no kurienes tik vēlu?» jautāja viņš.

«Pastaigājos... Un jūs?»

Abi stāvēja labu laiciņu, nezinādami, ko tālāk runāt. Strauts turēja satvertu meitenes roku. Kaut šie sīkie pirkstiņi nekad vairs nebūtu jāizlaiž.

Augstu gaisos neredzami dūca aizsargu propelleri. Kailajos kokos šalca smagas, sniega pārslās sapinušās, vēja dvesmas. Kā simts logus dauzot, lejā, ezerā stingšēja plīstošs ledus. Tumsas segti, motori atbrīvoja zemūdens bateriju aizsalušos snukus.

«Vai nebrauksim uz salu?» iejautājās Strauts. «Jums taču šovakar nav jādežūrē?» Gribēja piemetināt: «Un man pēdējais vakars...» Aprāvās. Mute likās kā slāpēs izžuvusi. Balss skanēja piesmakusi.

Rasma pagriezās un vienkārši atbildēja:

«Labi. Man nekas nav pretī.» Bij grūti pateikt, vai tas notika garlaicības spaidos, vai vēloties palikt divatnē.

Maskaviešu lidmašīnas bij saspridzinājušas abus skaistos tiltus no pilsētas uz vēsturisko salu. Satiksmi pagaidām uzturēja smagā tauvā pieķēdētas elektriskas gondolas.

Salā, ap vecajām ordeņa pils drupām, bij ierīkots skaists parks ar dažādām izpriecās vietām. Kaķam uznākot, visas tās bij izbeigušas savu darbību un pa daļai nopostītas, izņemot nelielu restorānu. Lai paglābtos no ienaidnieka nejaušiem uzbrukumiem, viesu telpas atradās zem zemes — pagrabos. Nesen ar šejieni bij savienotas pa apakšzemes ejām ezera baterijas un partizānu stābs.

Palsajā zvaigžņu atspulgā un sniega mijkrēslī spocīgi rēgojās sagruvušās pils apdrupušie torņi, izgāztās sienas. Kā pusmiruša spītālīgā ķermenis šīs senatnes atliekas spītēja laikam, spītēja modernās dzīves progresam. Arī maskaviešu uzbrukumi, likās, nebij neko kaitējuši.

Pils alejā vientuļos gājējus apturēja sardze. Uz mirkli iedegās nezināms, žilbinošs prožektors. Tad ceļš atkal bij brīvs.

Restorānā ieturēja vakariņas vairāki pazīstami partizānu vadoņi, tikko no Pleskavas atgriezušies. Redzēja arī igauņu sakaru virsniekus.

Kaktā ierīkotais radio automats, laiku pa laikam aizķerdamies un iešņākdamies, stāstīja jaunākos pasaules notikumus:

«Sahāras apūdeņošana norisinās sekmīgi. Jau noņemti četri miljoni kolonistu. Divu mēnešu laikā izaugušas trīs jaunas pilsētas...»

«Dienvidu pola apgabalā, svētā Mendonīta zemē, atrasts saldūdens ezers ar cilvēkveidīgām, bezacu zivīm...»

«Maskaviešu kara flote gaisa iznīcinātāju pavadībā parādījusies Sāmu salas ūdeņos. Dažas elektriskās izlūku torpēdas pamanītas arī Rīgas jūras līča rietumos. Galvaspilsētas aizsardzībai sperti visi iespējamie soļi...»

«Igauņu jūras lidmašīnas satriekušas maskaviešu zemūdens milzeni «Zador»...»

Virsliecinātais Strauts ar māsu Rasmu apmetās nelielā velvētā iedobumā. Še viņus neviens netraucēja. Apkārtējais troksnis palīdzēja risināties sarunām.

Rasmas seja kvēloja no gaisa pārmaiņas skārieniem. Viegla, brīva, apģērbs atveidoja plecu apaļumu, krūšu burvīgumu, sievišķīgā auguma grāciju. Taisni tādu Strauts viņu bij redzējis toreiz Rīgā.

Lūpas smaidīja. Seja bij nopietna, bet acīs staroja klusas skumjas.

«Jūs nu aizbrauksiet...» runāja viņa, it kā pati kaut kur dziļi, neaptverami — savās domās vērdamās. Rokas nekustoši dusēja klēpī...

«Ja mums divu — trīs nedēļu laikā neizdosies maskaviešus galīgi padzīt, mēs nespēsim ilgāk pretoties. Tādēļ jālūko sacelt kājās arī visi Zemgales un Kurzemes snaudošie spēki» atbildēja Strauts. «Diemžēl, nelaimīgā ievainotā roka mani aizkavēja...»

«Vai jūs spēsiet ar viņu tikpat veikli un noteikti vadīt stūri kā pirms ievainojuma?»

«Domāju gan. Paļaujos, ka jūsu rūpīgā kopšana būs devusi divkārtus spēkus...»

Rasma pielika glāzi pie lūpām, pasmaidīja. Tad piepeši palika nopietna:

«Vai nenožēlojat, ka iekļuvāt Alūksnes slimnīcā? Galvaspilsētā būtu labāk?... Te, kaujas lauka vidū, grūti runāt par ērtībām.»

Strauts uztraucās:

«Kādēļ jūs tik nievājoši izsakāties par šejieni? Ja še nebūtu nekā, tikai jūs, arī tad pietiktu, lai visgrūtākais slimnieks izvesēļotos...»

Rasmas seju pārlidoja spilgts sārtums, kā rozā mākonītis ziedoņa debesis. Viņa nolieca galvu un klusēja.

Restorānā ieradās vēl daži apmeklētāji, galvenā kārtā izlūku vadoņi. Daži bij pazīstami arī Strautam. Pienāca sasveicināties. Vēlēja laimes un apsveica sakarā ar izvesēļošanu.

Strauts centās drīzāk no viņiem atsvabināties. Gribēja ar Rasmu izrunāties. Saprata, ka tā aizbraukt nevar.

«Vai jūs kādreiz mani ar vēl atcerēsieties, kad būšu projām?» ierunājās jaunais virsnieks.

«Protams,» vienkārši atbildēja Rasma. «Mēs taču bijām labi draugi.»

«Jums tādu draugu, bez šaubām, ļoti daudz?»

Savādā balss noskaņa... vai, varbūt, neparastais jautājums... Rasma sakustējās uz krēsla. Acis jautājoši ieurbās runātāja sejā:

«Ko jūs ar to gribat sacīt?»

Strauts apjuka un, pašam likās, nosarka.

«Neko sevišķu... Vismaz ne ļaunu... Slimnīcā tik daudz kaņavīru, kuņģi izvesēļojušies varbūt tāpat kā es, lūdz viņus atcerēties... Arī viņiem tiesības saukties par jūsu draugiem?»

Rasma kļuva ļoti nopietna:

«Tiesa, es mīlu visus mūsu kaņavīrus kā Latvijas aizstāvjus. Bet... vienā — otrā gadījumā ir arī zināma starpība.»

Strauts nespēja ilgāk klausīties:

«Kādā ziņā? Ja tik tas nav noslēpums?»

Viņam gribējās dzirdēt kaut vienu vārdu, kas apliecinātu Rasmas mīlestību. Savās saspīlētās izjūtās viņš nemanīja, neapzinājās, cik sīkumains, gandrīz smieklīgs bija kļuvis.

«Piemēram, jūs,» atbildēja Rasma. «Jūs esat kaut kas vairāk nekā citi. Maskavas Kremļa, Smolenska, Vitebska — ar bijāšanu piemin jūsu vārdu. Cars Kirills jūsu galvu vērtē augstāk par daudzām citām »

«Un vairāk nekā?» nopūtās Strauts.

«Kas gan vēl varētu būt? Jūsu brīnišķīgā atgriešanās... Pārdrošie izlūku lidojumi... partizānu gaisa flotes organizēšana?» paskaidroja Rasma. «Diemžēl, es varbūt visus jūsu nopelnus nezinu?»

Virsliecinants Strauts jutās kā izslāpis cilvēks, kuŗam ceļ priekšā lielu daudzumu dažādu dārgu ēdienu, bet liedz vienu vienīgu ūdensmalciņu.

Klusēja Strauts. Klusēja arī Rasma.

Ienāca kāds no slimnīcas jaunākiem ārstiem divu igauņu virsnieku pavadībā. Viņi bij ļoti jautri un trokšņaini. Acīmredzot, jau kaut kur alkohols viņiem gadījies ceļā.

Strauts piepildīja glāzes un mēģināja uzsākt jaunu sarunu:

«Es jūs jau agrāk pazinu... Atcerieties, par to reiz slimnīcā ieminējos, bet jūs aizliedzāt tālāk runāt...»

Rasma izklaidīgi raudzījās apkārt. Nu viņa kļuva uzmanīgāka:

«Kur? Kad?!» ziņkārīgi ievaicājas viņa.

Strauts iesāka stāstīt. Centās attēlot savas toreizējās izjūtas... Vēlākos sapņus par «daiļo nepazīstamo».

«Vai tas varētu būt!?» vairākkārt iesaucās Rasma, uzmanīgi sekodama stāstam.

Piepeši pienāca ārsts un stādījās Strautam priekšā: «Doktors Klētnieks... Vai drīkstam arī mēs pie jums piesēst?»

Strauts aprāvās pusvārdā. Viņš bij tā sautis par nevēlamo traucējumu, ka jau gribēja atbildēt ar rupjību.

Viņa vietā ierunājās Rasma. Balss skanēja nepiespiesti draudzīgi. Palika iespaids, ka viņa Klētnieku gaidījusi un tagad priecājas kā par mīlu viesi.

«Lūdzam... ļoti, ļoti lūdzam! Vediet arī savus sabiedrotos līdz! Pulciņā būs jautrāk.»

Strauta ausīs šie vārdi un neparastā laipnība skanēja kā kapu zvani. Smieklīgs un pie malas atstumts, palika viņš ar savu mīlas stāstu.

Abi igauņi izrādījās jautri puiši, kas prata smieties un smīdināt arī citus. Viņi zināja bezgalīgi daudz anekdošu par caru Kirillu un maskaviešu ģenerāļiem. Nupat atgriezušies no Pleskavas, viņi atstāstīja arī tādus interesantus sīkumus no kopīgā igauņu — latviešu partizānu kaŗagājiena, kādi vēl nebij parādījušies nevienā laikrakstā.

Virsliecinants Strauts brītiņu paklausījās. Drīz stāstījumi sāka variēties un atkārtoties. Kļuva skumji un gaŗlaicīgi. Atvadījās un devās projām, atrunādamies ar priekšā stāvošā uzdevuma izpildīšanu. Viņš bij cerējis, ka Rasma centīsies viņu atturēt un atrunāt. Protams, tas nenotika.

Vēl ilgi Strautam skanēja ausīs Rasma jautrie smieklī. Viņš bij gatavs šos smieklus nolādēt, jo tie nu piederēja citiem.

24.

«Nav vērts! Nav vērts!!» simtām reižu Strauts sev atkārtoja, grozīdamies no vieniem sāniem uz otriem un nespēdams aizmigt.

Bez šaubām, Rasma viņu ievēroja un cienīja tikai kā patriotu — varoni. Kā tādu, par ko runāja un ko apbrīnoja. Citādu jūtu viņai pret to nebija. Tas bij vairāk kā skaidrs un saprotams.

Vai tādēļ viņu vainot un dusmoties?

Jā... sākumā izlikās citādi. Bij cerības. Tagad visam krusts pāri!

Bet jo vairāk jaunais virsnieks centās nedomāt, jo neatlaidīgākas domas mājās virsū: mocīja, žņaudza, jautāja, smējās; cēla no apziņas bezdibeņiem melnas, smagas aizdomu siekstas. Pīlināja sirdī degošas nāveszāles. Drebināja izmisuma murgos...

Neapzinājās, vai bij acis aizvēris vai ne, kad jau pie gultas stāvēja uzticamais pavadonis un cīņu biedrs — seržants Caunīts.

«Virslieņanta kungs! Celieties: laiks doties uz dienvidiem!»

«Tiešām?!» vēl it kā nesaprazdams, atjautāja Strauts. «Vai mašīna jau kārtībā? Un vai nav no kapteiņa Zālīša pienākusi kāda jauna pavēle?»

«Viss sagatavots... Gribēju tikai zināt, vai lidosim divatā, vai vēl kādu ņemsim līdzi?»

«Tikai mēs abi!» gandrīz liksmi iesaucās Strauts un sāka steigšus ģērbties. «Ko domājat, vai līdz gaismai tiksīm pāri Daugavai? A?»

«Bez šaubām!» atbildēja Caunīts.

Mašīnā sēžoties, Strauts neviļus pameta skatu uz māšas Rasma logu: bija tumšs.

«Varbūt nav nemaz vēl no restorāna atgriezies?» ienāca prātā.

Kā bezdelīga, kā kaija vieglā lidmašīna gandrīz bez trokšņa atdalījās no zemes un sāka celties gaisā. Straujas vēsmas sitās sejā. Nevaldāms, tērauda važās siets, spēks rāva uz priekšu. Arvien augstāk, arvien straujāk!

Pēc ilgās slimības Strauts nu atkal jutās brīvs un vesels.

Lejā vēl pavizēja pavadītāju slepenās uguniņas. Tad sakļāvās tumsas skāvienī — noslēpumaini, baigi, tomēr vilinoši.

Lidmašīna cēlās arvien augstāk. Elpa kļuva straujāka, it kā asāka. Uznāca klepus. Gaisa trūkums kļuva ievērojami manāms.

Lidotāji uzlika īpašas maskas, kuņas bij savienotas ar skābekļa rezervuāriem. Elpošana kļuva atkal normāla.

Mašīna slīdēja uz priekšu milzīgā augstumā, izdzēstām ugunīm, gandrīz bez trokšņa. Ausīs sitās vienīgi strauja šalkoņa, kā gāju putnu baram tuvu gažām laižoties.

Pie motora nosēdās seržants Caunīts. Virslieņants Strauts pārvietojās uz kajīti, lai caur stikla sienām novērotu, kas notiek apakšā un visapkārt.

Šur tur mirdzēja spilgtas ugunis: tur bij maskaviešu nometnes, stacijas, posteņi, novērošanas punkti. Vietām blāzmoja sarkani ugunsgrēki. Vēl arvien turpinājās latvju zemes postīšana, dedzināšana.

Brīžiem mākoņos taustījās zilbalti, žilbinoši prožektoru pirksti. Lidmašīna turējās virspus augšējās padebešu kārtas, kādēļ no apakšas nebij saskatāma.

Paretam mākoņi izklīda. Strauts deva signālu. Tad Caunīts izslēdza motoru. Bez mazākā trokšņa neredzamā, gandrīz caurspīdīgā lidmašīna kā spoks turpināja traku planējošu skrējieni.

Uz mirkli ienāca prātā Rasma. Sirdī iedūrās kā ass dzelonis. Tur — klusā slimnīca ezermalā. Tur doktors Klētnieks. Še — nemiers un cīņa! Atteicieties no zemes smaguma, Strauts pratīs atteikties arī no tās personīgās laimes, ko jau no sirmās senatnes cilvēks iemācījies saukt par mīlestību.

Apakšā slīdēja tumšās mežu strīpas, pelēkās uzkalnu rindas, sniegu un ledu piebērtās ezeru acis. Augšā spulgoja neparasti lielas spilgtas zvaigznes, kā sveicinādamas, vientuļo lidotāju ceļu apgaismot gribēdamas.

Katru brīdi varēja gadīties pretī kāda ienaidnieku lidmašīna. Tad cīņa uz dzīvību vai nāvi! Neviens nezinās, kur viņi krituši, kur palikuši. Tikai pavasarī saule mierīgi balinās kaulus.

Strauts nebijās no nāves. Pēc rūgtās vilšanās Alūksnes ezera salā nāve likās īsta izredzētā, kuŗu viņš tiešām spētu iemīlēt. Par šīs līgavas uzticību nevajadzētu šaubīties.

Reiz pienākusi, savu iemīļoto apkampusi, nāve nekad vairs neatkāpsies. Viņas skūpsti ir asi kā ledus adatas un salti kā ziemeļa dvesma.

Lidotāji virzījās ātri uz priekšu. Jau sen bij pāri Zeltiņiem, Lejasciemam, Velēnai, Tīrzai. Nupat bij palaiduši gažām arī Liezeri. Devās tieši uz dienvidiem, pamezdami pa labi klusos Ērgļus, pa kreisi — skaisto Vestienu ar Gaiziņa un Bākuža kalnu pieplakušajām piramidām.

Še bija koncentrēti galvenie maskaviešu spēki. To Strauts gluži labi zināja. Vajadzēja ievērot vislielāko uzmanību. Lidmašīna atkal skrēja bez motora, it kā projām ejošo pagātņi panākt gribēdama, kā pati no sevis izbēgt traukdamās.

Viņi tomēr bij pamanīti. Maskaviešu izlūki sekoja, laizdami biedinājuma raķetes un atkārtoti signālizēdami: «Nolaisties!» «Padoties!»

Strauts sakoda zobus un ķērās atkal pats pie stūres. Sākās traka joņošana... Kuŗš kuŗu!?

Austrumos iekvēlojās purpura svītras. Ausa gaisma.

Tālu dienvidos, tikko samanāma, parādījās tumšzilā Daugavas līkumotā līnija, bet aiz tās — sniegotie Zemgales uzkalni.

Otrā daļa

1.

Latvijai draudēja jaunas briesmas. Šoreiz no jūras puses. Cerēdams vienā paņēmienā sagrābt savās rokās visas Latvijas galvenās ostas, cars Kirills bij devis rīkojumu sapulcināt pret Kurzemes un Vidzemes piekrasti ne tikai Kronštates jūras spēkus, bet arī lielāko daļu no Melnās jūras un Ziemeļu Ledus jūras flotēm.

Kaŗa kuŗus pavadīja milzīgi transporti ar pārtiku, kaŗa piederumiem un desanta armiju. Gaisā riņķoja neskaitāmi hidroaeroplāni. Gandrīz visi kaŗa kuŗi bij ierīkoti arī zemūdens braukšanai.

Milzīgo armādu aizsargāja automatiski mīnu trāleŗi, zemūdens motori, elektriski gaisa pūķi. Šie ierīkojumi darbojās paši, bez cilvēku līdzdalības, tik vadīti no admirāļa kuŗa ar sevišķu enerģijas strāvu palīdzību.

Igaunijas kaŗa flote bij paglābusies Rēveles reidā, aiz Nargenas un Vulfa salām, kā arī Mona zundā, sagatavodamās uz izmisuŗu pretī turēŗanos, lai gan, acīmredzot, maskavieŗi šoreiz nebij nodomājuŗi vērst savu triecienu pret Igauniju, bet galvenā kārtā izveda tikai demonstrāciju.

Latvijasniecīgajai kaŗa flotei nebij nekur droŗas atbalsta vietas. Labi jutās vienīgi hidroaeroplānu eskadriļas, kuŗas sakoncentrējās ap Daugavu, Gauju, Lielupi un piekrastes ezeriem, no kurienes sarīķoja pārdroŗus pretuzbrukumus maskavieŗu kaujas kuŗiem un lidmaŗīnām.

Mūsu kaŗa kuŗi bij spiesti uzturēties pa lielākai daļai zem ūdens.

Techniskās aizsardzības ierīces atradās ļoti noŗēlojamā stāvoklī. Līdz pat beidzamam brīdim neviens politiķis nebij ticējis, ka maskavieŗi iedroŗināsies pamēģināt ieņemt Latviju un Igauniju no jūras puses, riskēdami saiet nopietnā konfliktā ar Vakareiropas lielvalstīm, seviŗķi Angliju un Franciju. Tādēļ saeimā parasti nostrīķoja katru budŗeta papildinājumumu, kas bij domāts piekrastu aizsardzības paplaŗināŗšanai.

Tagad piepildījās ģenerāļa Dzilnas vārdi, kuŗus viņŗ bij teicis pēc vienas šādas saeimas sēdes:

«Redzēsim, vai suns aiz bada jau nebūs izlaidis garu, kad vilks sāks plēst mūsu jēru baru!»

Toreiz visas avīzes vēl ilgi debatēja par šo izteicienu.

Rietumeiropas lielvalstis pagaidām apmierinājās tikai ar draudoŗām notām, kam cars Kirills nepiegrieŗa nekādas vērības, zinādam, ka neviena valsts nav pienāķīgi sagatavojusies, lai varētu tūliņ uzsākt kaŗu. Bez tam šāda ieķauķšanās cīņā, bez ķaubām, radītu arī citus svarīgus sareŗģījumuŗus, kā tas notika pirms simts piecdesmit gadiem, lielajam pasaules kaŗam izceļoties.

Latvija un Igaunija nu atradās it kā ieŗķauctas starp Maskavas milzu lāķa divām briesmīgām ķetnām. Seviŗķi grūts izrādījās Latvijas stāvoklis. Savā zemē municijas fabrikas tikpat kā nemaz nedarbojās, bet jūras ceļus nu bija maskavieŗu flote galīgi aizbloķējusi, tā ka pat zemūdens kuŗi nespēja tēŗauda aizsprostojumu ķogam izsprauķties cauri.

Lietuva spītīgi ieturēja neitrālītāti, neizlaizdami nekāduŗus kaŗa transportuŗus caur savu zemi. Lietuvieŗi cerēja, ka viņiem pēc Latvijas iznīķināŗšanas varbūt izdosies izķaulēt no Kirilla I kā atlīdzību par labu uzveŗanos visu Augŗķkurzemi un Dienvidkurzemi ar Liepājas ostu, uz ko jau sen bij savus ķķatus metuŗi.

Latvijas kaŗa vadībai vajadzēja iztikt ar to mazumu kaŗa piederumu, ko saņēma paslepen caur Poliju un ko cīņās ieguva no maskavieŗiem.

Rīģas jūras līķī, uz dienvidiem no Roņķu salas, Latvijai piederēja maza vientuļā saliņa, uz kuŗas atradās bāķa, radio stacija, lidmaŗīnu baze un neliels forts jūras līķa

aizsardzībai. Turpat atradās arī slepena zemūdenslaivu osta, savienota ar saliņas apcietinājumiem.

Pavisam neparasta bij šīs saliņas vēsture!

Kad pirms vairāk nekā simts gadiem Latvija atteicās no Roņu salas Igaunijai par labu, liela daļa no latviešu tautas nebij ar to mierā.

Uz dažu sabiedrisku organizāciju ierosinājumu valdība nolēma stāties pie jaunas salas radīšanas, uz kuŗu neviens nevarētu apstrīdēt Latvijas piederības tiesības.

Domāts — darīts!

Izmeklēja Latvijas teritoriālos ūdeņos lielāku sēkli, gandrīz pašā Rīgas jūras līča vidū. Ik gadus vajadzēja tīrīt smilšu piesērējumus Daugavā, Rīgas ostā un Daugavgrīvā. Izbagarētās smiltis veda un gāza jūrā, nozīmētajā vietā, līdz radās saliņa. Pie darba lika spaidu darbos notiesātos noziedzniekus. Dažreiz izmantoja arī bezdarbniekus, kuŗiem galvaspilsētā un tuvākā apkārtnē pietrūka sabiedrisku darbu.

Visdzīvāk jaunās salas uzbēruma darbi ritēja Rīgas Ziemas ostas izbūves laikā, kad Ķīšezeru padziļināja caurmērā desmitkārtīgi, tā ka tajā varēja iebraukt vislielākie okeanu tvaikoņi. Grandiōzie darbi maksāja daudz naudas. Kad dažreiz valstij aprūka līdzekļu, paši pilsoņi ķērās pie ziedojumu vākšanas un došanas. Pat Amerikas latvieši atsūtīja vairākus miljonus dolaru pabalstam.

2.

Beveriņas forts bij savu uzdevumu labāk veicis, nekā sākumā paredzēts. Vienas dienas vietā tas bij saistījis maskaviešu Rīgas jūras līča eskadras uzmanību gandrīz piecdesmit stundas. Maskavieši bij zaudējuši arī ap trīsdesmit lielākus jūras cietokšņus; dažus transportus ar desanta kuŗaspēku un vairāk nekā piecdesmit mazākus kuŗus.

No ienaidnieka šāviņu, mīnu, torpēdu, dažādu granātu un bumbu šķēpelēm ap fortu bij uzaudzis vesels tērauda kalns, kas palīdzēja segt apcietinājumu vārīgākās vietās. Ar atlikušajiem četrdesmit vīriem kapteinis Smiltens nebūt nedomāja padoties. Gandrīz visas forta aizsardzības ierīces vēl atradās kārtībā. Tādēļ uguns pretspars neko daudz nemazinājās, jo ļaudis strādāja pārcilvēcīgiem spēkiem, apzinoties, ka agrāk vai vēlāk — nāve neizbēgama.

Par laimi — naktij uznākot — maskavieši pārtrauca uzbrukumus, atvilkās tālāk jūrā un noenkurojās uz naktsdusu. Gaisā dūca vienīgi dežūrlidmašīnas, bet pa jūru spočīgi šaudījās sargukuŗu prožektoru un signālatspīdumi.

Melno viļņu vidū pelēki vientuļa gulēja Beveriņas sala ar savu noslēpumaino fortu...

Starp maskaviešu jūrnikiem izplatījās baumas, it kā forts tādēļ spējīgs tik ilgi turēties, ka tas pa jūras dibenu savienots ar pašu Rīgu, no kurienes pa slepenu eju iespējams arvien papildināt forta garnizonu, pārtikas un municijas krājumus.

Maskaviešu lidmašīnas vairākkārt bij mēģinājušas izcelt Beveriņā desantus, bet bez panākumiem. Forta liesmumetēji un dedzinošās gāzes pāris minūšu laikā tos pārvērta pelnos...

Kaujas līdzekļu krājumi tomēr pamazām izsika. Vēl dažas stundas, un fortam neglābjami jāpadodas vai jāuzspridzinās gaisā.

Kuŗavīru spēki arī gāja uz beigām. Ventilācijas trube bija aizbīrušas jau kaujas sākumā. Elpošanai vajadzēja izlietot mākslīgi radīto skābekli. Bet apakšzemes telpās, pateicoties saspiestībai un caurvēja trūķumam, arvien vairāk attīstījās slāpekļis un citas kaitīgas gāzes.

Ļaudis smaka nost vārda tiešā nozīmē. Arī karstums bij neizturams.

Diviem artileristiem sāka plūst asinis pa muti un degunu. Pēc dažām minūtēm viņi jau bij miruši. Kādiem pieciem bij pārplīsušas ausu bungu plēvītes... Aiz nervu pārspīlējuma trīs kareivji zaudēja prātu un sāka plosīties, tā ka viņus vajadzēja sasiet...

Pilnīgi kaujasspējīgi bij atlikušie vairs tikai divdesmit seši vīri, kad ap divpadsmitiem naktī ieradās divas zemūdens laivas no Daugavgrīvas.

Izmantojot kaujas apklusumu, laivās pārvietojās viss atlikušais forta garnizons. Līdzī paņēma arī slimos, ievainotos un mirušos. Tāpat — svarīgākos dokumentus, naudu un saimniecības grāmatas.

Kad otrā rītā maskaviešu admirālis Berezovskis pavēlēja par katru cenu ieņemt salu un kuģi iesāka uzbrukumu, forts vairs neatbildēja.

Trīskrāsainiem karogiem plīvojot un mūzikai spēlējot «Dievs, sargi ķeizaru!» — simtiem laivu devās uz Beveriņu. Ziņkārības dzīti, līdzī brauca arī daudzi eskadras augstākie virsnieki, lai pārliecinātos, kas īsti noticis ar forta aizstāvjiem un kā šisniecīgais apcietinājums ierīkots, ja spēja tik ilgi turēties.

Salai tuvojoties, maskavieši cerēja, ka fortā pacelsies balts padošanās karogs, bet viss palika tukšs un kluss. Visā salā neatradās vairs nevienas dzīvas būtnes. Pat krūmi un zāle bij nodeguši.

Iepriecināts par uzvaru, admirālis Berezovskis nolēma šīnī dienā jaunas operācijas neuzsākt, bet sarīkot salā desanta kaŗaspēka parādi. Malā izcēla ap 6000 vīrus. Sapieŗiem pavēlēja pacelt fortā Maskavijas karogu un bez kavēšanās stāties pie apcietinājumu apakšzemes ieeju uzmeķlēšanas un iztīŗšanas, lai pārliecinātos, vai tur vēl nav paslēpies kāds dzīvs, stūrgalvīgs latvietis.

Berezovskis nebī klūdījies. Fortā tiešām vēl atradās viens dzīvs cilvēks — kapteinis Smiltens. Ne ar lūŗšanām, nedz draudīem neizdevās viņu pierunāt doties līdz ar citīem saviem kaŗavīŗiem uz cietzemi. Abas zemūdens laivas aizbrauca, paņemdamas no kapteiņa Smiltēna līdzī tikai divas vēstules.

Palicis viens, forta komandants ķērās pie sprīdzīnāmo kontaktu savīenošanas, kādī bīj ierīkoti ne tikai apcietinājumos, bet arī ostā un ŗur tur pa visu salu. Tas bīj beīdzamais darbs, ko viņš varēja darīt.

Kapteinis Smiltens palīka līdz pēdējam elpas vīlcīenam uztīcīgs savam zvērestam — solījumam: īenaidnīekam atdot salu tikai tad, kad ŗis klūmīgais solis būs īzpirkts ar vīslīelāko upurī, t. ī., — paŗa dzīvību.

Kad nu vīsa maskavīŗu mīlzīgā eskadra bīj puŗķojusīes daudzkrāsainu karogu vīrknēm, kad, simtkāŗtīgam salūtam nodīmdot un mūzikai spēlējot, augsta masta galā fortā pacēlās cara Kīrilla monarhījas līelais standarts ... un kad admirālis Berezovskis, spoŗas svītas pavadībā, lepni apstaīgāja cēlās maskavīŗu kaŗaspēka rīndas, bet vīsapķāŗt darbojās vairāķī kīnofōnografī, lai uz mūŗīģīem laīķīem ŗo momentu atzīmētu vēsturē, — kapteinis Smiltens nosķūpstīja mātes un līgavas ģīmetnes, uzlīka parādes cepurī galvā un devās uz kontaktu centrāli. Staltī nostājīes pret Latvījas nacionālo karogu, jaunais varonis lēnī cēla roku pie līktenīgās podzīņas, bet lūpas ķukstēja: «Dievs, svētī Latvīju!»

Tanī paŗā acumīrklī notīka kaut kas neapraķstāms! Vīsa Beverīņas sala sakustējās savos pamatos un uzlīdoja gaisā. Ostā novīetotī un piekrasteī tuvāķ piebrauktie kuģī apsvīedās uz mutes un sadrupa. Mīlzīgs vīlnis norāva pārējos no enkuriem un aiznesa tālu jūrā. Drausmīgās eksplozījas troksnis bīj dzīrdams ne tikai Ārensburgā, Pērnavā un Rīgā, bet pat Jelgavā, Cēsīs, Valmīerā un Ventspīlī.

Kāds maskavīŗu eskadras vīrsnīeks, mīnētās katastrofas aculīecīnīeks, vēlāķ snīedza sekoŗu apraķstu:

«Pār Rīgas jūras līci uzausa skaidrs rīts. Termometrs rādīja trīs gradus zem nulles. Izņemot sīkus vižņus, jūrā ledu neredzēja. Uz admirāļa pavēli saposāties parādes mundiešos, jo visas zīmes rādīja, ka sala un Beveriņas forts padevušies.

Visi bijām pacilātā garastāvoklī: vēlējām viens otram laimes un rēķinājām, pēc cik stundām iebruksim Daugavas grīvā.

Atrados kā vecākais dežūras virsnieks uz kaujas kuģa «Sokol», kādēļ ar skaudību pavadīju savus citus kolēģus, kuņģi devās apskatīt salu un fortu, kā arī piedalīties kara spēka parādē.

Svinību sākums bij nolikts pulksten četrpadsmitos. Sāka celties neliels ziemeļrietumu vējš. Kļuva vēsāk. Tas tomēr svētku sajūsmu nespēja mazināt. Spēlēja mūzika. Plīvoja karogi. Visu kuģu tālskati bija vērsti uz salu, kur maršēja desanta kara spēka kolonnas.

Malā piebrauca arī eskadras komandiera greznā motorjahta. Gaisā griezās un virpuļoja vismaz pāris simts lidmašīnu, kaisīdamas krāsainas papīra bumbas, kas, saulē laistīdamās, lēnām slīdēja lejup...

No Maskavas un Pēterpils sāka jau pienākt apsveikšanas telegrammas par iegūto uzvaru. Arī mēs paši bijām pārliecināti, ka pēc Beveriņas krišanas tālākas sekmes pilnīgi nodrošinātas. Salas ieņemšanu uzskatījām ne tikai kā stratēģisku soli, bet arī kā prestiža jautājumu Pretējā gadījumā mēs varbūt būtu mierīgi stūrējuši tai garām.

Taisni pulksten četrpadsmitos un piecpadsmit minūtēs uz forta jaunuzstādītā mastā sāka pacelties Maskavijas karogs. No admirāļa kuģa atskanēja pirmais salūts..

Tanī pašā acumirkļī visa sala ietinās melnpelēkā dūmu mākonī. Vietvietām izšāvās asins sarkanas liesmu strūklas. Gaisa saviņojums bij tik spēcīgs, ka es uz dažiem acumirkļiem zaudēju samaņu un nokritu komandas tiltiņā — garšļaukus uz grīdas.

Kad atjēdzos un piecēlos, pirmā sajūta bij, it kā vētras laikā atrodoties lidmašīnā. Kuģi šūpoja milzīgas bangas, lai gan vēju nejuta. Pametot acis uz salas pusi, aiz pārsteiguma tikko neiekliedzos. Nebij vairs nedz Beveriņas, nedz forta. Šur tur virs viļņiem rēgojās tikai laivu atliekas un nelieli, tikko samanāmi smilšu sēkļi.

Briesmīgā eksplozija bij iznīcinājusi nevien skaisto saliņu, bet arī admirāli Berezovski ar eskadras augstāko komandējošo sastāvu un vairāk nekā sešus tūkstošus labākā desanta kara spēka. Notriektas bija zemē un salauztas gandrīz visas tuvumā planējošās lidmašīnas; iznīcinātas simtiem laivu un mazākie kuģi...

Eskadra atradās tādā stāvoklī, ka nebij vairs ko domāt par uzbrukuma turpināšanu Rīgas virzienā. Mēs bijām zaudējuši gandrīz sešdesmit procentus no sava tehniskā un cilvēku sastāva...»

Uzupurēdams sevi, kapteinis Smiltens bij glābis galvaspilsētu no draudošām briesmām. Visas pasaules avīzes daudzina šo varoņdarbu!

Maskaviešu eskadras atliekas gan vēl parādījās Daugavgrīvas tuvumā, bet nopietnu kauju neuzsāka, jo latvieši izsūtīja pretī savas lidmašīnas un zemūdenslaivas. Bez tam krasta baterijas laida darbā automatiskos iznīcinātājus, kuņu virzienu un darbību vadīja no Mangaļsalas un Bolderājas ar sevišķu aparātu palīdzību.

No pirmās un lielākās maskaviešu eskadras galu galā pievienojās otrajai un trešajai eskadrai vairs tikai nožēlojamās paliekas.

Otrā eskadra bij vērsta pret Ventspili, bet trešā — pret Liepāju.

Tanī pašā laikā cars Kirills pavēlēja sastādīt jaunu eskadru no Igaunijas ūdeņos izkaisītiem kuģiem, lai laistu to darbā, kad Liepāja un Ventspils jau būs ieņemtas un arī Rīgas jūras līcī vairs nebūs nekādu nopietnu šķēršļu.

Tomēr iznāca pavisam otrādi.

Latvijas kara vadība izmantoja šo starplaiku savā labā. Gandrīz visas jūras lidmašīnas un ostas aizsardzības ierīces vislielākā ātrumā pārsveda no Daugavgrīvas uz Lejaskurzemi, tā gandrīz dubultojot Ventspils un Liepājas ostu garnizonus.

3.

Lai latvieši nedabūtu atjēgties un koncentrēt spēkus vienā vietā, cars Kirills pavēlēja uzbrukt abām Lejaskurzemes lielajām ostas pilsētām vienā un tanī pašā laikā.

Neraugoties uz starptautiskiem noteikumiem par mierīgu, neapbruņotu pilsētu taupīšanu kara laikā, maskaviešu gaisa eskadras ievadīja tālākos posta darbus ar Liepājas un Ventspils nežēlīgu bombardēšanu — dedzinošām un smacējošām bumbām...

Skaistās pilsētas pa daļai pārvērtās par drupu kaudzēm. Daudzi simti iedzīvotāju dabūja galu, jo nebij paspējuši noslēpties aizsargu katakombās vai izklīst ārpus pilsētām.

Stipri cieta arī ostu ierīkojumi, doki, darbnīcas, elevātori, fabrikas; tāpat — ostās paslēpušies kuģi.

Neaprakstāmā pānikā iedzīvotāji pameta savas mājas un bēga, glābdami kailas dzīvības. Šur tur pacēlās dūmu stabi un liesmu mēles: sāka plosīties ugunsgrēki.

Ventspils nebij nekad domāta kā kara osta vai cietoksnis. Mierīgi un atklāti viņa pie Ventas ietekas cēla pret debesīm savus torņus un skursteņus. Tikpat mierīgi līgojās daudzo kuģu mastu mežs. Caur šejieni plūda neskaitāmas austrumu un rietumu bagātības. Desmitiem tūkstošiem čaklu roku ik dienas ar prieku darīja savu ierasto darbu. Pat uzņēmītais karš nebij paspējis galīgi apklusināt Ventspils tirdzniecības un rūpniecības straujos sirdspukstus.

Nu visu to pārtrauca uguns, posts un nāve. Cara Kirilla godkārtīgā iegriba iznīcināja latvju tautas mieru, labklājību.

Pie tumšzila apvāršņa parādījās pelēki tērauda milzeņi. Gaisā zumēja neskaitāmu propelleru nāves simfonijs, likdama šausmās nodrebēt katrai sirdij, sastindzinādama asinis dzīslās... Likās, no Ventspils nepaliks vairs akmens uz akmeņa.

Pie debesīm pacēlās liesmains, zibensveidīgs maskaviešu signāls:

«Padoties!...»

Atbildes nebija. Pilsēta izskatījās kā izmirusi. Ja ne iz skursteņiem kūpošie dūmu mākonīši, — varētu domāt, ka no Ventspils izbēguši visi iedzīvotāji, pamezdami pilsētu savam liktenim.

Tad atskanēja pirmie, vareniem pērkona grāvieniem līdzīgie sprādzieni. Lidmašīnas meta bumbas. No maskaviešu eskadras, smagi rēkdamas, lidoja milzīgas granātas, sašķeldamas visu, kas gadījās ceļā.

Pēc piecām minūtēm iestājās klusums un no jauna atkārtojās signāls:

«Tūliņ padoties!!...»

Arī šoreiz nebija nekādas atbildes.

Acīmredzot maskavieši zaudēja pacietību. Viņu kuģi pilnā sparā tuvojās ostai. No lielajiem jūras milzeņiem atdalījās simtiem laivu, izvirzīdamās kuģiem pa priekšu. Lidmašīnas slīdēja arvien zemāk. Dažas mēģināja nolaisties ostas laukumā. Palika iespaids, ka latvieši atmetuši visas domas par iespējamo pretošanos.

Pirmās maskaviešu laivas jau bij sasniegušas ostas ieeju. Visa milzīgā maskaviešu kaujas eskadra bij redzama kā uz delnas. Pirmās divas lidmašīnas noietās tirgus laukumā.

Joprojām Ventspilī neredzēja nevienas dzīvas dvēseles. Nesakustējās pat neviens logu aizkars...

Piepeši notika kaut kas negaidīts, neparasts. No visām malām pacēlās ugunskrustiem rotātās latvju kaujas lidmašīnas un bez kavēšanās metās maskaviešu mašīnām pretī. Pāris minūšu laikā gaisā izcēlās tāds juceklis, ka neviens nevarēja pateikt, kuŗa puse ņems virsroku.

Tanī pašā acumirkli no ostas iznira vairākas nelielas, pelēku metālu segtas laiviņas. Viņas sadalījās mazās grupiņās un milzīgā ātrumā tuvojās maskaviešu eskadrai.

Maskavieši atklāja nāvīgu uguni. Dažas laiviņas eksplodēja ar milzīgu troksni, uzšķiezdamas gaisā veselas ūdensstrūklas. Pārējās tomēr neapstājās. Mierīgi, sistēmātiski tās izvēlējās katra kādu maskaviešu kuģi un brauca taisni virsū. Kuŗam jūras milzenim piedūrās, tas ietinās dūmu mākonī. Atskanēja dobji grāvieni, izbirdinādami pilsētā visas logu rūtis. Kad dūmi izklīda, virs ūdens rēgojās vairs tikai nogrimušo maskaviešu kuģu mastu gali.

Latvieši arī šē laida darbā automatiskos iznīcinātājus, kuŗus vadīja no krasta paslēptuvēm.

Neaizkarti palikušie kuģi lielā steigā atkāpās jūrā un atklāja uz pilsētu nesaudzīgu uguni.

Latviešiem, diemžēl, šē nebij gandrīz nekādas artilērijas. Arī maskaviešu lidmašīnas izrādījās pārākumā.

Drošsirdīgi ienaidniekam pretī stājās tikai divi nelieli latvju kaujas kuģi un trīs zemūdens laivas. Pēdējās bij stipri novecojuša tipa, tādēl drīz dabūja smagus bojājumus. Abi kaujas kuģi sašauti nogrima. Zemūdens laivas uzņēma kuģu komandas un devās projām.

Izlietojuši visus savus iespējamus tehnikas pretī turēšanās līdzekļus, ventspilnieki sāka pagurt. Griezās pēc palīdzības pie liepājniekiem, — saņēma atbildi:

«Nevaram. Pašiem uzbrūk.»

Ziņoja uz Rīgu virspavēlnieka stābam:

«Ienaidnieks gatavojas ieņemt Ventspili. Nespējam vairs ilgāk turēties. Glābiet!...

Ģenerālis Dzilna atbildēja:

«Turieties līdz beidzamai iespējamībai. Ja nav vairs citas izejas, ielaidiet ienaidnieku pilsētā un uzsāciet partizānu karu!...»

Tā arī notika.

Ap saules rietu Ventspils jau atradās maskaviešu rokās. Visi ieročus nest spējīgie pilsoņi atstāja pilsētu un paslēpās apkārtējos mežos. Cik iespējams, izveda arī ieročus un citus kaujas līdzekļus. Tāpat — valsts bankas nodaļu un dažas svarīgākās valdības iestādes.

Nakts pagāja samērā klusi un mierīgi.

Otrā rītā uz ielu stūriem parādījās oficiāli paziņojumi ar komandējošā admirāļa Znamenska parakstu par Ventspils atkalpievienošanu Maskavas valstij.

Ap pulksten vienpadsmitiem pabeidza desanta kuŗaspēka izcelšanu. Mājiņašniekiem pavēlēja izpušķot savus namus ar Maskavas valsts karogiem. No kuģiem atveda lielu daudzumu cara Kirilla ģimētnes, kuŗas piespiedu kārtā vajadzēja iegādāties tirgotājiem, amatniekiem, kantoŗu īpašniekiem, lai izgreznotu telpas un skatlogus.

Sarīkoja arī kuŗaspēka parādi ar karogiem, mūziku, salūtu šāvieniem. Nolasīja cara Kirilla pateicības telegrammu «varonīgajiem Ventspils iekuŗotājiem un Maskavas varas atjaunotājiem pie Baltijas jūras...»

Latviešu iedzīvotāji bij tik apzinīgi, ka neviens neizgāja uz parādi. Pat pilsētas valde un padome pieklājīgi atraidīja admirāļa Znamenska ielūgumu. Parādījās tikai niecīga grupiņa ārzemnieku, kuŗi simpatizēja maskaviešiem un viņu panākumiem. Vairums tomēr neticēja, ka maskaviešiem izdosies tik viegli Ventspilī noturēties.

* * *

Tanī pašā laikā pie Liepājas norisinājās sekoši notikumi.

Milzīgā puslokā maskavieši tuvojās pilsētai. Kamēr lidmašīnas izlūkoja apkārtni un galvenie eskadras spēki turējās prāvā attālumā, uz priekšu izvirzījās zemūdens laivas un aizžogojumu postītāji — apakšūdens trāleņi ar dažādiem automatiskiem pierīkojumiem, kā mīnu paralizētājiem, dziļuma noteicējiem, torpēdu uztvērējiem.

Bez kavēšanas liepājnieki uzsāka aktīvu pretcīņu.

No Rīgas atvestie apakšzemes tanki jau priekšlaikā bij nomīnējuši visu Liepājas ārējo un iekšējo reidu, novietodami dažus metrus zem jūras dibena spēcīgus spridzināmo vielu lādījumus un savienodami tos elektriskiem vadiem ar fortiem.

Maskaviešiem par to nebij ne jausmas; viņi vispār še necerēja sastapties ar apakšzemes tankiem.

Nepatīkamus pārsteigumus ienaidnieku lidmašīnām bez tam sagādāja divi aizsargu ventilātori, no kuŗiem viens sedza pašu pilsētu, otrs — kaŗa ostu un fabriku rajonu. Maskavieši tomēr neatlaidās. Pazaudējuši dažus desmitus vieglo kaujas lidmašīnu, viņi raidīja uz Liepāju milzīgos gaisa kreiserus. Eskadras komandieris un līdz ar to visas šīs ekspedīcijas pavēlnieks admirālis Kolosovs neticēja, ka samērā niecīgie Liepājas ventilātori spēs apgāzt tik spēcīgas mašīnas. Viņš cerēja ar dažiem veikliem manevriem nomest uz gaisa bezdibeņu radītājiem lielāku vairumu spridzināmās vielas un iznīcināt tos līdz pamatiem.

Izmantojot labvēlīgo rietumu vēju, daļa maskaviešu kuģu aizsedzās ar dūmu plīvuriem, pienāca gluži tuvu un izlaida nāvējošas gāzes, no kuŗām aizgāja bojā ne tikai visa dzīvā radība, zāle, koki, bet arī aizdegās daži ostā esošie kuģi, piekrastes noliktavas un citas tuvākās ēkas.

Liepājas apcietinātā rajona pavēlnieks ģenerālis Auziņš to bija paredzējis. Viņš pavēlēja izlaist pāris desmit balonus ar īpašu pretlīdzekli, kas paralizēja gāzes iespaidu: apskurbušie cilvēki atdabūja samaņu; novītušie koki un stādi atdzīvojās. Izcēlušies ugunsgrēki apdzisa it kā paši no sevis.

Tanī pašā laikā krasta baterijas bez žēlastības vērsa krusta uguni pret jūru, iznīcinādamas gāzes šķiedējus kuģus. Mūsu lidmašīnas veda sīvu divkauju ar maskaviešu gaisa eskadru, dzīdamas ienaidniekus ventilātoru radītos gaisa bezdibeņos. Lielākā daļa maskaviešu ekspedīcijas lidotāju dabūja bēdīgu galu...

Ieguvušas neapšaubāmu rīcības brīvību, latvju lidmašīnas lielā pārdrošībā devās uz jūru, uzsākdamas ienaidnieka flotes bombardēšanu. Gan daudzas nogāzās dzelmē, ķertās no maskaviešu labi mērķētās uguns. Ienaidnieka flotes zaudējumi bij tomēr nesamērojami lielāki.

Pēc noteikta laika mūsu lidmašīnas atvilkās uz cietzemi; viena pēc otras aplkusa krasta baterijas; bij velti izmēģinājušies pieklūt ienaidnieka eskadrai no Daugavgrīvas atvestie automatiskie iznīcinātāji...

Palika iespaids, ka latviešu spēki sāk pagurt: ka izbeigušies visi aizstāvēšanās līdzekļi un drīz liepājnieki būs spiesti pacelt balto padošanās karogu...

Admirālis Kolosovs ļāvās piemānīties. Viņš deva rīkojumu visai eskadrai sakopoties abos reidos un sagatavot desanta laivas.

Jau maskavieši sāka vēlēt viens otram laimes. Bij sagatavota nosūtīšanai skaistos vārdos sastādīta telegramma par Liepājas ieņemšanu. Nevienam vairs nebij šaubu, ka arī šejienes notikumu tālākā attīstība būs gluži līdzīga Ventspils notikumiem.

Tikai ģenerāļa Auziņa stābā valdīja priecīgs uzbudinājums. Viss norisinājās uz mata, kā kaujas pavēlē bij paredzēts. No maskaviešu puses ar lielu bravūru uzsāktā «kaņaspēle» tuvojās savam loģiskam galam. Stāba priekšnieks pulkvedis Aluts turēja sekunžu mērītāju rokās. Viņam blakus stāvēja operatīvais adjutants ar bezdrāts telefona klausāmo radziņu pie auss.

«Beidzami divi maskaviešu kaujas kuģi ienāk reidā. Tālu jūrā redzami seši sargu kuģi un dažas zemūdens laivas...» atkātoja viņš dzirdēto, uzsverdams katru vārdu.

Visu klātesošo skati jautājoši vērsās uz ģenerāli Auziņu.

«Vai pavēlēsiet?...» paklusu ierunājās pulkvedis Aluts.

«Vari,» mierīgi, noteikti atskanēja ģenerāļa Auziņa balss.

Stāba priekšnieks paņēma telefona trubiņu:

«Hallo! Jūs klausāties? Ir kontakts?... Strāva darbojas? Labi. Viens, divi, trīs — savienot!...»

Uz vienu momentu iestājās neparasts klusums. Tad iedrebējās zeme visos savos pamatos — vēl un vēlreiz!

It kā strauju roku grūstas, līdz galam atsprāga durvis vaļā. No griestiem lidoja lejup krāsas drumsļas. Kaut kur augšā stinkšķēdams izbira logs... Apakšzemes grūdieni ilga dažas sekundes, tad apklusā tikpat piepeši, kā bij iesākušies.

Augšā, stāba novērošanas tornītī, sēdēja dežurējošais virsnieks ar savu palīgu un telefonistu. Binokļus pie acīm pielikuši, viņi vēroja, kā reidos aizgāja bojā skaistā maskaviešu eskadra. Katram mīnas sprādzienam sekoja grandiozs ūdens un dubļu stabs, it kā milzu valzivis tur būtu uzsākušas mežonīgas rotaļas...

Katastrofai beidzoties, piepeši parādījās mūsu zemūdens laivas, kuņas veicīgi uzlasīja slīkstošos maskaviešu kuģu ļaudis un desanta kaņaspēku.

Kauja bij galā ar pilnīgu uzvaru mūsu pusē. Liepājnieki kļuva cauri ar bailēm un samērā necīgiem zaudējumiem.

Maskaviešu eskadras atliekas pagriezās un bēga lielā steigā, pavadītas no mūsu lidmašīnu bumbām.

Saņēmis ziņojumu par labvēlīgo kaujas iznākumu pie Liepājas, virspavēlnieka stāba priekšnieks, neko daudz nedomādams, pavēlēja nosūtīt sekošu atbildes telegrammu:

«Ģenerālim Auziņam. Latvju tauta pateicas Jums un visiem Jūsu kaņavīriem par ienaidnieka satriekšanu. Pavēlu triju dienu laikā iztīrīt Ventspili! Ģenerālis Dzilna.»

Ģenerālis Auziņš bez kavēšanās stājās pie pavēles izpildīšanas.

Savācis izklīdētos latvju jūras spēkus un gaisa kuģu eskadru, viņš apvienojās ar partizāniem, Ventspils «vanagiem» un aizsargiem.

Saņemot ziņas par savējo patriekšanu pie Beveriņas salas un Liepājas un redzot, ka latvieši viņus sāk jau ielenkt no zemes, jūras un gaisa, — maskaviešu desanta korpuss pēc īsas, niknas cīņas padevās ģenerāļa Auziņa kaņaspēkam pilnā sastāvā.

4.

Vēsts par maskaviešu neveiksmēm Baltijas jūrā izplatījās zibens ātrumā pa visu pasauli. Krievu kaņas flote vairs nebij spējīga izvest sistematisku blokādi gar Latvijas piekrasti.

Latvijas bruņotie jūras spēki pavairojās divkārtīgi ar maskaviešiem atņemtiem kaujas kuģiem... Mūsējo rokās krita arī laba tiesa lietošanai derīgu aeroplānu un hidroaeroplānu.

Baltijas jūras dienvidu daļā atkal atjaunojās tirdzniecības kuģu braucieni. No ārzemēm netraucēti pienāca transporti ar iztrūkstošiem kara piederumiem un citām nepieciešamām precēm. Neparasti augsti saskrūvētās kuģu fraktis krita.

Saskaitot kopā Latvijas un Igaunijas pašreizējos jūras bruņotos spēkus un salīdzinot ar cara Kirilla flotes atliekām, pārsvars bez šaubām bij jau sabiedroto pusē. Pat nelietpratējam nevarēja vairs būt šaubu, ka tuvākā nākotnē maskaviešiem nav nekādu cerību vēl gūt panākumus uz jūras.

Latvijas kara vadība izmantoja labvēlīgo stāvokli, pārsviezdama visus atbrīvotos sauszemes un gaisa spēkus no jūrmalas uz austrumu fronti. Pēdējais apstāklis radīja iespējamību domāt par izšķirošā pretuzbrukuma uzsākšanu.

Armijas virspavēlnieka stābā neviens vairs nešaubījās par kara labvēlīgu iznākumu Latvijai un Igaunijai. Tikai cīņu ilgumu vēl bij grūti noteikt.

Sakarā ar pēdējiem notikumiem Lietuvas ārējās politikas virziens bij krasi mainījies. Maskavijai simpatizējošie laikraksti draudēja apstāties lasītāju trūkuma dēļ.

Turpretī pretējā virziena avīzes ievietoja plašus, jūsmīgus aprakstus par latviešu uzvarām. Ilustrētajos Kauņas žurnālos parādījās pat attiecīgas ilustrācijas, kā, piemēram: «Maskavijas I eskadras katastrofa pie Beveriņas salas», «Latvieši iznīcina maskaviešu eskadru Liepājas reidā», «Maskaviešu desanta korpuss Ventspilī padodas ģenerāļa Auziņa kaŗaspēkam»...

Latvijas ģenerālstābs apmainījās sirsnīgiem apsveikumiem ar Igaunijas ģenerālstābu. Ne mazāk draudzīgs apsveikums viņiem abiem pienāca no Lietuvas galvenā stāba, novēlot arī turpmāk vislabākās sekmes!

Lietuvas ārlietu ministrija ievietoja visās savās avīzēs oficiālu atsaukumu, ka Lietuva nekad nav domājusi par Liepājas aneksiju un Augškurzemes pievienošanu Lietuvas republikai. Ja tādas baumas parādījušās atklātībā, tad tas, bez šaubām, abu brāļu tautu ienaidnieku ļaunprātīgs musināšanas darbs.

Latvijas politiķi un diplomāti pagaidām izturējās nogaidoši.

Bet Lietuva gāja vēl tālāk. Rīgā ieradās īpašs sūtnis, kuŗš atveda augstākos Lietuvas kara ordeņus ģenerālvirsaitim Vaivaram, ģenerāļiem Dzīlnam un Auziņam; pulkvedim Alutam, kā arī daudziem citiem virsniekiem un kareivjiem, kuŗi bij izrādījuši sevišķu varonību Ventspils, Liepājas un Beveriņas kaujās. Sūtnis apmeklēja arī kapteiņa Smiltena māti un līgavu, nododams netaisnīgo nodomāto ordeni un izteikdams noskumušajam sievietēm dziļu līdzjūtību.

Redzēdams, ka svaru kausi sāk svērties uz pretējo pusi, cars Kirills piesūtīja Kauņas valdībai draudošu notu, aizrādīdams: ja Lietuva turpinās arī joprojām izrādīt tik uzkrītošas simpatijas Maskavijas ienaidniecēm — Latvijai un Igaunijai, Maskavas valdība būs spiesta pārtraukt diplomātiskus sakarus! Bet, ja arī tas nelīdzēs, Maskavijas kaŗaspēks paturēs sev pilnīgu rīcības brīvību attiecībā uz Lietuvas robežām un teritoriju.

Tā bij pavisam skaidra valoda. Lietuvai atlikās viens no diviem: turpināt uzsāktu tuvināšanos ziemeļu sabiedrotām, pieteicot Krievijai kaŗu vai pilnīgi pārtraukt draudzību ar Latviju un Igauniju un atklāti — visas pasaules priekšā — nostāties cara Kirilla pusē, solidārizējoties ar viņa neprātīgi uzsākto asins izliešanu.

Kā nesen Igaunijā, tā arī tagad Lietuvā jautājumu izšķīra ne valdība, bet pati tauta, sarīkodama Kauņā grandiozas manifestācijas maskaviešu flotes iznīcināšanai par godu. Milzīgi ļaužu bari ielēnca Latvijas sūtniecības namu, un, kad sūtnis parādījās

pie vaļējā loga, — gaviles negribēja rīties. Tikpat sirsnīgi sumināja arī Igaunijas sūtni.

Turpretī Maskavijas sūtniecības priekšā sarīkoja naidīgu demonstrāciju ar paceltām mēžāmām slotām rokās... Tam vajadzēja nozīmēt, ka leišu tauta gatava vajadzības gadījumā ar slotu izslaucīt no savas zemes visus ienaidniekus!

Leišu tautas aktivitāte parādījās arī citādā veidā. Brīvprātīgie strēlnieki — šauļi — veseliem pulciņiem saka slepeni pāriet Latvijas robežu un pievienoties Zemgales un Augškurzemes partizāniem.

Tad uz Kauņu slepeni devās Latvijas ārlietu ministra biedrs Pliens. Kā komisijas locekļi viņam līdzī brauca ārlietu ministrijas juriskonsults un divi ģenerālstāba virsnieki; bez tam vēl — trīs saeimas deputāti. Viņiem bij piešķirtas ļoti plašas pilnvaras.

Sarunas varbūt būtu ieilgušas garumā, ja ne paši maskavieši. Proti, kāda lidmašīnu nodaļa aiz pārpratuma bij sākusi bombardēt Rakišku pilsētiņu, noturēdama to par Latvijai piederošo Subati.

Jau nākošajā dienā radio nesa ziņu pār zemēm, pār jūrām, ka arī Lietuvas republika pieteikusi Maskavijai karu sabiedrībā ar Latviju un Igauniju.

Ar to bij iesācies asiņainā kara trešais cēliens.

5.

Pārlidojot no Ziemeļvidzemes uz Augškurzemi, virsleitnantam Strautam nebij noteikta ceļamērķa. Viņam galvenā kārtā vajadzēja sacelt uz partizānu karu Augškurzemes iedzīvotājus.

Maskaviešu rokās faktiski atradās gandrīz visa Zemgale. Kādēļ viņi necentās ieņemt Jelgavu, palika nesaprotams. Jādomā — tas notika tādēļ, ka Jelgavā nebij iespējams ierīkot atbalsta punktu pārāk zemās, atklātās vietas dēļ.

Pateicoties lielpilsētas Rīgas tuvumam. Jelgavas attīstība stāvēja uz vietas. Nebij tur nekādu ievērojamu fabriku. nedz noliktavu, kas varētu pievilkt ienaidnieku uzmanību.

Arī stratēģiskā ziņā Jelgava bij zaudējusi savu agrāko nozīmi kā ievērojams ceļu mezgls, kopš no Liepājas bij uzbūvēts dzelzceļš, kuŗa līnija gāja pār Lielupi pie Kalnciema.

Tādēļ gluži dabīgi, ka Latvijas kara vadība varbūt būtu Jelgavu atdevusi maskaviešiem uz kādu laiku, ja pēdējie būtu šinī virzienā uzbrukuši lieliem spēkiem. Par laimi cara Kirilla gaisa eskadra apmierinājās tikai ar bumbu nomešanu uz tiltiem un fabrikām, kā arī vietējo kazarmu un vēsturiskās pils bombardēšanu, ko sekmīgi aizstāvēja mūsu artilērija, automatiskās gaisa torpēdas un nedaudzās garnizona lidmašīnas.

Kājnieku kaŗaspēks tieši līdz šejieni vēl nebij atvirzījies. Katrs maskaviešu mēģinājums izbeidzās bezsekmīgi, ar lieliem pametumiem uzbrucēju pusē. Latvieši šē laida darbā pašiem maskaviešiem atņemtās bruņotās mašīnas, liesmumetējus, apakšzemes tankus.

Maskaviešiem izdevās ieņemt tikai Jaunjelgavu, Vecmuižu, Bausku, Baldoni un citas nenoīmīgākas vietas Zemgalē.

Kamēr lielas cīņas norisinājās Vidzemē un ap Rīgu; kamēr maskaviešu kara flote ar vienu triecienu gribēja ieņemt visas Latvijas ievērojamākās ostas pilsētas, — Zemgalē valdīja samērā klusums. Cars Kirills laikam bij aprēķinājis: ja kritīs Rīga, Liepāja un citas ievērojamākās apcietinātās vietas; ja visa Latgale, lielākā daļa

Vidzemes un Lejaskurzeme atradīsies maskaviešu rokās, — Zemgale būs spiesta bez tālākiem iebildumiem padoties savam liktenim.

Tāds bij stāvoklis, kad virsleitnants Strauts nonāca Augškurzemē.

Šur tur gan darbojās retas partizānu nodaļas, bet tās bij vāji organizētas, vēl vājāk apbruņotas un apgādātas. Še trūka tādu enerģisku vadoņu, kādi Rietumlatgalē un Ziemeļvidzernē bij kapteinis Zālīts, virsleitnants Purvgals, Bricums un citi.

Ar noteiktas organizācijas trūkumu varēja izskaidrot arī ne visai laipno leišu izturēšanos, kuŗi pirmajā laikā ne tikai nepabalstīja latviešus, bet gan centās visādi kaitēt, apcietinot un atbruņojot tos latvju kaŗavīrus, kuŗi nejauši vai maskaviešu vajāti pārgāja Lietuvas robežu.

Izbēdzis no saviem vajātājiem, virsleitnants Strauts nolaidās kaut kur meža izcirtumā, netālu no Sunākstes. Tālāk lidot neuzdrošinājās, jo ausa gaisma, bet zeme bij ienaidnieku pilna. Vajadzēja būt visai uzmanīgiem.

Apslēpuši mašīnu skujās un žagaros, virsleitnants Strauts un seržants Caunīts pārgērbās par malkas cirtējiem, aizbāza cirvjus aiz jostām un devās ceļā.

Pieturējās mērens sals — ap pieci, seši gradi. Sniegs nebij visai dziļš, kādēļ iešanu nekavēja. Nosarmojušie koki stāvēja cēli un mierīgi. Likās — tie sastinguši un kaut ko gaida vai uzmanīgi klausās.

Ne vismazākais troksnītis netraucēja rīta klusumu. Zemā, saltā saule aizkāra tikai koku galotnes. Abi gājēji palika dzestrā ēnā. Šur tur kādam zaram pieduroties, aiz kakla bira sīkas, asas ledusadatiņas...

Pēc divdesmit minūšu gājiena sasniedza mežmalu. Atklātā klajumā bij redzami vairāki māju puduŗi, ap kuŗiem liecās plaši, taisnās rindās sadēstīti dārzi. Sākot ar sētas mietiem, beidzot ar kupliem augļu kokiem, — viss ziedēja baltiem sarmas ziediem.

Dažādos virzienos un attālumos kūpēja seši, septiņi skursteņi.

Apkārtne rādīja tādu mieru, pieticības un klusuma ainu, ka grūti bij iedomāties briesmīgo kaŗu, netālās — asiņainās cīņas...

Gar mežmalu aizlocījās plašs, labi iebraukts ceļš, uz kuŗa gan pašlaik neredzēja nevienas dzīvas dvēseles.

Abi kaŗavīri apstājās neziņā, uz kuŗu pusi doties.

Seržants Caunīts uzsvieda gaisā savu spieķi. Resnais gals nokrita uz rietumiem.

«Jāiet uz labo pusi,» nopietni sacīja Caunīts.

«Labi, iesim,» smaidīdams atbildēja Strauts. Pašlaik nebij no svara, uz kuŗu pusi iet, bet gan pēc iespējas drīzākā laikā nodibināt sakarus ar vietējiem partizāniem, lai varētu attīstīt rosīgu darbību.

Pēc desmit minūtēm viņi jau apstājās tuvākajā sētā. Trīs bargi suņi, baltus zobus rādīdami un nikni riedami, sāka uzmākties no visām pusēm. Pulciņš bērnu, kuŗi bij slidinājušies uz dīķa ledus, pazuda aiz mājas stūŗa.

Atvērās durvis. Sētā iznāca stalts sirmgalvis, gaŗos zābakos, kuplu zaķādas cepuri galvā. Seja viņam bij nopietna, dziļām krunkām izvagota.

«Ko svešinieki meklē manā sētā?» balss skanēja cieti, drūmi.

«Mēs nākam kā draugi...» nezinādamas ko citu teikt atbildēja Strauts.

«Arī maskavieši saka to pašu. Tādēļ man iemesls neticēt!»

«Bet mēs neesam maskavieši un arī negribam nekad par tādiem palikt!» paskaidroja Caunīts.

Sirmgalvja seja kļuva laipnāka: «No kurienes nākdami?»

«No Vidzemes, ar sirsnīgiem vidzemnieku un latgaļu sveicieniem!»

«Zvēriet, ka neesat nodevēji, nedz ienaidnieka spiegi!»

«Mēs zvēram...»

«Tad esiet sveicināti manā pajumtē!»

Viņi iegāja gaišā, plašā, siltā istabā. Tur sēdēja un strādāja rokdarbus viena sirmgalve, trīs pusmūža sievas un divas jaunavas. Izņemot desmit gadus vecu zēnu, neviena cita vīrieša neredzēja.

«Apsēdieties un pastāstiet, kāds nolūks iedzina jūs manā sētā?» jautāja sirmgalvis, uzkārdams savu cepuri pie sijas naglā.

Jaunās sievietes meta ziņkārīgus skatus uz negaidītiem viesiem.

«Vai maskavieši šē ir bijuši?» uzdeva pretjautājumu Strauts.

«Ne tikai bijuši, bet vēl tagad ir,» atbildēja vecais. «Uz visiem ceļiem viņu posteņi, lai aizkavētu partizānu darbību. Visas skolas, pagastmājas, biedrību nami pārpilni viņu kaŗaspēka nodaļām. Bet kā jūs atklūvāt no Vidzemes, jo ceļš taču ir grūts un tāls?»

«Labai gribai šķēršļu nav!»

Acīmredzot šī atbilde veco neapmierināja. Brītiņu klusējis viņš iekurināja pīpi un atjaunoja iztaujāšanu:

«Man iemesls raudzīties uz jums ar aizdomām, jo tagad visi vīrieši jūsu gados atrodas kaŗā.»

«Varbūt arī mēs kaŗojam?» smaidīja Strauts.

«Ar cirvjiem aiz jostas?»

«Kādēļ ne? Vai jums nevajag malkas cirtēju? Jūsu dēli kaŗā, bet jūs esat vecs un nespējat vairs visus darbus veikt?»

Sirmgalvis nesaprata joku. Acis zem kuplajām, sirmajām uzacīm iezvērojās. Viņš uzcirta dūri uz galda, tā ka logi nodārdēja:

«Diedelniēki, vazaņķi! Tūliņ laukā no manas mājas! Simtkārt labāk es un manējie esam ar mieru nosalt vai nomirt badā, nekā pieņemt pakalpojumu no zaķapastalām un dezertieŗiem!»

Pārsteigti no šāda necerēta iznākuma, Strauts un Caunīts piecēlās. Arī sievietes pārtrauca darbu.

«Vectēt,» ierunājās kāda no viņām — slaida tumšmate. «Viņi varbūt izsalkuši... Es iedošu drusciņ maizes...»

«Lai ņem ieročus rokā un kaŗo, tad maizes netrūks!» skanēja cieta atbilde. «Nu, ardievu! Lai es jūs vairs savā mājā neredzu! Pretējā gadījumā paziņošu partizāniem, lai viņi jūs aizraida uz viņpasauli. Glēvūļiem mūsu tautas vidū nav vietas.»

Vecais izstiepa roku un rādīja uz durvīm.

Virsleitnants Strauts nolēma atklāties:

«Dokumentu man nav,» iesāka viņš, «baidījos ņemt līdzī tādēļ, lai tie nekristu ienaidnieku rokās, jo tas varētu atnest postu ne tikai man un manam biedram, bet arī visiem, kas snieguši man kādu palīdzību...»

«Tad sakiet, kas jūs esat?» rūca vecais.

«Esmu Maskavas Kremļa bombardētājs un Ziemeļlatvijas partizānu gaisa eskadras komandieris — virsleitnants Strauts un šis jauneklis — mans tuvākais palīgs un pavadoņis visās riskantās gaitās — seržants Caunīts.»

«Strauts un Caunīts!...» atskanēja apspiesti izbrīnas saucieni no visiem istabas kaktiem.

Vairākas ievietes un bērni parādījās arī no citām istabām. «Strauts... Caunīts... Caunīts... Strauts!...»

Jādomā, šie vārdi arī šejienieŗiem nebij sveŗi.

«Tādēļ viņa seja man likās tik pazīstama...» čukstēja jaunā meitene, kaunīgi aiz citām slēpdamās.

Vecais Metums, tā sauca sirmgalvi, tomēr vēl šaubījās.

«Atnesiet albumu!» viņš rīkoja.

Pēc minūtes no blakus istabas izsteidzās zēns ar lielu, ādas vākos iesietu albumu. Uz atvērtās lapas, glīti uzlīmēti, stāvēja divi avīžu izgriezumi ar Strauta un Caunīša ģīmetnēm.

«Tie paši ir...» čukstēja apkārtstāvošās sievietes... Tikai vājāki palikuši...»

Vecais uzlika brilles, labu brīdi uzmanīgi skatījās, tad sniedza abiem kaŗavīriem rokas:

«Esmu laimīgs uzņemt jūs kā dārgus viesus... Bērni, gādājiēt brokastis!...»

Jau otrreiz ģīmetnes bij izglābušas Strautu un Caunīti no nepatikšanām.

* * *

Pēc brokastīm un īsas atpūtas sākās informācijas darbs.

No kaimiņiem Metums bij saaicinājis kādus desmit citus, tādus pašus sirmgalvjus un dažus gluži jaunus zēnus uz kopīgu apspriedi.

Īsos vilcienos Strauts attēloja vispārējo stāvokli kaŗalaukos; tuvāk pakavējās pie partizānu darbības Latgalē un Ziemeļvidzemē un uzaicināja arī zemgaliešus ķerties pie ieročiem, lai palīdzētu izdzīt ienaidniekus no zemes.

«Ak, dēls, to jau mēs esam darījuši: aktīvā armijā man atrodas divi znoti, trīs dēli; partizānos — divi vecākie dēli...»

«Man četri dēli!» atsaucās cits.

«Man divi dēli, trīs znoti un viens dēladēls!...»

Visi jau bij atdevuši Latvijai, cik varējuši.

«Jēkabpils apriņķī jūs neatradīsiet vairs mājās neviena pieauguša, vesela vīrieša...»

«Atlikušies vairs tikai sirmgalvjī, kropļi, sievas un bērni,» nāca paskaidrojums pēc paskaidrojuma.

«Vidzemē — partizānu pulciņos piedalās arī sirmgalvjī, sievietes un pat bērni!» atbildēja Caunīts.

«Labi,» sauca vecais Metums «To jau varam arī mēs! Man septiņdesmit četri gadi: es eju pirmais! Kas vēl grib piedalīties?»»

«Man sešdesmit astoņi — es eju otrais!» sauca Ataugš.

«Man astoņdesmitais! es eju trešais...» piebilda Lupstāju vectēvs.

«Man tikai sešdesmit trīs un mazliet kliba kāja... bet paiet varu veiklāk nekā dažs ar veselām, tādēļ — es ceturtais,» piecēlās Ezerkalns.

«Man tikai viena acs, bet ar otru gluži labi mērķēt varu... ņemiet mani piekto!» stiepa roku uz augšu kalējs Rijkurs.

«Man astoņdesmit seši pilni... viens dēls un divi dēladēli jau cīņās krituši... Ņemiet arī mani... varbūt varu jums ko līdzēt... Tik tiešām, kā mans tēvatēvs pie ģenerāļa Baloža pret vāciešiem un krieviem godam cīnījies!...»

«Pēc divām nedēļām man būs pilni divpadsmit gadi!» visiem aiz muguras atskanēja sīka balss. «Es iešu septītais!...»

Tas bija Metuma dēladēls — Aldis.

Vecais Metums pievilka zēnu pie sevis un noskūpstīja:

«Tas labi, dēls. Arī kāds no mūsu senčiem esot bijis Lāčplēša ordeņa kavalieris, par piedalīšanos senajās Latvijas atbrīvošanas cīņās...»

Citi sirmgalvjī novērsās un slaucīja sajūsmas asaras...

Galu galā pierakstījās visi atnākušie un deva svinīgu zvērestu:

«Apsolos nenolikt ieročus, iekams ienaidnieks nebūs izdzīts no Latvijas zemes!...»

Kad Strauts bij sastādījis partizānu sarakstu un iecēlis veco Metumu par nodaļas priekšnieku, kā arī izdalījis pavēles, kas katram pirmajā laikā jādara, — metās jau krēsla. Naktī viņi bij nodomājuši doties tālāk uz Āžumiestu un Sauku.

Metuma partizānu galvenais uzdevums bija: vākt ziņas par maskaviešu spēkiem, apbruņojumu un kustību; visiem līdzekļiem censties aizkavēt zirgu, labības un dažādu pārtikas vielu rekvizīciju; uzbrukt un iznīcināt sīkākas maskaviešu kaŗaspēka nodaļas; pēc iespējas atņemt vai sabojāt ienaidnieka ieročus, kaŗamateriālus, transporta līdzekļus; uzspridzināt tiltus un ceļus, pa kuŗiem kustējās lielākas maskaviešu masas. Vārdu sakot, vajāt ienaidnieku dienām, naktīm... iedvest cara Kirilla kaŗaspēkā nemieru, šaubas, bailes.

Kad partizāni jau taisījās izklīst, virsleitnanta Strauta priekšā nostājas tā pati slaidā tumšmate, kuŗa pirmāk bij mēģinājusi mazināt Metuma dusmas pret svešiniekiem.

Tā bija vecā Metuma jaunākā meita — Dzidra:

«Vai tiešām mēs, sievietes, esam tādi radījumi, kuŗi nekā laba nevar dot savai tēvuzemei?»

«Gluži otrādi,» atbildēja Strauts, «simtiem tūkstošiem sieviešu cīnās blakus saviem brālīiem, tēviem, vīriem, līgavaiņiem — gan ne tik daudz ar ieročiem rokās, kā apkopdamas slimos un ievainotos; gādādamas par apģērbiem, apaviem, uzturu; ievākdamas ziņas par ienaidniekiem; pievezdamas ieročus un kaujas materiālus...»

«Es arī gribu būt tāda!» iesaucās meitene Viņas acis spulgoja; daiļi veidotās, jaunavīgās krūtis strauji viļņojās zem cieši piegulošās jaciņas. «Tēt, atļauj man iet jums līdzī!...»

Vecais Metums brīdi klusēja; tad viņa sirmas uzacis savilkās:

«Vai esi pārdomājusi, kādas briesmas sievieti var sagaidīt kaŗa laikā, ja viņai gadās krist ienaidnieka rokās?»

Pukstošām sirdīm abi jaunie kaŗavīri gaidīja, ko atbildēs meitene.

Dzidra nopūtās un sacīja:

«Ja tiešām kādreiz pienāktu ļauns brīdis, kad vajadzētu krist ienaidnieka rokās, vari būt pārliecināts, tēt, — dzīvu viņi mani nedabūs!...»

Metums pacēla rokas, kā glāstīdams, kā svētīdams:

«Labi, mans bērns. Dari, ko par labāku atzīsti. Es priecājos par tevi.»

* * *

Virsleitnants Strauts bij nodomājis doties tālāk aeroplānā uz Sauku. Vecais Metums viņu pierunāja pataupīt mašīnu un kurināmo nepieciešamākai vajadzībai, bet pagaidām turpināt ceļu braukšus — ar zirgu vai tāpat — kājām.

Iedzīvotāju sacelšanu un partizānu organizēšanu vajadzēja izdarīt sistēmātiski, ar vislielāko apdomību un uzmanību.

Metums gan nepieļāva varbūtību, ka starp zemgaliešiem vēl atarstos kāds tik nelietīgs cilvēks, kas mēģinātu izpaust ienaidniekiem latvju kaŗa noslēpumus. Tomēr varēja gluži nejauši maskavieši paši uz aizdomu pamata nākt vienai otrai partizānu nodaļai uz pedām.

Netālu no Vārenbrokas Metumam dzīvoja radi.

Nolēma vispirms doties uz turieni.

Lai neradītu šaubas, Dzidra piedāvājās par pavadoni un ceļa rādītāju.

Ieturējuši vakariņas un pāris stundas atdusējušies, viņi atstāja viesmīlīgo māju ap pusnakti, lai jau pirms gaismas aušanas nokļūtu galā.

Bija tumša, zvaigžņota nakts. Sals, likās, pieņēmys. Sniegs skadri čirkstēja zem kājām. Braucējus un gājējus varēja sadzirdēt jau pa gabalu.

Uz Metuma ieteikumu atgriezās pie apslēptās mašīnas — apbruņojās, paņēma naudu, apliecības, kartes, kompasu, spridzināmās vielas un citas nepieciešamākās lietas. Tad devās tālāk.

Kādā pakalnītē, ceļu krustojumā kurējās uguns un kustējās vairākas ēnas. Tie bij maskavieši, kuŗi bij nolikti uzraudzīt varbūtējo partizānu kustību pa apkārtējiem ceļiem.

«Nu ir dumji!...» čukstēja Dzidra. «Es nemaz nezināju... Vakar viņu vēl še nebij...»

Vienā acumirkļi Strautam izskrēja caur smadzenēm simts dažādu domu — bēgt... uzbrukt...? Vērtējot pēc ēnām, maskaviešu varēja būt ne mazāk par desmit, tātad uzsākt atklātu cīņu bij riskanti... Bēgt nevarēja tādēļ, ka čirkstošais sniegs nodotu bēgļu kustības virzienu.

Atlikās iet taisni postenim virsū un rīkoties, kā iespējams.

«No kurienes šie maskaviešu kareivji var būt?» prasīja Caunīts, slēpdams savu ieroci zem kažociņa un gatavodams metamo bumbu.

«Tepat no vietējās komandantūras,» atbildēja Dzidra.

«Vai viņi jūs nepazīst?» uzmanīgs kļūdams, iejautājās Strauts. «Jūsu tēvs taču esot pagasta priekšnieks?»

«Nezinu... Varbūt...» kā atcerēties mēģinādama, runāja Dzidra.

Maskavieši jau bij viņus pamanījuši:

«Kas nāk?!» sauca skarba balss.

Ēnas ap ugunskuru sakustējās.

«Malkas cirtēji,» atsaucās Strauts.

Nu vairs nebij izejas. Vajadzēja turpināt uzsākto nāves rotaļu.

«No kurienes? Uz kurieni?» jautāja sargs, pavirzīdams elektrisko rokas prožektoru pret nācējiem.

«Prasiet saimniecei!» Strauts norādīja uz Dzidru.

«Esmu pagasta priekšnieka Metuma meita un šie — mūsu strādnieki, malkas cirtēji,» sekoja droša atbilde. «Vedu viņus uz Gaŗo silu, kur mums ierādīta malkas cērtamā vieta.»

Sargs mazliet apmierinājās. Viņš bij Dzidru pazinis.

Pienāca sardzes priekšnieks:

«Kādēļ jūs, tādi jauni, veselīgi puisi, neesat armijā?» prasīja viņš neuzticīgi.

«Varbūt dezertieŗi vai spieŗi? Ziniet, es varu jūs likt tūliņ pakārt?!»

«Mēs esam no Lietuvas, no leiŗiem,» meloja attapīŗgais Caunīts, lauŗīdams valodu.

«Hm, āŗvalstnieki... Dokumenti ir?»

«Vai nu beŗā.»

«Rāŗdiet ŗurp!»

«Palika pie saimnieka, lai mēs neaizbēŗtu ar viņa darba rīŗiem...»

«Ha, ha, ha!» iesmēŗās paŗapzinīŗgais maskavieŗu apakŗŗvirsnieks: «Vareni putni jūs esat, ka pat saimnieks neuzticas!...»

«Vai jums, jaunkundz, nav bail... nakts laikā?» iejautājās cits maskavietis.

«O ne,» atbildēja Dzidra, «tagad taču jūs, krievi, mūs droŗi apsargāŗat i dienās, i naktīs...»

«Protams, protams,» lepni piebalsoja kareivis, «ja šie sāk jums pretoties, tad tik pasakiet, — izŗēŗīnāsimies!. »

Postenis atvilka kāŗti no ceŗa, un viņi netraucēti turpināja savu gaitu.

6.

Jau četras dienas turpinājās virsleitnanta Strauta un viņa pavadoņu gājiens pa Augškurzemi. Gandrīz visur viņus uzņēma laipni un sirsnīgi. Partizānu pulciņi augtin auga, pārņemdami Leišmali kā ar tērauda tīklu.

Retais saimnieks parādīja viņiem durvis, baidīdamies no maskaviešu soda ekspedīcijām un lielkrievu mežonīgās atriebības, kas viņos vēl bija palikusi no agrāko caru un komunistu laikiem.

Par laimi latvju tauta jau bij kļuvusi tik apzinīga, ka Strautam vairs nebij jābaidās no slepenas nodevības.

Kad bija apstaigāti pazīstamākie apkārtnes pagasti un sacelti kājās arī saucenieši, Strauts ar Caunīti nolēma doties tālāk uz Neretu, lai pēc tam slepeni pārietu Lietuvas robežu.

«Tagad nu mums jāšķīrās,» griezās Strauts pie Dzidras.

«Kādēļ?» meitene radīja izbrīnējušos seju.

«Jūs esat izpildījusi savu pilsones pienākumu. Mums nav tiesību jūs vairs ilgāk aizturēt, jo jums ik dienas var draudēt briesmas...»

Dzidras seja bija bāla un nopietna. Acīs mirdzēja cieta apņemšanās. Pilnasinīgās lūpas gulēja sārtas, cieti sakniebtas.

«Es negribu iet projām,» balss skanēja noteikti. «Vai es jums varbūt esmu par apgrūtinājumu?»

Strautam palīgā steidzās Caunīts:

«To mēs nesakām. Bet jums jāsaprot, ka, mums sekodama, jūs riskējat ar savu dzīvību.»

«Vai manas dzīvības vērtība lielāka nekā jūsējā?» jautāja Dzidra. «Vai es mazāk mīlu Latviju kā kuŗš katrs cits kuŗavīrs? Vai tēvs neatļāva man pašai izvēlēties savu gaitu?»

Pret tādiem argumentiem bij grūti ko iebilst.

Strauts tomēr vēl mēģināja:

«Jūs nespēsiet izturēt tās grūtības, kādas var gadīties turpmākā mūsu ceļā. Arī jūsu sievietes apģērbs...»

«Nē, nē, jums nav iemesla par manu izturību šaubīties,» attrauca meitene. «Es varu katru dienu noiet vēl otrtik daudz nekā līdz šim. Kas attiecas uz manu sievietes apģērbu, arī to varu tuvākajās mājās apmainīt un ietērpies vīrieša apģērbā...!»

Cits nekas neatlika, kā ļaut Dzidrai turpināt ceļu līdz abiem kuŗavīriem.

Jau tanī pašā vakarā radās grūtības.

Krēslai metoties, viņi tuvojās kādām mājām, lai mēģinātu atrast tur naktsmājas vai vismaz kādu norādījumu par tālāko ceļu un par maskaviešu novietošanos apkārtnē. Caunīti izsūtīja uz priekšu izlūkos. Drīz viņš atgriezās un ziņoja, ka minētās mājas ieņēmusi kāda maskaviešu nodaļa.

Neko darīt. Vajadzēja doties tālāk. Apkārtnē izrādījās stipri mežaina un maz apdzīvota.

Uznāca tumsa. Sāka celties vējš un putināt sniegu, iešana kļuva grūta. Viņi gāja kādu stundu, bet nesastapa nevienas mājas.

Sausais, smalkais sniegs sitās sejā, dūrās acīs un kavēja apkārtnes novērošanu.

Baidīdamies galīgi nokļīst no ceļa un nejauši krist maskaviešu rokās, gājēji nolēma uzmeklēt kādu šķūni vai siena kaudzi. Tas viņiem palaimējās.

Par pēdu slēpšanu nebij ko baidīties. Sniegputenis tās aizbēra tanī pašā acumirkļī.

Kopīgiem spēkiem Caunīts ar Strautu izplēsa siena kaudzes sānos pietiekošu alu, lai viņi visi trīs varētu ielīst un paslēpties no negaisa. Par laimi aukstums bij nokrities uz sešiem gradiem pēc Reomira. Tātad no nosalšanas nebij ko baidīties. Ielīduši kaudzē, viņi pēc iespējas vēl paplašināja savu mitekli.

Cerēdami nakti pavadīt kādā mājā, viņi nebij apdrošinājušies ar uzturu, tādēļ vajadzēja likties gulēt bez vakariņām.

Caunīts atrada savas somas dibenā dažas biskvītu ripiņas, ar kuņu dalīšanu iznāca gandrīz strīds, jo neviens negribēja pirmais pie tām ķerties, bet atteicās citu labā.

Stipri noguruši, viņi ierakās sienā un tūliņ aizmiga.

Pret rīta pusi Strauts atmodās un jutās neērt. Siens dūrās sejā, graužās aiz kakla. Aukstums zagās klāt no visām pusēm. Nepatīkami drebuļi lodāja pa ķermeni.

Pagriezās uz otriem sāniem un mēģināja aizmigt. Miegs vairs nenāca. Ap kaudzi vēl arvien gaudoja negaiss. Netālu šalca mežs.

Pa kreisi vienmērīgi elpoja Caunīts, gulēdams dziļā veselīgā miegā. Dzidras elpošanu nedzirdēja.

Strauts sāka klausīties uzmanīgāk un saprata, ka arī meitene atrodas nomodā. Ik pēc pāris sekundēm atskanēja tikko nojaušams sīks troksnītis, it kā kokgrauzis urbtos... Reizē ar to paklusi iečaukstējās arī siens...

Tas izlikās nesaprotami, aizdomīgi.

Strauts pastiepa roku... Meitene gulēja, čokurā sarāvusies, un drebēja pie visas miesas...

«Jums auksti?» čukstēja virsnieks.

«Jā... Mazliet...» skanēja tikpat klusa atbilde. Nu gluži skaidri bij dzirdams: Dzidrai no aukstuma klabēja zobi...

Sabijies Strauts pavirzījās tuvāk. Aizmirsdams, ka pašam auksti, viņš novilkā savu puskažociņu un apsedza meiteni.

«Tā, nu jums drīz būs silti...» mierināja viņš.

«Bet jūs pats?...» sekoja atbilde.

«Es... Man tāpat silti... Gan iztikšu...» meloja Strauts.

«Tā nav taisnība. Es dzirdēju, ka jūs atmodāties un grozījāties, tādēļ ka jums bij salti... Apsegsimies abi...»

Dzidra pievirzījās pavisam tuvu. Strauts juta sev blakus jaunās meitenes vijīgo augumu. Viņas elpa sitās sejā. Kļuva silti, tīksmīgi. Aizmirās saltā ziemas nakts un ārā trakojošais negaiss.

Negribot ienāca prātā tālā, bet sirdij tuvā meitene Ziemeļlatvijā.

Ja viņa te būtu...

Līdz ar vētru un negaisu domas aizklīda Alūksnē. Nāca prātā klusā, baltā slimnīcas istaba. Rasma smaidi, maigie, rūpīgie balto roku pieskārieni. Lēnā balss, kuņa skanēja kā mūzika...

Strauts atcerējās arī pēdējo vakaru ezera salas pazemē. Asas sāpes iedūrās sirdī. Tur taču bij palicis ārsts Klētnieks. Ja nu Rasma mīlēja ārstu, ne Strautu?...

Uz ko viņš vēl cerēja? Vai viņa mīlestība nebija kā balss bez atbalss, kā ķermenis bez ēnas?

No domām viņu atmodināja tikko jūtams pieskāriens. Maza, cieti sastrādāta roka vilka un kārtoja pār viņa pleciem puskažociņu...

Tā bija Dzidras roka.

«Jūs laikam esat uz mani ļoti dusmīgs?» čukstēja meitenes balss. «Manis dēļ arī tagad jums jācieš neērtības...»

Strauts juta, ka Dzidra runāja patiesību. Tiešām labāk būtu bijis, ja meitene būtu šodien atgriezusies mājās. Viņas klātbūtne radīja zināmas rūpes un atrāva domas no

svarīgā tēvijas aizstāvēšanas darba. Turpmāk, iekļūstot Lietuvas teritorijā, šīs neērtības varēja tikai pavairoties.

Tomēr viņam trūka drosmes pateikt patiesību un viņš atbildēja:

«Jūs esat krietna tautiete. Bez jūsu palīdzības mēs varbūt nebūtu vēl ne pusi no sava darba veikuši. Par to jums pienākas vislielākā atzinība. Pie pirmās izdevības es to ziņošu mūsu virspavēlniekam.»

«Jūsu labad esmu ar mieru darīt vēl daudz vairāk...»

«Ne manis, bet Latvijas labā,» izlaboja Strauts.

«Jūs mani nesaprotat...» čukstēja meitenes balss.

Mazā cietā roka sataustīja Strauta pirkstus un sāka glāstīt. Samtains vaidziņš pieglaudās virsnieka neskūtai, asai sejai.

«Jūs mani negribat saprast...» skanēja kā atbalss tālumā.

Strauts sāka kaut ko nojaust.

«Mīļais bērns,» viņš ar nolūku uzsvēra vārdu — bērns, «mēģināsim vēl kādu stundiņu aizmigt — rītā mums tāls ceļš priekšā...»

«Kādēļ jūs mani saucat par bērnu? Man jau divdesmit gadu ... Un kā lai aizmiegu, ja nenāk miegs?...»

Strautā pamodās spītība:

«Labi, dzīvojiet, kā jums tīk, — es gan gulēšu.»

Meitene nopūtās un sakārtoja puskažociņu:

«Neļaujieties... Es jūs vairāk netraucēšu.»

Strauts juta sev gar vaigu kaut ko karstu aizslīdam. Tā bija Dzidras asara...

«Kādēļ te nav Rasma?» domāja viņš, pamazām slīkdams snaudā.

Ārā trakoja auka. Saltums spiedās no visām pusēm. Bet zem puskažociņa bij silti. Klusi pielīda miegs un aizslēdza nogurušos acu plakstus.

Strauts gulēja aizmirdams, ka viņam līdzās jauna, vēl nekādiem dzīves putekļiem neaptraipīta sirds, — izaudāja savas pirmās nelaimīgās mīlestības sāpes.

* * *

Tiko gaisma sāka aust, viņi turpināja ceļu uz dienvidiem.

Sniegputenis bij nostājies. Laiks taisījās kā uz atkusni. Pārkoku galiem lidodamas, ķērcā vārnas. Kaut kur tālumā būkšķēja dobji grāvieni, it kā neredzams milzis ar lielu āmuru dauzītu uz grandiozām bungām. Aiz meža zumēja lidmašīna...

Nekur no maskaviešiem nebij ne vēsts. Arī kašs nebij ieraugāms. Un tomēr viņš tepat bija. Viņa nāvējošā dvaša lidoja gaisā...

Ap brokastlaiku gājēji sasniedza nelielas mājas. Augstās sniega kupenas bij izaugušas gandrīz līdz jumtu malām.

Še sākās jau Neretas tiesa.

Saimniece viņus uzņēma laipni. Cēla galdā svaigu, tikko ceptu maizi, biezpienu, sviestu, medu. Uzgriezta šķīvī skaistu Zemgales žāvētu šķiņķi. Te vēl maskaviešu kāja nebij spērusi. Tē vēl visa bija diezgan.

Pa istabu tekāja divi ņipri zēni un maza sārta meitenīte. Viņiem katram bija sava bilžu grāmata, un ikviens gribēja viesiem savas bildes parādīt un dabūt atsauksmi.

Saimnieces vīrs bij mobilizēts un atradās kaut kur pie Kokneses vai Skrīveriem. Vecais tēvs pašlaik gatavojās uz leišiem, lai dabūtu kādas jaunas ziņas no pasaules, jo Latvijas daļā maskavieši bij pārtraukuši pasta satiksmi.

Še vēl zemnieki nebij sākuši organizēties partizānos. Maz bij tādu, kas prata pienācīgi rīkoties ar ieročiem. Daudzi neticēja, ka izdosies maskaviešus izdzīt no zemes.

Strauts ar Caunīti ieturēja krietnas brokastis. Tikai Dzidrai nebij lāga ēstgribas. Vaigi viņai dega kā ugunīs. Acis raudzījās kā izbrīnējušās, kā izbijušās. Kad cēlās no galda, viņa sagrīļojās un tikko nenokrita.

«Kas jums kaiš?» brīnījās Caunīts.

«Mazliet galva reibst un sāp,» atbildēja Dzidra. «Laikam būšu saaukstējusies. Bet gan pāries...»

Izmērīja temperatūru: rādīja trīsdesmit astoņi.

Dzidra bij nopietni saslimusi. Arī pulss darbojās nekārtīgi.

Par ceļa turpināšanu nebij ko domāt. Neraugoties uz enerģisko pretošanos, viņu piespieda palikt gādīgās saimnieces kopšanā, kamēr izveseļosies un varēs atgriezties mājās.

Vectēva pavadībā vīrieši apbraukāja visu tuvāko apkārtni, aicinādami zemniekus uz sacelšanos pret maskaviešiem.

Kā niecīga dzirkstelīte sausos salmos nedaudz acumirkļos rada bīstamu ugunsgrēku, tā atbraukušo kaņavīru dedzīgie vārdi uzšķīla zemgaliešu sirdīs sajūsmu un cīņas spar. Pie ieročiem ķērās visi mājās palikušie zēni un sirmgalvj, kas vien nebij kropli vai citādā ziņā cīņas nespējīgi.

No neretiešiem tūliņ devas sūtņi uz austrumiem un rietumiem, lai saceltu kājās arī apkārtējos pagastus.

Strauts brīdināja viņus nepārsteigties, bet iesākt uzbrukumus tikai tad, kad būs visa Austrumzemgale saorganizēta.

Iecēlušī vadoņus un atstājuši instrukcijas, virsleitnants Strauts un seržants Caunīts devās uz Lietuvu, lai nodibinātu sakarus ar turienes brīvprātīgajiem strēlniekiem — šauliem.

Bet pār robežu nebij tik viegla pārklūšana. No vienas puses atradās maskaviešu, no pretējās puses — lietuviešu kareivju posteņi.

«Ja mums tagad būtu lidmašīna...» nopūtās Caunīts.

Apspriedušies ar savu ceļavedēju, viņi nolēma nogaidīt nakti, atstāt zirgu tuvējās mājās un mēģināt pārklūt robežai, ejot bez ceļa, pa mežu. Sašuvuši no palagiem baltus mēteļus, viņi ar līkumu apgāja tuvāko maskaviešu posteni, nogulēja pusstundu sniegā un, kad lietuviešu robežsargi bij novirzījušies uz otru pusi, — laimīgi pārgāja Lietuvas pusē.

Gājiens turpinājās visu nakti bez kādiem starpgadījumiem. Ja gadījās kāds gājējs vai braucējs pretī, nogulās ceļmalā, sniegā un palaida gaŗām.

Spriežot pēc dzīvās kustības visā robežapgabalā, lietuvieši šē bija sapulcējuši prāvus spēkus, neuzticēdamies maskaviešu miermīlībai un jaukajiem solījumiem. Un tas bija labi. Varēja cerēt, ka vajadzības gadījumā latviešiem atbalsts būs nodrošināts. Ap pulksten astoņiem no rīta visus trīs gājējus sastapa un ielenca kāda lietuviešu motorslēpju skrējēju nodaļa.

7.

Sagūstītos virsleitnantu Strautu un seržantu Caunīti lietuvieši aizveda uz Poņemunu, kur atradās viņu stābs.

Tur viņus saņēma diezgan naidīgi.

«Ahā, latvieši...» rūca pasirms leišu majors, aizdomīgi nomērodams atvestos no kājām līdz galvai. «Kādēļ jūs nekaņojat, bet klejotat pār citu robežām?...»

«Viņi droši vien dezertieři...» steidzās paskaidrot jauns leitnants. «Jau agrāk, pirms mūsu pulka atnākšanas, še esot daži pārbēguši mūsu pusē un internēti.»

«Jūs varat būt pilnīgi pārliecināti, ka neesam dezertieři,» atbildēja virsleitnants Strauts. «Prasiet mūsu pavadonim, kas mums atnāca līdz no neretiešiem, ko mēs tur darījām un kas mēs esam!...»

«Labi, labi, mēs ticam,» pārtrauca viņu majors. «No jūsu izturēšanās un valodas vēroju, ka esat inteligēti ļaudis... varbūt pat virsnieki... jo vairāk tādēļ jums vajadzēja saprast, ka, robežu pārnākdami, jūs laužat mūsu neitrālītāti. Kaņa laikā tas nozīmē diezgan daudz. Mēs esam spiesti jūs apcietināt un turēt koncentrācijas nometnē līdz kara beigām.»

«To jūs nedarīsiet!» iekaisis attrauca Strauts. «Mēs nācām pie jums kā pie brāļiem, lai aicinātu palīgā cīnīties pret maskaviešiem, kuři var tikpat labi apdraudēt arī jūsu neatkarību, kā tas tagad noticis ar mums un ziemeļu kaimiņiem — igauņiem.»

«Aiztaisiet durvis,» izbijies čukstēja majors, pamādams leitnantam ar roku.

Kad pēdējais bija aizvēris durvis no kabineta uz vispārējo kanceleju, majors nomierinājās un turpināja:

«Es jūs lūdzu izteikties apdomīgāk, jo sienām var būt ausis.»

«Vai jūs pat savā stābā turat neuzticamus, aizdomīgus ļaudis?» brīnījās Caunīts.

«Cars Kirills ik dienas izsēj miljonus zelta, lai izspiegotu, kas notiek visās tuvākajās zemēs,» atbildēja majors. «Mēs esam jau atklājuši vairākus spiegošanas gadījumus pat savā galvenajā stābā... Tādēļ jums jāsaprot, ka arī vislielākās un vissirsnīgākās simpatijas gadījumā nevaram jums neko līdzēt, kamēr mūsu valdība turas pie neitrālītātes principa.»

Strauts saslējās:

«Un jūs domājat, ka maskavieši jums neuzbruks, ka viņi jūs taupīs, kad būs mūs iznīcinājuši?»

Atvērās durvis un ienāca vēl daži citi lietuviešu armijas un brīvprātīgo strēlnieku virsnieki. Viņus neievērodams, Strauts turpināja. Acis viņam kvēloja, dūres žņaudzās uzbudinājumā:

«Man žēl, ka jūs un jūsu valdība esat tik tuvredzīgi. Palasieties maskaviešu avīzes. Gandrīz katrā numurā jūs atradīsiet histēriskus rakstus par Lielkrievijas atjaunošanu 1917. gada robežās. Vai tas nezīmējas arī uz Lietuvu? Kāda jums garantija, ka nupat — rīt, parīt kāds maskaviešu pulks neielaužas jūsu teritorijā, kā to nesen izdarīja Igaunijā?»

«Viņam taisnība...» dzirdēja paklusos ienākušo virsnieku izsaucienus, viņiem Strauta dedzīgā runa, acīmredzot, patika.

Majors smaidīja:

«Mans draugs, sajūsma ir laba lieta, bet vajag būt arī apdomam. Mēs esam visu pārdomājuši un paredzējuši. Visā valstī ir izvesta slepena mobilizācija, it kā neitrālītātes aizsardzībai, ja jūsu bēgļi pārāk lielā skaitā sāktu pārnākt mūsu robežu... Jūs saprotat, īstenībā tas vērsts pret Maskaviju. Bez tam, kā jūs paši dabūjāt pārliecināties, austrumu un ziemeļaustrumu apgabalos gar robežu savilkta gandrīz visa mūsu rēgulārā armija, tāpat mūsu brīvprātīgie šauļi. Kirills, bez šaubām, to zina un baidās mūs aizkart...»

«Jūs esat nežēlīgi egoisti!» iesaucās Strauts. «Mierīgi noskatīdamies, jūs ļaujat brāļu tautai — latviešiem noasiņot nevienādā cīņā. Liktenis jums atriebsies.»

«Mūsu vietā atrazdamies, jūs varbūt darītu tāpat,» paraustīja plecus majors. «Iedami jums palīgā, mēs tāpat varam pazaudēt savu neatkarību, turklāt — iznīcināt

mūsu tautas labākos spēkus. Iejaukdamies neprātīgā cīņā, mēs riskējam izdarīt briesmīgu noziegumu pret leišu tautu. To mēs nedrīkstam. Tas runātu pret mūsu sirdsapziņu.»

Majors aplusa un pētoši raudzījās apkārt, kur gar sienmali, barā saspiedušies, stāvēja viņa virsnieki.

Nelielajā istabā iestājās smags klusums, it kā mironis te būtu cauri nests, pamezdams nāves dvesmu.

«Bet ko jūs darīsiet, ja mēs vieni paši kopā ar igauņiem sakausim maskaviešus?» iejautājās Strauts.

«Tas nav iespējams. Trusītis nevar uzvarēt lāci!»

«Un ja nu tomēr tas notiktu?»

Majors paraustīja plecus un atkal pameta skatu uz saviem virsniekiem:

«Protams, mēs priecātos...»

«Vai arī tāda priecāšanās nebūtu neitrālītātes laušana?» irōnizēja Strauts. «Jūs pazaudētu cara Kirilla labvēlību?...»

Majors piesarka. Viņa pacietības mērs, acīmredzot, bija pilns.

«Jūs iedrošināties Lietuvas armijas virsniekam izteikt rupjības?» saskaities sauca viņš. «Tūlīņ aizvediet apcietinātos uz sardzes telpām! Jūs, kaptein Miņukas, noskaidrojiet viņu personību un sastādiet protokolu!» griezās viņš pie vecākā no klātesošiem virsniekiem.

«Virsleitnanta kungs,» vērsās seržants Caunīts pusbalsī pie Strauta. «Ko mēs darīsim, ja leiši mūs tiešām uz ilgāku laiku iebāzīs krātiņā?»

«Nebaidieties,» mierināja viņu Strauts. «Gan būs viss labi. Jūs redzējāt, cik domīgi palika visi viņu jaunākie virsnieki. Tie savās sirdīs sajūt, ka man taisnība. Es ceru, ka vēl šodien mums izdosies viņus pārliecināt!»

Pa ielu iedami, viņi ievēroja ļaužu drūzmēšanos ap avīžu kioskiem.

«Kas tur notiek?» Strauts griezās pie tuvākā pavades kareivja.

«Jādomā, atkal kādas jaunas, svarīgas ziņas no Latvijas kaļaulauka,» negribīgi atbildēja kareivis, bailīgi paraudzīdamies uz kapteini Miņukas, kas, ielas malā soļodams, pašlaik bāza tikko nopirkto avīzi kabatā.

«Vai jūs nevarat arī mums vienu numuru nopirkt?» prasīja Caunīts.

«Nav atļauts...» Un pēc brītiņa piemetināja: «To var tikai ar virsnieka piekrišanu.»

Strauts nolēma pagaidīt, kamēr sāksies nopratināšana.

Drīz viņi iegriezās kādā divstāvu koka ēkā, ar palievenim piestiprinātu etapu komandanta karodziņu.

Ap pienācējiem saplūda liels bars lietuviešu kareivju. Visu sejās bij lasāma ziņkārtība.

«Spiegi...» dzirdēja paklusus izsaucienus.

«Dezertieři...» prātoja citi.

Kapteinis Miņukas parunāja ar dežūrējošo virsnieku un viņi iegāja plašā patumšā telpā.

Sākās nopratināšana.

«Vārds, uzvārds?»

Strauts atbildēja.

«Dienesta pakāpe?» Turpināja kapteinis Miņukas.

«Virsleitnants — lidotājs,» atbildēja Strauts.

«Jums labi lidotāji,» laipnāks palikdams, runāja lietuviešu virsnieks. «Un vispār — jūs esat labi kaŗotāji. Vēl nupat avīzes raksta, ka jūsējie ieguvuši lielas uzvaras Rīgas jūras līcī, pie Liepājas un Ventspils...» Novēlu laimes...»

«Tiešām!» priecīgs iesaucās Strauts. «Es jau pirmāk ievēroju daudz ļaužu pie avīžu kioska...»

«Jā, mūsu pilsoņi ļoti interesējas par latviešu varonīgajām cīņām. Man ir ziņas, ka vairāki šejienieši pārgājuši Latvijas robežu un iestājušies jūsu armijā un partizānos...»

«Leišu tauta saprot, ko viņas vadoņi negrib saprast, ka tikai plecu pie pleca mums iespējams cīnīties, lai galīgi satriektu kopīgo ienaidnieku, kas gadu desmitiem piespiedis drebēt mums par savu neatkarību!» runāja Strauts.

Kapteinis Miņukas kļuva vēl laipnāks. Nopratināšanu izbeidza ātri. Gūstekņiem piedāvāja tēju ar cvībakiem... Aizsūtīja sargkareivjus.

Strauts un Caunīts palika gluži neapsargāti, dodami goda vārdu, ka nekur nebēgs.

Ienāca arī dežurējošais virsnieks un viņa palīgs. Visi gribēja kaut ko zināt par maskaviešu spēkiem, kaujas paņēmieniem, tehniskajiem līdzekļiem.

Neraugoties uz lielo tuvumu, leiši bij samērā ļoti vāji informēti par notikumiem; pa lielākai daļai — tikai vispārējos vilcienos.

Arī pirmās latvju uzvaras lietuviešu prese brīnišķīgā kārtā bij pa lielākai daļai noklusējusi. Tikai pēdējā laikā avīzes bija sākušas labvēlīgāk izturēties pret latviešiem.

Lietuviešu virsnieki visvairāk interesējās par latvju aizsargu, «vanagu» un vienkāršo partizānu sekmīgajām cīņām pret cara Kirilla regulāro armiju. Viņi nespēja lāgā izprast, kā divdesmit otrā gadu simtenī vēl varēja lietot pa lielākai daļai tos pašus kaujas paņēmienus, kādi eksistēja divdesmitajā un divdesmit pirmajā gadu simtenī, kad militārā tehnika vēl atradās bērnu autiņos.

Pusdienot lietuvieši aizveda savus necerētos gūstekņus — viesus uz vietējo virsnieku klubu, kas bij uz ātru roku ierīkots kādā viesnīcā. Dabūjuši dzirdēt par latvju kaņavīru ierašanos, klubā bij salasījušies gandrīz visi garnizona virsnieki, lai noklausītos svešinieku stāstos.

Pašā galda galā sēdēja arī bargais majors, kas izrādījās vietējais komandants. Nu viņa vaigs raudzījās jau daudz draudzīgāk.

Kad pusdienas tuvojās beigām, piecēlās kapteinis Miņukas:

«Mani kungi,» viņš iesāka. «Šodien mūsu vidū atrodas brāļu tautas — latviešu armijas varonīgie kaņavīri. Mēs pagaidām viņus vēl turam kā gūstekņus. Bet tā ir tikai formālā puse, lai apmiglotu maskaviešu spiegu acis. Īstenībā virsleitnants Strauts un seržants Caunīts uzskatāmi kā mīļi viesi Lietuvas zemē, jo vairāk tādēļ, ka šie kaņavīri jau pazīstami kā varoņi no viņu pārdrošā uzbrukuma Maskavai. Lielā Maskavija ir ne tikai Latvijas un Igaunijas ienaidniece. Ne mazāk arī mums jābaidās no viņas izstieptajiem laupītājas pirkstiem. Es domāju — mūsu vidū nav nodevēju, tādēļ varu runāt atklāti.» Kapteinis Miņukas aplaida pār klātesošiem jautājošu skatienu...

«Runājiet droši!» No visām pusēm uzmudinoši sauca virsnieki.

«Labi. Es runāšu, neko nenoslēpīdams.» Turpināja Miņukas. «Latvju kaņavīri ieradusies pie mums pēc palīdzības, lai varētu sekmīgāk cīnīties pret pārspēku. Oficiāli mēs, diemžēl, vēl to nevaram, lai neizsauktu vispārējo postu arī pār mūsu pilsētām un ciemiem, jo cara Kirilla iebrucēji nepazīst žēlastības. Bet tas nebūt neizslēdz varbūtību mums sniegt palīdzību ziemeļu kaimiņiem. Mēs varam iet brīvprātīgi, gan pa vienam, gan atsevišķos pulciņos. Kas nāks līdz? Es esu pirmais!»

Miņukas paēla glāzi un, saskandinājis ar Strautu un Caunīti, izdzēra sparīgā vilcienā.

Viņa runu pavadīja pārkonīgi aplausi.

«Es arī esu!» Es ar'... Es ar'...» atskanēja saucieni no visām pusēm. Lietuvieši virzījās uz priekšu, jo katrs gribēja paspiest latvju kaņavīriem roku.

Brīvprātīajos pieteicās gandrīz trīs ceturtdaļas no klātesošiem leišu virsniekiem.

Daži solījās pāriet uz Latviju ar visiem saviem kareivjiem, pārgērbjot viņus privātās drēbēs un pārvēršot it kā par partizāniem. Citi izteica gatavību iestāties regulārajā Latvijas armijā.

Vēl ilgi virsnieki negribēja izklīst no kluba.

Skeptiskākie uzsāka debates ar Strautu un Caunīti. Viņu vidū bija arī komandants. «Jūs aizmirstat, mani kungi,» baidināja viņš, «ka maskaviešiem ir ne tikai neizsmejami dzīvā spēka krājumi. Bet vēl jo vairāk milzīgs tehnisko līdzekļu pārspēks. Viņi mobilizējuši visu savu rūpniecību tikai kara vajadzībām.»

«Tas tādēļ, ka gandrīz visus miera laika krājumus mēs jau esam viņiem cīņas laukā atņēmuši,» smaidīja Strauts.

«Jūs viņiem atņemsiet desmit tūkstoš lidmašīnas, viņi nākošā dienā raidīs pret jums jaunas divdesmit tūkstoš mašīnas,» turpināja majors. «Jūs satrieksiet tūkstoš bruņuratus un iznīcināsi piecsimts apakšzemes tankus, bet pēc divdesmit četrām stundām no maskaviešu milzu fabrikām nāks laukā trīskārt vairāk tādu pašu nāves ieroču... Viņu flote nebūt nav galīgi iznīcināta. Viņu nāvējošās gāzes vēl nav laistas darbā, jo cars Kirills vēl arvien cer tāpat ar jums tikt galā, nenopostot galīgi visu zemi, kuŗu pēc tam nāksies pašiem iekārotājiem atkal atjaunot.»

«Vai jūs domājat, ka latvieši nepratīs arī ar jaunražotiem maskaviešu kaujas rīkiem tikt galā?» jautāja Strauts.

«Jūs nogursiet, piekusīsiet... Viņi jūs nomāks, kā krūtīm uzgūlies lietuvēns. Viņi apbērs jūsu zemi no vienas vietas ar tērauda krusu tā, ka zāle nespēs cauri izaugt un koki nokaltīs... Jums būs jāpaliek par tārpiem un jāslēpjas zemes dziļumos, jo gaisā un virs zemes vairs nebūs glābiņa...»

Majors iekarsa arvien vairāk, tādēļ Strauts turēja par labāku viņu nepārtraukt, bet mierīgi noklausījies līdz galam.

«Latvija... Igaunija... Kas viņas ir? Pusapdilis sliekšnis pie Maskavas cara valsts durvīm!»

«Tomēr cars Kirills nevar tam pāri pārkāpt...» pusbalsī ieminējās Caunīts, bet majors laikam viņa piezīmi nedzirdēja.

«Maskavieši jūs ielenks no visām pusēm un izmērdēs badā, ja negribēsiet viņiem padoties...»

«Bet, ja viņi labprātīgi padosies maskaviešiem, iznākums būs tāds pats, tikai ar to starpību, ka maskavieši latviešus un igauņus iznīcinās pamazām...» ieminējās kāds no jaunākajiem lietuviešu virsniekiem.

Ar galvas mājieniem arī citi izrādīja savam kollēgm piekrišanu. Tikai stūrgalvīgais majors vēl negribēja atlaisties:

«Nu, to vis nevar teikt. Maskavieši nebūt vairs nav tādi āziāti kā divdesmitajā gadu simtenī, kad pie viņiem vēl spēja nodibināties un zināmu laiku pastāvēt uz savstarpējā naida un mežonības pamatotā komunistiskā iekārta. Cars Kirills ir vīrs ar plašu skatu un lielām spējām...»

Strauts vairs nespēja ilgāk savaldīties:

«Vai jūs, majora kungs, attaisnotu manu rīcību, ja es, piemēram, būtu kādā jaukā dienā iedomājies iekārot Lietuvu un pievienot Latvijai?»

Majors paraustīja plecus:

«Ja liels apriņķis mazu, tas ir gluži dabīgi, bet, ja līdzīgam tas pats jāizdara ar līdzīgu, — rījējs droši vien aizrīsies.»

«Arī maza asaciņa dažkārt var vislielākam rījējam ieķerties rīklē un atņemt postu,» atbildēja virsleitnants Strauts. «Man šķiet, ka vislaunākā gadījumā arī Maskavijas milzis aizrīsies ar niecīgajām, bet asajām asaciņām — Latviju un Igauniju, kaut arī bāleliņi lietuvieši nenāktu mums palīgā!»

«Tādā gadījumā jums Lietuvas palīdzība nav vajadzīga?»

«Ja tā nenāk no pilnīgas pārliecības un draudzīga prāta, tad tiešām labāk iztiksim bez tās, nekā velti pazemosimies!»

Virslieņants Strauts piecēlās leņņi paceltu galvu. Viņam sekoja seržants Caunīts.

«Ar jūsu atļauju mēs vēl šonakt vēlētos atgriezties uz Latviju,» paskaidroja Strauts.

«Te mums vairs nav ko darīt.»

«Es, diemžēl, būšu spiests jūs paturēt koncentrācijas nometnē, kamēr sazināšos ar divīzijas komandieri un caur viņu — ar galveno stābu,» paskaidroja majors.

«Atvainojos, komandanta kungs, visu virsnieku vārdā es lūzdu to nedarīt.» Viņa priekšā nostājās kāds no virsniekiem. Aiz viņa grupējās gandrīz visi pārējie klātesošie lietuviešu virsnieki. «Ar uzticību un pašāvību viņi ir nākuši pie mums kā pie labiem kaimiņiem, tādēļ būtu apkaunojoši, ja mēs ar viņiem apietos kā ar noziedzniekiem.»

Mirkli komandants stāvēja apmulsis, bet tad attapās:

«Mani kungi, tas taču dumpis... Priekšniecības pavēļu neievērošana... Galīgs disciplīnas trūkums... Es būšu spiests ne tikai ziņot pēc piekritības, bet arī atsaukt kareivju rotu, lai...»

Majors netika tālāk. Piepeši atvērās durvis un lielā steigā ienāca dežūrējošais virsnieks ar tikko saņemtu radiogrammu rokā:

«Komandanta kungs, atļaujiet ziņot!»

«Kas noticis?»

«Radiogramma no virspavēlnieka stāba. Maskaviešu lidmašīnu eskadriļa bez brīdinājuma pārnākusi Lietuvas robežu un bombardējusi dažas mūsu apdzīvotas vietas. Daudz nonāvēto un ievainoto.»

Visi klātesošie stāvēja kā par granīta stabiem pārvērtušies.

Istabā iestājās tāds klusums kā dabā pirms pērkona negaisa...

Majors paņēma radiogrammu, izlasīja un atdeva adjutantam. Pulkstenī paskatījies, tuvojās Strautam un sniedza roku:

«Piedodiet, man, vecam kaŗavīram... Pēc pusstundas mēs varbūt būsim jau kaŗabiedri, plecu pie pleca — cīņā pret kopīgu ienaidnieku.»

* * *

Kā nejaušs viesulis sagriež virpulī rudenī nobirušas lapas, tā ziņa par maskaviešu iebrukumu un par diplomātisko sakaru pārtraukšanu starp Maskavu un Kauņu bij sacēlusi kājās visu kluso lietuviešu pilsētiņu.

Šinī naktī neviens negulēja. Gaisā dūca sargu lidmašīnas, lai sagaidītu ar prettriecienu maskaviešus, ja viņi iedomātos arī te parādīties.

Aukstums bija pieņēmis. Rādīja 22 gr. pēc Reomira.

Tas lielā mērā apgrūtināja mobilizācijas izvešanu un kavēja lietuviešu armijas izvēršanās darbus.

Vecāko sistēmu lidmašīnas nemaz nespēja pacelties gaisā. Jaunās gandrīz visas atradās vēl galvaspilsētas angaros. Tās varēja sagaidīt tikai pēc trijām, četrām stundām, kamēr mehaniķi savedis kārtībā un kaujas gatavībā.

Ārkārtīgi dziļais sniegs kavēja bruņuratu kustību. Pat elektriskās slēpes un motorslēpes tikai ar lielām mokām virzījās uz priekšu.

Zeme bij tik cieti sasalusi, ka apakšzemes tanki jau pie pirmajiem mēģinājumiem sāka bojāties un nebij cerības tos tik viegli dabūt projām uz Augškurzemes robežu, no kurienes varēja ierasties pirmās maskaviešu rēgulārā kaŗaspēka daļas.

Lietuvieši, tāpat kā savā laikā latvieši un igauņi, bija pārāk ticējuši mūžīga miera iespējamībai, kaimiņu draudzībai. Tādēļ viņu parlaments nekad nebij pilnā mērā atbalstījis kara resora prasības pēc budžeta palielināšanas nepieciešamo kara tehnikas piederumu iegādāšanai.

Lielvalstis bij garantējušas Lietuvas neitrālītāti uz mūžīgiem laikiem, un lietuvieši bij dzīvojuši vientiesīgā pašāvībā...

Ievērojot visjaunāko iznīcināšanas līdzekļu postošo spēku, neviens nebij lāga ticējis, ka cilvēce vēlreiz ķersies pie tādas ārprāta spēles, kāds nu bija kļuvis karš.

Pat maskaviešu — latviešu cīņām iesākoties, Lietuvas ģenerālštābs nebij turējis par vajadzīgu rūpēties un pārbaudīt, vai viss mobilizācijas plāns var praktiski tikt izvests tādos pašos apmēros, kā bij paredzēts teorijā.

Neraugoties uz visiem šiem ievērojamiem defektiem, Lietuvas armijas atsevišķo daļu priekšnieki nezaudēja dūšu un darīja visu iespējamo.

Neviens vairs nešaubījās, ka karš neizbēgams. Nebij domājams, ka cars Kirills tik tālu pazemosies, lai mēģinātu atvainoties mazās Lietuvas priekšā. Cīņas varēja iedegties katru acumirkli.

Jau tanī pašā naktī virsleitnants Strauts ar seržantu Caunīti veda lietuviešu izlūku — motorslēpju skrējēju nodaļu uz Latviju, lai apvienotos ar Augškurzemes partizāniem...

8.

Nu beidzot visas trīs Baltijas valstis — Latvija, Igaunija, Lietuva — bij apvienojušās pret visvareno milzeni — Maskaviju.

Negaidītā Lietuvas uzstāšanās pārsteidza ne tikai visu Eiropu, bet arī pašus maskaviešus. Cars Kirills bij izlaidis uzsaukumu «lielajai» un «svētajai» krievu tautai sacelties kā vienam vīram pret Maskavijas apsmējējiem un vēsturiskiem ienaidniekiem — latvjiem, estiem un leišiem.

Viņš bij izdevis pavēli pārsviet jaunās rezerves no dziļās aizmugures uz Baltiju. Visās Maskavas, Tulas un citās ieroču fabrikās strādāja dienām un naktīm bez pārtraukuma. Lai darbu padarītu intensīvāku, pavairoja strādnieku skaitu trīskārtīgi un trīs maiņu vietā katrā diennaktī ievada četras strādnieku maiņas.

Kara mākslā nāca klāt arvien jauni izgudrojumi.

Gāzes likvidēja ar pretgāzēm. Ātrām lidmašīnām stādīja pretī vēl ātrākas. Artilērijas darbību paralizēja ar zināmās vietās uzstādītiem milzīgiem elektromagnētiem, kā to vispirms bij praksē ievēduši Daugavpils aizstāvji.

Gandrīz vienā laikā abās pretinieku pusēs radās aparāti, ar kuriem varēja lidot gaisā, nirt ūdenī un urbties pa zemes apakšu.

Papildinātas ar visjaunākiem pierīkojumiem, lidmašīnas bij kļuvušas gandrīz nedzirdamas un neredzamas. Tās spēja nemanot pārsteigt ienaidnieku, nodarot viņam vislielākos zaudējumus.

Bet nedēļas laikā radās dažādi pretlīdzekļi: katrs kaŗavīrs nesa cepurē ierīkotu skaņu uztvērēju un pastiprinātāju, kas deva iespēju jau vairāku kilometru attālumā noteikt ienaidnieku tuvošanos.

Nomestās bumbas neaizsniedza zemi. Ar īpašu elektrības strāvu palīdzību tās piespieda eksplodēt jau augstu gaisā un sadalīties savās pirmatnējās, ķīmiskās sastāvdaļās. Pār ienaidnieku nobira tikai putekļu mākonis un nedaudzas sērains ūdens piles...

Ievērojot noteiktas frontes trūkumu, vismaz tādā nozīmē, kā šo jēdzienu pazina divdesmitajā gadu simetnī, bij grūti kontrolēt pretinieku spiegu darbību. Tādēļ lielākā daļa kara noslēpumu (sevišķi no fabrikām) drīz vien kļuva pretiniekiem zināmi.

Abās pusēs bij nodibinājušās un darbojās īpašas izlūku un spiegu skolas, kurās iestājās arī ārzemnieki.

Plašākas kara operācijas kavēja aukstais ziemas laiks un dziļais sniegs. Aparāti un mašīnas bieži bojājās. Karaavīri apsaldēja rokas, kājas, ausis.

Visi bij pārliecināti, ka karš nebeigsies agrāk par vasaru.

Laikraksti mierināja pilsoņus un uzaicināja paciesties līdz galīgai uzvarai, lai gan neviens vēl nezināja, kurā pusē nostāsies uzvaras laime.

Augškurzemē, Latgalē un Austrumvidzemē bez mitēšanās norisinājās atsevišķo daļu cīņas, kurās ievērojamu lomu spēlēja Latvijas brīvprātīgais karaspēks — aizsargi, «vanagi» un cīņu laikā noorganizētie partizānu pulciņi.

Rēgulārais Latvijas karaspēks pēc iespējas izvairījās no lielākām cīņām. Virspavēlnieks ģenerālvirsaitis Vaivars un viņa stāba priekšnieks ģenerālis Dzilna taupīja savus karaavīrus, cik vien spēja. Viņi zināja, ka agri vai vēlū pienāks izšķirošs brīdis, kad būs jālaiž visas rezerves darbā.

Arī cars Kirills nevēlējās grūst savu karaspēku tīšā nāvē, tādēļ aukstajos ziemas mēnešos ierobežojās ar sīkākām uzbrukumiem un izlūkgājieniem. Viņš ticēja, ka pavasarī varēs ieņemt savu pretinieku nelielās teritorijas dažu dienu laikā.

Tas tomēr nenozīmēja bezdarbību. Stābos, fabrikās, laboratorijās drudžainā steigā veica nezināmas lietas. Bij mobilizēti visi izgudrotāji, ķīmiķi, tehniķi, mehaniķi.

Gandrīz jau no pirmajām kara dienām bij pārtraukti darbi augstskolās. Studenti atradās armijā kā virsnieki, instruktori un dažādi speciālisti. Profesori vadīja fabrikas, laboratorijas un citas līdzīgas iestādes, kuras strādāja armijas vajadzībām.

Maskavijas cars bij iedomājies izmērdēt Latviju badā. Ar Baltijas jūras blokādi tas pa daļai varbūt būtu izdevies, ja neparedzēts apstāklis nebūtu glābis latvju tautu, proti, profesoram Krastam bij izdevies radīt ķīmisku vielu, kuru varēja lietot maizes vietā. Koncentrētā veidā šī viela atgādināja parastos biskvītus kā izskata, tā arī garšas ziņā.

Kāds cits profesors no Liepājas augstskolas, vārdā Kainaizis (viņš bij cēlies no Kūru joma kuršu pēcnācējiem) bij iesūtījis armijas stābā jaunizgudrotu atspirdzināšanas līdzekli. Izkausētā, pulvera vai tablešu veidā to varēja iebaudīt lielākās vai mazākās porcijās. Līdzeklis atņēma nogurumu, iznīcināja miega baciņus, atjaunoja izlietoto enerģiju.

Pēc dažiem izdevīgiem mēģinājumiem šo līdzekli tūlīt sāka ražot lielā vairumā, apgādājot ar to aktīvās karaspēka daļas. Šis apstāklis deva iespēju kareivjiem daudz vieglāk paciest visas kara grūtības, ilgos gājienus, braucienus, nepārtraukto uzmanību, bezmiegu, uztraukumu. Dažādās speciālās kara ierīcēs, kur līdz šim vajadzēja vismaz piecdesmit vīru, nu varēja gluži viegli iztikt ar divdesmit pieciem. Latvijas Republikas armija ar to bija it kā dubultojusies.

Vislielāko pārsteigumu un lūzumu visā kara gaitā tomēr ienesa ķīmiķa Akota un konservātorijas profesora Kokles kopīgais izgudrojums. Ja tas būtu nācis kara pirmajās dienās, maskavieši jau sen būtu padzīti no Latvijas zemes. Tad latviešiem nebūtu bijusi nepieciešama ziemeļu un dienvidu kaimiņu palīdzība.

Pēdējo izgudrojumu turēja pagaidām kā noslēpumu. Laikraksti tomēr jau ar dziļu pārliecību apgalvoja, ka pēc pāris nedēļām cara Kirilla karaspēks būs jau aiz Latgales robežām.

Neparastais izgudrojums bija tikpat brīnišķīgs, cik vienkāršs. Turklāt kā kara vešanas ierocis — visaugstākā mērā humāns. Tas nevienu cilvēku nenonāvēja,

nevienu nesakropļoja, nevienam nedarīja sāpes, pat uz organismu neatstāja lielāku iespaidu kā izpīpots papiross vai izdzerta tējas glāze.

Un tomēr tas bija katram ienaidniekam tik bīstams ierocis, kādu līdz šim vēl nebij kaŗa vēsture pazinusi. Arī pretlīdzekli tam bij grūti, gandrīz neiespējami atrast. Tas deva iespēju mazajai Latvijai bez sevišķām grūtībām galīgi uzvarēt lepnos, it kā nekad nepārspējamos maskaviešus. Ar tā palīdzību pie labas gribas varēja pilnīgi iekāŗot visu lielo Maskavijas valsti.

Ko Napoleons nebij varējis veikt, to tagad izdarīja mazā Latvijas armija.

* * *

Tas notika sekoši.

Kādā nejaušā sarunā ar profesoru Kokli ķīmiķis Akots bij pastāstījis par savu jaunizgudroto gāzi jeb, labāk sakot, aiterisku vielu, ar kuŗu iespējams uz ilgāku laiku padarīt cilvēku pilnīgi nejūtīgu, pie tam nekaitējot veselībai. Ar visām savām īpašībām tā pilnīgi atšķīrās no līdz šim pazīstamām un medicīnā lietojamām narkotiskajām vielām.

Nelielos apmēros to jau sāka lietot operācijās, smagu ievainojumu pārsiešanas gadījumos un ievainotos pārvadājot no kaŗa lauka uz attālākām slimnīcām, pie kam ceļā varēja gadīties satricinājumi.

Neērtības radīja tikai tas apstāklis, ka jaunizgudrojums iznāca ārkārtīgi dārgs un bez sevišķas fabrikas to nevarēja lielākā vairumā ražot. Bet tādu fabriku uzbūvēt īsā laikā nebij ko domāt.

Trūka strādnieku, trūka līdzekļu un nepieciešamo izejvielu, kuŗas Latvijā nebij dabūjamas.

«Ak, ja man būtu iespējams uzcelt pašam savu fabriku, es drīz vien kļūtu miljonārs un arī visai cilvēcei atnestu neapraķstāmu svētību...» runāja ķīmiķis Akots nopūzdamies.

«Jā, tas ir liels ieguvums, sevišķi mediķiem ķirurgiem,» atbildēja profesors Kokle. «Žēl tik, ka šo līdzekli nevar lietot kaŗā pret ienaidniekiem, kuŗi vēl arvien negrib vākties no Latvijas laukā. Vai nevarētu izgudrot kādu gāzi, vai ko citu?»

«Kādēļ gāzi un kādēļ vēl ko citu?» brīnījās Akots. «Dodiet man maskaviešus šurp, — es viņus visus pēc kārtas iemidzināšu.»

«Tas maz ko nozīmēs. Viņi atkal atmodīsies, jo no tavas aiteriskās vielas neviens nemirst, pat lādzīgi neapreibst...»

Akots jutās apvainots:

«Esmu humāns cilvēks un katra slepkavība man rieb. Tādēļ asinsizliešanu un nonāvēšanu jūs no manis nesagaidīsiet!»

Nu savukart profesoram Kokiem bija iemesls uztraukties:

«Jūs man palikāt atbildi parādā, kāds Latvijai var celties labums, ja jums izdodas, teiksim, kādu maskaviešu pulku vai citādu kaŗaspēka daļu uz laiku iemidzināt?»

«Ļoti vienkārši,» atbildēja ķīmiķis, «iemidzinātus ienaidniekus iespējams vispirms atbruņot, ja vajadzīgs — sagūstīt, saistīt... Vārdu sakot, — darīt, kas ienāk prātā...»

Profesors Kokle bij patiesi pārsteigts. Ka tas viņam nebij līdz šim ienācis prātā.

«Tikai viena lieta ir sarežģīta un gandrīz neiespējama,» turpināja Akots. «Kā tikt ienaidniekam tik tuvu, lai mans līdzeklis varētu sākt darboties...»

«Varat laist to gāzveidīgi, pa vējam, kā to praktizē ar nāvējošām gāzēm,» atbildēja Kokle, kuŗš šinī jautājumā bij liels profāns, gandrīz tāpat kā citi viņa kollēgas — mūzikas mākslinieki.

«To viegli pateikt,» pretojās Akots. «Bet vai jūs nezināt, ka visām gāzēm tagad izgudrotas pretgāzes un citi paralizējoši līdzekļi? Ar to mūsu dienās neko neizdarīsi. Nav vis vairs divdesmitā gadu šimtenā tā sauktais pasaules kaŗš.»

Kokle jutās uzvarēts. Viņš nogrima dziļās domas.

«Esmu daudz domājis par šo lietu,» turpināja Akots. «Vispirms — gribēju savu iemidzinošo līdzekli raidīt uz ienaidnieku ar īpašu gaismas staru palīdzību. Tas būtu kaut kas līdzīgs liesmumetējiem vai dedzinošam prožektoram... Bet gaismas stariem kā pretlīdzekli iespējams izlietot kaut kuŗu cietu nedegošu un grūti izkausējamu priekšmetu vai ķermeni. Tātad gaismas stari manam nolūkam neder. Vēl neizdevīgāki ir siltuma un aukstuma stari...»

Profesors Kokle pa tam bij izdomājis savu domu līdz galam. Viņš saslējās un sacīja:

«Kādēļ jūs negribat izmantot skaņu viļņus?»

«Skaņu viļņus?» gaŗi stiepdams, atjautāja ķīmiķis. «Vai zināt — tā jums ir ģeniāla iedomā... Pagaidiet, pagaidiet... Ļaujiet mazliet padomāt, kā tas būtu iekārtojams...»

«Jūs domājat, ka skaņu viļņi nav savienojami ar aiterisku vielu?» prasīja Kokle.

«Skaņu viļņi bez aitera nav nemaz domājami. Galīgi, tas ir, absolūti tukšā telpā skaņa ne tikai nebūs dzirdama, bet nespēs arī attīstīties un tālāk virzīties. Pēc manām domām jāizgudro tikai līdzeklis, kā apvienot, saistīt skaņas ar jūsu jaunatklāto aiterisku vielu, lai pirmās, caur izplatījumu lidodamas, aizrautu līdzī arī pēdējo. Ja tas man izdosies, tad mēs varēsim, piemēram, ielenktajā Daugavpilī sarīkot lielisku koncertu, zinādami, ka visi ielencēji drīz vien aizmigs un mēs varēsim darīt ar viņiem, ko gribēsim.»

Kokle klausījās lielā uzmanībā. Noklausījies Akota fantazējumu līdz galam, viņš iebilda:

«Bet kā jūs to izdarīsiet, lai paši muzikanti un arī citi mūsu kaŗavīri neaizmigtu pirmie?»

«Jā, tas man pašlaik ienāca prātā,» atbildēja ķīmiķis. «Izejas var būt dažādas: radīt sevišķu instrumentu, ar kuŗu būtu iespējams virzīt skaņas tikai uz zināmu vietu un lai skaņu viļņi sagrupētos tādā veidā, ka tie kļūtu dzirdami tikai, teiksim, dažu kilometru attālumā; vai arī izgudrot kādu īpašu aizsargu — pretlīdzekli... Te tikai jāpalauza galva, un lieta ies. Žēl, ka neesmu skaņu mākslinieks, tad droši vien es savu izgudrojumu realizētu dažu dienu laikā. Vai nezināt kādu krietnu speciālistu — mūziķi, kas man varētu nākt talkā?»

«Vai jūs mani skaitāt par nepietiekoši kompetentu skaņu jautājumos?» mazliet apvainojies, atjautāja profesors Kokle. «Ja vēlaties, ar lielāko prieku nākšu jums talkā — realizēt jūsu izgudrojumu mūsu Latvijas labā...»

Ķīmiķis sniedza viņam roku un sirsnīgi pakratīja: «Kā lai es jums pateicos, profesora kungs?! Es taču nemaz neuzdrošinājos ticēt, ka jūs gribēsiet man palīdzēt... Ceru, ka jums tas nekad nebūs jānožēlo.»

Abi nopietnie viri apspriedās gandrīz līdz pusnaktij un izšķīrās, viens ar otru pilnīgi apmierināti.

Jau otrā dienā viņi ķērās pie darba. Nepilnu divu nedēļu laikā viņu kopīgais izgudrojums bij gatavs.

9.

Jaunizgudrotā cīņas līdzekļa ieviešana kaŗā sakrita ar Lietuvas uzstāšanos pret Maskavu.

Tas bij beidzamais brīdis, kad vēl varēja ko darīt. Pretējā gadījumā maskavieši būtu ar saviem galvenajiem spēkiem aizvirzījušies bezmaz līdz pat Rīgas vārtiem.

Latvijas armijas vadība tik tālu aizrāvās ar savu dzīvo spēku taupīšanu, ka paši kaņavīri jau sāka kurnēt. Arī laikraksti sāka uzbrukt virsaitim Vaivaram un ģenerālim Dzilnam par viņu it kā bezdarbību.

Patiesībā par bezdarbību nebij ko runāt.

Visā klusībā bij izstrādāts grandiozs uzbrukuma plāns, kuŗu vajadzēja sākt izvest, pirmajām siltajām pavasara dienām iestājoties. Pašlaik drudžainā steigā veica nepieciešamos tehniskos sagatavošanas darbus.

Uzbrukumam galvenajos vilcienos vajadzēja norisināties sekoši.

Noteiktā dienā, vienā un tai pašā stundā Latvijas lidmašīnu eskadras bombardē Maskavu, Vitebsku, Polocku, Sebežu, Minsku... Tikpat stipras igauņu eskadras uzbrūk Pēterpilij, Pleskavai, Dno, Veļikije Lukiem un Novosokoļņikiem...

Visos lielākos partizānu centros slepeni ierodas rēgulārā kaŗaspēka daļas, lai noliktā stundā visas uzsāktu strauju uzbrukumu maskaviešu aizmugures iestādēm.

Sabiedrotās latviešu un igauņu kaŗa flotes dodas uz Kronštati un Pēterpili, lai tur saceltu pānīku un pie gadījuma mēģinātu izcelt desantu Somu jūras līča austrumu piekrastē.

Apvienotās latviešu un igauņu apakšzemes tanku, urbiamo un spridzināmo mašīnu nodaļas sarīko nejaušus uzbrukumus galvenām maskaviešu nometnēm un stābiem, mēģinādamas sacelt tur pānīku un apjukumu.

Visjaunākā tipa, visātrākās un gandrīz neredzamās lidmašīnas šur tur parādās maskaviešu aizmugures ceļu mezglos, bombardē tos un cenšas saspridzināt elektriskos vadus, slīdes, transporta sastāvus...

Vēl neieņemto — Daugavpils un Kokneses — nocietināto rajonu garnizoni visiem saviem atlikušajiem spēkiem uzsāk sīvus pretuzbrukumus, lai pēc iespējas saistītu pie sevis lielākus ienaidnieku kaujas spēkus, neļaujot viņiem pārsviesties uz citurieni.

Tanī pašā laikā visa pārējā Latvijas un Igaunijas apvienotā armija, ieskaitot virszemes, apakšzemes un gaisa spēkus, — uzsāk plašu ofensīvu visā gaŗajā līnijā — no Somu jūras līča līdz Lietuvas robežām, atstājot aiz sevis tikai visnepieciešamākās rezerves radušos robu aizpildīšanai.

Lietuvas uzstāšanās sagatavoto uzbrukumu pēc būtības nepārgrozīja, bet tikai papildināja, koriģējot dažus mazāk svarīgus sīkumus. Lietuviešu ģenerālstābs gan pirmajā brīdī gribēja celt dažus iebildumus, pieprasīdams sev virsvadonību, bet drīz samierinājās, kad bij pamatīgi iepazīties ar ģenerāļa Dzilnas izstrādāto plānu, pret kuŗu savā laikā arī igauņi nebij atraduši nekādus iebildumus, apzinādamies, ka katra ķīlda vai šķelšanās var atnest ne tikai ļaunu, bet pat beigties ar pilnīgu katastrofu sabiedroto pusē.

Kamēr Igaunijas un Lietuvas armijām piekrita it kā spārnu loma, Latvijas bruņotiem spēkiem vajadzēja izturēt centrā maskaviešu galvenos triecienus. Tādēļ stāvoklis bij sevišķi grūts.

Ķīmiķa Akota un profesora Kokles jaunizgudrojums ienesa visā kauju gaitā radikālas pārgrozības. Tas deva arī iespēju bez liekām bažām raudzīties nākotnē.

Pirmie mēģinājumi atstāja pārsteidzošu iespaidu.

Kad kādā dienā, kā parasts, ienaidnieka lidmašīna atkal parādījās virs Rīgas nomalēm, veikli izvairīdamās no mūsu lidoņu pretuzbrukumiem un gaisa ventilātoru radītiem bezatmosfairas bezdibeņiem, — armijas virspavēlnieka stāba observātorijas tornīša augšējā platformā parādījās Akots un Kokle, ar savādām melna metalla trompetēm, pie kuŗām tievās stīdziņās turējās daudzas, dažāda lieluma violetas bumbiņas.

Mēģinājumā noraudzīties bij uznākuši arī virspavēlnieks Vaivars un stāba priekšnieks Dzilna savu tuvāko palīgu pavadībā.

Visu sejās bij manāma apslēpta ziņkārība.

Kad ienaidnieka lidmašīna pienāca gandrīz virs Daugavas, profesors Kokle piepeši pacēla savu trompeti tieši pret lidmašīnu, bet ķīmiķis Akots sāka it kā rotaļādamies spaidīt violetās bumbiņas.

Atskanēja dobjš, apspiestam vaidam līdzīgs izdvesums. Pirmajam sekoja otrs, vēl žēlāks stiepiens... Tas atgādināja ievainota zvēra kaucienu nāves agonijā...

Bez kāda redzama iemesla ienaidnieka lidmašīna piepeši sāka slīdēt uz viena spārna un, kūleņus mezdama, nogāzās Daugavā...

«Kas tad tas?!» izbrīnījies iesaucās virspavēlnieks.

«Vai jūs domājat, ka jūsu trompetes skaņām varētu būt kāds sakars ar nupat bojā gājušo maskaviešu lidmašīnu?» mierīgi, papirosu iekūpinādams, ģenerālis Dzilna griezās pie Kokles.

«Bez šaubām,» atbildēja mūzikas profesors. «Šī trompete ir mans izgudrojums. Tās skaņas spēj radīt īpatnējus gaisa viļņus, kas taisnā līnijā spējīgi aizplūst vairāku kilometru tālumā, pie tam pārvarot ne tikai gaisu un gaisveidīgas vielas, bet arī ūdeni, zemi, kokus, metallus...»

«Labi, labi,» viņu pārtrauca ģenerālvirsaitis Vaivars. «Bet man liekas nesaprotams apstāklis, kā ar skaņām iespējams notriekt lidmašīnas un nonāvēt ienaidnieka kaņavīrus. Mūsu dienās vairs nenotiek tādi brīnumi kā savā laikā, kad Jozuus ar trompetu skaņām sagrāva Jerikas mūrus.»

Profesors Kokle smaidīja:

«Kas var zināt... Par to jums sniegs tuvākus paskaidrojumus mans kollēga Akots, kuŗš faktiski ir izgudrojuma īstais autors. Es esmu, diemžēl, tikai palīgspēks, techniķis, kas rīkojas pēc priekšā rakstīta plāna.»

Akots pa tam rūpīgi sakārtoja violetās bumbiņas, ieslēgdams katru īpašā kapsulā. «Brīnišķīga kombinācija: ķīmija un mūzika...» nenocietās stāba operatīvās daļas priekšnieks.

Ģenerālis Dzilna griezās pie Akota:

«Paskaidrojiet man, vai jūsu izgudrojums var tikt lietots arī, piemēram, pret bruņotiem ratiem, liesmumetējiem, artilēriju un, vispār, — pret ienaidnieka kaujas spēkiem, vai tikai noder kā lidmašīnu notriekšanas līdzeklis?»

«Mūsu izgudrojums bīstams tikai ienaidnieka dzīviem spēkiem,» atbildēja ķīmiķis. «Pret tehniskiem ierīkojumiem tas pilnīgi nekaitīgs.»

«Tātad jūs esat apstājušies pusceļā?»

«Nebūt ne. Ko līdzēs visas ienaidnieka grandiozās ierīces, ja tām pietrūks vadītāju? Visi tehniskie līdzekļi paliks mēmi un nedzīvi, ja tos vairs nevadīs un nerīkos apzinīga cilvēka griba.»

«Labi, tam es piekrītu,» turpināja ģenerālis Dzilna. «Iekāms vēl neesmu iepazinies ar jūsu izgudrojumu visos sīkumos, neņemot spriest, cik lielā mērā tas būs izlietojams tagadējā kaŗā. Mani pašlaik interesē kas cits: cik šāda taure maksā kopā ar visu speciālo, noslēpumaino pierīkojumu? Vai nē, — tur taču vajag būt vēl kaut kam citam, ne tikai skaņām, kas spēj paralizēt ienaidnieka kaŗavīrus?»

Akots saskatījās ar Kokli. Pēdējais pamāja ar galvu, izrādīdams savu piekrišanu. Tad Akots izvilka no kabatas salocītu papīru ar gaŗām skaitļu rindām.

«Še būs,» paskaidroja viņš. «Desmit taures ar visiem nepieciešamiem pierīkojumiem maksās tikpat daudz, cik divdesmit mājas pašā Rīgas centrā ar visām apdzīvotāju mēbelēm un citām mantām...»

«Nav lēti...» nopūtās virspavēlnieks.

Arī citi klātesošie augstākie virsnieki uztraukti sačukstējās.

Stāba priekšnieka sejā nepakustējās neviens vaibstiņš. Mierīgi viņš pārskatīja pasniegto aprēķinu loksni.

Tad viņš pagriezās pret abiem zinātņu vīriem:

«Un cik var maksāt šādu desmit trompešu lietošana, teiksim, desmit stundas diennaktī?»

Akots izvilka citu, skaitļiem pildītu loksni:

«Vienā pusē redzams aprēķins, ja trompetes pūstu kareivji, tāpat kā mēs tagad darījām... Otrā pusē — ja skaņu radīšanai izmantotu tvaiku, elektrību vai kādu citu mehānisku spēku, kas rada lielāku slepenās vielas patēriņu.»

«Kādēļ jūsu tā sauktā «slepenā viela» izmaksā tik bezdievīgi dārgi? Jūs te esat uzdevuši materiāla cenu tādos skaitļos kā neviens metāls, nedz minerāls vai cits kas tamlīdzīgs — nemaksā... Varbūt, izņemot zeltu un dārgakmeņus?»

Akots noslēpumaini smaidīja:

«Jūs esat gandrīz uzminējuši: viena no manas aiteriskās vielas sastāvdaļām ir tiešām zelts. Bet tā kā zelts mūsu zemē vēl līdz šim nav dabā atrasts, tad pie vislabākās gribas būs iespējams rīkoties tikai ļoti šauros apmēros, ievērojot vislielāko taupību.»

«Un tā ir maskaviešu laime,» piebalsoja profesors Kokle. «Pretējā gadījumā mēs ar tūkstoš vīriem varētu iekaņot visu plašo Maskavijas valsti un pie gadījuma sagūstīt arī pašu caru Kirillu.»

«Vai jūsu trompetes skaņas pašu kaņavīriem nav kaitīgas?» jautāja virspavēlnieks, kuŗš visu laiku bija ļoti uzmanīgi sekojis sarunai.

«Skaņas var būt kaitīgas tikai tiem, pret ko tieši pavērsts trompetes platais gals,» sekoja paskaidrojums.

«Jūs savā iesniegumā ziņojat, ka šis izgudrojums esot visaugstākā mērā humāns. Ar ko jūs to varat pierādīt?» turpināja virspavēlnieks, kamēr stāba priekšnieks ar dažiem citiem virsniekiem nogrima aprēķina studēšanā.

Pa Valdemāra ielu pašlaik nāca pulciņš kareivju, atgriezdamies no valdības pils.

«Atļaujiet šos kaņavīrus izlietot izmēģinājumam, — es jums to tūlī pierādīšu,» sacīja Akots.

«Jūs taču nedomājat viņus nonāvēt?» pārsteigts brīnījās ģenerālvirsaitis Vaivars.

«Nepavisam. Viņi pat netiks ievainoti.»

«Arī kontūzēti ne?»

«Pēc sešām stundām viņi būs atkal visi spirgti veseli.»

«Labi, tad es atļauju!»

Profesors Kokle ķērās atkal pie trompetes, bet ķīmiķis Akots sāka rīkoties ap daudzajām violetajām bumbiņām, kārtodams tās, saspiezdams un atkal atlaizdams, kā to bērni dara ar savām spēļu bumbiņām, rotaļādamies un sviezdami gaisā.

Tiklīdz trompete bij pāris reizes ieskanējusies, pa ielu ejošie kareivji viens pēc otra nokāra galvas; acumirkli vēlāk noietās uz ceļiem, apsēdās, nolaidās garšļaukus, izstiepās un palika nekustīgi gulēt. Tikai sāņus ejošais instruktors izrādīja tieksmi it kā bēgt. Bet nākošais trompetes pūtiens nogāza arī viņu saviem biedriem līdzās...

Ap nokritušajiem kareivjiem sāka pulcēties pārsteigtu, izbijušos ļaužu pūlis.

Tad ģenerālis Dzilna deva rīkojumu adjutantam tūlī parūpēties, lai iemigušos kareivjus pēc iespējas ātrāk nogādātu slimnīcā.

Ar to mēģinājums bij beidzies.

Nākošajā dienā, kad visi kareivji (kuŗus vakar iemidzināja) bij atkal spirgti un veseli, pat par galvassāpēm neželodamies, — ministru kabinets steidzamības kārtā

ārpus budžeta atvēlēja nepieciešamo kreditu piecdesmit trompešu iegādāšanai līdz ar visiem nepieciešamiem piederumiem.

Tā kā Latvijā nebija līdzīgas fabrikas, kur varētu jauno izgudrojumu realizēt, uzdeva Akotam kopā ar Kokli bez kavēšanās stāties pie attiecīgas laboratorijas ierīkošanas. Izgudrojumu turēja pilnīgā noslēpumā. Arī igauņiem un lietuviešiem neatklāja brīnišķīgās aiteriskās vielas sastāvdaļas. Vispār, izlikās gandrīz neiespējama lieta ar skaņu palīdzību pārvietot vielu lielākā attālumā no vienas vietas uz otru.

Uz ātru roku apmācīja dažus uzticamākos virsniekus, kā apieties ar jaunizgudroto cīņas līdzekli.

Kaņa padome sasauca ārkārtēju sēdi un nolēma formēt īpašas transporta skrejošas kolonnas, lai visās vajadzīgās vietas tūlīt uzlasītu un nosūtītu uz aizmuguri iemidzinātos maskaviešus, iekams viņi vēl nav atžilbuši.

Citām, tādām pašām transporta nodaļām, vajadzēja savākt sagūstīto ienaidnieku ieročus.

10.

Necerētie Latvijas armijas panākumi pārsteidza visu pasauli.

Katru dienu radio nesa vēstis par jaunām, plašām latvju uzvarām. Viena maskaviešu divīzija pēc otras nesaprotamā kārtā padevās gūstā, neizrādot nekādu nopietnāku pretošanos.

Milzīgi gūstekņu ešloni ik dienas virzījās no tā sauktās frontes uz aizmuguri, pārpildīdami visu Rietumlatviju. Palika iespaids, ka maskavieši ar nolūku padodas gūstā, lai ar laiku saceltos un no iekšienes saplosītu mazo Latviju, kā liela un smaga nasta saplosa plānu lakatu, kuņā šī nasta iesieta.

Cars Kirills sūtīja korpusu pēc korpusa uz rietumiem, lai apturētu iesākušos straujo pretuzbrukumu, ko izveda apvienotās — Latvijas, Igaunijas, Lietuvas armijas.

Vēl viņš nebija īsti informēts, ar ko izskaidrojamas latviešu apbrīnojamās sekmes un tikpat apbrīnojama maskaviešu glēvulība, jo bija gadījumi, kad pāris nelielas latviešu grupas saņēma gūstā veselu maskaviešu pulku ar visām tehniskām ierīcēm un citiem kaujas līdzekļiem.

Visvairāk cieta maskaviešu gaisa flote.

Nepilnas nedēļas laikā, kamēr bija iesācies mazo valstu pretuzbrukums, maskavieši bija zaudējuši gandrīz septiņdesmit piecus procentus no tām lidmašīnām, kuņas bija iedrošinājušās ielidot latvju armijas aizmugurē.

Likās, it kā kāds ļauns gars tās vajātu un triektu vienu pēc otras zemē bez kādiem redzamiem kaujas līdzekļiem.

Dažu reto lidmašīnu vadītāji, kas bija dzīvi atgriezušies no lidojumiem uz Rīgu, Cēsīm un citām vietām, zināja pastāstīt brīnuma lietas.

Kādas eskadriļas komandieris savā ziņojumā augstākai priekšniecībai vēstīja vārdu pa vārdam:

(Minētais ziņojums bija nācis mūsējo rokās kopā ar citiem gūstā kritušās maskaviešu divīzijas stāba dokumentiem.)

«Pamatojoties uz jūsu pavēli Nr. 34760, devos izlūkojumā uz Cēsu rajonu, lai noskaidrotu latvju armijas rezervju kustības virzienus. Man sekoja astoņas jaunākā tipa mašīnas ar stikla kurvjiem un elektriskiem motoriem, kuņi bija apsegti ar trokšņu uzsūcējiem. Tātad mēs nebijām lāgā ne redzami, nedz dzirdami; arī no vajātājiem nebijāmies sava pārākā ātruma dēļ.

Piepeši šosejas rajonā ap Veselausku es pamanīju, ka divas no man uzticētās nodaļas mašīnām sāk grīloties un, iekams paspēju pa radio apjautāties, kas par iemeslu, jau viņas kūleniski ripoja lejup. Pēc pāris acumirkļiem pirmajām divām sekoja nākošās trīs... Tad vēl divas...

Paraudzījies atpakaļ uz pārējām divām. Viņas pagriezās ziemeļu virzienā un bēga: «Mums draud briesmas...» ziņoja viņas.

Tanī pašā acumirkļī motorists palaida stūres riteni un nokāra galvu, it kā taisīdamies iemigt.

Stūri satvēru es. Mašīna sazvēlās uz kreiso pusi un taisīja strauju kritienu. Ar lielām mokām beidzot izdevās to savaldīt un novērst katastrofu. Reizē ar to jutu, ka man uzmācās patīkams gurdenums: gribējās aizvērt acis un nekā nedomāt. Tikai piepešais kritiens mani mazliet atžilbināja. Kā pa sapņiem redzēju nogāžamies beidzamās divas manas izlūku nodaļas lidmašīnas...

Attīstīdams vislielāko ātrumu un turēdamies pēc iespējas augstu, es bēgu un pēc 35 minūtēm sasniedzu mūsu posteņus. Visu laiku motorists gulēja kā nedzīvs man blakus. Savādo noguruma sajūtu nespēju nokratīt vēl labu laiku pēc atgriešanās. Motorists atmodās tikai vēlā pēcpusdienā un apgalvoja, ka pirmāk lidmašīnā viņam uzkrītis tik spēcīgs miegs, it kā veselu nedēļu nebūtu gulējis.

No manām astoņām lidmašīnām līdz šim vēl nav neviena atgriezies. Maz cerību, ka vēl kādreiz ieraudzīsim savus brašos lidotājus, jo krītot viņi, bez šaubām, nositās.

Vairāk neko nevaru ziņot.

Lai atļauts pieminēt, ka šosejas rajonā nemanīju neko aizdomīgu, izņemot kādu autobusu, kas lēnām kustējās ziemeļrietumu virzienā. Man liekas, latvieši izgudrojuši kādu savādu briesmīgu kaujas līdzekli, ar kuŗa palīdzību viņi mūs iesākuši sistematiski iznīcināt.

Kapteinis Pokrovskis.»

* * *

Lai centrs neaizietu pārāk tālu uz priekšu un lai dotu arī igauņiem un lietuviešiem iespēju plašākos apmēros piedalīties maskaviešu vajāšanā un gūstīšanā, Latvijas armijas virspavēlnieks piekomandēja katram kaimiņam pa trīsdesmit virsnieku, katru grupu ar desmit aiteriskajām trompetēm, kas tika vienmērīgi sadalītas pa visu fronti.

Pārējās trompetes palika kā palīglīdzeklis pie Latvijas armijas.

Virsliecinantu Strautu atsauc no Augškurzemes, kur viņš bij sekmīgi pabeidzis partizānu organizēšanu.

Nu viņam bij paredzēts jauns uzdevums.

Viņu un vēl sešdesmit citus uzticamus virsniekus iepazīstināja visos sīkumos ar jauno kaujas līdzekli un tā izlietošanu.

Arī Strauts dabūja vienu aiterisko trompeti ar visiem nepieciešamiem piederumiem. Viņam to vajadzēja ievietot savā lidmašīnā un no gaisa pārsteigt maskaviešus.

Par motoristu viņš atkal izvēlējās Caunīti, kuŗš nu jau bija paugstināts par virsseržantu. Caunīts labprāt darīja visu un gāja visur līdz ar Strautu, jo fatāliski ticēja, ka tad briesmas nav nemaz bīstamas.

Jaunais cīņas līdzeklis viņu ļoti interesēja.

«Vai nebrauksim atkal uz Maskavu?» griezās viņš pie virsliecinanta Strauta, kad bij dabūjis dzirdēt par jauno uzdevumu.

Strauts smaidīja.

«Pašlaik vēl ne. Bet drīzumā varbūt dabūsim redzēt arī Maskavu. Tikai vispirms mums jāpastrādā vēl tepat Vidzemē, Augškurzemē un Latgalē, lai drīzāk dabūtu zemi tīru un zemkopji varētu sākt domāt par nākošajiem pavasaļa lauku darbiem.»

Maskaviešu lidmašīnas vairs neapdraudēja Latvijas galvaspilsētu. Apvienotās Latvijas — Igaunijas flotes ar divu aiterisko trompešu palīdzību bij sagūstījušas ap desmit maskaviešu kaujas kuģu un pārējos — ieslēgušas Pēterpils jūras līcī. Tātad arī no jūras puses maskaviešu briesmas bij novērstas. Nu varēja sākt domāt par pilnīgu uzvaras izcīnīšanu uz sauszemes un gaisā.

Kamēr noteiktais sabiedroto lidmašīnu skaits traucēja un cēla pāniku maskaviešu aizmugurē, pēc iepriekš izstrādāta plāna partizāni uzsāka aktīvu cīņu ar komandantūrām un mazāk apsargātiem stābiem; rīkoja uzbrukumus kuģa transportiem un municijas noliktavām.

Rēgulārās armijas daļas, kas visu ziemu bij izturējušās diezgan pasīvi, arī kļuva kustīgākas.

Virspavēlnieks izdeva slepenu pavēli par vispārēja pretuzbrukuma uzsākšanu taisni pirmajā maijā, kad maskavieši to vismazāk gaidīja. Viņi domāja, ka latvieši mierīgi nosvinēs savas pirmās Satversmes Sapulces piemiņas svētkus, kā to mēdza līdz šim ik gadus darīt.

Ziema bij pagājusi. Lielie pavasaļa ūdeņi noskrējuši. Lauku ceļi apžuvuši. Nevajadzēja vairs tik daudz baidīties no kaŗavīru apsaldēšanas; varēja nomest biezās ziemas apģērbus, kas kavēja kustības.

Arī lauki vēl nebij apsēti un nevajadzēja baidīties no izmīdīšanas.

Dienas jau bij kļuvušas samērā gaŗas. Bij iespējams nobraukt vai noiet lielus gabalus, nerēķinoties ar tumsas uznākšanu.

Gaisā riņķoja lidmašīnas. Kūpēja bruņoto ratu skrējieni uz apžuvušajām šosejām. Dunēja jaunkonstruētā artilērija, kuŗa spēja apšaudīt ienaidniekus milzīgos attālumos, ja tikai viņi nebij noslēpušies aiz mākslīgiem aizsargiem, par kādiem noderēja sabiezinātā gaisa joslas, elektromagnētiski šāviņu uztvērēji, elektrizēts ūdens un daudz citi.

Virisleitnants Strauts bij aizkomandēts uz Pļaviņām, ap kuriem pulcējās milzīgas maskaviešu masas, gatavodamās satriekt latvju armijas labo spārnu, kas bij atsviedis pretinieku no Kokneses—Meņģeles līnijas un tagad straujā gaitā virzījās uz austrumiem, lai neļautu maskaviešiem atkāpties.

Visi ceļi bij kaŗaspēka kolonnu un vėzumu pārpildīti.

Šur tur pacēlās melni dūmu stabi. Tur dega zemnieku mājas, ko maskavieši atkāpdamies bij aizdedzinājuši.

Nomestās bumbas un krītošie šāviņi dzidrajā Daugavas spoguļī radīja augstus ūdensfontānus.

No 5000 metru augstuma noraugoties, palika iespaids, ka tur lejā, sīka strautiņa malā, ierīkots skudru pūznis, ap kuŗu tagad čum un mudž simts tūkstoši mazo daudzķājaino rāpuļu...

Strauts deva rīkojumu un Caunīts pagrieza lidmašīnas rokturi uz leju. Nokļuvuši 3000 metru augstumā, viņi sāka uzmanīgāk pētīt apkārtni. Viņi jutās samērā droši, jo pēc tam, kad vairāki simti maskaviešu lidmašīnu bij noslēpumaini pazudušas un vairs neatgriezās no Latvijas, ienaidnieks bij kļuvis ļoti uzmanīgs un pagaidām savu atlikušo gaisa floti turēja aizmugurē, baidīdamies paspēlēt pēdējās lidmašīnas.

Arī paši lidotāji sajuta tik lielas bailes, ka nebij vairs piedabūjami doties izlūkos pāri fronteī uz latvju armijas aizmuguri.

Pa plašo Pļaviņu—Kokneses šoseju kustējās rietumu virzienā biezas maskaviešu kolonnas. Arī apkārtējie lauki un pļavas bij kaŗaspēka pilni. Acīmredzot cars Kirills

neskopošanās ar dzīvo spēku, jo dzina ļaudis tīšā nāvē pēc vecu vecā taktiskā paņēmiena, kādu vāci un franči bij sākuši atņemt jau divdesmitajā gadu simtenī.

Kaļaspēka rindas laiku pa laikam sāka ietīties pelēkbaltu dūmu mutuļos. Tur jau plīsa šāviņi un darbojās liesmumetēji.

No mūsējo puses neredzēja gandrīz nekādu kaļaspēka masu.

Latvji bij pa daļai paslēpušies zem zemes, lai tikai vajadzības brīdī iznāktu dienas gaismā un uzņemtos kauju, ja tāda izrādītos nepieciešama. Bez apakšzemes tankiem pret maskaviešiem šie bij sapulcinātas ap 200 lidmašīnu, no kuņģiem trīs bij bruņotas aiteriskajām trompetēm.

Strauts nebija paņēmis līdzīgu nekādus citus kaujas līdzekļus, lai neapgrūtinātu savu tiešo uzdevumu. Tādēļ, gaidīdams rīkojumu uzsākt darbību, lēni slidēja pār kalnaino Daugavas piekrasti, ar lielu interesi novērodams apakšā notiekošo.

Piepeši sacēlās it kā stiprs vējš un lidmašīna strauji salīgojās. Pirmajam grūdienam sekoja otrs, otrajam — trešais. Tuvumā izšāvās liesmu mēles un parādījās dūmi.

Lidotāji bij pievirzījušies maskaviešu līnijai par tuvu un tagad saņēma pirmos apsveicinājumus...

Tanī pašā mirklī lidmašīnu eskadriļas komandieris deva rīkojumu uzsākt pretcīņu.

Virsliecinieks Strauts savienoja kontaktus un pavērsa aiteriskās trompetes plato galu tieši uz maskaviešu visbiezākajām kolonnām, kuņas lēni līgojās uz priekšu.

Lidmašīnas motoram pierīkotais gaisa ventilis sāka darboties, un trompete iedziedājās gaudīgu, skarbi nepatīkamu dziesmu, līdzīgu kuņa sirēnas skaņām.

Tā pagāja divas minūtes.

Jau Strauts sāka šaubīties un bailoties, vai tik nav notikusi kļūda un varbūt viņš izdarījis kādu nepareizību.

Arī Caunīts rādījās nemierīgs un norūpējies.

Tomēr savu darbību nepārtrauca un trompete turpināja kaukt ar tādu spēku, ka pārskanēja pat motora dūkšanu un propellera aso šalkoņu. Strauts neatvairāmi virzījās skaņas pretī uzbrūkošajiem maskaviešiem. Un brīnums! Pelēkzaļās maskaviešu rindas sāka jukt un liekties, kā labība veldrē gāzdamās.

Veselas jaužu masas palika nekustoši guļot uz vietas, it kā par akmeņiem pārvērstas. Apstājās bruņu ratu virkne; pārstāja baltpelēko dūmu mākonīšu celšanās. Neredzēja vairs asās liesmu mēles piekalnītēs izšaujāmies.

Pāri palikušās ienaidnieku kolonnas pavērsās atpakaļ un sāka bēgt.

Trompetes skaņas panāca arī bēgļus, kā izkopts panāk vēja liektos zāles stiebrus. Visa Daugavas mala bij kā sētin nosēta ar iemidzināto maskaviešu ķermeniem. Rindām vien gulēja nekustošās figūras, kā plostu darināšanai savesti stenceļu bluķi. Tikai pa retam vēl redzēja atsevišķus bēgošus ienaidnieka kaļavīrus, kuņģi vairs domāt nedomāja par kauju un pretī turēšanos, bet, pānisku baiļu triekti, centās ātrāk pazust pakalnu nokarēs un birztalu biezoknājos.

Strauts pavērās pulkstenī. Bij pagājušas tikai piecpadsmit minūtes. Tad trompete beidza savu skarbo dziesmu. Vajadzēja būt ļoti taupīgiem, lai aiteriskās iemidzināšanas vielas pietiktu arī turpmāko maskaviešu uzbrukumu atsišanai.

Viņi pacēlās simts metrus augstāk, lai labāk novērotu savu kollēgu darbību pa kreisi un pa labi. Cik tālu acis sniedza, visur bij redzamas tādas pašas ainas. Jaunais izgudrojums darīja brīnumus. Līdz Aiviekstes līnijai maskaviešu spēki vairs nekur nemēģināja pretoties. Bailes bij apstulbojušas viņu prātus.

Pēc dažām minūtēm Strauta lidmašīna jau sasniedza zemi, jo nebija nozīmes vairs vajāt un kaut demoralizētos pretiniekus, kad bij radusies iespēja daudz vienkāršāk un humānāk viņus padarīt nekaitīgus.

Piesteigušies, latvju kareivji saņēma savus lidoņus ar gaviļēm un aplausiem. Ar interesi viņi bij sekojuši virsleitnanta Strauta un virsseržanta Caunīša darbībai gaisā.

Uz eskadriļas komandiera pavēli visi lidotāji pēc paveiktā darba devās vietējā kaļaspēka pavēlnieka rīcībā. Aizvirzījuši sargu aiztures uz priekšu, kaļavīri nolika ieročus un stājās pie iemidzināto maskaviešu novākšanas.

Virsleitnants Strautu nozīmēja par vienas tādas nodaļas priekšnieku. Viņa rīcībā nodeva simts vīrus ar divdesmit pieciem transporta ratiem.

Darbības kārtība bij noteikta sekoša.

Vispirms novāca visus ienaidnieku ieročus, lai viņi (maskavieši) atmošanās gadījumā nebūtu spējīgi pretoties. Tad uzlasīja iemigušos ļaudis un nodalīja virsniekus no kareivjiem.

Virsniekus tūliņ ievietoja transporta lidmašīnās, lai nogādātu uz Rīgas jūrmalu, kur bij ierīkotas attiecīgas telpas.

Kareivjus salika pa desmitiem un apsedza ar brezentiem, jo nebij iespējams visus tūliņ aizvest uz koncentrācijas nometnēm.

Tuvākajā apkārtnē bij palikuši uz vietas ne mazāk par 15 000 ienaidnieku...

Uz katra soļa atklājās pārsteidzošas ainas. Visur gulēja cilvēki krustām šķērsām salikušies, it kā par akmeņiem pārvērtušies. Likās, maskavieši tūliņ celsies un uzsāks cīņu. Visi elpoja mierīgi, tikai sejas dažiņiem bij vēl tāpat niknumā sašķiebtas kā pirmāk, kad bij saprindzinājumā uz priekšu traukušies.

Senās teikas par cilvēku pārvēršanu nedzīvos priekšmetos, likās, nu bij piepildījušās.

Iemidzinātos maskaviešus šinī acumirkļī nebij spējīgs uzmodināt nekāds troksnis, kaut vai debess ar zemi drupās sašķīstu.

Virsleitnants Strauts gāja pa priekšu un rīkoja. Viņam sekoja kareivji, izpildīdami pavēles.

Katru maskavieti aiteriskās trompetes skaņas bij atstājušas un sastindzinājušas tādā stāvoklī, kādā viņš līdz tam pēdējā brīdī bij atradies. Atklājās veselas ainas no ienaidnieku dzīves un darbības. Še gulēja satriektā Maskavija, kas bij iedrošinājusies izstiept laupītāja roku pār brīvas tautas zemi.

Jauns maskaviešu virsnieks sastindzis tupēja, uz ceļiem nolaidies pie apdzisuša liesmumetēja, padebešos vērstu skatu, it kā pārdabīgu parādīšanos ieraudzījis. Vēl roka ļengani turējās pie vaļā palaistās un spēku zaudējušās atsperes.

Divi stalti puiši stāvēja, kā piepešā nogurumā uzguluši automatiskā bumbu šķiedēja spožajam tērauda stobram. Viņu vaigi bija sārti un krūtis vienmērīgi cilājās.

Uz platā baltā ceļā — skaistās, kārtīgās rindās nolikušies, — gulēja daži simti cara Kirilla paklausīgo kara kalpu, savus ieročus vēl cieši pirkstos sakrampējuši, kā tūliņ augšā celties un uz priekšu traukties gribēdami.

Mazliet nomaļus, vēl raustīdamies, dūca bruņuratu nodaļa, bez vadītājiem palikusi un ceļmalas grāvjos iestigusī, jo viņu rīkotāji, pie stūres ratiem sakņupuši, sēdēja un saldi snauda...

Aiz birztaļas, pie pussagrautas mūra sienas, ap kūpošu katlu, sēdēja ducis maskaviešu. Dažam karote bij palikusi pusceļā uz muti. Citam — kumoss nesakosts starp zobiem rēgojās. Vēl cits bij gaļas gabalu uz iesma uzdūris un pie lūpām pielicis...

Šur tur mierīgi atdusējās briesmīgo kaujas ieroču tērauda rīkles, kuņām vajadzēja nāvi spļaut uz latvju kaļavīriem.

No zemes izlīduši, stāvēja drausmīgie, kāpurveidīgie tanki, atgādinādami aizvēsturisko laiku briesmoņus. To ekipāžas nebij paspējušas pat lūkas atvērt, kad jau aiteriskās trompetes kauciens bij padarījis viņus nevarīgus un bezjūtīgus kā miroņus.

Neaizskarti gulēja smacējošo gāzu baloni, ar kuņiem iekaņotāji bij gribējuši sasniegt senkāroto uzvaru.

Transporta rati bij palikuši uz vietas. Motori klusēja; riteņi vairs negriezās.

Drumslās sašķīdusi, lidmašīna aizsprostoja ceļu. Zem tās drupām aprakti gulēja pārsteigtie lidotāji, kuņiem nebij lemts vairs nekad atmosties. Ļoti savādi šķīta elektrisko bultu raidītāji, kas pirkstos turēja vēl vadu galus. Palika iespaids, ka tūlīņ atkal sakustēsies un saks darboties.

Zem kupla ozola, uz provīzoriski ierīkota galdiņa izplesta gulēja krievu valodā drukāta Latvijas karte. Sirms maskaviešu ģenerālis pie tās sastindzis taisni tanī acumirkļī, kad bija atdevis apkārt stāvošiem padotiem virsniekiem pavēli par jaunu rezervju ievadīšanu kaujā.

Līdzīgi ienaidniekiem trompete bij pārsteigusi arī nedaudzos latvju zemkopjus, kuņi no cīņas apgabala nebij paspējuši aizbēgt. Gluži balts, no vecuma čokurā sarāvies, vecītis, kā mierinādams, turēja roku mazam puisītim uz galvas, kas bija savilcis lūpu uz raudāšanu. Gandrīz tāda pati vecenīte sēdēja pār šūpulī pārliekusies, bet kāda jauna sieviete, acīmredzot, šūpulī gulošā pilsoņa māte, rūpīgi rokā saņēmusi, turēja koka zirdziņu...

Latvju kaņavīri strādāja vaiga sviedros, lai veiktu grūto darbu. Neviena neteica — «Man grūti...» vai «Es nevaru...»

Starp pilnīgi aizmidzinātiem maskaviešiem nereti gadījās arī tādi, kas gan pirmajā acumirkļī bija apdulluši, bet pēc brītiņa atkal nākuši pie samaņas. Daži no viņiem mēģināja ķerties pie ieročiem un pretoties. Bailīgākie, redzēdami latvju kaņavīrus, laidās bēgt, bet jau pēc dažām minūtēm tika panākti un spiesti padoties savam liktenim.

Virslieknants Strauts raudzījās, lai nevienam ienaidniekam bez sevišķa iemesla nenodarītu nekādas pārestības. Viņš gluži labi zināja, ka maskavieši nebūt neapņāgās tik humāni ar gūstā kritušiem latviešiem, igauņiem un leišiem. Bet tas bij izskaidrojams ar krievu tautas zemo kultūru un neapzinību, ko par labu paraugu nevarēja ņemt.

Dusmas un rūgtumu sirdī sacēla nodedzinātās ēkas un pa ceļiem noslepkavotie mierīgie iedzīvotāji, kuņi, maskaviešiem tuvojoties, bij mēģinājuši paslēpties vai izbēgt.

Vispār, maskaviešu rokās kritušie apgabali bija ļoti cietuši. Šie divdesmit otrā gadu simteņa iebrucēji pēc savas darbības būtības neko daudz neatšķīrās no tām maskaviešu bandām, kas siroja pa Latviju un postīja mūsu tēvuzemi Pletenberga, Gotarda Ketlera, Alekseja Michailoviča un Pēteru Lielā laikmetos.

Uz kādas mājas sliekšņa gulēja pajauna sieviete, asinīm notraipītu seju un saplosītu apģērbu. Blakus mātes līķim sēdēja ap divus gadus vecs puisēns, velti mēģinādams uzmodināt neuzmodināmo...

Pie akas grodiem bij saļimis sirmgalvis pāršķeltu galvaskausu. Ceļa malā kunkstēja neliels sunītis, kam maskaviešu bruņurati bij sašķaidījuši visu ķermeņa pakaldu...

Garām iedams, virslieknants Strauts noglāstīja gludeno galviņu. Kustoniša acīs atspoguļojās cilvēcīgas ciešanas un mēms lūgums — darīt galu nepanesamām mokām.

Strauts novērsās un pamāja ar roku. Piestaidzies kareivis nobeidza sakropļoto dzīvnieciņu ar vienu elektriskās pistoles šāvienu.

Citā izpostītā, maskaviešu atstātā sētā gulēja mežonīgi noslepkavoti vairāk nekā desmit mājas iedzīvotāju — sievas, bērni, sirmgalvj, sīki pusaudži.

Nevarēdami satriekt latvju kaŗavīrus atklātā cīņā, vīrs pret vīru, maskavieši nevarīgās dūsmās atriebās viņu piederīgiem. To vairs nevarēja saukt par godīgu kaŗa vešanu.

Iemidzināto ienaidnieku novākšana turpinājās vairākas stundas.

Gandrīz uz katra soļa atklājās jauni maskaviešu briesmu darbi. Pazaudējuši cerību iekaŗot un nostiprināties Latvijā, cara Kirilla uzticamie strēlnieki acīmredzot pieturējās sakāmvārdam: «Ja nav mums, lai nav nevienam.»

«Neliēši...» zobus sakoduši, dūsmojās Strauta nodaļas kareivji. «Tādiem pat karātavas — pārāk mīksts sods!...»

Pēcpusdienā Strauts iegāja Pļaviņās, kur jau atradās priekšā vairākas skrejošās latvju triecienu grupas, kas bij atgriezušās no Krustpils rajona, sastapušās milzīgas, — niecīgiem līdzekļiem un spēkiem nepārvaramas, maskaviešu kaŗaspēka masas.

Divīzijas stābā turpināja ienākt viena par otru patīkamākas ziņas. Ar aiterisko trompešu palīdzību latvieši bija ieguvuši veselu rindu spīdošu uzvaru.

Maskavieši bij satriekti pie Vestienas, Jaunpiebalgas, Zeltiņiem, Lejasciema, Opes...

Tikai viena lieta darīja Strautu nemierīgu.

Maskavieši, atiedami no Valkas apkārtnes un Dienvidigaunijas, bij pārsteiguši nelielos partizānu pulciņus un ieņēmuši Alūksni.

Tur gan viņi bij varējuši noturēties tikai četras stundas, bet arī šinī īsajā laiciņā gandrīz puse ziedošās Alūksnes pilsētiņas bij noslaucīta no zemes virsas.

Strautu mocīja jautājums: kur tagad atrodas viņa mīlotā meitene? Vai vēl dzīva? Vai nav kritusi maskaviešu neģēlībām par upuri?

Visu nakti viņš nespēja aizmigt. Domas, viena par otru tumšākas, viena par otru smagāka, spieda sirdi, plēsa galvu, dzina projām miegu un nogurumu.

Rītā viņš piecolās ar ciešu apņemšanos. Viņam vajadzēja zināt, kur v i ņ a palikusi, kas ar v i ņ u noticis!

Viņš tūlīņ sēdās un uzrakstīja ziņojumu savam tiešajam priekšniekam.

Virslietnants Strauts dabūja 12 stundas ilgu atvaļinājumu. Šo laiku viņš gribēja izlietot, lai nobrauktu uz Alūksni un uzzinātu, kas noticis ar Rasmu.

Pašlaik norisinājās tā sauktā frontes nolīdzināšana, kādēļ tāds atvaļinājums bij iespējams, jo turpmākais uzbrukums maskaviešiem un gājiens uz priekšu bij nolikts tikai nākošā dienā.

Tas tādēļ, ka ienaidnieka gūstekņus vajadzēja pārvietot uz aizmuguri, sagatavot transportu un veikt citus nepieciešamos priekšdarbus.

Gandrīz visa Austrumvidzeme bij jau brīva no maskaviešu jūga. Strauts lidoja ļoti zemu, jo nu vairs nebij jābaidās no ienaidnieku nejaušiem uzbrukumiem.

Apakšā pa visiem ceļiem kustējās Latvijas rēgulāras armijas daļas un saņemto gūstekņu transporti.

Vietvietām kūpēja māju drupas. Atejošie maskavieši visur bij nodarījuši lielu postu.

Madonā jau plīvoja Latvijas nacionālie karogi. Tur bij ienākusi otrā latvju atsevišķā brigāde ar atābu, transportiem un nepieciešamām tehniskām ierīcēm, lai sagatavotu līdzekļus tālākam pretuzbrukumam.

Vecgulbenē valdīja liela dzīvība. No rietumiem pienāca vilciens pēc vilciena ar kaŗaspēku, ko nebij iespējams pārvietot pa gaisu vai ar pašbraucējiem.

Strauts, ziņkārības dzīts, nolaidās pavisam zemu.

Vēl pirms divām dienām šē bij atradies cara Kirilla virspavēlnieka stābs un bij rīkojušies maskavieši. Beidzamajā brīdī stābs bij paspējis aizbēgt, citādi būtu iemidzināts un saņemts gūstā līdz ar aktīvā kaŗaspēka daļām.

Veseliem strēķiem pilsētas laukumā stāvēja maskaviešiem atņemtie kaujas rati, artilērija, tanki, liesmmumetēji, sabojātas lidmašīnas un citi kara piederumi. Ap tiem pulcējās ziņkārīgo bēgļu bari, kas bij jau paspējuši atgriezties savās dzīves vietās no Rietumlatvijas.

Tālāk uz ziemeļiem redzēja samērā necīgus kara postījumus, jo gandrīz visu laiku, ar maziem izņēmumiem, šo apgabalu bij turējuši savās rokās Ziemeļlatvijas partizāni. Bez tam maskaviešu atkāpšanās bij norisinājusies tik ātri, ka viņi nebij paspējuši neko daudz izdarīt.

Arī Alūksnes pilsēta izrādījās mazāk cietusi, kā to no pirmajiem ziņojumiem varēja domāt.

Pukstošu sirdi virsleitnants Strauts pagrieza stūri un lēnām nolaidās pazīstamajā gaisa piestātnē netālu no ezera malas. Viņu saņēma partizānu patruļa, kuŗa bij atsteigusies komandanta uzdevumā uzzināt, kas par lidmašīnu un kādā nolūkā ieradusies.

Izrādījās, ka Alūksnē pašlaik ieradies arī partizānu virspavēlnieks kapteinis Zālīts, lai noorganizētu uz vietas transportus paredzamo gūstekņu pārvadāšanai.

Maskavieši vēl atradās Lipnas apgabalā un pēc ienākušajām ziņām bij savākuši lielus spēkus. Viņi nebij vēl skaidrībā ar latviešu jaunizgudroto cīņas ieroci un domāja samalt necīgos mūsējo spēkus ar savu ļaužu vairumu un milzīgo tehnisko līdzekļu pārspēku.

Kopš sava brauciena uz Augškurzemi virsleitnants Strauts nebij ticies ar cīņu biedru Zālīti no grūtajiem pagājušā rudens un ziemas mēnešiem, kad nebij vēl nekādu pamatotu cerību par varbūtēju maskaviešu izdzīšanu no Latvijas.

Kapteinis Zālīts nebij daudz pārmainījies — tāds pats vienkāršs, sirsnīgs. Tanī pašā vecajā mundierīnā, kas no ilgas lietošanas bij jau vietvietām stipri nodilis.

«Sveiks, mans mīļais!» viņš jau pa gabalu sauca, ieraudzīdams Strautu un steigdamies pēdējam pretī. «Apsveicu ar pirmajām uzvarām!»

«Sveiks!» Tikpat priecīgi atsaucās Strauts, un abi draugi saskūpstījās.

Kad viņi bij palikuši viēnatnē, Zālīts bažīgi jautāja:

«Vai kas jauns, ka tu tik piepeši ieradies? Varbūt jaunais cīņas līdzeklis izrādījies nederīgs vai cita kāda nelaime?»

«Kādēļ tu taisni domā, ka ap to varētu lieta grozīties?» atjautāja Strauts.

«Nu tādēļ, ka arī manā grupā bij atsūtīti dažī virsnieki ar jaunajām aiteriskajām taurēm. Bet panākumi nebij visai spīdoši. Izrādījās, ka taurētāji aiz pārpratuma novirzījuši skaņas sāņus, tā ka lielākā daļa maskaviešu paspēja aizmukt, pie tam nodarīdami mūsējiem sāpīgus zaudējumus. Kad kļūdu konstatēja, bij jau par vēlu, jo izbeidzās samērā necīgais līdzpaņemtais aiteriskās vielas krājums, kuŗa, kā stāsta, esot briesmīgi dārga.»

Strauts smaidīja:

«Tad tu vēl nezini, cik mēs vakar lieliski maskaviešus apstrādājām pie Pļaviņām. Tāpat tas izdevies arī gandrīz visās citās vietās.»

«Nujā, varbūt,» rūca Zālīts, «bet maniem partizāniem tādas lietas lāga nepatīk. Tas nav nekāds kaŗš, ja ienaidniekus iespējams uzlasīt pa lauku kā kartupeļus. Kaŗš tikai tad interesants un uzvara patīkama, ja viņa iegūta pēc sīvām cīņām.»

Virsleitnants Strauts zināja, ka Zālīts ir kaŗavīrs no matu galiem līdz papēžiem un ka viņu grūti pārliecināt, tomēr atbildēja:

«Mīļais, nevajag aizmirst, ka kaŗš nav mērķis, bet tikai līdzeklis, kā tikt pie miera. Mēs nekaŗojam, lai iznīcinātu maskaviešus, bet gan — lai piespiestu viņus reiz par visām reizēm atteikties no tieksmēm pēc mūsu zemes. Mēs dzīvojam divdesmit otrā

gadu simtenī, kad katru nevajadzīgu asins izliešanu šejienes kara laukā neitrālajās valstīs iztulkos kā latvju tautas zemās kultūras un mežonības pazīmi.»

Kapteinis Zālīts steigšus parakstīja dažus ienestos papīrus un, papirosu iekūpinājis, atzvēlās krēslā:

«Savādi. Mēs vēl nebūt neesam tikuši ar maskaviešiem galā... Ienaidnieks atrodas no šejienes vēl tikai pāris desmit kilometrus, bet mēs jau mierīgi filozofējam par gluži teorētiskām lietām. Pēc manām domām mēs par daudz saudzīgi izturamies pret saviem ienaidniekiem. Visa pasaule ļoti labi zin, ko maskavieši darījuši un vēl joprojām turpina darīt mūsu zemē. Tādēļ, ja arī mēs no savas puses uzstāsimies enerģiskāk, par to mums neviens neņems ļaunā, izņemot maskaviešus pašus. Slavus tikai tad būs iespējams uz visiem laikiem atbaidīt no mūsu piekrastes, ja viņi dabūs tādu pērienu, ka gadu simteņiem āda vēl niezēs, kā pēc svešā pirtī dabūta kašķa.»

Strautam šī saruna patiesībā daudz neinteresēja. Viņš tikai gaidīja izdevīgu brīdi, lai izzinātu, kas noticis ar Alūksnes slimnīcā ievietotajiem ievainotajiem un slimnīcas personālu, kad maskavieši bij šē nejausi iebrukuši.

«Labi,» sacīja virsleitnants Strauts, «lai par to pietiek. Spriedīsim, kad būs vairāk laika. Pastāsti labāk, vai maskavieši daudz ko no šejienes paspējuši aizvest līdzī? Kā, piemēram, ar vietējo slimnīcu? Man tur vēl bija palikušas dažas lietas no tā laika, kad ievainots šē ārstējos.»

«Slimnīca...» atbildēja Zālīts. «Ar slimnīcu diezgan slikti. Slimnīcā pēdējā laikā atradās laba tiesa krievu virsnieku, kuņus ievainotus saņēmām gūstā pie Ostrovas un Pleskavas. Bez tam tajā ārstējās arī daži latvju virsnieki, piemēram, pulkvedis Andavs, kapteiņi Zemīts un Drīzulis, pulkvedis-leitnants Vārtiņš, majors Oga un citi jaunāki virsnieki. Maskavieši, diemžēl, visus viņus aizveduši līdzī, varbūt nonāvējuši, kā tas jau vairākkārt pierādījies.»

«Bet slimnīcas personāls?» nepacietīgi iesaucās Strauts. «Vai ar personālu arī nav kas noticis?»

«Protams, maskavieši nav tik muļķī, ka ņems ievainotos bez apkalpotājiem. Viņī aizveduši līdzī arī visus ārstus un māsas. Tikai dažas vienkāršās apkalpotājas un veļas mazgātājas pamestas atpakaļ.»

«Tātad arī māsa Rasma ...» vairāk nopūtās kā izrunāja virsleitnants Strauts.

«Vai viņa tava līgava?» brīnījās Zālīts. «Es to nemaz nezināju. Ļoti žēl... Bet ko tur lai dara. Gan mēs drīzumā piespiedīsim viņus lūgt mieru!»

Strauts nosarka:

«Līgava gan ne. Bet mēs bijām labī draugi. Viņa mani tik sirsnīgi kopa, kad biju ievainots...»

Zālīts paraustīja plecus:

«Kā jau teicu — žēl ir. Tagad par vēlu. Savā ziņā mēs paši nodarījām lielū kļūdu, pārāk lielā apgabalā izklīdinādami savus spēkus, kamēr Alūksni uz laiku pametām gandrīz bez kādas nopietnas apsardzības, paļaudamies, ka maskavieši neuzdrošināsies uzbrukt partizānu centrālajam miteklim.»

Strauts vēl kādu laiciņu pakavējās, aprunādamies par kopīgi pazīstamiem partizānu vadoņiem un informēdamis par Augškurzemes partizānu darbību. Tad abi draugi kopīgi padzēra tēju un atvadījās, jo ne vienam, nedz otram nebij vairāk vaļas.

Strauts vēl apstaigāja pustukšās slimnīcas telpas, kur atkal no jauna partizānī bij uz ātru roku ierīkojuši pārsienamo vietu un ambulanci, kā arī dažas gultas ievainotiem. Tikai slimnīcas personāla vietā pagaidām strādāja apkārtējās laucinieces — sievietes aizsardzes, kuņas sekoja saviem piederīgiem partizāniem.

Visas istabas bij tik pazīstamas. Lūk, šīnī viņš bij gulējis. Šajā atradās Rasma gulta un galdiņš.

Instinktīvi Strauts pieliecās un pacēla aiz skapīša nokritušo burtnīciņu zilos vākos. Tā bij pa daļai saplēsta. Arī lielākās daļas lapu trūka. Pārējās bij izmirkušas, dubļainiem zābakiem sabradātas, grūti salasāmas.

Un tomēr... Strauts šo burtnīciņu saķēra ar tādu steigu un uztraukumu, it kā būtu atradis diez kādu dārgumu!

Norūdītais kaņavīrs, kuņam vēl pirms divdesmit četrām stundām nebij drebējusi roka, raidot aiteriskās trompetes skaņu viļņus pretī maskaviešu neskaitāmajām kolonnām, kad visapkārt plīsa šāvieni un draudēja nāve, — tagad drebošiem pirkstiem tvēra pazīstamo roku rakstītās rindiņas.

Atrastā burtnīciņa nebij nekas cits kā Rasma dienasgrāmata.

Strauts apstaigāja un pārmeklēja visus istabas kaktiņus, bet neko vairāk neatrada. Tikai maza lentīte bij palikusi apsietā izžuvušu puķu pušķītim. Arī šo nieciņu viņš noglabāja kabatā kā dārgu piemiņu no mīļotās meitenes.

Viņam vēl atlika trīs stundas laika.

Strauts devās uz viesnīcu, ieslēdzās istabā un ķērās pie saplēstās dienasgrāmatas.

Burtnīciņā māsa Rasma bij rakstījusi diezgan reti un pie tam nereti tikai pāris rindiņas, tā ka sīkāku ainu par viņas dzīvi un domām bij samērā grūti izlobīt. Un tomēr Strautam šīs nedaudz lapiņas deva tik daudz, tik daudz!

«...Šovakar mēs pastaigājāmies ar Strautu. Daudz runājām. Bet manī bij iesēdusies nesaprotama spītība. Es strīdējos, kaitināju viņu un biju pavisam neciešama.»

Citā vietā viņa rakstīja:

«Viņš man tik ļoti patīk, kā vēl līdz šim neviens no ievainotiem virsniekiem. Es apmeklēju viņa istabiņu biežāk, kā tas būtu vajadzīgs un sēžu pie viņa gultas ilgāk, kā sarakstā noteikts... Vai tā būtu mīlestība? Muļķe sirds!...»

Vēl citā vietā:

«...Es jūtu, viņš mani mīl. Es viņam neesmu vienaldzīga. Kāda laime. Aiz liela prieka vakar atdevu pusi no savas mēnešalgas trūcīgajiem Alūksnes kaņavīru bērniem.»

Pēc virsleitnanta Strauta aizbraukšanas Rasma rakstīja:

«Vakar viņš devās uz dienvidiem. Kā labprāt būtu braukusi viņam līdzī, ja pienākums nesaistītu. Alūksne nu izliekas tik tukša un gaļlaicīga. Darbs vairs nesagādā prieku, bet liekas pretīgs un netīkams. Visi šejienes cilvēki ir tik neinteresanti...»

«Gribēju nosūtīt viņam vēstuli. Rakstīju visu vakaru. Lai viņš zin, ka mīlu tikai viņu vienīgo. Bet... tanī acumirkļī man nebij zināma viņa adrese. Trešajā dienā, kad dabūju adresi, manī atkal sacēlās tāda lepība un spītība, ka vēstule palika nenosūtīta. Esmu pavisam ļauna meitene...»

Jo tālāk Strauts lasīja, jo līksmāks viņam kļuva prāts. Nevarēja būt vairs ne vismazāko šaubu, ka Rasma viņu mīlēja ne mazāk kā viņš viņu.

Reizē ar to sažņaudzās arī sirds par mīļotās meitenes likteni. Kur viņa tagad? Vai maskavieši nav viņai ko ļaunu nodarījuši? Varbūt piesmējuši viņu un nonāvējuši?...

Cik netaisns viņš bij bijis pret Rasmu!

Virsleitnants Strauts atgriezās uz savu divīziju ar visciešāko apņemšanos — atrast un atņemt ienaidniekiem savu sirdsmīļoto, lai tas prasītu kaut visneiespējamākos upurus un vislielāko piespiešanos!

Nākošajā dienā bij nolikts vispārējs uzbrukums.

11.

«Latvju burvība» — tā maskavieši sauca aitēriskās trompetes — bij tik lielā mērā iebaidījusi ienaidnieku kaŗavīrus, ka viņi tikai ar vislielāko piespiešanu bij noturami frontē.

Viņu iemidzināšana un gūstā ņemšana turpinājās.

Viss Rīgas un Liepājas jūrmalas rajons bij klātin apklāts maskaviešu gūstekņu koncentrācijas nometnēm. Radās bažas, vai mazajai Latvijai nepietrūks maizes, ar ko barot šos rijīgos tūkstošus.

Maskavieši turpināja atkāpties uz austrumiem.

Lai apturētu atkāpšanos, cars Kirills upurēja pat savus labākos gvardijas pulkus, par kuŗiem tautā gāja baumas, ka viņi nekad nebēg, nekad nepadodas un vispār — nemaz nepazīst baiļu.

Latviešu uzvaru noslēpums pa daļai bij atklāts.

Tas notika sekoši. Kādā dienā viena no latviešu lidmašīnām (tā bij bruņota ar aitērisko trompeti) dabūja bojājumus un nokrita maskaviešu nometnē.

Lidotāji, protams, nositās, bet trompete nāca ienaidnieka virsnieku rokās.

Izmēģinājušies pūst un neko sevišķu nenovērodami, maskavieši tomēr saprata, ka te ir kāds noslēpums, jo satriektajā lidmašīnā nekādu citu ieroču neatrada.

Trompeti nosūtīja uz virspavēlnieka nometni.

Tur sanāca dažādi zinātnieki. Pēc daudzkārtīgiem mēģinājumiem viņi konstatēja, ka instrumentā slēpjas kaut kas vairāk nekā tikai nepatīkamu skaņu radīšana.

Par laimi gandrīz visas trompetei pievienotās bumbiņas ar aitēriskās vielas krājumiem izrādījās krītot pārsprāgušas. Tādēļ maskaviešu zinātnieki bija spiesti savos pētījumos apstāties pusceļā.

Tikai kāds vecs ķīmiķis — Šulcs, kuŗa senči bij iebraukuši no Vācijas, neatlaidās. Paņēmis trompeti sev līdz uz dzīvokli, viņš tikmēr pētīja instrumenta sastāvdaļas, kamēr pats piepeši aizmiga.

Veselas sešas stundas neviens viņu nespēja atmodināt.

Uzmodies, Šulcs atcerējās, ka pieskāries vienīgajai veselajai trompetes bumbiņai, no kā tūlīņ manījies neparastu nogurumu.

Viņš lika ataicināt dažus kareivjus.

Panākumi bij pārsteidzoši. Pēc īsa mēģinājuma kareivji aizmiga un nogulēja sešas stundas kā nedzīvi.

Bet, izdarot vairākkārtīgus mēģinājumus, noslēpumainais bumbiņas saturs bij izgaiss... Visi tālākie eksperimenti nedeķa vairs nekādus panākumus.

Iemidzinošā gāze bija un palika noslēpums.

Tikai vienu maskavieši saprata, ka zināmos apstākļos tomēr iespējams arī pretcīnīties un paralizēt latviešu brīnišķīgo kaujas līdzekli.

Cars Kirills tūlīņ uzdeva stāties pie īpašu ausu aizsargu pagatavošanas. Tiem vajadzēja paralizēt dzirdes nervu, lai nekādas skaņas nerasniegtu smadzenes.

Ar to cerēja padarīt nekaitīgas latvju trompešu kaucošās skaņas, kas atnesa nogurumu un iemidzināja cilvēkus, pat ja viņi pirms tam kaut sešpadsmit stundas gulējuši.

Tiešām, šie «ausu aizsargi» pa daļai līdzēja, — vismaz uz lielākiem attālumiem. Kad gurdenums sāka uzmākties, kaŗavīri vēl bij spējīgi aizbēgt vai novirzīties sāņus un turpināt latviešu apšaudīšanu ar saviem liesmumetējiem un elektriskās artilērijas lādiņiem.

Šis apstāklis gan nespēja vairs novērst latviešu uzvaras, tomēr zināmā mērā kavēja Latgales atbrīvošanu.

Cara Kirilla gvardija visa bij apgādāta ar augšminētiem ausu aizsargiem. Tā stājās pretī Latvijas armijas centrālajai grupai Rēzeknes kalnainajā apgabalā. Pašlaik te atradās tikai trīs aitēriskās trompetes: divas — lidmašīnās, trešā — īpaši šim nolūkam konstruētos bruņuratos.

Vienu no lidmašīnām vadīja virsleitnants Strauts.

Nokļuvis pienācīgā augstumā un atstatumā, viņš drošu roku virzīja trompetes skaņas pret ienaidniekiem.

Nostrādāja desmit minūtes, tad vēl piecas. Aitēriskās vielas bij atlicies vairs tikko 5—6 minūtēm. Un tad viņš saprata, ka maskavieši vairs nekrīt un nepadodas gūstā tādā daudzumā, kā iepriekšējās dienās to bij novērojis.

Guļot palika tikai pašas pirmās rindas. Tālāk uz acumirkli it kā sajuka, bet tad netraucēti turpināja virzīties uz priekšu.

Iekaitis Strauts arī nākošās maskaviešu rindas nolika pie zemes, cerēdams, ka galu galā taču pārējie sāks bēgt.

Tas, diemžēl, nenotika. Cara Kirilla gvardija tiešām pierādīja, ka nepazīst baiļu un nicina nāvi.

Virsleitnants Strauts izlietoja visu savas aitēriskās vielas krājumu un ar bailēm redzēja, ka nekaitīgi padarīti tikai varbūt trešā daļa no te sapulcētiem maskaviešiem. Arī viņa divi kollēgas bij iztērējuši savus iemidzinošo vielu krājumus, bet nebij varējuši piespiest maskaviešus sajukt un bēgt.

Sapulcējušies ārpus ugunslīnijas, viņi tūlī telegrafēja uz Vecgulbeni, kur atradās aitērisko trompešu rezerve.

No turienes atbildēja, ka uz visām frontes daļām bijuši tik lieli papildu pieprasījumi, ka rezerve galīgi iztukšota. Jauni krājumi paredzami tikai nākošā rītā.

Rīgas un Zemgales divīzijas, kas pie Rēzeknes ieņēma centrālo vietu, atradās visai grūtā stāvoklī.

Ļaužu bij samērā pietiekoši. Bet viņu apbruņojums izrādījās ļoti niecīgs. Paļaudamies uz tūlītēju maskaviešu bēgšanu, divīziju komandieři bij pametuši visas smagās un sarežģītās kaujas mašīnas, apgādādamies tikai ar bagātīgiem transporta līdzekļiem ievainoto un gūstekņu pārvadāšanai.

Nu latviešiem vajadzēja izšķirties — pieņemt kauju visneizdevīgākos apstākļos vai iesākt kauna pilnu atkāpšanos.

Apdomāties nebij daudz laika. Maskavieši, manīdami, ka viņiem nedraud vairs nopietnas briesmas, spiedās uz priekšu kā melna nakts.

Virzīdamies uzbrukumā, viņi paši šoreiz uzlasīja savus iemidzinātos biedrus, pārliecinādamies, ka pēdējiem nav redzami nekādi ievainojumi, kas kaņāvīrus iedrošināja vēl vairāk.

Katrs cara Kirilla gwards bija apbruņots ar visjaunākās sistēmas šaujamiem ieročiem, kas darbojās uz lieliem attālumiem. Bez tam kaņaspēkam sekoja veselas virknes bruņoto mašīnu un citu kaujas piederumu.

Latviešu laime bija vienīgi tā, ka maskavieši nebij uzdrošinājušies laist cīņā savas lidmašīnas, baidīdamies no neizbēgamām katastrofām.

Mūsējo rīcībā še pašlaik atradās 40 kaujas lidmašīnas. Pārējās nebij apbruņotas, tādēļ cīņā nenoīmīgas.

Kā latviešus izsmiedami, kā spītēdami, maskavieši tuvojās mūsu pozīcijām gandrīz slēgtās rindās...

Tā bija nepieredzēta pādrošība. Pat pagājušā gadu simteņa kaņos šāds taktisks paņēmiens vairs netika lietots.

Jādomā, maskavieši bij ļoti labi informēti par pretinieku niecīgo apbruņojumu. Par daudz latvieši bija sākuši paļauties uz aitērisko trompešu visspēcību.

Lai padarītu pretiniekus vēl nekaitīgākus, maskavieši laida sev pa priekšu biezus smacējošo gāzu viļņus. Gāzes plūda uz latvju pozīcijām, kā vietvietām saraustīts un sakrokots šķidrums.

Tā kā pašlaik vējš bija no pretējās puses, maskavieši virzīja gāzes uz priekšu ar īpašas elektriskās vēsmas palīdzību...

Tas bij viņu visjaunākais izgudrojums. Ar to viņi cerēja pretiniekus galīgi pārsteigt, jo gāzes uzbrukumu latvieši nebija gaidījuši, nedz uz to sagatavojušies.

Sazinājies ar virspavēlnieka stābu, Vidzemes divīzijas komandieris Salnups uzņēmās kaujas grupas vadību.

Ātri aptverdams situāciju, viņš deva pavēli bez pretimturēšanās atkāpties dažus kilometrus uz rietumiem.

Tikai partizāni vēl kādu brīdi palika, maskaviešus kaitinādami.

Kaŗa viltība izdevās pilnā mērā. Maskavieši, redzēdami latviešu it kā bēgšanu, nebij vairs novaldāmi. Straujā gaitā viņi devās uz priekšu, nemaz neievērodamī paši savas smacējošās gāzes.

Pa to laiku vējš pastiprinājās. Mākslīgā vēsma ne visās vietās spēja sacensties ar dabīgo gaisa strāvu. Gāzu viļņi sašķobījās un plūda atpakaļ, apsegdami maskaviešu priekšējās rindas.

Sekoja briesmīga katastrofa. Tūkstošiem maskaviešu mira paši no savas gāzes, jo viņu kaujas līdzeklis, diemžēl, nebij tik humāns kā latviešiem.

Rīgas un Zemgales divīziju kaŗaspēka daļas atklāja viesuļuguni pret uzbrucējiem. Tas vēl vairāk sajauca izlaistos gāzu viļņus. Bez tam viena no maskaviešu mākslīgās vēsmas mašīnām izrādījās sabojāta.

Ienaidnieks tādas varbūtības nebij paredzējis, kādēļ ar pretlīdzekļiem izrādījās apgādāta tikai mazākā gvardijas daļa.

Lai pavairotu pāniku un jucekli maskaviešu rindās, grupas komandieris deva rīkojumu — visām kaujasspējīgām lidmašīnām pacelties gaisā.

Līdz ar citiem uzlidoja arī virsleitnants Strauts.

Apakšā valdīja pilnīgs chaoss. Neraugoties uz pirmo rindu traģisko galu, maskaviešu gvardijas pulki vēl arvien turpināja traukties uz priekšu.

Latvijas ienaidniekus bija pārņēmušas izmisuma dusmas par neizdevušos grandiozo uzbrukumu!

Redzēdams, ka katastrofa neizbēgama, gvardijas komandieris ģenerālis Ščeglovitovs telegrafēja uz Maskavu — tieši pašam caram Kirillam. Tas caru tā uztrauca, ka viņš pavēlēja turpināt kauju līdz pēdējam vīram.

Pa to laiku no Višķiem bija atlidojušas latviešiem palīgā divas lidmašīnas, apgādātas ar aitēriskajām trompetēm. Arī no Vecgulbenes ieradās kaujas lidmašīnu eskadriļa, sastāvoša no 60 labi bruņotiem lidaparātiem.

Tas galīgi izšķīra kaujas iznākumu latviešiem par labu.

Visas ģenerāļa Salnupa rīcībā pašlaik esošās lidmašīnas devās tieši uz maskaviešu gāzesviļņu līniju. Vienā acumirkļī tās pagriezās atpakaļ un, palikdamas segtas zem mūsējo koncentrētās liesmumetēju, ložbērēju, bumbusviedēju, elektrisko šauteņu uguns, — nolaidās gandrīz līdz pašai zemei.

Mašīnas iekārtojās tā, ka to propelleri, pilnā gaitā darbodamies, ar lielu sparū trieca smacējošo gāzu viļņus atpakaļ.

Nelīdzēja vairs nekāds pretspars. Gāzu uzbrukums bija pilnīgi likvidēts. Maskavieši paši pinās un rīstījās, nobeidgamies negantās mokās.

Šinī pārdrošajā uzbrukumā latvieši bija zaudējuši tikai astoņas lidmašīnas un dažas bojātas. Sabojāts izrādījās arī virsleitnanta Strauta lidaparāts.

Veikli planierēdams, Strauts nolaidās kādā pakalnītē. Bet, tikko gribēja atstāt aparātu, piepeši kaut kas ass iesitās nāsīs un viņš zaudēja samaņu, jo bij ieskrējis izklaidētā smacējošu gāzu mākonī, kuŗš par laimi gan vairs nebij dzīvību apdraudošs.

Kad atmodās, kauja jau bija galā.

Ieņēmis pienesto pretlīdzekli, Strauts jutās pietiekoši spirts, lai tūlī piedalītos ievainoto ienaidnieku novākšanā un kritušo reģistrēšanā.

Šai kaujai gan bij vairāk lokāls raksturs, tomēr tā aizņēma gandrīz visu apgabalu no Rēzeknes līdz Rāznas ezeram.

Briesmīgi rēgojās saplosītie ienaidnieku un savējo līķi, ko bij ķērušas lodes un granātas. Bet vēl briesmīgāki izskatījās smacējošo gāzu upurī.

Čokuros sarāvušies, lepmi apģērbtie maskaviešu gvardi gulēja kā sakārņi pa visu lauku Rokas bij krampjaini sarauktas un zilas; sejas uzpampušas... Acis plaši ieplestas; acu āboli izspiesti no orbītām...

Pēc spiltajām krāsām varēja viegli atšķirt plecīgos milzeņus — preobraženskiesus; slaidos, graciōzos semjonovskiesus; gaišmatainos sibiriesus; brunētos, kalsnējos kaukaziesus...

Skaistākais maskaviešu zieds bija noplūkts un aizgājis bojā Latgales kalnājā, paklausīdams viena iedomīga cilvēka iegribai. Cars Kirills bija kļuvis atkal bagātāks ar tūkstoškārtīgu slepkavības darbu.

Nebija gandrīz nevienas slavenākās Maskavijas muižnieku ģimenes, kuŗa šinī katastrofā nebūtu zaudējusi kādu savu locekli.

Latviešu zaudējumi šoreiz arī bija prāvi. Tas tādēļ, ka mūsu kaŗavadonība bij sākusi pārāk viegli skatīties uz iepriekš iegūtām uzvarām un nebij ticējusi, ka maskavieši vēl kādā vietā iedomāsies uzsākt nopietnāku pretošanos.

Arī virssēržants Caunīts bija dabūjis galu, vadīdams savu mašīnu un pārāk dziļi ietriekdamies smacējošo gāzu vīlnī.

Saņēmis sēru vēsti, Strauts nespēja savaldīt asaras, jo krietnais zēns viņam bija kļuvis tikpat mīļš kā brālis. Grūtajos cīņās brīžos viņi bij vienmēr sapratušies...

Ar divīzijas komandiera atļauju virsleitnants Strauts nosūtīja Caunīša mirstīgās atliekas uz Rīgu apglabāšanai Brāļu kapos, jo kā Lāčplēša ordeņa kavalierim viņam uz to bij pilnīgas tiesības.

Pēdējo reizi noskūpstījis drauga pieri, Strauts savā sirdī deva solījumu tikmēr neatgriezties no kaujas lauka, kamēr nebūs pienācīgi atriebis sava drauga nāvi.

12.

Redzēdami, ka centrs nespēs turēties, maskavieši bija spiesti pamazām virzīt atpakaļ arī savas armijas spārnus, kuŗi bij izbīdīti pret Igauniju un Lietuvu.

Kad pirmās purenes parādījās pļavās, Augškurzemē nebij vairs neviena maskavieša.

Ko nespēja rēgulārā armija ar savām aitēriskajām trompetēm, to pabeidza varonīgie partizāni, kuŗi darbojās roku rokā ar lietuviešu savvaļniekiem.

Brīvprātīgos sabiedroto kaŗotājus maskavieši sauca par velniem, jo viņi prata vienmēr parādīties taisni tur, kur tos vismazāk gaidīja.

Partizāni bij iemācījušies apieties arī ar modernajām kaujas mašīnām. Lidmašīnas viņi lietoja samērā maz un pa lielākai daļai — tikai kā ātras pārvietošanās līdzekļus. Turpretī apakšzemes tankus pēdējā laikā bij ļoti iecienījuši.

Gadījās, piemēram, kāda maskaviešu kareivju nodaļa nolikās nakts atpūtā, iepriekš izstādot apkārt sargus.

Viss mierīgi. Ari izlūki nav ziņojuši neko aizdomīgu...

Piepeši nakts vidū visā nometnē saceļas liela brēka un neapprakstāms uztraukums. Ugunīm šķīstot un šāvieniem sprakšķot, pašā nometnes vidū pacēlušies vairāki latvju partizānu apakšzemes tanki...

Gandrīz arvien šādi pārdroši uzbrukumi izdevās bez kādām lielām grūtībām, jo maskavieši parasti pat nemēģināja turēties pretī, bet lielā uztraukumā pameta visas mantas un ieročus, lai paši tiktu ātrāk prom.

Pa daļai to varēja izskaidrot ar nospiesto garastāvokli, kādā nu atradās maskaviešu armija. Pēc pirmajām cerībām uz drīzu uzvaru un kara beigām bij iestājusies vilšanās sajūta.

No augstākiem kaņavadoņiem sākot un ar zemākiem rindiniekiem beidzot, visi bij nākuši pie pārliecības, ka šis karš nepareizi iesākts un ka tas pēc iespējas ātrāk jābeidz, ja negrib piedzīvot kauna pilnu galu.

Vienīgi cars Kirills negribēja atzīties, ka izdarījis kļūdu.

Viņš palāvās, ka ar laiku piekausēs mazo Latviju un piespiedīs viņu kapitulēt. Arī Igaunijai un Lietuvai cīņā iestājoties, viņš nespēja pielaist varbūtību, ka tādas necīgas valstiņas, kuŗu kopīgais plašums nepārsniedza dažu labu Maskavijas vienu pašu guberņu, būs spējīgas mēroties ar maskaviešu milzu armiju un viņas lielo tehnisko pārspēku.

Kad no dienvidiem atgriezās pirmās bezdelīgas un sāka uzmeklēt vecās ligzdu vietas, maskaviešu armijas daļas turējās vairs tikai šaurā Austrumlatgales apgabalā.

Latvijas armijas vadība sakopoja spēkus tālākam uzbrukumam un nogaidīja, lai arī lietuvieši un igauņi izlīdzinātu savas frontes.

Nu jau varēja runāt vārda pilnā nozīmē par f r o n t i.

Maskavieši bij zaudējuši gandrīz septiņdesmit piecus procentus no visas savas gaisa flotes. Tāpat sabiedroto aizmuguri cara Kirilla spēki vairs nevarēja apdraudēt.

Ja tomēr kāda pārdroša maskaviešu izlūku mašīna mēģināja pārlidot mūsu kaŗaspēka līniju, tā bez žēlastības gāja bojā no aitērisko trompešu skaņām. Arī citi tehniskie jaunizgudrojumi maz vien vairs ko spēja līdzēt.

Karš ievirzījās vecumvecajās sliedēs, kur pats cilvēks ar savu drošsirdību, neatlaidību, uzņēmību ir un paliek galvenais cīņu iznākuma noteicējs.

Še jo gaiši parādījās latvju kaŗavīru nesamērojams morālisks pārkums pār kuŗu katru maskavieti.

Latvju kaŗavīri cīnījās brīvprātīgi, ar apziņu, ka, cīņu pazaudējot, viņi uz visiem laikiem pazaudēs arī savu brīvību un neatkarību.

Maskavieši turpretī gāja kaujās piespiesti, paklausīdami vienīgi ieaudzinātai disciplīnai. Viņiem trūka dziļākas pārliecības par savas rīcības pareizību un nepieciešamību.

Latvietis aizstāvēja savu tēviju. Maskavietis gāja iekaŗot svešu zemi. kuŗu viņš nemaz nepazina un kuŗa viņam nebij vajadzīga.

Latvju partizāni sekoja maskaviešiem līdz Latgales austrumu robežai. Pārliecinājušies, ka nekādas briesmas vairs nedraud, viņi nolika ieročus un atgriezās katrs savā sētā.

Sākās sējas laiks un par kaŗošanu vairs nebij laika domāt, jo bij jāgādā, lai rudenī būtu ko plaut un nevajadzētu ievest dārgo labību no citurienes.

Līdzī ar rēgulāro kaŗaspēku palika vienīgi «v a n a g u» — i z l ū k u pulciņi un tās a i z s a r g u nodaļas, kuŗas bij saformētas no jauniem zēniem, kam nākošā mobilizācijā tik un tā būtu jāstājas kaŗaklausībā.

«Ja iznāks vajadzība, mēs atkal divdesmit četru stundu laikā būsim klāt kā likti,» paskaidroja sirmie partizāni, atvadīdamies no saviem jaunākajiem cīņu biedriem.

Ar to gan Latvijas armija skaita ziņā samazinājās gandrīz uz pusi; toties kļuva vieglāka un viengabalaināka, kas sekmēja kustību ātrumu un operāciju veiklību.

Rīgas dārzos ziedēja ievas; Gaujas un Daugavas krastos dziedāja lakstīgalas, kad beidzot pienāca radiogramma ar priecīgo ziņu:

«Šaipus Zilupes vairs nav neviena ienaidnieka.»

Latvijas zeme bija atbrīvota.

Veselu pusgadu bij ildzis nejdzīvais kaļš. Veselu pusgadu bij lietas asinis, lai nomāktu brīvas tautas un nospiešu viņas atpakaļ pagājušo gadu simteņu verdzībā.

Gandrīz visu kara laiku latvju tautā bij valdījusi vislielākā saskaņa. Partijas un grupas bij izlīdzinājušās un aizmirsušas veco naidu. Kā viens vīrs viņas uzstājās pret maskaviešu iebrucēju varmācībām. Savstarpējie asumi likās izbeigušies uz visiem laikiem.

Bet, tiklīdz zeme bij atbrīvota, draudošās briesmas novērstas, — labā saskaņa mitējās. Ne tikai saimā, bet arī ārpus tās, — sabiedrībā un presē — sākās domu starpības, ko darīt tālāk.

Cars Kirills bij griezijs caur Zviedriju neoficiāli pie Latvijas ar priekšlikumu — noslēgt separātu mieru.

Maskavas valdība savos oficiālos biļetenos lika saprast, ka viņa nesajūt vairs nekādu naidu pret Latviju un ka kara uzsākšana patiesībā bijusi tikai nepatīkams pārpratums, jo Maskavijas īstās ienaidnieces ir un paliek — Igaunija un Lietuva.

Diemžēl latviešu sabiedrībā atradās lētticīgi cilvēki, kuŗi uzņēma šīs baumas par īstu patiesību un sāka uzstāties, ka kaļš jāizbeidz bez kavēšanās, lai nebūtu jābaidās no turpmākā maskaviešu iebrukuma.

Karstas debates izcēlās saimā par jaunu papildbudžetu kara turpināšanai. Gandrīz puse deputātu domāja, ka pašlaik iespējams noslēgt ar caru Kirillu visizdevīgāko mierlīgumu — uz mūžīgiem laikiem.

«Lai leiši un igauņi tagad cīnās, ja grib. Tas viņiem par mācību — otrreiz tik ilgi netūloties, bet tūliņ doties saviem kaimiņiem palīgā.» Tā sprieda opozīcijas runātāji.

Armijas virspavēlnieks tomēr pieprasīja līdzekļus karaģājiem uz Maskavu, lai galīgi, uz visiem laikiem satriektu maskaviešu varu.

«Tas ir āprāts!» Ar pērkonīgu runu saimā uzstājās deputāts Atstars. «Vai jums, mani kungi, vēl nepietiek asinsizliešanas un posta? Vai mēs jau neesam līdz ausīm iegrimuši parādos, ja gribam vēl turpināt mežonīgo slepkavības spēli?...»

«Bet ja nākošā gadā caram Kirillam atkal labpatiksies nākt uz mums kaļot?» atskanēja skaļš sauciens no centra sēdekļiem.

«Tad mēs uzstāsimies kā viens vīrs un viņu padzīsim, tāpat kā šoreiz padzinām.»

Starpsaucieni negribēja rimties:

«Vai tāda padzīšana prasīs mazākus upuŗus nekā tagadējā maskaviešu galīga satriekšana?...»

«Tā tad jūs gribat Maskavu iekaļot! Ko teiks lielvalstis, ko visa pasaule? Vai gribat radīt Liellatvijas imperiju?»

«Samītu čūsku daudz vieglāk nonāvēt, nekā ļaut viņai aiziet un izveseļoties. Viņa galīgi jāsadragā, iekams nav uzaudzīnājusi jaunus ģifts zobus!»

Tik ar lielām pūlēm priekšsēdētājam izdevās nomierināt uztrauktos parlamentāriešus.

Pēc neliela pārtraukuma varēja debates turpināt.

Pirmais ņēma vārdu sirmis Grantskalns, kuŗš visu zimu bij pats piedalījies cīņās kā partizāns:

«Iekāms iesāku savu runu, ļoti lūdzu augsto namu objektīvi uzklausīties manus vārdus, jo centīšos pēc iespējas izteikties īsi. Mums ir jāpieņem Kaŗa resora priekšā stādītais papildu budžets! To prasa mūsu tautas labklājība, valsts dzīvības intereses. Mēs nedrīkstam iziet no cīņas, iekāms nav kaŗu beigušas arī mūsu ziemeļu un dienvidu kaimiņienes. Ja tagad slēgsim separātu mieru, tā būs nodevība no mūsu puses. Atcerieties to rūgtumu un sašutumu, kādu sajuta katrs mūsu pilsonis pret Lietuvu un Igauniju, kad tās kavējās nākt Latvijai palīgā pret Maskaviju.

Beidzot šis rūgtums izgaiss. Ir radīta nesalaužama koalīcija, kas var pastāvēt gadu simteņiem. Ja tagad izjauksim šo koalīciju, — esat pārliecināti, ka kaimiņi mūžam neaizmirsīs mūsu patmīlīgo rīcību, un pie labām kaimiņu attiecībām netiksims vairs nekad. Pamatojoties uz visu minēto, es un mana frakcija balsosim par budžeta apstiprināšanu.»

Pēc Grantskalna ņēma vārdu publicists Skadris:

«Mēs nedrīkstam skatīties uz šo jautājumu tik šauri, kā to darīja mans godājamais priekšrunātājs. Kaŗš ir jāizbeidz un miers jānoslēdz tūlī, aiz sekošiem iemesliem:

- 1) Mūsu teritorija jau pilnīgi atbrīvota no ienaidnieku kaŗaspēka;
- 2) To pašu būtu varējuši izdarīt arī igauņi un lietuvieši, ja būtu drusciņ enerģiskāk uzstājušies. Tātad mūs tur vainot nevar;
- 3) Maskavieši ir ar mieru bez ierunām atzīt un samaksāt visus Latvijai nodarītos kaŗa zaudējumus;
- 4) Maskavijas valdība dod svinīgu solījumu, ka viņa atzīs Latvijas republiku un atteicas no Baltijas jūras piekrastes uz mūžīgiem laikiem;
- 5) Viss Maskavijas transits turpmāk iet vienīgi caur Latvijas ostām;
- 6) Maskavijas valdība apsolās pēc iespējas drīzākā laikā izbeigt kaŗu pret Igauniju un Lietuvu;
- 7) Visus izpostītos tiltus, ceļus un fabrikas maskavieši apsolās atjaunot ar saviem līdzekļiem un saviem strādniekiem saskaņā ar Latvijas inženieru norādījumiem.

Sakiet, mani kungi, vai mēs vēl kādreiz varam sapņot par izdevīgākiem miera noteikumiem? Vai mūsu kaimiņiem var būt iemesls pārmet separāta miera noslēgšanu, kad mēs esam tik daudz rūpējušies arī par viņiem?

Mums jābūt reālpolitiķiem. Jāizmanto acumirkļa situācija. Ne santima nedosim vairs kaŗa turpināšanai, jo kaŗa vešana tagadējos apstākļos jau galīgi zaudējusi savu morālisko pamatu.»

Atskanēja aplausi kreisajā pusē...

«Tas, ko nupat teica mans priekšrunātājs,» iesāka aizsargu deputāts Apinis, «ir tikai tukši apgalvojumi. Nav jāaizmirst, ka to raksta Maskavas avīzēs uz cara Kirilla padomdevēju ierosinājuma, lai mūsu mājās saceltu nesaskaņas, kas diemžēl ir jau izdevies.

Mēs strīdamies ap lācādu, kamēr pats lācis vēl mežā. Man ienāk prātā 1920. gads Latvijas vēsturē. Vai lai atkārtojam kādreizējo kļūdu? Pēc Latgales atbrīvošanas toreiz bij apmēram tāds pat stāvoklis kā tagad. Komunisti bij sakauti. Latvijas nacionālais kaŗaspēks rautin rāvās uz priekšu. Bet Latvijas pagaidu valdība gribēja pārsteigt pasauli ar savu lielo humānismu. Virspavēlnieka stābā jau divas nedēļas pirms kauju beigšanas uz kartes bij atzīmēti galējie punkti, par kuŗiem Latvijas armija tālāk nedrīkstēja iet, lai kāds neiedomātos teikt, ka Latvija dzenas pēc svešas teritorijas iekarošanas, pēc aneksijām un kontribūcijām.

Krievi to tūlī dabūja zināt. Un, kad nāca runa par miera noslēgšanu, — piekāpības vietā Latvijas valdība dabūja dzirdēt tikai daudz izaicinošas zobgalības un iedomīgas lielības, tā ka galu galā uzvarētāji izrādījās ne latvieši, bet gan komunisti. Toreiz

miera līgums bez šaubām būtu iznācis daudz labvēlīgāks, ja Latvijas armija būtu pavirzījusies kaut simts kilometrus uz austrumiem.

Kaŗa vadība izglābusi mūsu valsti. Visu laiku viņa rīkojusies ar vislielāko taupību un apdomību. Mums viņai jāuzticas arī uz priekšu un jāpaļaujas, ka arī šoreiz viņa rīkosies tikai visšaurākās nepieciešamības robežās. Mēs naudu un kaŗamateriālus dosim pēc vajadzības, lai armija iet, cik tālu gribēdama.»

«Kaut līdz Maskavai?!» atskanēja irōnisks starpsauciens.

«Manis dēļ — vai līdz Urāliem!» nobeidza savu runu Apinis, atstādamš tribīni.

Pieteicās vēl vesela rinda runātāju.

Viss parlaments bij sadalījies divās gandrīz vienlīdz stiprās grupās, kuŗas centās pārliecināt viena otru.

Visbeidzot deva galavārdu virspavēlnieka stāba priekšniekam ģenerālim Dzilnam. Aplausiem atskanot, viņš kāpa runātāju tribīnē.

«Ja mēs šinī acumirkļī izbeidzam cīņu, tad kaŗš faktiski paliek nenobeigts, jo maskavieši ir gan no Latvijas izdzīti, bet vēl nebūt nav sakauti, varbūt izņemot viņu gvardijas satriekšanu pie Rēzeknes.

Ar to mēs labprātīgi paliekam pusceļā, lai gan ceļa galu sasniegt visai viegli. Teikšu jums atklāti (un ceru, mūsu vidū nav nodevēju, jo sēde skaitās aiz slēgtām durvīm): mums ir gribot negribot jāieņem Maskava!»

«O-ho!...» atskanēja pakluss starpsauciens.

Ģenerālis Dzilna neizrādīja ne vismazākās apjukuma zīmes, bet mierīgi turpināja:

«Mani kungi. Tas ir prestiŗa jautājums. Mums jāpierāda visai pasaulei, ka spējam ieņemt lielo Maskavijas valsti un tomēr nedzenamies pēc svešu zemju aneksijas. Tikai tad būs iespējams caram Kirillam diktēt priekšā visus mūsu miera noteikumus, nebaidoties, ka viņš iedrošināsies atteikties.

Otrkārt — tas ir nākotnes miera jautājums, kas mums tagad jāizšķir. Kopš lielā Eiropas kaŗa divdesmitā gadusimtenī politiskais līdzsvars Austrumeiropā vēl nav galīgi nodibināts. Ar to izskaidrojams Maskavijas pādrošais solis — uzsākt kaŗu bez kāda redzama iemesla.»

Ģenerālis Dzilna izvilka no kabatas karti un atlocīja, paceldams viņu kreisajā rokā, lai visi deputāti varētu saredzēt.

Zālē valdīja dziļš klusums.

«Maskavijas valsts savā tagadējā sastāvā ir par lielu un stipru, lai arī turpmākā nākotnē nemēģinātu atkārtot iekāŗošanas politiku, ar ko slimojuši gandrīz visi Maskavijas cari kopš Jāņa III laikiem. Tas tādēļ, ka Maskavija ietver sevī ne tikai Lielkrieviju, bet arī Baltkrieviju, daļu no Ukrainas un Kaukaza; somu cilŗu apdzīvotos ziemeļu apgabalus un vēl citas nekrieviskas zemes.

Lūk. še jūs redzat tagadējo Maskaviju un — tepat otrā pusē — tādu lielkrievu valsti, kādai jābūt un kāda viņa var būt, nekaitējot ne sev, nedz citiem. — Ar to uz visiem laikiem būs novērsti «Lielā Lāča» draudi Eiropas austrumos!» (Skaļi aplausi pārtrauca runātāju.)

«Armijas virspavēlnieka uzdevumā man ir tas gods paziņot, ka — vislaunākā gadījumā mēs turpināsim kaŗu arī bez saeimas sankcijas! (Pēc tam varat mūs tiesāt pēc patikšanas.) Ja valstij vairs nav līdzekļu, ko dot armijai, — mēģināsim iztikēt bez viņiem, jo ir cerība dabūt lielākas summas no ieņemtām Maskavijas pilsētām.

Vārdu sakot, šinī acumirkļī jūsu lēmums — kāds tas arī nebūtu, ne par matu negrozīs armijas virsvadonības

nodomus. Latvijas labā mēs būsīm spiesti rīkoties diktātoriski!...»

Plašajā saeimas namā iestājās kapa klusums.

Ģenerālis Dzilna salocīja karti, iebāza kabatā un, atpakaļ nepaskatīdamies, lēni, mierīgi atstāja sēžu zāli.

Kad desmit minūtes vēlāk notika balsošana par Kara resora papildu budžetu, neviena roka nepacēlās pretī. Armijas rīcības pareizība bij atzīta vienbalsīgi.

13.

Skaistā saulainā maija rītā Latvijas Republikas armija pirmoreiz vēsturē pārspēra savas valsts robežas un iegāja svešā zemē.

Kauju darbības plāns bij visnotaļ saskaņots ar Igaunijas un Lietuvas ģenerālstābiem. Nekādi sarežģījumi nebij paredzami.

Igaņu galamērķis bij P ē t e r p i l s.

Bet līdz ar Latvijas gājienu uz Maskavu Igaunijas armijas virspavēlniecība nozīmēja savu turpmāko maršrutu sekošā virzienā: P l e s k a v a—P ē t e r p i l s, D n o—N o v g o r o d a, J a r o s l a v a—V o l o g d a.

Tanī pašā laikā Latvija bij nodomājusi virzīt savus galvenos spēkus: Polocka—V i t e b s k a—N o v o s o k o l ņ i k i, S m o l e n s k a—V j a z m a—R ž e v a, K a l u g a—M a s k a v a.

Lietuva aizņēma labo spārnu: M i n s k a—B o b r u i s k a—M o g i l e v a—G o m e l a, K u r s k a—O r l a; pie gadījuma — arī V o r o ņ e ž a.

Ja cars Kirills iespītētos un negribētu ielaisties uz miera sarunām, bet mēģinātu spēlēt Aleksandra I lomu, — bija nolemts okupācijas kaŗaspēku virzīt tālāk uz austrumiem, kur vēl viens Maskavas ienaidnieks nebij uzdrošinājies iet.

Proti:

Igaņiem uz V j a t k u—P e r m u un apkārtējām apdzīvotām vietām.

Latviešiem uz — N i ž n i j n o v g o r o d u, K a z a ņ u—S i m b i r s k u—U f u.

Leišiem uz — P e n z u—S a m ā r u—S i z r a ņ u—S a r a t o v u—O r e n b u r g u.

Šie gājieni gan izlikās pasakaini un neiespējami, bet tikpat neiespējama arī pagājušajā rudenī likās mazo pundurīšu valstu uzsāktā cīņa pret milzeni — Maskaviju.

Reizē ar šiem triju sabiedroto soļiem arī Somija beidzot izrāvās no vienaldzības miega.

Pamatojoties uz cara Kirilla pārmetumiem par somu brīvprātīgo strēlnieku piedalīšanos cīņās pret Maskaviju (Igaunijas armijas rindās), — somu valdība izsludināja mobilizāciju un virzīja savas kaŗaspēka daļas pār robežu tajos Austrumkarēlijas apgabalos, kuŗus Maskavas valsts gan bij sen solījusi atdot Somijai, bet līdz šim vēl nebij savu solījumu izpildījusi.

Nebij vēl somu priekšpulki paspējuši aizsniegt Oņegas baseinu, kad pilnīgi negaidīti, it kā uz burvja mājienu, sacēlās trīs miljonus lielā z i ņ ā tauta, somiem tuvu radniecīga, kuŗa jau no Krievijas valsts dibināšanas apdzīvoja plašos ziemeļu apgabalus no Austrumkarēlijas līdz Urāliem, nodarbodamies ar zveju, medīšanu, zemkopību un lopkopību.

Jau gandrīz pusotru gadu simteni tūlī pēc Baltijas valstu atdalīšanās no Krievijas, enerģiskā, kultūrālā ziņā tauta bij sākusi sapņot par neatkarīgas nacionālas valsts nodibināšanu. Un tās sapņi tagad likās piepildāmies.

Trijsabiedrotiem tas bija liels atbalsts grūtajā Maskavijas satricēšanas karā.

Cars Kirills atradās neapskaužamā stāvoklī. Viņš tomēr ne par ko negribēja pieļaut varbūtību, ka galā būs jāpiekāpjas mazo uzvarētāju priekšā.

Lielā sašutumā viņš pavēlēja izsludināt «svēto karu» pret pareizticības un slavu ienaidniekiem. Ar to viņš cerēja dabūt savā pusē arī visas tās slavu ciltis, kuŗas līdz šim nebij turējušas uz caru Kirillu labu prātu.

Gudri domātais politiskais vilciens neizdevās.

Ģenerālvirsaitis Vaivars un ģenerālis Dzilna izrādījās savos aprēķinos daudz tālredzīgāki.

Līdz pat beidzamam brīdim daudzi pareģoja, ka nelaimes gadījumā Maskavijai palīdzība garantēta no asinsradniecīgās Ukrainas.

Patiesībā notika pavisam otrādi. Mazkrievi, likās, to nu tik bij gaidījuši.

Gandrīz visos vēl Maskavijai piederošos Ukrainas apgabalos iesākās rūgšanas un sacelšanās, lai pilnīgi uz visiem laikiem atdalītos no nepatīkamās caru virskundzības.

Arī Kirilla armijā ietilpstošie mazkrievu pulki izrādījās visai neuzticami un katrā izdevīgā gadījumā centās pāriet rietumsabiedroto pusē.

Pamatojoties uz savstarpējo norunu, visi gūstekņi mazkrievi tika koncentrēti Latvijā, labi apģērbti un pabaroti.

Kad salasījās pietiekošs skaits, — no šiem gūstekņiem saformēja brīvprātīgo nodaļas, kuras apbruņotas sūtīja pār fronti uz dienvidiem, — sacelt arī citus savus tautas brāļus kājās.

Pārejot robežu, Latvijas karavadība izlaida manifestu visai baltkrievu tautai.

Manifestā, starp citu, bija teikts:

«Latvija nevēlas iekārtot un pievienot sev Baltkrievijas teritoriju, izņemot dažus īsti latviskus pierobežu apgabalus, kuŗi 1920. gadā nepareizi Latvijai atrauti.

Latvija ar mieru un draudzību iet caur Baltkrievijas teritoriju, lai pārmācītu kļūmīgo kara iesācēju — Maskavijas caru Kirillu.

Latvijas armija apsolās nelaupīt, nekaut, nepostīt, ja Baltkrievijas iedzīvotāji izturēsies pret viņu draudzīgi un sniegs vajadzīgo atbalstu, apgādājot šķūtis un nepieciešamos pārtikas produktus, par kuŗiem samaksās pēc vietējās tirgus cenas.

Pa operāciju laiku Latvijas armijas vadība ir spiesta nodibināt visā Baltkrievijā savu komandantūru tīklu miera un kārtības uzturēšanai.

Latvijas naudas zīmes ņemamas pretī vienlīdz ar Maskavijas naudu.

Visas cara Kirilla pavēles un rīkojumi ar šo atcelti uz visiem laikiem.

Baltkrievijas pilsoņiem atļauts stāties pie savu pašvaldības iestāžu reorganizēšanas saskaņā ar latvju karavadības norādījumiem.

Tiem baltkrievu vīriem un jaunekļiem, kas vēlas redzēt savu zemi brīvu un neatkarīgu, atļauts iestāties jaunformējamās baltkrievu kaujas nodaļās, lai cīnītos par Maskavijas varas satricēšanu.

Pēc laimīgām kara beigām Latvijas valdība apsolās (ja Baltkrievijas iedzīvotāji būs pienācīgi ievērojuši un izpildījuši augšminētos noteikumus) dot iespēju baltkrievu tautai nodibināt savu pagaidu valdību un sasaukt Satversmes sapulci, kas lemtu par turpmāko Baltkrievijas likteni...»

Uzsaukumam pirmajā laikā nebij nekādu panākumu. Neviens vēl īsti neticēja, ka latviešiem izdosies maskaviešus galīgi sakaut. Turklāt baltkrievu iedzīvotājos radīja lielas šaubas it kā pārāk plašie Latvijas valdības solījumi.

Sevišķi Baltkrievijas iedzīvotāju inteliģentākā daļa bij pārliecināta, ka uzvaras gadījumā Latvija nodomājusi pievienot arī baltkrieviskos apgabalus Rīgas valstij.

Šaubas vēl pavairoja apstākļi, ka lielākā daļa baltkrievu vīru un jaunekļu joprojām atradās Maskavijas valsts armijā, no kurienes netika vaļā.

Stāvoklis grozījās, kad Latvijas virspavēlnieka stābs pārvietojās no Rīgas uz atbrīvoto Daugavpili.

Virspavēlnieks labprāt pieņēma baltkrievu nacionālās biedrības pārstāvjus un apsolīja pēc iespējas apmierināt visus viņu lūgumus.

Ģenerālvirsaitis Vaivars bij atstājis uz vientiesīgajiem baltkrieviem ar savu īpatnējo personību tik lielu iespaidu, ka viņi, mājās atgriezušies, nespēja noslavēt vien Latvijas armijas virspavēlnieka laipnību un gudrību.

Pāris dienas vēlāk, pa baltkrievu sādžām gāja jau visneticamākās leģendas, starp citu, ka Vaivars neesot nekas cits kā senā slavu kņaza Ķurika tiešs pēcnācējs...

Tam visam pievienojās latvju kaŗaspēka pilnīgi disciplinētā izturēšanās. Bez sevišķa iemesla neviens iedzīvotājs nelika aizskarts, nedz tirdīts.

Neraugoties uz neseno naidu, kāds valdīja starp latvjiem un baltkrieviem, kad pēdējie vēl atradās cara Kirilla armijas sastāvā, mūsu kaŗavīri pievaldījās un neļāva savām dūsmām izplūst uz ārieni, lai nesamaitātu labo iesākumu.

Maskaviešu gūstekņu katru dienu sāka rasties tik daudz, ka pie vislabākās gribas nebij vairs iespējams viņus pabarot un aiztransportēt uz Latviju.

Vajadzēja atrast kādu citu izeju.

Pēc ilgākas apspriedes kaŗa padome vienojās: katru gūstekni vispirms pabarot, tad ietot uz rokas Latvijas valsts ģerboni, nopērt un palaist, lai iet, no kurienes nācis, piekodinot, ka nāve neizbēgama, ja vēlreiz nāks pret Latviju kaŗot un kritīs mūsu kaŗaspēka rokās.

Līdzīgu paņēmienu līdz šim bij jau ar labiem panākumiem lietojuši Latgales un Ziemeļvidzemes partizāni.

Līdzekļi izrādījās tiešām teicams, jo, izņemot pāris atsevišķus gadījumus, neviens maskavietis labprāt nevēlējās krist latviešu rokās, tādēļ labāk dezertēja, nekā riskēja pazaudēt dzīvību, otrreiz nākot latviešu gūstā.

Bez mitēšanās, katru dienu atkāpjoties, maskavieši bij zaudējuši lielāko tiesu no saviem moderniem kaujas piederumiem. Bez tam daļa galīgi sabojājās, daļa nāca sabiedroto rokās.

Arī latviešiem vajadzēja atteikties no daudzām cīņas ierīcēm, izņemot lidmašīnas un automatiskās trompetes.

Tas tādēļ, ka Maskavijas valsts lauku ceļi izrādījās gandrīz tikpat nožēlojamā un nelielotam stāvoklī kā pirms divsimts gadiem.

Pat vieglās bruņotās mašīnas netika uz priekšu, tādēļ ka tilti pār upēm un gravām izrādījās saspridzināti. Tā pat bija izpostīti arī elektriskie dzelzceļi. Lai varētu virzīt ešelonus uz austrumiem, vajadzēja gādāt strāvu no Latvijas pirmavotiem, kas iznāca pārāk dārgi, vai radīt pagaidu stacijas uz vietām, kas tāpat prasīja daudz laika un lielus līdzekļus.

Nekādas lielākas kaujas vairs nenotika. Maskaviešu armija tikai nedaudz vietās izrādīja nopietnāku pretošanos.

Virsleitnantam Strautam bija uzdota nelielas izlūku eskadriļas vadīšana. Viņa uzdevums nebij tikai vest cīņu, bet sekot sakautajām maskaviešu kaŗaspēka daļām un ziņot savējiem par pretinieka spēku varbūtēju koncentrēšanos.

Cik labprāt viņš būtu devies tieši uz pašu Maskavu, lai pabaidītu iedomīgo caru. Bet viņa darbības rajons pagaidām bij diezgan šaurs.

Šādus izlūku lidojumus savā ziņā varēja saukt par atpūtu.

Maskaviešu lidmašīnas nekur tuvumā vairs nerādījās. Arī pretlidmašīnu līdzekļi nebij manāmi. Tātad briesmas nedraudēja.

14.

Ja līdz robežai virsleitnants Strauts bij veicis savus pienākumus ar lielu aizraušanos, tad tagad viņš gandrīz izjuta vairs tikai sportsmeņa priekus.

Latvijai no jauna uzbrukuma nebij ko baidīties. Maskaviešu armija nebij vairs nopietnas cīņas spējīga. Kašs vēl turpinājās tikai principu dēļ un lai iegūtu izdevīgāku, drošāku mieru.

Lielā politika Strautam daudz neinteresēja.

Rītā agri, reizē ar cīruļiem viņš pacēlās gaisā un devās noteiktā virzienā.

Apakšā — tālu izplatījās pirmais pavasaļa zaļums. Plaukstošās birztales izskatījās rūsganpelēkas, kā zemē noklātas villaines.

Šur tur stiepās ziemas salu pārcietušie rudzu lauki.

Mierīgi, nekustoši stāvēja neskaitāmie Vitebskas guberņas ezeri, it kā kalnu starpās iesprausti milzu spoguļi. Paretam zaigoja platas, it kā uzpūtušās upes, kuņas vēl nebij paspējušas aizvadīt savus liekos pavasaļa ūdeņus uz tālo jūru...

Strīpām un tumšiem plankumiem stiepās kultūras neskartie meži.

Cars Kirills nezināja, ko darīja, uzbrukdams svešai, darbīgai tautai, gribēdams atņemt tās zemi, kamēr Maskavijai pašai vēl bij tik daudz brīvas teritorijas, ka pus Eiropas varētu noņemt viņas robežas.

Daudz ko Strauts pārdomāja savos izlūku lidojumos.

Apkārējā daba viņam tik ļoti atgādināja nesen atstāto Latgali. Bij vietas, kuņas līdzinājās arī kalnainajiem Piebalgas, Vestienas un Alūksnes apgabaliem.

Ak, jā — Alūksne. Kādēļ šis vārds tik ļoti atgādināja nenasniegto un jau pazaudēto laimi?...

Rasma. Mīļotā, neaizmirstamā meitene.

Vai viņa vēl bija dzīva? Kur viņu lai meklētu?

No rīta līdz vakaram kā nerimstošs tārps graužās sirdī... Stiprais kaņavīrs dažreiz nepazina vairs sevi.

Bija brīži, kad gribējās palaist lidmašīnas stūri savā vaļā un gāzties lejup, pretī nāvei un iznīcībai.

Vakaros, kad atgriezās nometnē noguris, tomēr ar sevi neapmierināts, — viņu apsveica lakstīgalas mīlas gaviļas, kas še skanēja tāpat kā Latvijā.

Un, kad vēlā naktī, ap ugunsgrūdu apmetušies, kareivji-sargi, miegu projām vajādami, sāka skandināt bezgalīgās latvju tautasdziesmas, virsleitnants Strauts ietina galvu mētelī un raudāja, kā kādreiz bērniībā bij raudājis, mātei pie krūtīm glauzdamies.

Vietējie iedzīvotāji gandrīz nekur neizrādīja naidu pret Latvijas kaņaspēku. Visiem līdz nāvei bij apnicis kašs, kuņam nu bij drīzumā paredzamas beigas.

Arājs mierīgi dzina tīrumā vagu, priecādamies, ka postošās kaņas briesmas pagājušas secen.

Ganuzēns stabulēja olnīcas galā, ziņkārīgi vērodams svešo kaņavīru rīcību.

Uzposušās baltkrievietes labprāt ieradās kareivju nometnēs, kur spēlēja mūzika, atskanēja dziesmas un bij iespējams izdejoties.

Daudzās sādžās un miestos latvju kaņaspēkam nesa pretī sāli un maizi, pie kam nereti nesējiem uz rokām bija ietietovēts Latvijas valsts ģerbonis; par zīmi, ka viņi nevēlas vairs pret latviešiem kaņot.

Vēlāk noskaidrojās, ka ar tādiem ietetovējumiem Kirilla kaŗavīri apgādājušies paši uz savu iniciatīvu, lai vieglāk varētu atrunāties no frontē iešanas, it kā baidoties otrreiz krist gūstā. Tas, protams, latviešu iespaidu tikai palielināja.

Virslieknants Strauts labprāt nolidoja arī uz Daugavas ieleju, kur apakšā plūda pelēkzaļie ūdeņi, uz rietumiem veldamies.

Daugava viņam atgādināja pagājušā rudens baigās dienas, kad kopā ar netaiķi Caunīti bij klīduši kā nožēlojami bēgļi atpakaļ no lielā Maskavas lidojuma, slapstīdamies pa Daugavas krastu krūmājiem un birztaļām.

Tagad viņš šē lidoja lepni un brīvi kā varonis uzvarētājs, un tomēr nejutās laimīgs.

Dažreiz gadījās arī nelielas sadursmes, ja kāda reta pārdroša maskaviešu lidmašīna mēģināja stāties mūsu izlūkiem pretī. Tad virslieknants Strauts arvien bija visveiklākais un pārdrošākais cīnītājs, gūdam vienu spožu uzvaru pēc otras.

Mūsu armijas virzīšanās uz priekšu norisinājās lēni un saskaņoti, reizē ar igauņu un lietuviešu armijām.

Gribot negribot bij jāreķinās ar sekām, kādas varēja izsaukt cara Kirilla izsludinātais svētais kaŗš.

Ne vienreiz vien vēsture bij jau pierādījusi, ka par visām lietām jābaidās aizkustināt tautas nacionālās, patriotiskās stīgas pretējā virzienā, kā tas, piemēram, bij noticis Napoleona lielā kaŗagājiena laikā.

Arī šoreiz vietvietām gadījās sastapties ar cara Kirilla inscenētām partizānu nodaļām. Patiesībā nopratinot pierādījās, ka tie nebūt nebija vietējie zemnieki, bet gan tikai pārgērbti maskaviešu kareivji virsnieku vadībā.

Maskaviešu armijas fronte bij beidzot galīgi izjukusi.

Turpinājās manevru kaŗš vārda tiešā nozīmē.

Latviešu divīzijas virzījās uz priekšu pa galvenām šosejām un dzelzceļiem. Starpas aizpildīja ar skrejošām izlūku kolonnām, sīkām lidmašīnu eskadriļām un brīvprātīgi līdzatnākušām Ziemeļvidzemes un Latgales partizānu nodaļām.

Sebežā latviešu rokās krita milzīgas kaŗa mantu noliktavas, kuŗas maskavieši bij jau sākuši pildīt pirms trīs gadiem, gatavodamies uz kaŗu.

Municiju un uzkabes piederumus paturēja Latvijas armijas vajadzībām, bet daļu no pārtikas, apģērbiem un apaviem izdalīja mazturīgākiem, kaŗā cietušiem vietējiem iedzīvotājiem, sevišķi tiem, kuŗu piederīgie bij kaujās krituši vai ievainoti un nespēja savējiem sniegt palīdzību.

Ar šādu rīcību Latvijas armijas vadoņi iemantoja okupētos apgabalos vispārēju mīlestību un cienību.

Polocku ieņemot, pie ģenerāļa Agrona ieradās vietējo pilsoņu delegācija ar vispadevīgu lūgumu latvju valodā, adresētu Latvijas valsts prezidentam, — pievienot Polocku ar visu plašo apkārtni kā autonomu sastāvdaļu Latvijas republikai.

Delegāti apmierinājās tikai tad, kad Agrona stāba priekšnieks apsollījās gādāt, lai Polockas apriņķis nekādā ziņā vairs nenonāktu zem Maskavijas varas.

Tiklīdz latvieši bij aizsnieguši Vitebsku, bet leiši — Minsku, nodibinājās Baltkrievijas pagaidu Tautas padome ar sēdekli Minskā.

Jaunā baltkrievu valdība, sastāvoša no trīs vīriem — iekšlietu, ārlietu un kaŗa resoru vadītājiem, atdevās bez iebildumiem pilnīgā rietumsabiedroto rīcībā.

Bez kavēšanās izsludināja mobilizāciju un sāka organizēt nacionālo Baltkrievijas armiju, kuŗas atsevišķās daļas tika pieskaitītas Latvijas, Igaunijas un Lietuvas armijām kā palīgspēki.

Gandrīz vienā laikā ar šīm divām jaunajām valstīm — B a l t k r i e v i j u dienvidos un Z i ģ ā n i j u ziemeļos — no Maskavijas atdalījās arī

Turkestānas un Aizurālijas republikas, kuŗu zemes bija vēl palikuŗas saistībā pie Maskavas no agrākiem laikiem.

Ukraina paņēma atlikuŗās mazkrievu apdzīvotās guberņas, izdzīdama maskavieŗu garnizonus un to vietā ielikdama savu kaŗaspēku.

Donas apgabals izsludināja Kazaku republiku, kuŗa bij saistīta ar Ukrainas valsti uz federātīviem pamatiem.

Lielā Maskavija tīrījās kā no sārņiem, izvēršdamās par skaidri nacionālu lielkrievu valsti.

Redzēdams savu bankrotu, cars Kirills slepeni aizbēga no Maskavas un paslēpās Ufā.

Veselu nedēļu no vietas viņš raidīja tautai vienu manifestu pēc otra, aicinādams pilsoņus padzīt no Krievijas «svētās» zemes sveŗos iebrucējus.

Tā bija īsta likteņa irōnija.

Ar lielām sirdssāpēm cars dabūja pārliecināties, ka neviens vairs viņam neklausa, izņemot nelielu saujiņu visuzticamāko galma ļaužu, kas bija sekojuŗi savam monarham uz tālo valsts nomali.

Kirilla lepņība un spītība tomēr bija par lielu, lai viņš pirmais sāktu runāt par mieru.

Vēl viņš cerēja, ka krievu tauta atjēgsies un sacelsies kā viens vīrs, lai aiztriektu atpakaļ rietumu ienaidniekus. Viņam vēl gluži labi atmiņā bij nesenā pagātne, kad, maskavieŗiem iebrūkot, — pa visu Latviju kā sēnes pēc lietus auga partizānu pulki, ar kuŗiem nespēja tikt galā pat labākās maskavieŗu rēgulārās kaŗaspēka daļas.

Tagad viņš mēģināja sacelt arī savus pavalstniekus uz tik pat sīvu partizānu kaŗu.

Cars Kirills bij aizmirsis tikai vienu lietu: pagājušajā rudenī maskavieŗi ielauzās Latvijā, lai iekaŗotu zemi un nomāktu brīvo latvju tautu. Turpretī tagad latvji, leiŗi un īgauņi nāca pretuzbrukumā, nevis iekaŗoŗanas nolūkos, bet gan vienīgi, lai piespiestu caru Kirillu ātrāk slēgt mieru un izbeigt nejēdzīgo kaŗu.

Ne tikai baltkrievi, arī lielkrievi visā vairākumā bij skatījuŗies uz nepamatoto kaŗagājieni kā uz sava valdnieka patīgu un neapdomātu iegribu.

Ja kaŗš būtu beidzies ar uzvaru maskavieŗu pusē, — bez ļaubām rastos sajūsma un caram Kirillam piedotu grēkus, varbūt pat piešķirtu senkāroto titulu — Lielais.

Turpretī tagad neviens nesajuta nekādu sevišķu žēlabu par neizdevuŗos kaŗagājieni. Pārmeta tikai augstākiem kaŗavadoņiem nevērību pret padotiem kareivjiem un valsts mantu veltīgu izšķieŗanu.

Maskavas valsts nemanot bij iekritusi dziļos parādos. Dzīves dārdzība auga augumā.

Milzīgās Maskavijas armijas daļas atkāpdamās bij sairuŗas un izkaisījuŗas pa visiem rietumapgabaliem neskaitāmus dezertieŗus, kuŗi gāja apkārt diedelēdami un zagdami. Uzņēmīgākie apvienojās bruņotās bandās un uzsāka laupīŗanas iebrukumus miestos un sādžās.

Bija bandas, vairāk simtu vīru lielas, kas ieņēma un galīgi izlaupīja pat veselas pilsētas. Galu galā Latvijas armijas vadība bij spiesta sarīkot vairākas soda ekspedīcijas, lai lokālizētu laupītāju darbību.

Ieņemtajos apgabalos visur nodibināja komandantūras, kas gādāja par mieru un kārtību.

Mierīgie iedzīvotāji labprāt pabalstīja komandantūras kā mācēdami, jo saprata, ka pretējā gadījumā iestāties pilnīgs chaoss, kad neviens vairs nebūŗ droŗs par savu mantu un dzīvību.

Par latviešu, igauņu un lietuviešu kara sekmēm ar lielu atsaucību rakstīja visas pasaules prese. Gandrīz bez izņēmuma visas Eiropas, Āzijas, Amerikas lielvalstis nostājās sabiedroto pusē un bargi nosodīja cara Kirilla avantūru.

Pēc Maskavijas valsts rietumrobežas pāriešanas kara lauka tuvākā aizmugurē sabrauca neskaitāmi kara korespondenti, kinofonografu operātori un kara ainu gleznotāji, kuŗiem gan bij pa lielākai daļai jāapmierinās tikai ar sagūstīto maskaviešu dezertieru-laupītāju apskatīšanu un iztaujāšanu.

Pat lielvalstis sūtīja savus kara lietu speciālistus tuvāk iepazīties ar tiem latviešu taktiskiem paņēmieniem, kas bij noveduši pie tagadējās uzvaras.

Militārie laikraksti uzsvēra, ka latvju kara ģenijs pratis atdzīvināt gandrīz jau aizmirstos senos cīņas paņēmienus, kuŗi ar lielajiem tehnikas ieguvumiem, likās, uz mūžīgiem laikiem aizgājuši vēsturē.

Francijas un Vācijas ģenerālstābi īpašos papildu kursus ieveda speciālu nodaļu, kuŗā tuvāk iztīrāja: cilvēka personīgo drošsirdību un uzņēmību, tāpat veiklību, apķērību, aukstasinību, — cik lielā mērā šīs īpašības varēja kara laikā konkurēt ar jaunākajiem cīņas ieročiem.

Dažas valstis ieveda savās skolās īpašu patriotisma mācību, kuŗā galvenie piemēri bija ņemti no senās Grieķijas un tagadējās Latvijas.

Daudz runāja, rakstīja un laužīja galvas par latviešu uzsāktā radija izlietošanu, kā kara līdzekli apbrīvoja milzīgos gaisa ventilātorus, kuŗi bij pasargājuši skaisto Rīgu no maskaviešu lidmašīnu uzbrukumiem.

Zinārkābie ārzemnieki simtiem brauca uz Daugavpili, lai savām acīm pārlicinātos, kāda izskatās moderna pilsēta — cietoksnis, kas gandrīz pusgadu izturējusi — visiem tehniskiem līdzekļiem apgādātu — ienaidnieka ielenkumu.

Arī elektromagnētu kā aizsarglīdzekli latvieši bij iemācījušies pirmie lietot tādā veidā, kā to bij izveduši Daugavpils aizstāvji.

Kāds zviedru profesors jau bij paspējis izlaist veselu brošūru zem virsraksta: «Elektromagnēts kā modernās artilērijas iznīcinātājs jeb beigas pulverim un kaŗam».

Bet vislielākās pārrunas bij sacēlušas brīnišķīgās aitēriskās trompetes.

Zinātnieki puslīdz pareizi atminēja trompešu uzbūves savādības; atminēja arī faktu, ka ar trompešu palīdzību iespējams uz lielāku vai mazāku attālumu raidīt zināmu iemidzinošu aitērisku vielu, bet šī viela bija un palika noslēpums, tāpat kā nesaprotamā skaņu saistīšana ar matēriju.

Nesaprotamā konspirācija bija izskaidrojama varbūt ar to, ka izgudrojuma autori nebij turējuši par iespējamu pilnīgi atklāt savu noslēpumu pat Latvijas valsts prezidentam.

Ļaudis runāja, ka abi savādnieki — profesori nozvērējušies aiznest jauno izgudrojumu sev līdzī kapā.

Kāds amerikāņu avīzes korespondents par aitēriskajām trompetēm rakstīja vārdu pa vārdam:

«Šis apbrīnojamais izgudrojums kombinējums — tikpat vienkāršs kā vistas olas uzbūve. Mūsu viesnīcās jau sen neviens nespēj izšķirt īstas olas no viltotām; tāds pat izskats, tāda pati garša. Un tomēr no īstām olām iespējams izperēt cāļus, kamēr viltotās — spējīgas tikai sapūt un smirdēt.

Tāpat mūsu mūziķi, bez šaubām, prātīs ar laiku izgatavot līdzīgas trompetes. Arī ķīmiķi — līdzīgas aitēriskas vielas no zelta, dzīvsudraba un vēl no simts dažādiem citiem savienojumiem. Un tomēr es baidos — no visa tā droši vien iznāks tikai veltīgi saperētās olas rezultāts, kuŗu tautas mute dēvē par vanckaru.»

Vārdu sakot — latvieši bij nākuši modē.

Kāds satirisks žurnāls prata sarēķināt, ka ārzemju avīzēs Latvijas vārds pagājušo 150 gadu laikā minēts tikai pus tik daudz reizes kā tagad — divās nedēļās.

Pa tam Latvijas armija virzījās arvien tālāk milzīgās Maskavijas klajumos. Daudzi skeptiķi pareģoja, ka Baltijas sabiedrotos sagaidot Napoleona liktenis.

Citi atcerējās senāko laiku gudro vīru uzstādīto aksiomu, ka nekad nav bijis un nekad nenotiks neiespējamais, proti: «Maskavas valsts ir tik liela, plaša un bagāta, ka neviens ārējais ienaidnieks nevar viņu galīgi uzvarēt, nedz pilnīgi ieņemt!»

Tatāri bij izputējuši.

Lielā lepnā poļu valsts 1772. gadā sadalīta.

Zviedrijas karalis Kārlis divpadsmitais — satriekts pie Poltavas.

Neuzvaramā Vācija — piedzīvojusi revolūciju un neparedzētu kara paspēli 1918. gadā.

Turki galīgi izdzīti no Eiropas.

Katastrofa katastrofas galā!

Nē, ar Maskaviju nevarēja jokus dzīt. Neviens vēl īsti nezināja, cik īsti tālu latvieši, igauņi un lietuvieši tiks krievu zemē.

Bet uzvarētāju armijas gāja tikai uz priekšu: bieži vien — karogiem plīvojot, mūzikai spēlējot...

«Uz mata kā pirms trīs simts gadiem, kad lepnie iekaņotāji iegāja uzvarētā pilsētā», aprakstīja avīzēs šo gājienu aculiecinieki.

Pie Vitebskas maskavieši bij savilkuši savus beidzamos lielākos un vēl dezorganizācijai nepadevušos spēkus. Cars Kirills bij pavēlējis par katru cenu aizstāvēt svarīgo Vitebskas placdarmu, lai Maskavas apakšzemes dzelzceļu galastacija nenāktu latviešu rokās.

Katram bij skaidrs, ka, iegūstot šo dzelzceļu, — cara Kirilla galvaspilsēta jau tikpat kā ieņemta, jo maskavieši vairs nevarēja netraucēti pārvadāt pa tuneli savu kaņaspēku, bet bij jāriskē kustība pa virszemes ceļiem, kur ik brīdi tos apdraudēja latviešu gaisa flotes izlūku nodaļas.

Latviešu rokās nāca tiešs ceļš uz cara Kirilla rezidenci, tik plašs un labi nostādīts, ka pa viņu bij iespējams nedēļas laikā pārvadāt visus latviešu bruņotos spēkus.

Lai atturētu latviešus no tālākas virzīšanās Maskavijas valsts dziļumos, uz Kirilla pavēli bij saformētas vairākas lielas triecienu grupas, sastāvošas vienīgi no virsniekiem.

Kad gandrīz visas krievu lidmašīnas bij notriektas un artilērija iznīcināta; kad arī pārējās kara vešanas ierīces bija nolīdzinātas ar zemi, — maskaviešu aristokrati trakā niknumā metās pretī latviešu pulkiem, šaudami elektriskām pistolēm, sviezdami rokas granātām, pat saģiftēdami savus ieročus...

Latvieši cīnījās mierīgi un aukstasinīgi, apzinādamies, ka pašlaik jāreķinājas ar lielās Maskavijas imperijas beidzamo agoniju, kuŗa drīz būs galā.

Visniknākos pretuzbrucējus iemidzināja, atbruņoja, saņēma gūstā un nosūtīja uz aizmuguri atpūsties līdz miera noslēgšanai, kas nevarēja būt vairs tālu.

15.

Latvijas armija iegāja Maskavā 22. jūnijā.

Šai dienai bija liktenīga nozīme Latvijas valsts dzīvē, jo apmēram pirms simts piecdesmit gadiem — 22. jūnijā latvju armijas ziemeļgrupa satrieca vācu bruņniecības varu kaujās pie Raunas un Cēsīm.

Latvju tautas maršs dimdināja sirmos Kremļa mūrus. Neskaitāmos Maskavas torņos zvanīja pulksteņi draudzīgajiem uzvarētājiem par godu, jo latvieši nenāca iekaņot un apspiest, bet gan izbeigt nelaimīgi iesākto karu un nodibināt Austrumeiropā drošu, ilgstošu mieru.

Laukumos un galveno ielu krustojumos ienācējus sagaidīja tirgotāju-rūpnieku delegācijas ar sāli un maizi. Trotuārus pārpildīja nepārredzami ļaužu bari, ar vislielāko interesi vērodami teiksmainos kaņavīrus no mazās rietumzemītes.

Pilsoņu nemiers ar cara Kirilla valdīšanu bija tik liels, ka viņi galu galā nesajuta ne vismazākā naida pret latviešiem. Gluži otrādi — viņi cerēja, ka ar latvju palīdzību nodibināsies atkal miers, kārtība, normāla dzīve.

Reizē ar kaņaspēka ienākšanu Maskavā visur parādījās uzsaukumi lielkrievu tautai. Ģenerālvirsaitis Vaivars alosolīja bez kavēšanās izvākt no Maskavijas apgabaliem okupācijas kaņaspēku, tiklīdz cars Kirills būs pieņēmis Latvijas valdības diktētos miera noteikumus.

Tādēļ pat studenti un skolu jaunatne atturējās no naidīgām pret demonstrācijām, apzinādamies, ka latvju kaņavadība rīkojas pareizi.

Kolonna pēc kolonnas — dižie uzvarētāji cēlās rindās virzījās Lielkrievijas sirdī. Pirmie nāca septiņi taurētāji. Sarkanbaltsarkanās bārkstis vējā viegli plīvoja ap spožajiem instrumentiem. Augstu pār galvām plandījās pulku karogi, seno cīņu un uzvaru liecinieki.

Grupas vadītājs ģenerālis Agrons ar savu stābu brauca brīnišķīgā pajūgā, kas bij sakombinēts no apakšzemes tanka, bruņuratiem un jaunākās konstrukcijas lidmašīnas. Pār virsnieku un kareivju galvām lija puķu lietus...

Še atkal jo raksturīgi izpaudās krievu tautas mīkstčaulīgā, visādiem iespaidiem pieejamā daba. Svinīgais latvju armijas gājiens viņus tik ļoti sajūsmināja, ka lielākā daļa maskaviešu bij gatavi krist ap kaklu un skūpstīt savus vakarējos ienaidniekus.

Kājnīeku kolonnām sekoja vieglā straujā artilērija. No lielgabalu stobru galiem vēl nebij paspējis nozust neseno kauju pulveņa dūmu apkvēpums...

Aiz artilērijas vēlās bruņurati un dārdēja kāpurveidīgie tanki. Pār torņu galiem riņķoja simtiem lidaparātu ar mīļo pazīstamo ugunskrusta zīmi uz spārnieniem.

Viņu pulkā atradās arī virsleitnants Strauts.

Zemu planējot pār Kremļa robainajām sienām, ienāca prātā pirmais liktenīgais lidojums uz Maskavu. Kā kinofonografā noskrēja gar acīm pagājušās uztraukumu un cīņu dienas: drūmajā rudenī, stindzinošajā ziemā, dzīvinošā pavasarī un saulainajā ziedonī.

Kāda starpība toreiz un tagad!

Sirdij strauji pukstot, virsleitnants Strauts apturēja motoru un, ļaudams akumulātoriem lēni strādāt, nolaidās uz kādas staltas pils jumta laukumiņa, kur jau stāvēja — baltas kā kaijas — vairākas pasažieru lidmašīnas ar latvju krāsām.

Pārliecies jumta malai, Strauts vēroja kaņaspēka gājienu.

Mūzika mainījās ar dziesmu plūsmu. Sirmā caru pilsēta klausījās svešajās, brīnumīgi daiļajās latvju tautasdziesmu skaņās.

«Aiz upītes es izaugu...» motīvs cēlās un vilņoja straujā gājiena taktī, pamazām pārveidodamies lūdzošajā: «Nāc, māsiņa, atpakaļ i savā tēva sētiņā...»

Ar nākošo kolonnu atplūda steidzīgi vilinošā: «Cel mani pār par Daugavu.» Tai sekoja: «Padziedāsim nu, bāliņi, visi vienā pulciņā...»

Strauts saprata, ka pārkāpis disciplīnu un noteikumus, pārāgri nolaizdamies. Saprata, ka tūliņ tūliņ jāceļas atkal gaisā, lai turpinātu plašās caru pilsētas aplidojumu.

Bet rokas it kā no sevis tvertin tvērās pie jumta margām, acis kāri vēroja mūsu pašu armijas uzvaras un slavas gājienu.

Cilvēks bij atraisījies no tehnikas brīnumīgās palīdzības un tuvojies atkal pirmatnējam dabas stāvoklim. Latvju kaņavīrs soļoja tāpat, kā to bij darījuši viņa senči tūkstoš un vairāk gadus atpakaļ...

Samērā ar maskaviešu nepārredzamiem ļaužu bariem latvju kaņavīru četrindīgās, cieši saspīestās kolonnas izlikās piliens jūrā.

Simt tūkstošu galvu lielais pūlis itin viegli varēja sakļauties no visām pusēm — samalt miltos savus uzvarētājus. Bet viņš to nedarīja. Garīgā pārākuma sajūta padarīja latvju kaņavīrus neaizkaņamus, neievainojamus,, neuzvaramus.

Rau', kur atkal tuvojas jauns pulks! Debeszils karogs šūpojas slaidā gājiena ritmā. Mirdz zeltotais valsts ģerbonis. Otrā karoga pusē uz zaļa krasta stāv senču kaņavīrs un, uz kaņavāles atspiedies, raugās tālumā...

Smagi un skumji ieskanas senpazīstamais motīvs: «Kaņavīri bēdājas...»

Dziesmai atskanot, pat soļi, liekas, kļūst gausāki; gājēju galvas nokaņas kā dziļās, sāpīgās pārdomās. Tas tādēļ, ka — «asiņaina gaisma aust...»

Tikai skumt un asaras liet līdz ar kritušo kaņavīru piederīgiem.

Bet latvietis nav paradis ilgi bēdāties. Jāatrod izeja pat no vistumšākās bezcerību nakts:

«Nebēdājat, kaņavīri, — *Sidra bota saule lec...*»

Gaita atkal vingra; skaistā rakstā ceļas un nolaižas arājdēlu spēcīgās kājas uz Maskavas asfaltētā bruģa. Tālu dimd soļu ritms, lai dzird draugi un ienaidnieki, kā šie iet neuzvaramie uzvarētāji!

Spēcīgie pleci viegli nes mirdzošos parādes ieročus. Galvas stalti paceļas pāri apkārtējās ļaužu masas līmenim. Zilās un pelēkās latvju jaunekļu acis atstaro rudzupuķu daiļumu, lauku akmeņa izturību...

Latvju kaņaspēkam sekoja lietuviešu un igauņu rindas. Kaimiņi bij atsūtījuši katrs pa pulkam, lai dalītos sava sabiedrotā priekos.

Strauts nezina, vai ilgi, vai īsi tā stāvējis un jūsmojis, kad piepeši sajuta vieglu pieskārienu aiz elkoņa.

Virsnieks acumirkļi atdabūja pašsavaldīšanos un mierīgi atgriezās, cerēdams sastapt kādu Maskavas tirgotāju vai citu bagātnieku, kam piederēja šī greznā pils. Jau viņš sagatavoja pat pienācīgu atvainošanās frazi.

Te — pārsteiguma sauciens izspruka viņam pār lūpām..

«Ju-ū-s!..»

«Jā gan, — es pati.»

Gaišu, smaidošu seju viņa priekšā stāvēja — Rasma.

Vienkārša pelēkstriepota blūzīte ar baltu apkaklīti. Tādi paši gludeni, smudrajam augumam pieguloši svārciņi. Žēlsirdīgās māsas lakatiņš ap galvu. Tas viss.

Tomēr Strautam likās, ka debesis atvērušās, visi mākoņi nozuduši un saule kļuvusi desmitkārt spožāka.

Labu brītiņu viņi stāvēja viens pret otru, apmulsuši, paši savām acīm neticēdami. Tā lielas laimes mirkļos mēs gandrīz nekad neesam spējīgi viņus saprast un pilnīgi izbaudīt. Tā, dārgu dāvanu saņemdami, uzreiz nespējam aptvert viņas vērtību.

«Kad jūs jau paspējāt šurp atklūt?» beidzot ievaicājās Strauts.

«Vakar vakarā, kad kļuva zināms par mūsu rēgulārā kaņaspēka ienākšanu,» tikpat vienkārši, sirsnīgi atbildēja Rasma.

«Viena vai kopā ar citiem?» turpināja Strauts.

«Reizē ar Sarkanā Krusta skrejošo slimnīcu, lai varētu uzņemt beidzamās cīņās ievainotos un ceļā saslimušos,» sekoja atbilde.

Viņi nostājās blakus, it kā mīļi veci paziņas satikušies, un noliecās pār margu, lai redzētu, kur aizlīgojas beidzamās uzvarētāju kolonnas.

Neviļus Strauta pirksti pieskārs Rasma rociņai. Sekoja kluss, silts rokasspiediens. Gaisā dūca neskaitāmu propelleru balsis. Skanēja baznīcu pulksteņi.

«Cik skaisti!» čukstēja Rasma.

«Cik labi...» piekrita Strauts.

«Vai mēs to kādreiz iedrošinājāties sapņot?»

«Vai atceraties Alūksni? Es jūs izmeklējos, bet vairs neatradu. Baidījos, ka nav noticis kaut kas ļauns...»

«Un tiešām jūs par mani iedomājāties?»

«Pārāk bieži...»

Vārds pa vārdam. Viņi jautāja un atbildēja. Bet jautājumiem un atbildēm nebija gala.

Aplusa pēdējās mūzikas skaņas. Aizviļņoja beidzamie tautas dziesmu motīvi. Nozuda lidmašīnu mākonis. Sāka izklīst ziņkārīgo maskaviešu bari.

Izrādījās, ka Rasma kritusi gūstā. Pārcietusi dažādas likstas kopā ar citām māsām, ārstiem un sanitāriem. Bijusi spiesta strādāt dažādās maskaviešu kaļaula ceļojošās slimnīcās, līdz kādā dienā mūsējie viņus visus atsvabinājuši.

«Bet vai jums nav jābūt parādes laukumā, kur tagad sapulcējušies visi citi?» beidzot iejautājās Rasma.

«Jā gan!» Strauts atmodās kā no miega.

Pirmoreiz savā mūžā viņš bija aizmirsis savu pienākumu. Vai tas uz ļaunu, vai labu? Nē, vēl kašs nebija galīgi beidzies!

Apmulsis no prieka un laimes, viņš sēdās savā spārnotā lidonī. Viena roka jau tvēra stūres riteni, bet otra vēl nespēja šķirties no mīlotās meitenes sīkajiem pirkstiņiem... Bij bail atkal viņus pazaudēt.

«Jūs mani apciemosit?» vēl skanēja Rasma balss. «Arī citi alūksnieši priecāsies jūs redzēt. Mēs joprojām visi turamies kopā...»

Nākošajā mirklī jau lidmašīna atkal rāvās pret mākoņiem.

«Uz redzēšanos!»

Slaidā līkumā Strauts atgriezās virs pazīstamās pils, kur vēl ilgi bija redzams pelēks plankumiņš.

To neviens nedrīkstēja zināt, cik šis mazais plankumiņš varēja būt mīļš un dārgs.

16.

Bija noticis brīnums.

Maskavu pārvaldīja latviešu garnizons. Uz ielām parādījās pavēles, rīkojumi, paziņojumi — latviešu un krievu valodās. Visās oficiālās iestādēs stāvēja latvju kaļavīru sardzes; plīvoja nacionālie sarkanbaltsarkanie karogi.

Vēsture atkārtojas. Kādreiz, divdesmitā gadu simteņa sākumā, komunistiski noskaņotie tā sauktie sarkanie latvju strēlnieki — bij turējuši savās rokās lielās krievu tautas likteni. Starpība tikai tā, ka toreizējie strēlnieki bija svešas varas akli ieroči, turpretī tagad latvieši nāca kā brīvi — brīvas tautas kaļavīri pārmācīt Latvijas ienaidniekus, nest mieru un kārtību Austrumeiropai.

Ievērojot cara Kirilla ietiepīgo kaļ turpināšanu, Latvijas kaļ vadība bija spiesta sūtīt savu armiju no Maskavas uz austrumiem un tad pār Volgu — Urālu virzienā. Ziemeļos un dienvidos parallēli ar latviešiem turpināja uzvaras gājienu igauņu un lietuviešu armijas.

Kamēr vien pastāvēja apvienotā Krievijas valsts, neviens pretinieks nebija vēl tik tālu iespiesdies krievu tautas zemē.

bieži vien dzirdēja latvju valodu. Atsevišķas latviešu frazes bij nākušas modē. Pat taksomotoru vadītāji, viens otram gažām braukdami, jautri uzsauca: «Lai tik ripo!»

«Lūdzu» un «pateicos,» — atskanēja gandrīz visos veikalos.

«Dievs, svētī Latviju,» — motīvu dūgoja katrs otrs, trešs pretimnācējs.

Policisti ielu stūros sauca: «Uzmanīgi! Uzmanīgi!...»

Ielas tirgotāji pārdeva emaļētus Latvijas karodziņus un tādas pašas lentiņas. Kioskos parādījās visi Rīgas laikraksti. Grāmatu veikalu skatulogos visur pretī raudzījās Latvijas Valsts Prezidenta un citu valdības vīru ģimenes; krāšņos, zeltu izrotātos rāmjos, ozolviju vainagos — šīs ģimenes diez kādā ceļā bij arī valdības un pašvaldības iestāžu kancelejās.

Bet vispopulārākie cilvēki Maskavā bija ģenerālvirsaitis Vaivars, ģenerāli Dzilna un Agrons. Divu dienu laikā bij izpārdotas ap 200 000 pastkartīņas ar šo karavadoņu ģimēnēm.

Maskavas inteliģence labprāt iegādājās arī labāko latvju rakstnieku, dzejnieku un citu atklātības darbinieku ģimenes.

Viesnīcās, restorānos sāka gatavot tipiski latviskos ēdienus, kuņģi tāpat bij nākuši modē kā viss cits latviskais.

Bet visam tam bija arī savas negatīvās puses.

Virsleitnants Strauts ievēroja daudzus iereibušus kareivjus šaubīgu sieviešu sabiedrībā. Daži kareivji bija tā piedzērušies, ka tik tikko turējās uz kājām, bļautījās un aizskāra gažāmgājējus...

Zinādams, kādas kaļaspēka daļas nosūtītas uz Volgas fronti un salīdzinādams šo kareivju uzpleču trafaretus, virsleitnants Strauts konstatēja, ka te darīšana ar armijas sārņiem — dezertieņiem, kuņģi tīšām palikuši atpakaļ, lai nebūtu vairs jāiet kaujās, bet lai varētu izbaudīt visu, ko Maskavijas galvaspilsēta spēj sniegt.

Tālāk soļodams, Strauts sastapa dažus intendantūras ierēdņus, ģērbusos gluži jaunos ietērpos, kuņģi bij šūdināti no maskaviešu parauga drēbes. Arī spožie lakādas zābaki viņiem bij kājās. Līdz šim tādas zābakus bij valkājuši vienīgi imperatora Kirilla gvardijas virsnieki.

Tas nozīmēja, ka latvieši sāka pārāk strauji likvidēt atstātos Kirilla armijas intendantūras krājumus, nemaz neapdomādamies, ka ar to gluži viegli iespējams sarūgtināt maskaviešus un radīt stipru antagonismu pret latvju karavīriem.

«Lai Dievs nedod mums šē ilgi palikt,» apsveicinādamies, runāja klātpienākušais lidotājs Grauds. «Bagātā, lepnā Maskava daudz ātrāk demoralizēs un satrieks mūsu armiju nekā viss cara Kirilla kaļaspēks.»

«Diemžēl latvju jaunekļi pārāk ātri uzņem dažādus spēcīgus ārējus iespaidus,» atbildēja virsleitnants Strauts. «Man nupat ienāk prātā vēsturiskais notikums ar pirmajiem latvju strēlniekiem pagājušā lielā pasaules kara laikā, kad triju mēnešu laikā viskarstākie patrioti — nacionālisti pārvērtās par tikpat karstiem un līdz sirds dziļumiem pārliecinātiem Latvijas ienaidniekiem — internacionālistiem.»

Turpat apstādījumos viņi uzmeklēja nelielu brīvu galdiņu un apsēdās, lai iebaudītu kādus atspirdzinājumus.

Aiz sētiņas gažām plūda bezgalīgs ļaužu ritums.

Greznās, skaistās Maskavas aristokrātu kundzes un meitas meta ziņkāri kairinošus skatus uz abiem latvju virsniekiem. Dažas nekautrējās pat uzsmaidīt saviem vakarējiem ienaidniekiem. Visur kaļģ bija uzspiedis savu neizdzēšamo izvirtības zīmogu.

Pienāca apkalpotājs un, zemu palocījies, prasīja: «Ko kungi vēlas?»

Kamēr Grauds apskatīja ēdienu un dzērienu karti, virsleitnants Strauts atlaidās ērtāk krēslā un nodevās mūzikas baudai. Gandrīz veselu gadu — visu kaŗa laiku — viņš nebija dabūjis dzirdēt labus koncertgabalus kaŗa orķestra izpildījumā.

Pazīstamās skaņas saviļņoja atmiņā visus pārdzīvotos notikumus: raisīja domas, paasināja acumirkļa izjūtu. Viņš salīdzināja garāmslīdošās sievietes ar Rasmu. Viņas bij daļas kā nimfas un graciōzas kā gazeles. Viņu skati bij asāki par visskaudrākā ieroča smailumu; balsis — saldākas par burvju flautu. Prāti reiba no viņu tuvuma; gribējās raudāt, viņām attālinoties un vēl pār plecu pēdējos mirkļus atpakaļ metot.

Kapteinis Grauds uztvēra Strauta domas.

«Vai ne?» smaidīja viņš. «Ja maskavieši savā vietā būtu raidījuši Latvijas iekārošanai savas sievas, meitas, māsas, līgavas, — mēs sen jau visi atrastos viņu vaŗās?...»

Strauts purināja galvu. Viņš zināja, ka pret Rasmu nemainītu nevienu sievieti pasaulē. Tā bij viņa svētākā pārliecība.

«Jūs šaubāties?» brīnījās Grauds. «Jūs esat pirmais latvietis, kas nepiekrīt manām domām. Man, nūdien, bail, ka mūsējie nepieved pilnu Latviju ar maskavietēm...»

«Tādā gadījumā jūs būsi viens no viņiem,» nopietni sacīja Strauts.

Kā par atbildi netālu no viņiem apsēdās kāds svešs bruņoto mašīnu virsnieks ar divām skaistām maskavietēm.

Kapteinis Grauds sāka uzmanīgi raudzīties, mēģinādam uztvert vienas maskavietes izklaidīgos skatus, kamēr otrā bezbēdīgi trieca ar savu galdabiedru.

«Paraugiet, vai nav skaista?» nepārtraukdam skatīties, mudināja Grauds.

«Jā, nekas,» vienaldzīgi atbildēja virsleitnants Strauts un, delnu mutei aizlicis, paslepeni nožāvējās.

Grauds to manīja un pārmetoši sacīja:

«Ziniet, — jums nav nemaz daļuma sajūtas...»

Viņš gribēja turpināt, bet aprāvās. Skaistā maskaviete bij uztvērusi viņa skatus un, laipni smaidīdama, atbildēja ar ne mazāk nozīmīgu skatu.

«Paklau, virsleitnant, man rādās — tā ir tā pati tumšāce, kuŗa mums — aerodromu atstājot — kaisīja ceļā puķes. Nu, paraugies!»

Strauts paraustīja plecus. Toreiz tur bija bijis daudz sieviešu. Kas visas varēja atcerēties. Viņa domas bez tam kavējās pavisam citur.

«Kā jums liekas, vai man nederētu aiziet, stādīties priekšā un apjautāties?» nerimās kapteinis Grauds.

«Lūdzu — ja vēlaties — man tur nav nekas pretī.»

«Tad ļoti labi, ka esat vienās domās ar mani...»

Kapteinis Grauds piecēlās, sakārtoja savu ietērpu, pamāja Strautam ar galvu un devās pie kaimiņu galdiņa. Sēdētāji sagaidīja viņu jautājošiem skatiem.

Grauds tomēr neapmulsa. Galanti palocījies, viņš teica dažus vārdus, ko Strauts nevarēja sadzirdēt. Svešais virsnieks piecēlās. Abi vīrieši sarokojās. Pēc pusminūtes sekoja sasveicināšanās ar abām dāmām. Vēl pēc divām minūtēm kapteinis Grauds jau sēdēja pie kaimiņu galdiņa un jautri trieca.

Virsleitnants Strauts kādu laiciņu novēroja grupu, gaidīdam, kad Grauds celsies un nāks atpakaļ. Acīmredzot — pēdējais bija jau paspējis savu solījumu aizmirst.

Strauts palika viens. Viņš mēģināja atkal novērot apkārtējo publiku, bet nekas labs neiznāca. Bij zudusi visa interese. Kļuva garlaicīgi.

Jau viņš bāza roku kabatā, lai norēķinātos ar sulaini un dotos projām. Te viņa uzmanību saistīja kāda sieviete, kuŗa pašlaik iejaucās pūlī. Seju nedabūja redzēt, bet kustības likās pazīstamas.

Strauta galvā iešāvēs savāda nojauta. Sirds gandrīz apstājās pukstēt.

Ar sviešanu viņš iesvieda pārsteigtā apkalpotāja saujā lielāku naudas gabalu, paķēra cepuri un steidzās projām. Viņam vajadzēja panākt redzēto sievieti! Vai tiešām tik apbrīnojama līdzība un viņš būtu maldījies?!

Spēcīgi ļaudis sev no ceļa stumdams un maz vien ievērodams pieklājības likumus, Strauts devās uz priekšu. Dažas minūtes viņam likās, ka steigšanās veltīga un ka tik un tā viņš nekā nepanāks, jo redzētā sieviete varēja būt nogriezusies arī pa labi vai kreisi. Slepna nojauta tomēr mudināja neatlaisties.

Viņš nebija maldījies. Pēc dažām minūtēm viņš pamanīja atkal savā priekšā pazīstamo figūru. Uz mirkli gājējas seja pagriezās sāņus un Strauts aiz pārsteiguma tikko neiekliedzās. Tā tiešām bija Rasma.

Ko viņa te darīja, ko meklēja? Kādēļ nav gērbusies māsas apģērbā?

Izbrīnējušos, pārsteigtus ļaudis aiz sevis atstādams, viņš kā negudrs laužās uz priekšu, lai pēc iespējas drīzāk sasniegtu mīloto meiteni.

Jau viņš pavēra lūpas, lai izrunātu Rasma vārdu un uzsauktu viņai apstāties, kad piepeši asas — mēmas sāpes iedūrās sirdī. Ap acīm sāka griezties krāsaini riņķi. Kājas streipuļoja kā piedzērušām. Strauts tikko noturējās, lai nepakristu.

Pārsteigums tiešām bija pārāk liels, lai spētu viņu aukstasinīgi uzņemt.

Rasmai blakus soļoja civilās drēbēs tērpi, gludi noskuvies inteliģenta izskata kungs. Viņi gāja cieši plecu pie pleca — rokās saķērušies, it kā visu apkārtējo pasauli galīgi aizmirsuši.

Svešais kungs nevarēja būt diez cik jauns, bet viņa seja bija skaista; augums vēl diezgan stalts; gaita vingra. Strauts bija kaut kad, kaut kur lasījis, ka tādā vecumā vīrieši kļūstot visinteresantākie un jaunām sievietēm bīstami.

Kas varēja zināt — varbūt arī Rasma nopietni aizrāvusies, varbūt iemīlējusies? Strauts bija gatavs svešo kungu nomaitāt, uz vietas iznīcināt! Arī Rasma bij pelnījusi nāvi! Priekš tādas viltnieces tas vēl likās par maz. Saplosīt, kājām mīdīt viņu vajadzēja!...

Strauts juta, ka viņā atmodies briesmīgs, asins un atriebības kārīgs zvērs, pirmatnējais mežonis, kam nekas nav vairs svēts, kas nepazīst nekādu likumu.

Abiem gājējiem nebij ne jausmas par tām mokām, kādas šinī acumirkli izcieta virsleitnants Strauts. Kungs apstājās pie kādas puķu pārdevējas, nopirka dažus ziedus un pasniedza savai biedrenei. Rasma pasmaidīja un uz mirkli paslēpa seju puķu pušķī, acīmredzot, iezodama saldo smaržu. Tad ieķērās atkal kungam elkonī, un abi gājēji priecīgi turpināja savu ceļu.

Strauts neatlaidās nevienu soli. Kā uzticams suns, kā slepens spiegs viņš zagās aiz gājējiem. Plaši ieplestām acīm raudzījās uz priekšu, bet neredzēja nekā, izņemot Rasma mazo, daiļo rociņu, kuŗa, paļāvīgi ieķērusies, gulēja sveša vīra elkonī...

Mute izžuva; lūpas saplaisāja kā tuksneša karstumā. Uz pieres krājās auksti sviedri... Plaušās sāka pietrūkt elpas, it kā uz krūtīm būtu uzgūlies neredzams lietuvēns...

Ausis kāri klausījās, lai sadzirdētu, ko gājēji runā; vismaz — kādā valodā viņi runā. Tas bija grūts uzdevums, ja negribēja nodot pats sevi.

Bet gaiss bij visdažādāko trokšņu pilns. Apkārt plūda un viļņoja bezgalīga ļaužu jūra. Dūca taksomotori; dziedāja mazās sporta lidmašīnas, šaudīdamās no vienas puses uz otru, turpat pār gājēju galvām, tikko neaizķerdamas augstās dāmu cepuru spalvas... Ielu tirgotāji izkliedza un slavēja savu preci. Kā no tērauda kaldināta, aizlīgoja garām bruņota kareivju — sargu patrūļa, modinādama vispārēju uzmanību. Spulgi un neparasti skanēja draiskulīgi šūpojošā «Līgo, laiva, uz ūdeņa!...»

Rasmas pavadonis apstājās un, iesāņus pavirzījies, ilgi noraudzījās kareivjiem pakal, kamēr dziedātāji pagriezās un nozuda aiz nākošā ielas stūra. Viņam līdzī apstājās arī Rasma.

Strauts vēl pēdējā mirklī paspēja atrauties gabaliņu atpakaļ, lai netiktu pamanīts. Metās krēsla, kuŗa zem bulvāŗa kokiem vēl vairāk sabiezēja.

Kādā klusāka bulvāŗa stūrī Strauts, izmantodams uznākušo krēslu, — piezagās gājējiem pavisam tuvu. Rasma runāja latviski un svešais kungs viņai tāpat atbildēja. Tūkstots domas un minējumi izskrēja Strautam caur galvu.

Kas viņš tāds bija? Kādā gaitā šurp atkļuvis? Privātpersonām no Latvijas ceļš uz Maskavu bij pagaidām slēgts. Arī nekāds valdības loceklis viņš nevarēja būt, jo Strauts tos visus pazina.

Atlikās tikai pirmās aizdomas: kāds Rasmas slimnīcas ārsts, pārgērbies civilā tāpat kā Rasma, — iznācis izklaidēties un, droši vien, pēc tam arī uzdzīvot...

Strauts atcerējās pagājušo rudeni un ziemu Alūksnē, kur arī Rasmai bija gadījies līdzīgs romāns ar slimnīcas ārstu. Tādas viņas visas...

Pats savās smagajās domās nogrimis, ar ļaunajām aizdomām kaudamies, virsleitnants Strauts nemaz nemanīja, ka priekšgājēji, bulvāŗa galā apgriezušies, jautri čalodami, soļo atpakaļ.

«Virsleitnants Strauts!...» piepeši viņš izdzirda priecīgi pārsteigto Rasmas izsaucienu un nodrebēja, kā nāvīgas odzes dzelts.

Strauts pacēla galvu. Divus soļus no viņa stāvēja Rasma un mīļi smaidīja. Apstājies bija arī viņas pavadonis. Zem kuplajām iesirmajām uzacīm raudzījās labsirdīgu tumšpelēku, it kā pētošu acu pāris...

«Cik tas necerēti, Strauta kungs!...» ieskanējās atkal Rasmas balss un aprāvās. Jādomā — viņa bij manījusi Strauta sejā kādu uzkrītošu pārvēršanos.

Notikums ilga tikai vienu acumirklī, bet atstāja atmiņā neizdzēšamu iespaidu.

Strauts paspēra soli. Roka pati no sevis sakustējās, lai sniegtos pretī sveicienam. Lūpas vērās, lai teiktu «labvakar»...

Tomēr nekas nenotika. Vismaz tā likās.

Iesviedis saltu, nicinošu skatienu Rasmai sejā, Strauts — oficiāli salūtdams — pielika roku pie cepures, pagriezās sāņus un steidzīgi aizgāja gaŗām. Dedzinoša vēlēšanās vilka vienu vienīgu mirkli pamest atpakaļ. Spītība, aizvainots pašlepnums, greizsirdības sāpes bija stiprākas. Strauts iecirtās zobiem apakšlūpā un, kā parādē stalti izslējies, mierīgs izlikdamies, virzīja soļus tiz priekšu.

Tikai pēc minūtēm piecām viņš iedrošinājās atskatīties. Bet tur vairs nekā nebija. Raibs ļaužu pūlis kā ar miglu bija aizklājis to, ko slepenā miklumā piesarkušās acis velti meklēja saskatīt...

Ja Strauts būtu atskatījies tūliņ atpakaļ, diez vai viņš būtu spējis aiziet!

Neredzētas palika bailēs un izbrīnā ieplestās lielās skaistās Rasmas acis. Nedzirdēta izgaista klusā, sāpīgā mīlošās sirds nopūta.

Rasma izstiepa rokas un paspēra dažus soļus, it kā aizejošo virsnieku satvert un atturēt gribēdama. Sievišķīgā kautrība ņēma virsroku. Viņi šķīrās katrs uz savu pusi. Tā pavasara ūdeņi no kalngala aiztek divās ielejās.

Pār Rasmas pavadoņa seju pārlidoja tikko manāma ēna, bet viņš nekā neteica. Tikai mazliet drebošā roka glāstoši uzgūlās meitenes plecam:

«Dosimies, bērns, pie miera...» reizē skanēja jautājums ar lūgumu.

Visu nakti virsleitnants Strauts soļoja pa savu istabu, uztraukdams no miega citus virsniekus, nervozēdams viesnīcas sulaiņus. Tikai vēlā rīta stundā apklusā soļu klaudzoņa, nočīkstēja vecais krēsls.

Saulei lecot, virsleitnants Strauts sēdēja pie galda un rakstīja savam priekšniekam ziņojumu:

«Dažu neparedzētu apstākļu dēļ esmu spiests atteikties no piešķirtās desmit dienu atpūtas. Lūdzu Jūsu gādību, lai es jau šodien varētu piebiedroties mūsu aktīvai armijai. Atļaujos ziņot, ka mana lidmašīna atrodas pilnīgā kārtībā un tai nekādi remontu nav vajadzīgi.»

Jau pulksten vienpadsmitos virsleitnants Strauts slaidā puslokā pārlidoja Zvirbuļu kalnus, palso Hodinkas laukumu; tad piebiedrojās papildus eskadriļai un devās Vladimiras virzienā, kur pašlaik atradās divīzijas stābs un no kuŗa vajadzēja saņemt tālākus rīkojumus.

Motoram krācot, viesuļiem gar ausīm brāžoties, Strauts pasakainā ātrumā auļoja uz priekšu. Tā bija sirdij vieglāk, prātam jautrāk...

Apakšā līču ločis zaigoja lielas un mazas upes; vizēja ezeru spoguļi. Tikko manāmi slīdēja tumšzaļo pļavu un gaišzaļo lauku bezgalīgās sloksnes, mainīdamās ar plašajiem muižu tīrumu četrstūriem...

Tur bija miers — darbs un atpūta, kamēr še — padebešos — joņoja iznīcību nesošais kaŗš. Tikai uz priekšu, uz austrumiem!

Kā caur pērkona grāvieniem dzirdam klusu ziedoņa lietūs šalkšanu, tā arī virsleitnants Strauts nespēja atkratīties no domām par Rasmu. Savā satrakotā fantazijā viņš iztēloja visneticamākās ainas; radīja neesošus, neiespējamus grēkus. Notiesāja, pazudināja un atkal attaisnoja. Viņš pats sevi spīdzināja vistrakākās inkvizīcijas mokās. Uznāca pat mirkli, kad bij gatavs visu piedot, aizmirst un griezties atpakaļ.

Mazliet apmierinājies, sāka apdomāt vakar notikušo. Cik niecīgs un smieklīgs viņš sev izlikās! Kails egoisms ņirgājās viņam pretī un mēdoši runāja:

«Tas bij varonīgi, tas bij skaisti! Lai viņa jūt, lai piemin, ko savā vieglprātībā zaudējusi! Lai nožēlo grēkus un atgriežas...»

Bet cita, klusa, skumja balss, it kā no nezināmiem tālumiem nākdama, čukstēja kaisli, neatlaidīgi, līdz asarām mokoši:

«Ko tu padarīji? Tu piepešās, aklās dūsmās satrieci divu cilvēku laimi! Kāda tev daļa, ja viņa pieder citam? No kurienes tev tiesības mest uz viņu pārmetumus? Varbūt viņa nekad nav tevi mīlējusi; tikai savā pārmērīgā iedomībā tev ir licies, ka arī viņai pret tevi ne mazāk spēcīgas jūtas kā tev pret viņu? Mazisks, nožēlojams tu esi. Tādēļ laime no tevis bēg... Tu spried tiesu, nezinādams, vai apsūdzētā jel maz vainīga.»

Neizsakāmās šaubās un neziņā mocīdamies, Strauts nokļuva divīzijas stābā, kur dabūja rīkojumu — bez kavēšanās doties uz Volgu, lai traucētu Kirilla galvenās armijas pārcelšanos un sakārtošanos aizsardzības līnijā — milzīgās upes kreisajā krastā.

Uzdevums bija grūts un atbildīgs, jo vajadzēja pārlidot vairāk simtu kilometru dziļu maskaviešu armijas aizmuguri, postot ceļus, uzspriecinot tiltus, saceļot pānīku kaŗaspēka rezervju nometnēs. Pie tam vajadzēja rēķināties ar ienaidnieku pretuzbrukumiem ik uz soļa.

Cars Kirills zināja, ka paspēles gadījumā viņam uz visiem laikiem jāzaudē Maskavas tronis, tādēļ laida cīņā labākos spēkus un vēl atlikušos tehniskos līdzekļus. Tā kāŗu spēlmanis beidzamā mirklī liek uz spēli pēdējo padomu, jau iepriekš labi zinādams, tomēr vēl neticēdams, ka pazaudēs visu.

Maskavieši tiešām atradās grūtā stāvoklī. Pēterpils, Maskavas, Tulas rūpniecības rajoni jau atradās latviešu, igauņu un lietuviešu rokās. Jaunos kaujas līdzekļus vairs nebij iespējams ražot. Lielākā daļa rezerves krājumu krita uzvarētāju rokās, jo uzbrucēji virzījās uz priekšu ar lielu ātrumu, tā ka evakuēt izdevās tikai simto daļu.

Sabiedrotie to diezgan labi apzinājās. Saprata arī savu tagadējo riskanto stāvokli, kādā bija nokļuvuši, iedziļinādamies tik tālu milzīgajā Maskavijas valstī.

Pietiktu vienas vienīgas neizdevības latviešu vai viņu sabiedroto pusē, lai atmodinātu lielkrievu iemidzināto pašapziņu un patriotismu.

Līdz rudenim vajadzēja vai nu galīgi sakaut un iznīcināt maskaviešu armiju, vai piespiest imperatoru Kirillu parakstīt miera līgumu.

Strauts vadīja savu eskadriļu tieši austrumu virzienā. Viņam bij uzdots pirmā lidojumā uzspridzināt jauno dzelzstiltu pār Volgu pie Simbirskas, kur bij paredzama maskaviešu armijas centra sagrupēšanās.

Pirmajās divās stundās neradās nekādi traucēkļi.

Virslietnants Strauts nodeva mašīnas vadīšanu motoristam, bet pats pārvietojās nelielajā kajītē, kur bij ierīkots radio, lai sazinātos ar citiem lidotājiem.

No visiem saņēma apmierinošas atbildes. Mašīnas strādāja labi. Ļaudis bija spīgti, veseli. Ikviens cerēja izdarīt kādu varoņdarbu.

Pēcpusdienā pie Suras upes iznāca pirmā nopietnākā sadursme ar maskaviešu iznīcinātājiem. Strauta eskadriļa no sešdesmit aparātiem pazaudēja divus. Turpretī ienaidnieks aizbēga, pamezdam purvainajos Suras krastos ne mazāk kā duci galīgi sadragātu vai sadegušu mašīnu.

Nolaidušies zemē, mūsu lidoņi atrada, ka pirmā lidaparāta ļaudis ļoti laimīgi sasnieguši zemi, kamēr otrais aparāts bija jau gaisā apgāzies, nedodams iespēju personālam izlietot modernos, elektriskos parašutus.

Apbedījuši kritušos un atzīmējuši kapu vietas, — lidotāji turpināja savu ceļu. Vajadzēja turēties ļoti augstu, jo no apakšas gandrīz bez mitēšanās sāka parādīties baltpelēki dūmu mākonīši, kas nozīmēja apšaudišanu. Virslietnants Strauts par to daudz neuztraucās. Viņš zināja, ka maskaviešiem vairs nav tik bīstamu gaisa cīņas ieroču, kādus viņi vēl aprīlī un maijā izlietoja pret mūsu lidotājiem — izlūkiem.

Saulei rietot, Strauta eskadriļa aizsniedza Volgas sidraboto līniju.

Kā niecīgas spēļu lietišas simtiem kuģu, baržu, plostu, laivu peldēja krustām šķērsām visādos virzienos, atstādami aiz sevis melnas dūmu strīpas kā milzīgas nodarvotas tauvas.

Gar abiem krastiem pacēlās neskaitāmi balti punktiņi — taisnās rindās nostādīti. Tās bija maskaviešu armijas teltis. Še viņi vēl jutās droši, jo neviens neticēja, ka latviešu lidmašīnas iedrošināsies nākt tik tālu prom no savām atbalsta bazēm.

Pie Volgas bij nodomāts organizēt aizsardzības līniju un lielā pretuzbrukuma izejas vietu. Cars Kirills pamatoja savu aprēķinu uz latvju, igauņu, lietuviešu niecīgo skaitu, kā arī uz viņu samērā vieglo apbruņojumu, jo, izņemot lidmašīnas un ātros bruņuratus, lielāko daļu kaujas ierīkojumu nebij iespējams pārvietot slikto ceļu un milzīgo attālumu dēļ; cīņas izšķīra pēc vecu vecā parauga: dzīvais cilvēku spēks ar ložbērņiem, liesmumetējiem, vieglo artilēriju un automatiskām šautenēm.

Par laimi latviešu rokās bija kritusi gandrīz visa maskaviešu gaisa flote, kas nospēlēja izšķirošo lomu. Ar lidmašīnām pārvietoja sapieņus, mīnieņus, izlūkus, pat veselās triecienu nodaļas, sacelot ienaidnieku pusē neapprakstāmu pāniku.

Arī šoreiz virslietnanta Strauta eskadriļa veda līdz divdesmit mīnieņus, jo nebij cerības no gaisa pilnīgi iznīcināt milzīgās tiltu fermas, kas balstījās uz kolosāliem pīlāriem.

Kamēr trīsdesmit astoņas mašīnas sāka mest bumbas, laist dūmu raķetes, šaut ar vieglajiem ātršāvējiem lielgabaliem, sacelot maskaviešu nometnē izbailes un apjukumu, — pārējie divdesmit lidaparāti ātri nolaidās uz tilta.

Savējo segti, mīnieři dažu minušu laika salika spridzināmās vielas ap pīlāriem un galvenajām tilta fermām, savienoja ar līdzatvestiem akumulātoriem un īpašiem pulksteņu mechanismiem. Pēdējie bij novietoti ar tādu aprēķinu, lai automatiskie aizdedzinošās strāvas savienojumi sekotu ne agrāk par desmit minūtēm, kamēr viņu izlicēji paspētu iesēsties lidmašīnās un atkal pacelties gaisā.

Visa šī rīcība bija pilnīgi negaidīta un norisinājās tik ātri, ka maskavieši vēl nedabūja pilnīgi atjēgties, kad jau spridzināšanas priekšdarbi uz tilta izrādījās pabeigti.

Gan tūlīņ deva rīkojumu novākt izliktās mīnas, bet bija jau par vēlu. Atskanēja apdullinoši sprādzieni, kam sekoja briesmīga krakšķēšana. Šķērsām pār Volgu klājās biezs dūmu plīvurs. Simtiem maskaviešu abos tilta galos līdz ar saspridzinātiem pīlāriem un fermām iegāzās dzelmē un tūlīņ nogrima...

Kad pēc dažām minūtēm vējš izklīdināja dūmu aizkaru, — pār Volgu tilta vairs nebija. Arī latvju lidmašīnas jau bij paspējušas nozust uznākošā vakara krēslā. Tikai tālumā atskanēja atsevišķi artilērijas būkšķi. Tur maskaviešu dežūrējošie artilērijas posteņi pavadīja nelūgtos viesus...

Gandrīz tanī pašā stundā latvieši iznīcināja Volgas tiltus arī pie Kazaņas, Samāras, Sizraņas. Cara Kirilla armijai atlika izvēle: gāzties Volgā un noslīkt vai pacelt baltos karogus un padoties uzvarētāju žēlastībai, kuŗi jau trešajā dienā aizsniedza Volgas līniju. Igaunī ieņēma Kazaņu un apdzīvotās vietas uz ziemeļiem no tās; latvieši atbruņoja lielās maskaviešu armijas centru starp Simbirsku, Samāru, Sizraņu; lietuvieši iegāja Saratovā.

Ar to faktiski bij pabeigta Maskavijas valsts iekarošana. Imperātors Kirills bij palicis bez armijas, ja nerēķina tos dažus dezorganizētos pulkus, kuŗiem bij laimējies ar laivām, plostiem un kuģiem pārcelties uz Volgas kreiso krastu.

18.

Jau trešajā dienā pēc Volgas katastrofas Latvijas valdība saņēma no imperātora Kirilla radiogrammu ar priekšlikumu uzsākt miera sarunas un tūlīņ noslēgt pamieru.

Pēc ievāktām aģentūras ziņām, cars, baidīdamies no latvju lidoņu apciemojuma — bij atstājis Ufu, kur beidzamā laikā uzturējās, un paslēpies kalnos kādā nelielā Urālu pilsētiņā.

Latvijas armijas virspavēlnieks sazinājās ar saviem sabiedrotiem pa labi un pa kreisi. Izrādījās, ka ne igauņiem, nedz lietuviešiem nav nekādu iebildumu pret miera sarunu ievadīšanu.

Lielās Maskavijas vara bij tik stipri satriekta, atlikušais Kirilla kaŗaspēks tādā mērā demoralizēts, ka nevarēja vairs uzsākt nekādus aktīvus soļus.

Pamiers iesākās nākošajā naktī, taisni pulksten divpadsmitos. Pie Volgas atskanēja pēdējais šāviens; neviena lidmašīna vairs nepacēlās, lai uzbruktu pretiniekam; iepriekš parakstītās kaujas pavēles palika neizpildītas.

Vairāk nekā astoņus mēnešus bija turpinājies briesmīgais kaŗš starp nevienādiem pretiniekiem. Mazais cinītis bij apgāzis lielo vezumu.

Visuvarenais austrumu milzis satriekts gulēja pie zemes kā ievainots nezvērs un gaidīja savu tālāko likteni. Lāčplēša gars bija vadījis miermīlīgo zemesrūķi — latvi, paceldams viņu varoņu saimē un dodams viņam rokā vēl nepieredzētu uzvaru.

Izņemot Maskavijas austrumapgabalus aiz Volgas, — pārējā cara Kirilla valsts daļa atradās pilnīgā latvju, lietuviešu, igauņu rīcībā.

Lai būtu vieglāk ieturama kārtība, — tūliņ organizēja sabiedrotiem labvēlīgu miliciju. Atjaunoja arī valdības un pašvaldības iestādes, izbēgušo gubernātoru un apriņķu priekšnieku vietās ieceļot citas — piemērotas personas.

Par miera sarunu vietu visi vienbalsīgi izvēlējās Maskavu.

Iekāms ieradās cara Kirilla pilnvarotā delegācija, — sabiedroto delegācijas kopīgi izstrādāja savu prasību un noteikumu pamattezes.

Lieta bij ļoti skaidra. Kā vienmēr un visur, arī te uzvarētāji lika priekšā savus sīki motīvētus punktus. Maskaviešiem atlika viņus tikai parakstīt. Debates gan turpinājās divdesmit dienas, bet tām bij vairāk informējošs raksturs nekā principiāla saprašanās ceļa meklēšana.

Mierlīguma raksturīgākie punkti bija:

1) Maskavijas imperators Kirills uz visiem laikiem atsakās no troņa un nododas sabiedroto rīcībā.

2) No Maskavijas valsts sastāva izdalās visas tautas, kuŗas nepieder pie lielkrievu nācijas.

3) Maskavijas valdība atzīst faktiski un juridiski par neatkarīgām līdz šim Maskavas imperijā ietilpušās valstis. (Sekoja saraksts: Baltkrievija, Zīrānija, Kazaku republika, Turkestāna u. t. t.)

4) Maskavijas valsts uz mūžīgiem laikiem atsakās no tieksmēm uz Baltijas jūru un paliek neatkarīga valsts savās etnografiskās (lielkrievu) robežās.

5) Latvija, Lietuva, Igaunija, Somija, Polija, Ukraina dabū atpakaļ savus etnografiski piekrītošos apgabalus (īpašas komisijas tūliņ atzīmēja jaunās robežas), kuŗus savā laikā Maskavas valsts piesavinājusies ar varu.

6) Sabiedroto izvēlēta pagaidu valdība vada tikmēr (Latvijas, Igaunijas, Lietuvas kontrolkomisijas uzraudzībā) Maskavas valsts aparātu, kamēr tautas izvēlēta Satversmes Sapulce noteic turpmāko valsts pārvaldes veidu, t. i., monarchiju vai republiku.

7) Maskavijas valdība apsolās gada laikā atlīdzināt sabiedrotiem visus kuŗa zaudējumus un postījumus, ko savā laikā izdarījis iebrukušais maskaviešu kuŗaspēks. Bez tam Maskavijas valdība izmaksā noteiktu vienreizīgu pabalstu visiem kuŗavīru tuviniekiem — vecākiem, sievietēm, bērniem, kuŗu piederīgie krituši cīņā pret Maskaviju.

8) Maskavijas valsts uzņem savu pensionāru sarakstos visus sabiedroto invalidus, kuŗi par tādiem kļuvuši tagadējā kuŗā.

9) Pēdējās sabiedroto okupācijas kuŗaspēka daļas atstāj Maskavijas valsts robežas tūliņ pēc kuŗa zaudējumu atlīdzības saņemšanas.

10) Sabiedroto tirgotājiem tiesības desmit gadu laikā ievest savas preces un tirgoties Maskavijas valstī bez muitas un nodokļiem...

Šiem desmit punktiem sekoja vesela rinda citu, mazāk svarīgu. Bij arī pie katra paraģrafa vēl īpaši papildinājumi un paskaidrojumi.

Noteikumi, protams, nebij viegli. Bet, ja ņēma vērā visu to bezgalīgo postu, ko bij nodarījuši maskaviešu iebrucēji; tās iznīcinātās, ne ar kādu naudu nesamaksājamās kultūras vērtības; tūkstošiem apkautās ziedošās dzīvības — maskavieši tiešām varēja būt apmierināti, ka sabiedroto prasības nav pieckārt un desmitkārt lielākas.

Visa Eiropa uzelpoja, kā smagu lietuvēnu nokratījusi.

Simts piecdesmit gadus neatrisinātā Austrumeiropas problēma bij atrisinājusies pati no sevis. Lielais, draudošais Maskavijas spoks bij pazaudējis savu milža spēku un kļuvis par mierīgu locekli kultūrālo tautu starpā.

Polītiskais līdzsvars, kuŗu veltīgi bij meklējuši simtiem politiķu un ģeniāli valstsvīri; kuŗa dēļ divdesmitā gadu simteņa sākumā bij izcēlies lielais pasaules karš un kuŗam par godu bij norisinājušās bruņošanās sacīkstes — šis sen daudzzinātais, aprakstītais un apdziedātais polītiskais līdzsvars Austrumeiropā nu bija radies kā uz burvja mājienu.

«Mazā trīsvienība» — kā tagad dēvēja Latviju, Igauniju un Lietuvu, — bij uzvarējusi neuzvaramo, paveikusi nepaveicamo. Ar saviem tālu skanošiem brīvības, neatkarības un nacionālisma pulksteņiem viņas bij iezvanījušas stabilu mieru, kuŗu vairs neapdraudēja asinskārīgais panslavisma pūķis.

Divdesmitajā gadu simtenī pirmoreiz un tagad — otru reizi Baltijas valstis bija paglābušas Eiropu no Āzijas briesmīgajiem apkampieniem.

Pēc pamiera noslēgšanas virsleitnants Strauts neatgriezās uz Maskavu, kaut gan tas viņam bij viegli iespējams, jo visiem krievu valodu protošiem virsniekiem bij garantētas labas vietas okupācijas iestādēs un arī miera sarunu delegācijā.

No visa tā Strauts atteicās, lai vairs nebūtu jāsastopas ar Rasmu un jāredz viņa citam pie sāniem. Labprātīgi viņš palika Saratovā, kur pagaidām atradās arī piektās apvienotās aizsargu eskadriļas stābs. Svešā pilsētā, starp svešiem ļaudīm Strauts juta apmierinājumu un pēc iespējas centās vairs nedomāt par Rasmu.

No dienesta pienākumiem brīvajās stundās viņš aizgāja Volgas malā, apsēdās uz kādas vecas apgāztas laivas un raudzījās lēni plūstošajos viļņos, kas joprojām nesa laivu karavānas un bezgalīgas plostu virknes, it kā nekas nebūtu noticis.

Tā dzīves strāva nes cilvēkus, neprasīdama, pie kuŗa krasta vēlamies pietāties. Tā gadi nāk un aiziet kā gaŗām peldoši kuģi, bet mēs galu galā cerētās laimes vietā sagaidām tikai nāves laivu, kas mūs aizvzina uz nirvānu...

Kādā dienā, kad Strauts pēc paraduma iegriezās stābā, lai pārskatītu jaunākās avīzes, ziņnesis pasniedza viņam vēstuli.

Tas priekš jaunā virsnieka bij kaut kas neparasts, jo pats nevienam nebij rakstījis un arī negaidīja nekādas atbildes. Varbūt kāds pārpratums...

Aploksni atplēsis, viņš lasīja un neticēja pats savām acīm. Vēstuli rakstīja Rasma no Maskavas:

...«Sirsnīgi apsveicu ar uzvaru! Kādēļ Jūs toreiz bijāt tik lepns un, gaŗām ejot, nemaz neapstājāties? Gaidījām, ka pirms došanās uz kaŗalauku nāksiet atvadīties. Mans tēvs tik ļoti vēlējās iepazīties ar Jums. Viņš visu laiku nodzīvojis maskaviešu gūstā un daudz ko pārcietis. Parītā dodamies uz dzimteni, kur manam tēvam (cik zināms — Rīgā) piedāvā vietu.

Kad atgriezīsieties Latvijā, ļoti lūdzam mūs apciemot. Ceru, ka esat spirts un vesels. Mani vecāki liek Jūs sveicināt!

Ar sirsnīgām labdienām — Rasma.»

Strauts salocīja vēstuli un iebāza kabatā. Acis pacēlis, viņš brīnījās, kādēļ piepeši visiem stāba darbiniekiem sejas kļuvušas tik gaišas... Arī ārā, aiz loga, likās, — saule spīdēja spožāk... Pat baloži pažobelē dūdoja pavisam citādi, kā vakar — aizvakar...

Lai neviens netraucētu viņa laimes sajūtu, Strauts devās uz savu uzticamo lidmašīnu un pacēlās augstu, augstu — pāri zemes putekļiem, pāri retajiem mākoņiem, kur valdīja miers un klusums un kur pacēlās tikai lepnie stepju vanagi...

* * *

Kad pirmās lapas sāka zeltoties un kad rudeņa vēsmas jau plūda pār dzimtenes laukiem, virsleitnants Strauts atgriezās Latvijā.

Ar nolūku viņš brauca vilcienā, lai tuvāk redzētu atbrīvoto, kara slogu nokratījušo tēviju. Cik mīļa te likās katra vietiņa. Katrs krūmiņš ceļmalā, likās, sveicināja pārnācējus no tālā svešuma.

Tanī pašā vilcienā atgriezās no Volgas arī vairāki simti vecāko gadagājumu kareivji, jo bez viņiem nu jau varēja iztikt. Stacijās drūzmējās sagaidītāji. Meitenes nāca ar asteru un viršu pušķiem, ko rotāt bāleļņus — uzvarētājus. Tēvi un mātes bij atbraukuši sagaidīt savus lolojumus...

Skanēja mūzika, dziesmas. Rudens saulē mirdzēja prieka asaru rasa... Kā piebriedušas vārpas zemu noliecas, gaidot plāvējus, tā uzticīgās jaunās sievas slīdēja pie ilgās un nemierā gaidīto varoņu — vīru krūtīm, lai mēmā skūpstā izteiktu kaut daļiņu no lielā atkalredzēšanās prieka...

Strauts visu to vēroja klusā priekā. Vai Latvijas robežās varēja būt tāds latvietis, kas nepriecātos par iegūto uzvaru un noslēgto mieru?

Rīgā vilciens ieripoja vēlā sestdienas vakarā.

Arī šē bij nepārredzams sagaidītāju pulks, puķes, mūzika, gaviles...

Strauts ļoti labi saprata, ka neviens viņu negaida, ka neviens pat nezina par viņa atbraukšanu; tomēr — lēni soļodams — pētošu skatu slīdēja pār apkārt gaidošajām sejām.

Kad bij nogājis gar visu sagaidītāju rindu un jau skatījās pēc taksomatora, — uz spieķa atspieždamās, pie viņa atkliboja kāda vecenīte un sniedza pretī mētru kriņģelišu pušķīti, bet grumbotā seja smaidīja mīļu mātes smaidu.

«Tu gan esi man svešs, bet ņem vien, lai vienīgajam nebūtu jāpaliek bešā...»

Dziļā dvēseles saviļņojumā Strauts spieda pie lūpām cieto, sastrādāto vecītes roku...

* * *

Pēc vesela gada virsleitnants Strauts pirmoreiz atkal bezrūpīgi gulēja augstā gaišā viesnīcas istabā, tīrā mīkstā gultā. Kā no liela tāluma viņš vēl dzirdēja Uzvaras pieminekļa pulksteņa melōdisko spēli, tad atdevās cieša miega saldajā varā...

Uzmodās piepeši, it kā kāds būtu viņu saucis. Bij gaiša diena. Saules dvielis klājās pār grīdu. Pulkstenis rādīja desmito stundu.

Pacēlās uz elkoņa un klausījās.

Kaut kur orķestris spēlēja tautas maršu.

Strauts steidzās pie loga.

Cik tālu vien acis sniedza, gar abām Brīvības ielas malām plīvoja nacionālie karogi. Staltās kolonnās līgodamies, tur nāca kāds no tikko iebrukušajiem uzvarētāju pulkiem.

Smagi, vareni cēlās neaizmirstamais, daudzos grūtos brīžos dzirdētais motīvs: «Kaŗavīri bēdājās — asiņaina gaisma aust...» Bet jau nākošā acumirkļī izplūda gaviļējošā, visu pārskanošā akordā: «Nebēdājiet, kaŗavīri, — s i d r a b o t a s a u l e l e c !...»

Strauts atcerējās, ka arī Rasma bij uzdevusi savu adresi Brīvības ielā...

«M a n a s i d r a b o t ā s a u l e »... Domas šūpojās piepeši uzplūdušā laimes sajūtas vilnī.